

JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX

UN INTEL-LECTUAL EN TEMPS CONVULSOS

GIOVANNI C. CATTINI

JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX
UN INTEL·LECTUAL EN TEMPS CONVULSOS

JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX

UN INTEL·LECTUAL EN TEMPS CONVULSOS

GIOVANNI C. CATTINI

BARCELONA, ABRIL DE 2015

A la meva dona Sílvia i a les nostres filles Laia i Rita,
per la seva comprensió i recolzament entusiasta.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

historia@irla.cat

COORDINACIÓ EDITORIAL

JOSEP VALL

SUPORT DOCUMENTAL

ARNAU ALBERT

JOAN ALMACELLAS

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

SANDRA BALAGUÉ

© JOAQUIM NADAL I FARRERAS (presentació)

FOTOGRAFIA DE CONTRACOBERTA

JAVIER HERNÁNDEZ GÓMEZ

AGRAÏMENTS PEL SUPORT EN LA RECERCA GRÀFICA

MARTA ARAGÓN (AMGi)

MIREIA BO (ANC)

GEMMA DOMÈNECH (ICRPC)

ROSA MARIA GIL (FRM)

MARIA MENA (AFB)

FINA NAVARRETE (AMGi)

EVA RAMIÓ (CDMM)

FONTS D'IL·LUSTRACIÓ

AFB Arxiu Fotogràfic de Barcelona

AHG Arxiu Històric de Girona

AMGi Arxiu Municipal de Girona

ANC Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès

BC Biblioteca de Catalunya, Barcelona

BCR Biblioteca Carles Rahola, Girona

CDMM Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí

FCM Família Cambra-Mercader, Barcelona

FJI Fundació Josep Irla, Barcelona

FRM Fundació Rafael Masó, Girona

JLG Joaquim Llobet i Guillamet

UB-BFGH Universitat de Barcelona - Biblioteca de Filosofia, Geografia i Història

DISSENY ORIGINAL

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

GRAMAGRAF SCCL

ISBN

978-84-606-7305-7

DIPÒSIT LEGAL

B 10394-2015

L'obra editada en aquest llibre va ser la guanyadora de la **Beca d'Estudi President Irla 2014** convocada per la Fundació Josep Irla amb el suport de la Diputació de Girona.

Diputació de Girona

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Cattini, Giovanni C., 1972-

Joaquim de Camps i Arboix:
Un intel·lectual en temps convulsos
Bibliografia
ISBN 9788460673057

I. Fundació Josep Irla II. Títol
1. Camps i Arboix, Joaquim de, 1894-
1975 2. Intel·lectuals - Catalunya -
Biografia 3. Polítics - Catalunya - Girona
- Biografia
929Camps i Arboix, Joaquim de
32Camps i Arboix, Joaquim de

Sumari

Presentació	9
Joaquim Nadal i Farreras	
 JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX.	
UN INTEL·LECTUAL EN TEMPS CONVULSOS	
Giovanni C. Cattini	
 Introducció	 11
1 1894-1923. La joventut, els anys de formació i el primer compromís polític	15
2 1923-1931. La dictadura de Primo de Rivera i el primer assaig d'aniquilament de la identitat catalana	37
3 1931-1933. Vivint el somni: el primer bienni republicà	57
4 1933-1939. Les dificultats de la República: els Fets d'Octubre i la Guerra Civil	85
5 1939-1949. L'exili francès i argentí	109
6 1949-1965. Encara que sembli un oasi en el desert: el pairalisme i la reivindicació del dret català	129
7 1965-1975. «L'anhel suprem de refer un poble» o la reivindicació de la Catalunya republicana	151
 Fons documentals consultats	 167
Bibliografia	169
Índex onomàstic	179

Girona, circa 1895-1902

Vista de l'Areny del riu Onyar un dia de Mercat. En primer terme, la passera del portal de l'Àngel que menava al portal homònim i a la muralla del Pes de la Palla. En segon terme, el pont de Pedra. Al fons sobresurten el campanar de l'església de les Bernardes i el de Sant Feliu.

AMGi - COL·LECCIÓ L'ABANS

Presentació

JOAQUIM NADAL I FARRERAS

UdG - INSTITUT CATALÀ DE RECERCA EN EL PATRIMONI CULTURAL

La fractura de la Guerra Civil va tenir uns efectes devastadors, amb pèrdues materials, humanes, polítiques, institucionals, morals i simbòliques, i una reconstrucció plena pràcticament impossible. La mort per a uns, l'exili interior o exterior per a uns altres —com una mort en vida— van marcar, amb petjada profunda, la nostra història col·lectiva. És el cas de Joaquim de Camps i Arboix, una biografia que es dibuixa en dues parts determinades per la Guerra: una etapa d'activisme gironí en la política, un parèntesi d'exili, i una etapa d'activisme intel·lectual, a Barcelona.

L'historiador Giovanni C. Cattini s'endinsa en la figura de Camps i Arboix amb documentació extensa de caràcter personal, amb testimonis orals de familiars, i amb aportacions de textos inèdits que perfilen millor la seva biografia intel·lectual i política. Així rescata de l'oblit una figura que s'inscriu en la història contemporània de Girona i de Catalunya amb personalitat i força. La brutalitat del tall històric que va representar el 1939 no ens havia permès recuperar plenament un personatge que va viure com a protagonista remarcable la vida política gironina de la dècada de 1920 i 1930, i que es va trobar exercint un lideratge municipalista d'una gran notorietat. Val molt la pena subratllar que la trajectòria municipal de Camps i Arboix transcendeix els episodis d'alcalde de Girona i enfonsa les seves arrels en un coneixement de la realitat de la ciutat i de les interioritats de l'administració i de la hisenda municipal que adquireixen un perfil molt rellevant.

Tota la intensitat gironina que va viure els anys anteriors a la Guerra esdevé, després, distanciament i allunyament voluntari, conscient que la «Girona Nova» per a la qual havien treballat els joves regionalistes i republicans de 1920, trigaria a tornar, amb la «vibració» que descrivia Jaume Vicens i Vives al pròleg de l'obra que Camps i Arboix dedicà a Verntallat, i que Cattini converteix en el frontispici d'aquest llibre per tal d'establir un pont imaginari entre dues generacions de gironins, totes dues a la diàspora. Ni Vicens, mort el 1960, ni Camps i Arboix, mort el gener de 1975 no van viure, ni veure, la precipitació dels esdeveniments després de la mort de Franco i el descabdellament de la transició. Tots dos es van quedar a les portes de presenciar l'ensorrament de la Dictadura que havien somiat cada any durant dècades.

Circa 1931

Joaquim de Camps i Arboix.

AMGi

Introducció

«En el meu record, no pas massa llunyà certament, Joaquim de Camps i Arboix és una figura indestriable d'un ambient gironí que el transcurs dels anys ha definitivament tombat. No sabia com descriure'l, o millor dit, hauria de recórrer a la tècnica històrica per fer-lo reviure amb certa precisió. A l'època a què em refeixo, la il·lusió i l'entusiasme feren dringar les pedres de la vella ciutat; nosaltres contemplàvem com se n'anava desprenent amb aquest meravellós toc el polsim de centúries, que queia com flors de cristall que s'obriessin a una nova vida. Potser nosaltres mateixos érem aquesta nova vida. No ho sabíem ben bé. No teníem temps de comprendre ni de reflexionar; érem màquina de joventut a tota presió. Aplaudíem, cridàvem amb tanta plenitud, que érem com l'existència mateixa multiplicant-se indefinidament, més enllà de tota nafra i de tota sufrença. Així érem nosaltres d'agosarats i així volíem que fos Girona. Així ens semblava que era.

Per damunt d'aquesta plataforma vital —que tan lamentablement deformen certs novel·listes contemporanis— existien uns personatges mítics: polítics, literats, hisendats, fabricants, canonges... [...]

Camps i Arboix era un d'aquells personatges. Era sang i carn de la mateixa ciutat en un moment en què tots podíem i devíem formar-ne part. Més enllà de qualsevol anècdota partidista i de qualsevol punxada de sobretaula, que tot plegat estimulava els esperits cap a una millor resposta a la responsabilitat social, el consideràvem un home lligat a la terra i a aquell dringar de què suara parlava. No en sabíem res més i ens hauria sorprès de saber-ne més.»¹

Les paraules de Vicens i Vives il·lustren d'una manera molt clara la que fou la gran empena que tingué Joaquim de Camps i Arboix en la Girona dels anys republicans. Com veurem, la seva trajectòria és modèlica per entendre la trajectòria d'un ampli sector de la intel·lectualitat que participà del projecte de govern que liderà Esquerra Republicana de Catalunya a la dècada de 1930. Però Camps i Arboix tingué també un altre protagonisme, més silenciós, en la vida política i cultural catalana en els anys successius de la Guerra civil, de l'exili ex-

1 VICENS I VIVES, Jaume. «Pròleg», a: CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Verntallat, cabdill dels remences*, p. 9-10.

terior durant i després de la Segona Guerra Mundial que visqué a França i després a Argentina. En aquelles adversitats, no claudicà i continuà defensant la bandera de la cultura catalana, indissociable dels ideals de República i democràcia.

El retorn a Catalunya, el 1949, el portà a fixar la seva residència en l'anonimat de la ciutat de Barcelona. Llavors es va dedicar a la recerca i a la divulgació històrica i jurídica així com a col·laborar amb la premsa periòdica. Una de les seves principals aficions van ser els estudis del dret català, especialment en tot el que feia referència als problemes del camp català. En aquest sentit, fou un ferm defensor de la Llei de Contractes i de Conreus que defensà en articles i publicacions des de 1934 fins al seu últim llibre, *El Parlament de Catalunya (1932-1936)*, que es publicà pòstumament el 1976. Així mateix, Camps i Arboix va destacar per la seva capacitat de difondre l'interès i l'estimació envers el que representava el món de la pagesia tradicional catalana, identificat en els masos i en les cases pairals. No és estrany que s'hagi arribat a veure en ell un «missioner del pairalisme» contemporani, ja que les seves obres, *La masia catalana* o *Les cases pairals catalanes*, van ser vehicles extraordinaris per a la difusió d'aquestes realitats com a llocs reals de memòria de tots els catalans.

Avui dia, Joaquim de Camps i Arboix, tot i tenir una plaça a la seva estimada ciutat de Girona, és gairebé un personatge oblidat en els estudis històrics: són excepcions a la regla un article biogràfic escrit per l'historiador Josep Clara, el 1995, o una intervenció de l'editor Quim Torra que n'ha reivindicat el llegat, el 2009, tots dos a la *Revista de Girona*.² Més recentment, l'historiador Josep Maria Figueres n'ha lloat l'aportació en una entrada al seu blog d'Internet a la revista *Sàpiens*. Per altra banda, es pot rastrejar tangencialment la importància de les seves aportacions en algunes solvents tesis doctorals, com la de Lluís Costa i Fernàndez sobre la dictadura de Primo de Rivera a les comar-

ques gironines,³ o la biografia de Josep Puig Pujades d'Anna Teixidor,⁴ entre d'altres. Però cap recerca s'ha enfrontat amb el repte de reconstruir la vida, l'obra i el context històric en el qual Joaquim de Camps i Arboix va ser una figura significativa. Considerem que l'interès de Camps i Arboix rau en el fet que exemplifica aquella figura d'«intel·lectual col·lectiu» o «intel·lectual professional» que, com ha estudiat Jordi Casassas en els seus prolífics estudis sobre la història de la cultura i dels intel·lectuals, ha participat de protagonista en la construcció de la imatge de la Catalunya contemporània i que ha estat capaç de construir idees i representacions col·lectives i difondre-les a sectors cada vegada més amplis de la població.

En un segle XX tan complex, Camps i Arboix va viure dues dictadures, agermanades en la voluntat de fer desaparèixer la democràcia i la personalitat nacional catalana, i en ambdues ocasions es va mantenir fidel als ideals de defensa de catalanitat i democràcia, escrivint articles i elaborant uns estudis que testimoniaven la persistència i la voluntat de resistència d'una nació, de la seva cultura i de la fe en les idees liberaldemocràtiques. Vagi per endavant que Camps i Arboix forma part de tot un conjunt d'intel·lectuals i professionals que al llarg del segle XX van resistir a l'agressió de l'Estat central i van permetre la supervivència d'unes idees i d'una manera d'entendre el país que ha arribat amb matisos fins als nostres dies.

Aquesta recerca no hauria estat possible sense una sèrie de persones i institucions que l'han facilitada i als quals van els meus agraïments més sincers, en primer lloc a Pere Bosch, Joan Casamitjana i Enric Pujol, membres del jurat de la Fundació Josep Irla per haver-me concedit la Beca d'Estudi President Irla 2014. També vull donar les gràcies a historiadors de la Universitat de Girona que m'han ajudat a orientar-me en la història de la seva ciutat, de la seva premsa i historiografia com Josep Clara, Lluís Costa i Joaquim Nadal. Especialment les publicacions del professor Clara

2 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix, de l'arrauxament al prestigi acadèmic»; TORRA, Quim. «Camps i Arboix, polític a contravent».

3 COSTA, Lluís. *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*.

4 TEIXIDOR, Anna. *Josep Puig Pujades, líder del republicanisme empordanès*.

m'han ajudat a desenvolupar el fil cronològic de la vida de Joaquim de Camps i Arboix, mentre les del professor Costa m'han permès situar la premsa gironina. Finalment dono les gràcies al professor Nadal per les informacions i per haver acceptat d'escriure el pròleg del present estudi.

També vull donar les gràcies al doctor Francesc Vilanova i Vila-Abadal de la Universitat Autònoma de Barcelona per proporcionar-me informacions de la Fundació Carles Pi i Sunyer i per posar-me en contacte amb els familiars de Joaquim de Camps i Arboix, especialment el senyor Joaquim Llobet i Guillet. El senyor Llobet ha col·laborat de manera generosa i entusiasta amb aquest projecte, explicant-me records, cedint-nos fotos, que es reproduïxen en aquest text, i oferint-me la possibilitat de poder contactar amb la família de Carme Mercader, esposa de Camps i Arboix. Així mateix, els hereus de la família Cambra-Mercader m'han permès recuperar els fils de la seva memòria familiar, feta de records, fotos i llibres, alguns d'introables com un opuscle de 1935 que defensava la Llei de Contractes i de Conreus. Vaig tenir la sort de trobar, en aquest nucli familiar, l'editor Xavier Cambra i Vergés, que va ser també molt receptiu a les exigències de la recerca i va jugar un paper fonamental per mantenir el contacte amb tota la seva família, que ha col·laborat activament en aquest llibre: Raimon Cambra i Mercader, Mercè Cambra i Mercader, Núria Cambra i Mercader, Elena Torres i Cambra i Cristina Cambra i Vergés.

De Torroella de Montgrí, he de recordar l'ajuda de Jaume Bassa, continuador de la revista *Emporion* i mina d'informacions sobre el teixit sociocultural de la localitat i la de Martí Vidal, que m'ha permès contactar amb Miguel de Camps Jiménez que, resident a Santo Domingo i familiar llunyà del biografiat en aquestes pàgines, em va enviar una llarga carta amb les aventures dels descendents de la família Camps i Feliu. Gràcies a Josep Lluís Martín Berbois he pogut contactar amb Josep Ainaud, que m'ha permès localitzar a la Biblioteca de Catalunya un article del seu oncle Josep Maria Ainaud de Lasarte sobre Camps i Arboix.

Un agraïment especial a Joan Safont, que està redactant la tesi de doctorat sobre Amadeu Hurtado del qual m'ha deixat consultar unes cartes molt in-

teressants. Aquesta recerca també ha estat possible gràcies a l'atenció i rapidesa amb què van ser ateses les meves peticions de consulta en tots els arxius i biblioteques en què he treballat: especialment a tot el personal de l'Arxiu Històric de Girona, Biblioteca Pública Carles Rahola de Girona, Arxiu Històric Municipal de Girona, Fundació Rafael Masó de Girona, Arxiu Nacional de Catalunya, Biblioteca de Catalunya, Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià i les biblioteques de la Facultat de Geografia i Història i del Pavelló de la República, de la Universitat de Barcelona. Estic també molt agraït a l'amic fotògraf Javier Hernández Gómez, per la meua fotografia de la contracoberta.

Finalment molts historiadors i historiadores m'han donat consells, informacions o passat documentació inèdita desinteressadament i per això els vull donar les gràcies: Jordi Amat, Albert Balcells, Jordi Bou, Josep Camps i Arbós, Rosa Congost, Àngel Duarte, Francesc Foguet, Eric Forcada, Maximiliano Fuentes, Maria Dolors Fulcarà, Arnau González i Vilalta, Jordi Guixé, Òscar Jané, Rosa Lluch, Rokayah Navarro, Xavier Pla, Joaquim Maria Puigvert, Enric Pujol, Josep Maria Roig, Gemma Rubí, Jaume Sobrequés, Mireia Sopena, Anna Teixidor i Lluís Ferran Toledano.

També un agraïment especial a totes les companyes i companys del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona que m'han orientat i donat informacions, especialment a Teresa Abelló, Llorenç Ferrer, Andreu Mayayo, Antoni Segura, Queralt Solé, Susanna Tavera i Joan Villarroja. Des del punt de vista acadèmic, moltes de les reflexions d'aquest treball les he discutit al si del Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals que dirigeix Jordi Casasas des de fa vint-i-cinc anys i que, amb en Carles Santacana i la resta dels companys del grup, ha contribuït a la meua formació com a historiador.

Els eventuals errors presents en aquest llibre són, com s'acostuma a dir, responsabilitat única de qui signa aquestes ratlles.

Girona, circa 1921

El carrer de les Bernardes era el nom amb que es coneixia l'actual tram del carrer de Santa Clara comprès entre el carrer de l'Obra i el carrer de les Hortes, on feien cantonada les Peixateries Velles que es veuen a la imatge. El carrer duia el nom del desaparegut convent de les Bernardes, el campanar de l'església del qual sobresurt a mig carrer.

AMGi

1894-1923.

La joventut, els anys de formació i el primer compromís polític

1

L'entorn familiar i la primera joventut

Joaquim de Camps i Arboix va néixer el 24 de gener de 1894 al carrer de les Bernardes número 2 en el si d'una família acomodada composta per Marià de Camps i Feliu, hisendat local de seixanta anys, i Maria Arboix, de trenta-vuit anys.⁵

Marià de Camps havia estat un dels primers alcaldes gironins de la Restauració, home del Partido Conservador d'Antonio Cánovas del Castillo en el partit del qual milità fins al final de la seva vida, i representà una de les forces vives de la societat gironina del període.⁶ Marià de Camps es va casar el 1856 amb Maria Pilar de Prat i Sant Julià, però fou un matrimoni molt breu ja que Maria Pilar va morir cinc anys després, deixant una filla d'un any d'edat, de nom Dolors. Esdevinguda adulta, Dolors es va casar el 1881 amb Narcís de Foxà de Bassols, amb el qual va tenir una filla de nom Maria del Pilar que nasqué el 1884. Set anys després Dolors moria —segons l'opinió familiar—,⁷ a causa dels maltractaments rebuts pel marit. Per aquesta raó, Marià de Camps obligà el senyor de Foxà a renunciar a la pàtria potestat, que fou assumida per ell mateix. Marià de Camps es casà aleshores amb Maria Arboix en segones núpcies, tot i l'edat avançada, amb la intenció de donar caliu familiar a la seva néta. El matrimoni Camps i Arboix tingué només un fill: Joaquim de Camps i Arboix.

Joaquim de Camps i Arboix, malgrat néixer en una família benestant, es trobà que el seu pare, Marià de Camps, havia deixat la majoria dels seus béns a la seva néta, filla de la seva difunta primogènita, segons el que fou establert pels capítols matrimonials. Camps i Arboix creixia així en una família de la petita noblesa gironina —ell mateix era cosí germà del marquès Carles de Camps i d'Ol-

5 UB-AH. Carpeta «Joaquim de Camps i Arboix».

6 Sobre la Girona de l'últim quart del segle XIX: PUIGBERT, Joan. *Política municipal a la Girona de la Restauració (1874-1900)*.

7 Dec aquestes informacions al nét de Maria del Pilar de Foxà i de Camps, el senyor Joaquim Llobet i Guillamet. La mateixa informació m'ha estat facilitada posteriorment per carta per Miguel de Camps Jiménez, rebesnét d'Ignasi de Camps i Feliu, germà de Marià de Camps.

12 de maig de 1911

Títol de batxiller de Joaquim de Camps i Arboix.

ANC - FONS JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX

zinelles—⁸ però hauria de guanyar-se la vida, ja que el testament de Marià de Camps li atorgava una finca —coneguda com «Bosch gran d'en Mach» a Canet de Verges⁹—, una important quantia de diners —20.000 pessetes de l'època—, important recolzament econòmic però no prou quantiós per no haver de treballar, i el dret de poder viure en la casa del carrer de les Bernardes, propietat però de la neboda Maria del Pilar.¹⁰ A més Camps i Arboix gairebé no pogué conèixer el seu pare, ja que aquest morí el 5 de novembre de 1898. De la seva relació familiar cal remarcar que tingué molt afecte tota la vida per la seva neboda Maria del Pilar de Foxà, que fou com una germana gran.

La mare de Camps i Arboix, Maria Arboix, era d'una profunda religiositat, molt en l'estil de la mateixa Girona, que a l'època vivia immersa en un ambient fortament catòlic on el clergat exercia una verdadera hegemonia cultural, fruit de l'elevadíssim nombre de congregacions presents a la ciutat. Per això la vida pública estava caracteritzada per les reiterades manifestacions religioses que es repetien i escandien el cicle de l'any: processons, viacrucis, hores santes, tocs de campana, costums populars...¹¹ Tot un catolicisme que feia de Girona una ciutat levítica. Així Maria Arboix estava darrera de diferents iniciatives catòliques que podien anar des del recolzament a una campanya de recollida de fons per a l'acabament de la façana de l'Església del Pilar de Saragossa o a formar part de patronats catòlics per a la infància i contra la mendicitat.¹²

El pes de l'Església era aguditzat per l'estancament demogràfic que caracteritzava Girona, que des de 1877 a 1900 va augmentar només d'uns pocs cente-

nars de persones, o sigui de 15.015 a 15.787. En les següents dues dècades el creixement fou més sostingut, arribant a 17.691 persones al cens de 1920. Segurament l'element més important del període fou l'enderrocament de les muralles, que començà el 1901 i que durà fins a 1909 i que s'acompanyà d'una modesta revifalla econòmica que beneficià la ciutat. Començà aleshores una tímida expansió comercial i industrial, protagonitzada per la fàbrica Grober —el 1911 donava feina a mil cent treballadors—, la Farinera Teixidor (1913), els tallers de reparació de la companyia ferroviària (1914), la central d'Empresas Eléctricas (1913) o la fàbrica dels Químics a Palau (1918).¹³

Els primers estudis i la formació universitària

Joaquim de Camps i Arboix es va formar en un entorn profundament catòlic i va fer els estudis de primer ensenyament a Girona. L'últim curs el va cursar als Jesuïtes de Sarrià, a la ciutat de Barcelona, on havia anat a viure amb la seva mare. En la mateixa escola va acabar el batxillerat¹⁴ i l'octubre de 1910 va començar els estudis superiors en Dret a la Universitat de Barcelona.

La Universitat de Barcelona del període no destacava per la seva brillantor. Al primer any de Facultat, se'l coneixia com a any preparatori, en què els alumnes havien de passar tres assignatures: Lògica fonamental, Història d'Espanya i Història de la Literatura espanyola, impartides respectivament per Josep Daurella, Ignacio de la Vallina i Antoni Rubió i Lluch.¹⁵ A excepció de la gran vàlua de Rubió i Lluch, els altres dos destacaven per temperaments i actuacions més aviat estrafolàries. Daurella era més conegut per ser un important comerciant de bacallà que no pas un catedràtic d'universitat.

8 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix, de l'arrauxament al prestigi acadèmic».

9 Avui dia aquest nucli de població —que forma part del municipi de la Tallada d'Empordà— s'anomena oficialment, Canet de la Tallada.

10 AHG-FN. Girona 10 (825) Emilio Saguer (5 de juliol de 1894).

11 PUIGBERT, Joan. *La Girona de la Restauració. Girona 1874-1923*, p. 44 i següents.

12 *Diario de Girona*, 22 de juny de 1902, p. 10; i 29 de març de 1908, p. 12.

13 PUIG I OLIVÉ, Lluís Maria. «Nous temps, noves perspectives», a: COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 453-462.

14 COLL I ALENTORN, Miquel. «Joaquim de Camps i Arboix». Nota necrològica manuscrita llegida al Ple de l'Institut d'Estudis Catalans, el 31 de gener de 1975. IEC-FMCA.

15 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Josep Ma. Pi Sunyer*, p. 22 i següents.

De fet, Daurella es limitava a reduir el seu curs de Lògica fonamental a una primerenca aproximació al to-misme projectant els seus estudiants a un món anterior a Galileu i Newton. O en paraules d'Agustí Calvet, qui va compartir docent amb Camps i Arboix, Daurella era un professor més aviat surreal però «podia a fi de curs suspendre d'una manera absolutament fonamental amb les seves delirants explicacions».¹⁶

El mateix Camps i Arboix recordava «la pintoresca figura del doctor Inocencio de la Vallina, de la càtedra d'Història d'Espanya, [...] amb els seus cabells blancs, aire desmenjat, assistint a classe com un meteor, de vegades vestit de jaqué»¹⁷ i no pas els continguts explicats per aquest docent. El també gironí Tomàs Carreras i Artau feia la següent pinzellada de la Vallina: «no entrava ni sortia puntualment; uns dies explicava poc o no explicava, altres no preguntava; en fi, els seus apunts velografiats, trassumptes de les seves explicacions, no eren seguits sinó truncats per grans llacunes»; malgrat això, en defensava la vàlua com a professor subratllant que les seves explicacions eren «curtes, denses, lluminoses».¹⁸

Dels professors de Dret, sabem que el catedràtic d'Elements de Dret Naturals, el doctor Juan Arana de la Hidalga, era recordat pels «mètodes especialíssims d'ensenyament»¹⁹ pels quals era més important saber la refutació que no pas les doctrines de Kant o Spinoza. Mentre de Josep Maria Planas i Casals, catedràtic de Dret civil a la Universitat de Barcelona, i conegut per ser el germà de Manuel Planas i Casals, destacat cacic del Partido Conservador canovista a Catalunya, Camps i Arboix el recordava així:

«La sort, doncs, volgué que ens toqués, dels dos cursos de Civil, el mestratge de "Don Josep", com vulgarment se'l coneixia [a Planas i Casals] quan ja la seva edat l'empenyia en la davallada de les facultats físiques

més que intel·lectuals. Tot ell era l'arquetipus d'un pas-sat que s'esfumava, sobretot, en contrast amb l'àcida juvenesa del seu col·lega en la doble càtedra de l'assignatura: Joaquín Dualde.

Ens veiem asseguts en la graderia enfilada aula amunt, d'aquella aula mig a la penombra per la llum filtrada avarament pels finestrals enreixats que s'obrien al jardí ombrejat pels arbres. Davant teníem l'alta tarima des d'on, rera la taula, pontificava el magister revestit moltes vegades amb l'austera toga i cofat amb la birreta professional de borla negra.

Imbuït de la seva condició docent, "Don Josep", com els catedràtics del dinovè, tenia un concepte rígid de la funció que exercia. Els cànon eren explicar la lliçó del dia segons el programa establert, mantenir la disciplina escolar i examinar a fi de curs; tot i això sense baixar mai del pedestal ni cercar la comunió amb els alumnes. Accessoris potestatis d'aquell enunciat eren el passar llista com en una caserna i preguntar la lliçó explicada per a la tortura del preguntat. Planas i Casals, si era estricte en lo fonamental, negligia sovint els accessoris.»²⁰

Entre d'altres, els judicis més positius eren per al doctor Trias i Giró, de Dret Internacional, per al doctor Joan Permanyer i Ayats, d'història del Dret espanyol, definit com a «gran bonhome dotat d'un fort sentit de la ironia» i per a Antonio Flores de Lemus, d'Economia i d'Hisenda Pública, «tan càustic com intel·ligent».²¹

Del pas de Joaquim de Camps i Arboix per la universitat podem destacar que durant els primers dos cursos acadèmics —1910-1911 i 1911-1912— va aprovar quatre assignatures amb l'avaluació de notable, una amb la d'excel·lent i dues amb aprovat. Aquest bon començament podia fer preveure un expedient brillant però no va ser així ja que els tres cursos següents —1912-1913, 1913-1914 i 1914-1915— cursà tretze assignatures amb dos notables i la resta aprovats. Aquest refredament de l'entusiasme de Camps per les assignatures

16 SERRA, Xavier. *Història social de la filosofia catalana (1900-1980)*, p. 21.

17 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Josep Ma. Pi Sunyer*, p. 26.

18 CARRERAS I ARTAU, Tomàs. *La meua Girona. Memòries*, p. 170 i següents.

19 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Josep Ma. Pi Sunyer*, p. 28.

20 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Josep M. Planas i Casals. Primer director de la Revista Jurídica de Catalunya», *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 1 (1970), p. 69-74.

21 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Josep Ma. Pi Sunyer*, p. 29.

es pot explicar fàcilment per l'efervescència sociopolítica del moment i el seu compromís creixent amb el país.

En aquest marc, gràcies a la premsa de la província de Girona, podem rastrejar els seus primers passos en aquelles comarques: el setembre de 1912, el trobem impartint conferències per la catòlica «Lliga del bon mot» de Torroella de Montgrí:

«[...] seguidamente usó de la palabra el joven y fogoso orador D. J. de Camps y Arboix quien, entonando un himno a la Naturaleza y a los seres del universo que proclaman constantemente la gloria del creador, patentizó la ingratitud del hombre, el único ser de la creación, que use de sus facultades más extraordinaria para blasfemar de Dios. Fustigó debidamente a los elementos republicanos que se habían negado a cooperar a los fines de la "Lliga del Bon Mot" y en elocuentes párrafos exitó al auditorio, en nombre de la cultura y del patriotismo, a desterrar de su lenguaje la vil blasfemia.»²²

Ja amb anterioritat, Camps i Arboix havia destacat en la mateixa vila.²³ De fet, les seves vinculacions es devien al fet que la ramificada i complexa família dels Camps tenien possessions a tota la província de Girona. L'avi, Francesc de Camps i Font, era originari de Torroella de Montgrí i deixà en herència la casa pairal que tenia a la localitat a Ignasi de Camps i Feliu, el tiet de Joaquim de Camps i Arboix. Aquesta casa era aleshores una de les millors de Torroella, situada al carrer de l'Hospital.²⁴ Els familiars de Camps i Arboix tenien també altres propietats a la comarca, a la mateixa Torroella, Bellcaire, Gualta, l'Estartit, Verges, i principalment a Ullà. Cal remarcar que la seva neboda s'havia casat el 1905 amb el farmacèutic Lluís de Llobet que també tenia propietats a la comarca i que participava de la vida cultural de la localitat. No està de més recordar que, en el primer número de la revista *Emporion*, publicat el gener de 1915, Camps era definit per «l'esperit super-torroellenc, l'esperit colonitzador, l'esperit helènic».²⁵ Camps i Arboix reivindicà sempre les seves arrels, com es pot comprovar llegint les memòries de Claudi Ametlla que, referint-s'hi, el citava com a «fill de Torroella de Montgrí».²⁶

De fet el 1911, amb només disset anys, Camps i Arboix havia impartit la conferència «Records històrics de Torroella i del castell de Montgrí» en una sessió solemne, presidida per l'alcalde Joaquim Mundet, i amb la presència

1911

Records històrics de Torroella i del Castell de Montgrí, la primera de les obres de Joaquim de Camps i Arboix, escrita amb només disset anys. BC

²² *Diario de Gerona*, 21 de setembre de 1912, p. 6.

²³ BASSA, Jaume. «Quin planter a Torroella fa cent anys! Camps i Arboix».

²⁴ Cf. carta de Miguel de Camps Jiménez, cit.

²⁵ Lucianus. «Filosofia. Emporion», a: *Emporion*, núm. 1 (1915), p. 2.

²⁶ AMETLLA, Claudi. *Memòries polítiques. 1936-1940*, p. 30.

de bona part de les anomenades «forces vives» de la localitat.²⁷ La publicació en llibre de la conferència fou ressenyada àmpliament per *Cataluña*,²⁸ la revista més emblemàtica del període que volia contribuir a la regeneració d'Espanya fent conèixer les aportacions de la cultura catalana. A més aquesta revista pretenia ser un pont entre els corrents modernistes i noucentistes que miraven cap a Europa amb un objectiu de modernització política i social.²⁹

En constituir-se, el 1912, l'Ateneu Montgrí, Camps i Arboix se'n va fer soci, i es va implicar força en la vida cultural de la localitat, impulsant i col·laborant a les diferents revistes que s'hi publicaren en aquells anys. El setembre del mateix any, Camps i Arboix va pronunciar l'esmentada conferència per la «Lliga del Bon Mot»,³⁰ on ja queden paleses algunes de les característiques de la joventut de Camps i Arboix que destaca per ser un «fogós orador» i pel seu ardent patriotisme, elements que el distingiran en el temps. Tanmateix l'accentuat conservadorisme catòlic de joventut, que també manifestà en la conferència en què estigmatitzà els homes que blasfemaven i els republicans que no volien col·laborar amb la «Lliga del Bon Mot», es va anar atenuant fins a desaparèixer amb la República.

1914-1917. Els inicis en el periodisme de combat i en la militància política regionalista

Des del punt de vista de l'autogovern català, la conjuntura que va de 1914 a 1923, tingué una fita indiscutible amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya que, prevista per la Llei de Mancomunitats de l'any anterior, es posà en marxa l'abril de 1914, just uns mesos abans del començament de la Primera Guerra Mundial. El desplegament d'aquesta forma embrionària d'auto-

govern català s'acompanyà per una institucionalització de la cultura catalana afavorida per l'acció dels intel·lectuals noucentistes i per la seva voluntat d'incidir en la vida pública.³¹

La recepció d'aquests corrents noucentistes precisament la podem rastrejar en el marc local de les comarques gironines, on trobem que Joaquim de Camps i Arboix fundà, el 1914, la revista *El Montgrí* amb mossèn Francesc Viver i, el mateix any, van decidir sumar sinergies amb el portaveu *Mont-Gris* de l'Ateneu per crear la revista *Emporion*, que es publicà des de 1915 fins a 1923, quan la dictadura de Primo de Rivera la silencià.³²

1915 fou un any important per a Camps i Arboix, perquè el juny es va llicenciar en Dret i Ciències Socials i el maig següent es va afiliar a l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Girona, començant a exercir com a tal el febrer de 1917. La primera causa fou la defensa d'un pagès acusat de robatori al terme municipal de Verges.³³

Mentrestant hem de ressaltar que a banda de la seva professió, Camps i Arboix tingué una profunda vena publicista; així podem rastrejar la seva petja en la premsa de les comarques gironines: a part de la citada revista *Emporion* el trobem col·laborant al *Diario de Gerona de Avisos y Noticias*, propietat de la família Masó i del qual arribà a ser director anys després. Però la seva empremta més important en aquests primers anys fou la creació del setmanari catalanista *El Gironès*, portaveu de la Lliga Regionalista de la província de Girona que sortí a la llum el febrer de 1916 com a setmanari i que augmentarà la seva periodicitat en els anys següents fins a desaparèixer al final de 1924 per les persecucions de la Dictadura. El director d'*El Gironès* fou Ramon Xifra i Riera, mentre Camps i Arboix en fou redactor en cap. Com ha remarcat Lluís Costa, la

27 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Records de Torroella i del Castell de Montgrí*.

28 «Notas bibliográficas» *Cataluña*, 30 de desembre de 1911, p. 825-826.

29 GUIRAO, Antoni. *La Cataluña: ideología i poder a la Catalunya noucentista*.

30 *Diario de Gerona*, 24 de setembre de 1912, p. 7.

31 CASASSAS, Jordi. (ed), *Intel·lectuals i poder a Catalunya (1808-1975)*, p. 233 i següents. i BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autogovern*.

32 BASSA, Jaume. «Personatges Torroellencs - Mossèn Francesc Viver», a: *Emporion*, núm. 24 (2008).

33 L'admissió al Col·legi, cf. ANC-FJACAM, Caixa núm. 23, «Il·lustre Colegio de Abogados de Gerona a Joaquim de Camps y Arboix, carta del 19 de maig de 1916»; i «Audiencia provincial», a *Diario de Girona*, 26 de febrer de 1917, p. 2.

revista va ser una de les més importants fonts d'informació del període que comptà amb uns col·laboradors prestigiosos.³⁴ Entre d'altres recordem el poeta Miquel de Palol, els germans Santiago i Narcís Masó i Valentí i sobretot un jove Octavi Saltor qui mantindrà una gran amistat amb Camps i Arboix en els anys grisos de la dictadura franquista.

En el món de les primerenques col·laboracions, és important esmentar un article seu en un dels últims números que aparegueren a l'esmentada *Catalunya*. En l'última fase de la revista, ara «catalanitzada», Camps i Arboix hi publicà un article emblemàtic per copsar la seva visió profundament catòlica d'aquests anys de joventut. El pretext que el movia a escriure era una reflexió sobre l'actitud de l'opinió pública francesa davant de la Primera Guerra Mundial. Hi reflexionava sobre el fet que l'estat laic per antonomàsia tingués una corba important a causa del conflicte: la importància de la religiositat en els soldats i en el poble francès s'havia acompanyat de la benedicció dels prelats dels batallons que marxaven cap a la guerra, a més hom havia assistit a l'allistament de prelats i sacerdots al front amb la finalitat de portar confort als homes que lluitaven en els moments més dramàtics. En aquest marc, Camps i Arboix recordava que intel·lectuals heterodoxes com Gustave Hervé o Maurice Barrès havien saludat l'heroisme cristià dels francesos.³⁵

Al costat d'aquesta reflexió per a la revista *Catalunya*, cal remarcar que començà un període d'intensa col·laboració amb la premsa gironina: *El Gironès*, *Diario de Gerona* o *Emporió*. Els seus articles eren de temàtica diversa, però la majoria eren comentaris de política local amb reflexions sobre les oportunitats que la Primera Guerra Mundial podia brindar a l'economia catalana, o sobre el paper de la cultura en la modernització de la societat de les comarques gironines o els vicis que afectaven l'esperit col·lectiu català.

1911

Signatura de Joaquim de Camps i Arboix, als disset anys.

BC

34 Sobre la història de la premsa de la ciutat de Girona, cf. COSTA, Lluís. *Història de la premsa a la ciutat de Girona: 1787-1939*; COLL I ALENTORN, Miquel. «Joaquim de Camps i Arboix», cit.

35 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «L'esperit francès i el catolicisme», *Catalunya*, 28 de novembre de 1914, p. 754.

Coherent amb aquestes intervencions, Camps i Arboix va fer els seus primers passos en la política i no pot estranyar gaire que ho fes de la mà del seu cosí, Carles de Camps i d'Olzinelles, conegut com a Marquès de Camps, qui portava dècades en la defensa dels interessos de la província de Girona a les Corts espanyoles, especialment del patrimoni forestal. Una política fàcilment explicable pel fet que el marquès era el primer contribuent de la província de Girona i el vuitè de Catalunya. Carles de Camps i d'Olzinelles havia començat la seva carrera política el 1892 a les fileres del Partido Conservador de Cánovas de Castillo, però amb el nou segle havia fet el salt a la Lliga Regionalista de Cambó i Prat de la Riba, defensant les tesis regionalistes al Congrés dels Diputats, essent parlamentari reiterades vegades fins a la dictadura de Primo de Rivera. En aquest sentit, l'arrelament gironí del marquès de Camps era molt clar, com ho demostra el fet que era el president del Centre Catalanista de la ciutat de Girona, agrupació de la qual Joaquim de Camps i Arboix esdevingué el secretari juntament amb Tomàs Sobrequès, pare de Santiago, el futur i cèlebre historiador gironí, el mateix 1916.³⁶

L'activisme catalanista, que a la ciutat de Girona s'havia acompanyat amb la formació d'una dinàmica joventut regionalista i la publicació de *El Gironès*, tingué com a reacció un creixent recel per part de l'oficialitat de la guarnició de la capital gironina. Així si al llarg de l'any començaren a produir-se unes topades entre alguns joves oficials i paisans, el 19 d'agost d'aquell 1916, l'agressió fou molt virulenta. Els joves oficials feriren un gran nombre de pacífics ciutadans que corrien sardanes a la Rambla de la Llibertat, i vuit d'aquests hagueren de ser atesos, especialment tres que foren ferits de gravetat.³⁷ *El Gironès* denuncià fermament la brutal actuació dels joves oficials no dubtant en afirmar que la ciutat sencera de Girona havia estat menyspreada per l'atropellament que havia hagut de patir.³⁸

36 «Ecos de la política», *Diario de Gerona*, 4 de gener de 1916, p. 3.

37 XIFRA, Narcís. *Girona 1916: història d'una frustració política*.

38 «Girona menyspreuada», *El Gironès*, 26 d'agost de 1916, p. 1.

A partir d'aquest any, Camps i Arboix aparegué reiteradament en els mítings electorals de la Lliga: el seu bateig fou el recolzament a Santiago Masó i Valentí a les eleccions a Corts de 1916, fent les primeres actuacions com a orador a Caldes de Malavella i la Cellera de Ter.³⁹ El seu suport a Santiago Massó queda ben reflectit en una carta que ell mateix li escrigué el març d'aquell any, en qualitat de secretari del Centre Catalanista de Girona, en què li expressava el reconeixement per la seva actuació a l'Ajuntament gironí en la defensa de la llengua catalana i anomenant-lo «*cavaller gentil*» de la causa catalana i dient que les seves paraules eren «*exemple d'eloqüència*» i de «*patriotisme*».⁴⁰

En els mesos següents, Camps i Arboix va participar activament en la xarxa de l'associacionisme catalanista de les comarques gironines: col·laborant i organitzant un acte de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana;⁴¹ o treballant per a la creació de la Lliga Nacionalista del Baix Empordà, com organisme polític coordinador de les diferents entitats catalanistes que actuaven en aquella comarca, participant en el seu Directori com a representant de Torroella de Montgrí.⁴² En fer balanç de l'activitat realitzada al llarg de 1916, Camps i Arboix subratllava la gran tasca de catalanització que havien dut a terme els regionalistes gironins: des de la reanimació del portaveu *Lo Gironès*, la creació de la Joventut Catòlica Regionalista i un sense fi d'activitats, entre les quals la denúncia dels fraus electorals, o l'obertura de la nova seu del Centre Catalanista, possible gràcies a l'activitat de mecenatge de Rafael Masó.⁴³ Sis mesos després, al començament de juny de 1917, *El Gironès* presentava un nou estat de la qües-

39 «El mítin de Caldas», *Diario de Gerona*, 19 de setembre de 1916, p. 2-3; «El Mítin de la Sellera», *Diario de Gerona*, 22 de setembre de 1916, p. 2-3.

40 FRM-FSM, «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Santiago Masó i Valentí, Girona, 12 de Març de 1916».

41 «Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana», *Diario de Gerona*, 28 d'octubre de 1916, p. 2.

42 «Ecos de la política», *Diario de Gerona*, 22 de febrer de 1917, p. 4.

43 CAMPS I ARBOIX Joaquim de. «L'obra del Catalanisme gironí el 1916. Memòries del Secretari» a *El Gironès*, 25 de gener de 1917 i 1 de febrer de 1917.

tió que remarcava la tasca incessant de propaganda duta a terme pels catalanistes gironins. L'evidència de l'èxit propagandístic s'havia traduït en la inscripció de desenes de membres al Centre Catalanista de Girona, com ho demostraven els números que presentava: en els anteriors sis mesos s'havien fet del Centre més de cent quaranta nous socis, per la qual cosa el Centre comptava amb cent setanta-cinc afiliats. Per altra banda, el mateix autor de l'article recordava que la Joventut Catòlica Regionalista comptava ja amb més de cinc-cents socis i que aquests eren la millor reserva de regeneració per a la política catalanista del present i del futur immediat.⁴⁴

L'activisme polític i cultural d'aquest període fou evocat per ell mateix en un escrit d'homenatge al seu amic Rafael Masó, arquitecte i germà de l'esmentat Santiago:

«Girona, en la segona dècada del segle, per la plenitud de la seva vida espiritual, tenia títols per enorgullir-se de ser el segon fogar cultural de Catalunya. No en va havien calat en profunditat les influències emergides de la Solidaritat Catalana i incorporat la selecció de les generacions gironines al catalanisme. En efecte: Girona en el seu desplegament d'ales covava institucions tan significatives i entusiastes com l'Ateneu, Athenea, l'Associació de la Música, el Grup Excursionista i Esportiu Gironí, el Foment de la Sardana, el Consistori dels Jocs Florals, cobles i corals, la Confraria de Sant Jordi, diaris i setmanaris i revistes inspirats uns i altres en ideologies pàtries, tots plegats il·lusionats per la dèria magna i nobilíssima de refer un poble.»⁴⁵

Camps i Arboix també formà part d'aquest moviment cultural en què destacà com a animador incansable de jornades d'estudis o certàmens poètics, arri-

bant a ser secretari dels Jocs Florals que es realitzaren el 1918 a la ciutat de Girona, repetint com a vocal el 1919 i com a tresorer el 1922. De totes formes, el que més destaca de la seva biografia d'aquests anys és el seu entusiasme i la seva vocació militant, com es percep dels seus mateixos records, parlant del període que compartí amb en Rafael Masó:

«Des del Centre Catalanista de Girona i sa Comarca visquérem plegats les hores serenes i ardents de les propagandes i de les sovintejades eleccions comicials. En la campanya que realitzarem plegats [...] visquérem unes hores inefables en el nostre peregrinatge de les visites domiciliàries a electors escollits. Donava goig de veure l'exaltació d'en Rafael recorrent els carrers estrets i tortuosos de la vella urbs, entrant i sortint, sota la lluna, de les portades tenebroses i plenes de misteris d'aquells vells casals.»⁴⁶

1917-1923. La crisi de la Restauració i la política municipal gironina

Joaquim de Camps i Arboix feia els seus primers passos en el món de la política el 1916. L'any següent fou un d'aquells anys crucials per al desenvolupament de la història del segle XX, tant a nivell local com internacional: la política catalana, i espanyola, quedà marcada pels esdeveniments crucials de l'estiu que demostraren la dificultat del sistema restauracionista d'evolucionar tal i com es volia des de diferents forces polítiques del Principat. A més, en clau catalana, l'1 d'agost moria Enric Prat de la Riba, el gran estratega i impulsor de l'autogovern català, que el mateix Camps i Arboix no dubtava en definir com a «Moisés», «salvador del seu poble», «pastor» i «guia».⁴⁷

La mort de Prat de la Riba fou precisament en el moment de la més complicada aposta de Cambó: l'Assemblea de parlamentaris per impulsar la desitjada reforma de l'Estat va haver de dissoldre's per les pres-

44 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Creixença col·lectiva del Centre Catalanista de Girona i sa Comarca» a *El Gironès*, 7 de juny de 1917, p. 1.

45 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Evocació de Rafael Masó i Valenti» a DIVERSOS AUTORS. *Rafael Masó*, p. 15. Sobre l'ambient cultural del període: FULCARÀ Maria Dolors. *Girona i els modernistes. Contribució a la història dels ambients polític-culturals del començament de segle*.

46 CASACUBERTA Margarida. *Els Jocs Florals de Girona (1902-1935)*, p. 17.

47 *Emporión*, 12 d'agost de 1917, p. 3.

sions governamentals. Els mateixos homes de la Lliga Regionalista recolzarien la formació d'un govern espanyol a la tardor, espantats per les derives revolucionàries de l'estiu. Precisament a l'agost, els sindicats UGT i CNT havien convocat una vaga general que, tot i el recolzament de polítics republicans i catalanistes radicals, acabà sent avortada per la intervenció de les autoritats. En aquest marc, cal recordar el pes que tingueren les Junes de defensa, expressió de la baixa oficialitat, en contribuir a donar un senyal inequívoc de la inestabilitat en la qual estava sotmesa la política espanyola.

En el context gironí, la vaga va durar gairebé una setmana amb seguiments heterogenis i va ser aturada per la intervenció contundent de les forces d'ordre públic.⁴⁸ Va acabar amb una vintena de detinguts i, només a principi d'octubre, les autoritats aixecaren l'estat de guerra. Cal remarcar que fins al març de 1919, la ciutat de Girona no va conèixer un cicle de lluites obreres semblants. De totes formes, la tardor del mateix 1917, Camps i Arboix signava el manifest de la Lliga Regionalista als electors gironins, recordant que la candidatura regionalista era la que «*millor respon als principis i a les necessitats de la nostra vida local*».⁴⁹

A partir de 1917, l'electorat gironí es decantà cap a la nova política, recolzant majoritàriament les candidatures regionalista i republicana, amb una clara disminució del pes que els partits dinàstics havien tingut a la ciutat fins a 1915.

El final de 1917 i els inicis de 1918 havien de canviar els plantejaments dels ambients catalanistes ja que la Revolució Russa de novembre de 1917 obrí nous escenaris, així com uns mesos després la declaració dels Catorze punts de Woodrow Wilson semblava donar aixopluc a totes les minories nacionals.

48 SURÓS I PERACAUULA Joan. «La crisi del sistema restauracionista (1917-1923)», a COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 463-471.

49 *Diario de Gerona*, 10 de novembre de 1917, p. 4. Aquesta comunicació estava recolzada per les signatures del Marquès de Camps, Agustí Riera, Albert de Quintana, Josep Ensesa, Santiago Masó, Emili Verdaguer, Joaquim Pla i Cargol, Josep Maria Noguera i Sitjas, Pere Solà, Tomàs Sobrequès, Josep Maria Cruaños i Joaquim de Camps i Arboix.

La fi de la Primera Guerra Mundial i els tractats de pau semblaven aleshores permetre el reconeixement de la personalitat política i jurídica de Catalunya en el nou marc internacional. Des de l'estiu s'havia engegat una campanya per aconseguir un estatut d'autonomia per iniciativa de l'Escola de Funcionaris de l'Administració Local de la Mancomunitat de Catalunya. La caiguda i desaparició dels imperis centrals a causa de la seva derrota en la Gran Guerra accelerà el projecte que portà la Mancomunitat de Catalunya a elaborar les bases d'un estatut d'autonomia que, el 28 de novembre, eren lliurades per Josep Puig i Cadafalch al cap del govern, Manuel García Prieto, que es mantingué indiferent.⁵⁰

Dues setmanes abans, Camps i Arboix, juntament amb diferents ciutadans de Girona, enviaven al president Wilson una salutació en què li recordaven la personalitat històrica diferenciada catalana i li demanaven que

«després de las Conferències de Pau, al constituir-se la Lliga de Nacions, no consentireu que resti sense esser redimida, absolutament, cap Polònia, de les moltes que existeixen a Europa, i que influïreu per a que no saltres, per virtut dels grans principis polítics del federalisme, puguem viure agermanats amb tots els pobles ibèrics».⁵¹

L'opinió pública espanyola reaccionà engegant una campanya de protesta anticatalanista que es traduï en un boicot als productes catalans i en una imponent manifestació a Madrid, el 9 de desembre de 1918, en què participaren més de 100.000 persones.⁵²

Les sessions parlamentàries, en què es debaté la proposta catalana, el 10 i 11 de desembre, es desenvoluparen en un clima de gran hostilitat envers l'autono-

50 BALCELLS, Albert. *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya de 1919 i el seu context històric*.

51 «Per l'Autonomia de Catalunya», *Diario de Gerona*, 14 de novembre de 1918, p. 1.

52 MORENO LUZÓN, J. «De agravios, pactos y símbolos. El nacionalismo español ante la autonomía de Cataluña», *Ayer*, núm. 63 (2006), p. 131-135.

mia. Per això, Francesc Cambó liderà l'abandonament de les Corts per part de la minoria catalana, el 12 de desembre. Quatre dies després, i a Barcelona, Cambó pronunciava la seva coneguda conferència en la que remarcava que la lluita de Catalunya no es podia vincular a una forma o altra de govern, sintetitzada per la fórmula: «República? Monarquia? Catalunya!».

En els mesos següents, es redactaren dos avantprojectes d'Estatut: un des d'una comissió extraparlamentària, nomenada pel Govern central, i l'altra per la Mancomunitat i els diputats catalans no conformes amb la iniciativa de Madrid. El gener de 1919 la proposta d'autonomia per a Catalunya era ultimada i obtenia el suport de 1.046 municipis catalans sobre un total de 1.072. Però la confrontació social condicionà tot el procés: les topades entre espanyolistes de la Liga Patriótica Española i catalanistes, i l'auge del conflicte social a Barcelona, van portar a la suspensió de les garanties constitucionals a la capital catalana el 16 de gener de 1919 per voluntat del govern Romanones. El 5 de febrer començava la vaga de la Canadenca que, el 21 de febrer, esdevenia vaga general sota l'ègida de l'anarquista CNT. El 27 de febrer Romanones decidí tancar les Corts, el mateix dia que s'havia de votar la proposició dels diputats catalans i la seva eventual transformació en un referèndum. Un cop més, tal i com havia passat l'agost de 1917, la protesta social aixafà l'embranchida autonomista i la Lliga es va arreglar rere la necessitat de mantenir l'ordre.

En el context gironí, els obrers començaren una vaga el 31 de març de 1919 en solidaritat amb els de Barcelona. La lluita va finalitzar una setmana després, el 6 d'abril. El fet més transcendent fou però, la resposta patronal, motivada també per la crisi econòmica deguda a la fi de la Primera Guerra Mundial, que determinà una reducció dràstica de la demanda de productes per part dels països bel·ligerants. Els empresaris gironins impulsaren aleshores un duríssim tancament de les seves empreses, amb la finalitat d'agenollar i fer desaparèixer els sindicats de classe de Girona. Els propietaris volien contractar directament els seus empleats i no volien la ingerència dels sindicats i per això mantingueren el tancament dels establiments fins al 26 de gener.

En aquest marc, Camps i Arboix destacà pels seus postulats liberals i demòcrates denunciant l'actitud de la Patronal gironina en un article al *Diario de Gerona*, que, recordem-ho, era proper a la Lliga Regionalista i als sectors benestants de la ciutat. Remarcava que el locaut era innecessari ja que a la ciutat de Girona no existia el Sindicat Únic i tampoc hi havia un conflicte laboral semblant al de Barcelona. Camps i Arboix avisava que s'estaven imposant un «sense fi de sacrificis» a les classes subalternes i defensava que «la solució jurídica representada pel contracte de treball, la sindicació professional i els consells paritaris, amb el conjunt de millores obreres que suposen, és prou ferma per a respondre del seu èxit rodó com a solució». Acabava el seu article afirmant que la societat gironina i catalana en general havien «de veure garantida la normalitat del treball, enlairada i millorada la classe obrera, i enfocada amb visió ample i liberal la solució del conflicte que tant pertorba el camí ascensional de Catalunya».⁵³

Era un posicionament moderat però que quedava lluny dels plantejaments ultraconservadors dels sectors benestants de la ciutat de Girona. Aquest plantejament expressava les exigències reformistes que nodrien els mateixos joves de la Lliga que, com Camps i Arboix, volien un canvi polític important. No pot estranyar doncs, que, uns mesos després, el 1920, la Lliga Regionalista i els republicans, els principals partits antidinàstics de la ciutat, arribessin a una aliança que havia d'ensorrar definitivament el caciquisme a Girona. El mateix Camps i Arboix ho recordava d'aquesta manera:

«El triomf de la nostra candidatura fou encoratjador. Aquelles eleccions oferien una novetat política local: la reconciliació de les forces de la Lliga Regionalista i dels republicans federals, amb el concepte estipulat de realitzar al consistori una mateixa política administrativa sota un programa d'actuació mútuament acceptat. L'Ajuntament que es constituí el dia 1 d'abril de 1920 fou saludat per la premsa amb titulars tan significatius

53 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Algunes consideracions al marge del locaut de Girona» a *Diario de Gerona*, 28 de desembre de 1919, p. 2-3.

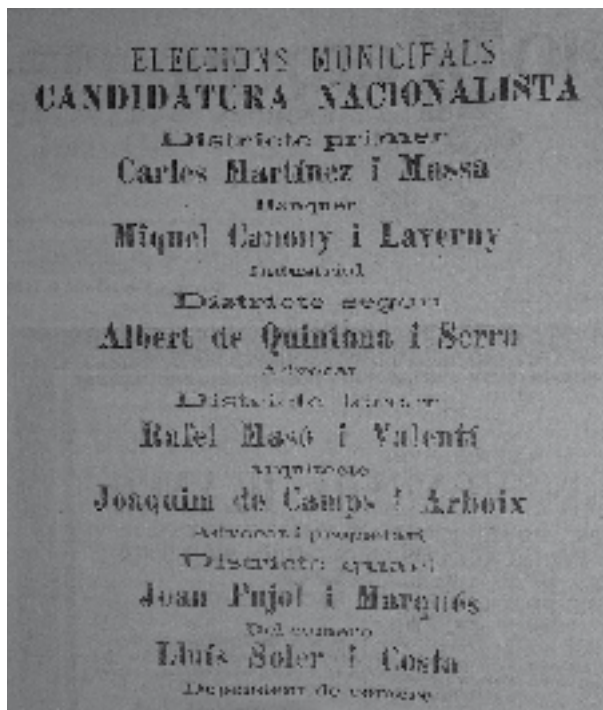
com el de “Vers una Girona nova”, és a dir, amb tota l'ambició de realitzar una gestió responsable, honesta i intel·ligent. Notem de passada que nodrits estols d'estudiants van rubricar amb el seu aplaudiment aquelles ànsies tan juvenívoles de renovació.»⁵⁴

La corba política de la primavera del 1920 tenia el seu manifest en l'Acord municipal del 6 de març d'aquell any en què les minories regionalista i republicana acordaven un pacte de govern per a la modernització de la ciutat i per a la defensa de l'autonomia política de Catalunya. Entre els eixos de la política de govern es volien dur a terme grans reformes per reorganitzar la hisenda municipal amb una voluntat de transparència i de racionalització de les despeses públiques. Entre les mesures més importants destaquem la construcció d'escoles primàries, la creació d'escoles tècniques, l'obertura d'una Biblioteca popular, la reforma i millora del clavegueram de la ciutat, una campanya de vacunació contra la verola i de difusió de l'antitífica... En resum, un programa ampli i ambiciós que s'aixoplugava en les coetànies iniciatives que el govern de la Mancomunitat de Catalunya estava duent a terme per a tot el Principat.⁵⁵

El 1920 portaria un altre gran canvi per a Camps i Arboix ja que el 30 de setembre es casà a la Bisbal d'Empordà amb Carme Mercader i Mas, filla de don Robert Mercader, conegut industrial d'aquella localitat. La seva boda ens demostra el seu arrelament en el catalanisme gironí: el padrí de l'espòs fou el seu cosí, el Marquès de Camps, diputat a Corts i senador, mentre els testimonis foren el metge Francesc Coll i Tur-

54 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Evocació de Rafael Masó i Valentí» a DIVERSOS AUTORS. *Rafael Masó*, p. 17. Cal remarcar que la referència a la Girona Nova fou el títol de l'editorial d'*El Gironès* en comentar la sessió d'investidura del nou ajuntament gironí cf «Vers la Girona Nova. La primera pedra» a *El Gironès*, 3 d'abril de 1920, consultable a ANC-FJCACM, Caixa núm. 3, carpeta 12.23.

55 Els punts de l'Acord del Govern municipal, signats pels regionalistes Albert de Quintana i Serra, Francesc Coll i Turbau i Joaquim de Camps i Arboix i pels republicans Joaquim Torreda, Marià Julià i Darius Rahola a *Diario de Gerona*, 7 de març de 1920, p. 4-5.

1 de febrer de 1920

Anunci de l'anomenada «Candidatura nacionalista» a les eleccions municipals —impulsada per la Lliga Regionalista— publicat al *Diario de Gerona*.

AMGi

**La Bisbal d'Empordà,
30 de setembre de 1920**

Joaquim de Camps i Arboix
i la seva esposa
Carme Mercader i Mas,
el dia del seu casament.
JLG

bau, regidor regionalista i alcalde de Girona entre 1914 i 1916, i Lluís Llobet i de Pastors, el marit de la seva neboda i també militant regionalista que havia estat regidor entre 1914 i 1918 i alcalde de la ciutat del 1916 al 1917.⁵⁶

La seva esposa havia tingut com a padrí el seu oncle Ernesto Mas, que la premsa gironina presentava com a «*distinguido hacendado de Buenos Aires*»,⁵⁷ mentre els testimonis foren Carles Martínez i Massa, banquer i també regidor regionalista a l'ajuntament gironí, i Vicente de Aranda. Precisament el fet que l'oncle Mas tingués propietats i recursos fou fonamental perquè el matrimoni Camps i Mercader pogués tenir un «coixí econòmic» en els anys de la Guerra Civil i en els més durs de la postguerra, i que li va permetre traslladar-se a Argentina el 1947.⁵⁸ Després del banquet, els nuvis sortiren de viatge cap a Madrid i París.

En el marc més familiar, un any i mig després, Camps i Arboix havia de patir el traspàs de la mare, que el deixava després d'una llarga malaltia.⁵⁹

Mentre en el camp de la política, segurament l'element més remarcable fou la seva evolució cap a la nova formació Acció Catalana, explicable com un procés de maduració personal influït òbviament per les tensions que el món catalanista havia tingut per la política erràtica de l'aleshores màxim dirigent Francesc Cambó. Aquest havia decidit entrar en el Govern de concentració d'Antoni Maura, l'agost de 1921, provocant un ampli desconcert entre els seus mateixos partidaris i, especialment, dels grups més radicals que convivia a la Lliga. Aquest fet determinà un desplaçament de l'espai polític catalanista que acabà, mesos després, amb l'escissió de la Joventut Nacionalista de la Lliga sota el lideratge de Jaume Bofill i Mates, Lluís Nicolau d'Olwer, Raimon d'Abadal... Aquests convocaren una reunió per unificar tots els sectors disconformes amb la Lliga Re-

gionalista. La reunió passà a la història com la Conferència Nacional Catalana i tingué lloc a inicis de juny de 1922, aconseguint el suport també dels sectors republicans catalanistes, liderats entre d'altres per Antoni Rovira i Virgili. En aquesta assemblea va néixer Acció Catalana, pensada com a organització transversal allunyada del moderantisme de la Lliga i del catalanisme radical, amb l'objectiu de contribuir a la catalanització del país. El rebuig dels regionalistes els obligà a configurar-se com a partit que obtingué uns bons resultats a les eleccions de 1923. El primer president del partit fou Jaume Bofill, els vicepresidents Antoni Rovira i Virgili i Lluís Nicolau d'Olwer.⁶⁰

En una nota mecanografiada del seu arxiu, Camps i Arboix explicava que «*en la seva bandera Acció Catalana inscriví el tríptic de liberalisme, democràcia i catalanisme, sense, però, atrevir-se a afegir el de republicanisme malgrat professar aquesta tendència la gran majoria, millor la totalitat, dels seus afiliats*».⁶¹

De totes formes, sabem que a Girona, el 1922, hi va haver alguns socis individuals i, a partir del maig de 1923, es va parlar de constituir una secció però el cop d'estat de Primo de Rivera ho aturà tot.⁶² El mateix Camps i Arboix recordava que Rafael Masó i ell mateix formaven part «*de la minoria del novell partit Acció Catalana, constituït el 1922, però de vida curtíssima atesos els avatars soferts pel nostre malarat país*»⁶³ i cal remarcar que foren els únics dos membres del consistori que s'adheriren al nou partit. Mentre en la citada nota mecanografiada del seu arxiu, recordava que «*a Girona, Acció Catalana es constituí separatament del "Centre Catalanista de Girona i sa comarca", si bé mantenint amb aquesta entitat excel·lents relacions*» i afegia que eren tres els regidors de la minoria catalanista a l'Ajuntament: «*els senyors Camps i Arboix,*

56 CLARA, Josep. *El personal polític a l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*, p. 17.

57 *Diario de Gerona*, 2 d'octubre de 1920, p. 4.

58 Entrevistes de l'autor a Ramon Cambra i Mercader (6 d'octubre de 2014) i a Mercè i Núria Cambra i Mercader (20 d'octubre de 2014).

59 *Diario de Gerona*, 20 de juliol de 1922, p. 4.

60 BARAS, Montserrat. *Acció Catalana 1922-1936*.

61 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, Carpeta 12.20 (En resposta a la carta de la Sra. Maria Dolors Fulcarà del 3 de juny de 1972 demanant-li informacions sobre el periòdic *Vibració* i els anys de la República a Girona).

62 BARAS, Montserrat. *Acció Catalana 1922-1936*, p. 431.

63 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Evocació de Rafael Masó i Valentí» a DIVERSOS AUTORS. *Rafael Masó*, p. 18.

Girona, 1921

Deu dels catorze regidors catalanistes i republicans de l'Ajuntament gironí. Hi apareixen, d'esquerra a dreta: asseguts en primera fila, Darius Rahola, Llorenç Busquets, Joaquim de Camps i Arboix, x, x i Joaquim Tordera; en segona fila, x, Francesc Coll i Turbau i Rafael Masó; dempeus a mitja escala, x.

Ramon de Llobet i Rafael Masó i Valentí. Recordava també que a nivell de la Diputació provincial gironina, s'havien adherit «els diputats de Figueres Carles Jordà i Paulí Geli, els de la Bisbal Miquel Roger i Josep Pla; el de Puigcerdà Borrell». ⁶⁴ En un manuscrit de 1922, el poeta, intel·lectual i líder d'Acció Catalana Jaume Bofill apuntava les línies de vertebració de la nova agrupació i precisament considerava Camps i Arboix com a un dels homes clau a les comarques gironines. ⁶⁵

L'activa militància a favor del nou partit queda reflectida en els articles de propaganda i en l'organització d'actes públics com el que convocà per al 20 de juliol de 1923 quan Antoni Rovira i Virgili anà a Girona per fer una conferència sobre la política catalana del moment. ⁶⁶ La sessió al consistori gironí va tenir cua, ja que a la sortida, el regidor monàrquic Jaume Sagrera Vizcaino protagonitzà un enfrontament de boxa amb Camps i Arboix que, segons *El Gironès*, «repetidament realitza un eficaç pugilat». ⁶⁷ En la següent sessió del consistori, Camps i Arboix justificà el seu comportament argumentant que s'havia sentit ofès per unes paraules del regidor Sagrera i que l'incident en si havia tingut dues fases: «un moment inicial, en un gest potser inconscient del Sr. Sagrera, que [Camps] estimà com indicatiu d'agressió, la que fundada o no, repelí de la manera més contundent i enèrgica. A partir d'aquest punt i màxim després de l'intent de segona agressió del Sr. Sagrera, els cops caiguts damunt d'aquest quedaren justificats per l'excitada irreflexió del moment». ⁶⁸

De totes formes, Rovira i Virgili pronuncià sengles conferències a Girona el 19 i 20 de juliol. El 19, organitzada per l'Ateneu de Girona, parlà a la Sala de Sessions de l'Ajuntament desenvolupant el tema de la decadència catalana en l'època moderna mentre que a les conclusions parlava de «la futura llibertat de Ca-

talunya». ⁶⁹ El 20 i al Teatre Principal, explicà «La posició de Catalunya davant d'Espanya» on exposà l'ideari d'Acció Catalana que fou explicat, segons Camps i Arboix, «amb una claredat meridiana i amb una cruesa nobilíssima». ⁷⁰ La conferència de Rovira i Virgili comptà amb una nombrosa assistència i Camps i Arboix la descrigué com a «un dels actes polítics de major èxit celebrats a Girona, tant pel contingent de públic com per la vibració passional i emotiva». ⁷¹

En aquesta mateixa conjuntura, començaven uns contactes entre catalanistes, basquistes i galleguistes que havien de portar a la formulació de la Triple Aliança. ⁷² El lideratge de la iniciativa pertocà a Acció Catalana que, des de les pàgines de *La Publicitat*, llençà la necessitat d'aquesta estratègia d'abast peninsular. A Catalunya, també Estat Català i la Unió Catalanista s'afegiren a la iniciativa, i el periòdic *El Gironès* reclamava que totes les famílies del catalanisme s'hi apuntessin perquè en el moment que les nacions catalana, basca i gallega fessin sentir la seva veu s'«acabarà amb un absurd de quatre segles i tindrà la virtut de fer canviar en absolut la ruta que d'aquí endavant ha de seguir la nostra Pàtria i les altres pàtries avui subjectes a l'estat espanyol». ⁷³

El projecte tingué el suport al País Basc de la moderada Comunió Nacionalista Vasca i del més radical Partido Nacionalista Vasco, mentre que a Galícia el recolzaren les Irmandades da Fala i la Irmandade Nacionalista Galega. Fins i tot es plantejà, sobretot per part del diari *Aberri* del PNV, d'incloure els rifenys en aquell moment en guerra contra Espanya, un intent que no fructificà. No està de més recordar que, precisament el juliol de 1921, la batalla d'Annual havia representat la desfeta rotunda de l'exèrcit espanyol davant de les tropes d'Abd-el-Krim. En fi, els plantejaments dels «aberrians» representaven ferir profundament la

64 ANC-FJCACM, Caixa n. 23, Carpeta 12.20 cit.

65 Citat a CASASSAS, Jordi. *Jaume Bofill i Mates (1878-1933)*, p. 122.

66 «Sessió de l'Ajuntament», *El Gironès*, 12 de juliol de 1923, p. 1.

67 «Sobre un incident», *El Gironès*, 17 de juliol de 1923, p. 1.

68 «Sessió de l'Ajuntament», *El Gironès*, 12 de juliol de 1923, p. 1-2.

69 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «En Rovira a l'Ajuntament» i «En Rovira al Teatre», *El Gironès*, 21 de juliol de 1923, p. 2.

70 *Ibidem*.

71 *Ibidem*.

72 ESTÉVEZ, Xosé. *De la Triple Alianza al Pacto de San Sebastián (1923-1930)*.

73 «La Triple Aliança», *El Gironès*, 30 d'agost de 1923, p. 1.

Girona, 16 d'abril de 1922

Pomells de Joventut davant la porta del Monestir de Sant Pere de Galligants. Les dones, noies i nenes porten la típica caputxeta i un pomell de flors. Hi apareixen el fundador dels pomells de Catalunya, Josep Maria Folch i Torres, acompanyat de Joaquim de Camps i Arboix, en representació de l'alcalde Francesc Coll i Turbau.

AMGi

sensibilitat dels nacionalistes espanyols i naturalment dels militars.

Aquestes organitzacions «nacionalistes» perifèriques es trobaren en ocasió de la Diada de 1923 a Barcelona, que acabà amb avalots importants al voltant de l'estàtua de Rafael Casanova.⁷⁴

Dos dies després d'aquest esdeveniment, el 13 de setembre de 1923, el general Miguel Primo de Rivera anunciava la constitució d'un director inspector militar per mantenir l'ordre públic. El 15 de setembre Alfons XIII confiava el govern a Primo de Rivera, que el transformà en un Directori militar i com a primera actuació declarà l'estat de guerra a tota Espanya i la suspensió de les garanties constitucionals. Tot i el suport que una part del regionalisme català donà al general Primo de Rivera, començant per Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat que acompanyà el futur dictador a l'estació de trens de Barcelona, els sectors catalanistes propers a Acció Catalana denunciaren de seguida la involució dels esdeveniments. En el cas gironí, el periòdic de Camps i Arboix manifestà de seguida la seva preocupació, deixant clar que «*les notícies d'Espanya no poden ser pas més greus*» ja que una de les primeres coses que volien fer els militars era «*acabar amb el separatisme*».⁷⁵

Les raons del cop d'estat s'expliquen per la conjunció de diferents factors que, tal i com ha explicat la historiografia,⁷⁶ estan força relacionats entre ells: en primer lloc, la crisi estructural de l'estat de la Restauració en què la presència dels militars en la vida pública havia esdevingut gairebé crònica i en un moment en què l'agitació social i els moviments de reivindicació nacional a Catalunya, el País Basc o Galícia contribuïren a fer créixer els recels de l'Exèrcit, especialment després del desastre d'Annual de 1921. En aquest marc, cal remarcar el descrèdit al qual havien arribat els règims liberals a tota l'Europa del període i l'auge de l'anomenat pretorianisme que féu pròpies les teories an-

tiparlamentàries que circulaven abundants des de finals del segle XIX. A diferència dels pronunciaments del segle XIX, el cop d'estat de Primo de Rivera portà al poder els militars, intentant traslladar així al conjunt de la ciutadania els valors i les actituds de l'Exèrcit.

El cop d'estat també s'havia d'emmarcar en la important crisi econòmica i social posterior a la Primera Guerra Mundial en què la reconversió industrial deguda al final de les hostilitats posà de genolls la indústria siderúrgica i tèxtil. Les repercussions es van traduir en acomiadaments massius en aquestes empreses i l'agutzació del conflicte social que en bona part de Catalunya desembocà en enfrontaments entre els pistolers del Sindicat Lliure i de l'obrerisme àcrata que costaren centenars de morts.

Per altra banda, la guerra del Rif havia engendrat un estat d'agitació en l'oficialitat de l'exèrcit espanyol que es considerà molt indignada per com les Corts tractaven el desastre d'Annual i pel derrotisme i pacifisme dels polítics liberals. Els comandaments de l'exèrcit lamentaven que, en lloc d'impulsar una intervenció més decidida per acabar amb la resistència dels homes d'Abd el-Krim, la classe política liberal plantejava com a prioritària la reducció i la modernització de l'exèrcit.

Finalment, l'embranchida dels moviments nacionals a Catalunya, el País Basc o Galícia fou un dels altres grans elements que donaren l'empenta definitiva als militars per dur a terme el cop d'Estat. Els xocs entre guarnicions i catalanistes es feren habituals en els carrers de Barcelona a partir de 1918 i 1919 i l'estat d'ànim dels militars s'alterava cada vegada més, ja que després del cicle de vagues i de lluites socials, nombrosos sectors del catalanisme radicalitzat confraternitzaren amb els sindicalistes. Finalment, l'acte d'agermanament de la Triple Aliança catalano-basco-gallega de 1923 i els Crits de «Visca la República del Rif!» van ser l'element provocatiu que impulsaven l'actuació de Primo de Rivera, que comptà amb el recolzament ampli de l'estament militar.

74 ANGUERA, Pere. *L'Onze de Setembre. Història de la Diada (1886-1938)*, p. 255-256.

75 «A Tot Arreu», *El Gironès*, 13 de setembre de 1923, p. 1.

76 Cf. GONZÁLEZ, Eduardo. *La España de Primo de Rivera. La modernización autoritaria 1923-1930*.

**La Bisbal d'Empordà,
circa 1924**

La família Mercader-Mas.
D'esquerra a dreta:
en primer terme asseguts
a terra, Joaquim de Camps
i Arboix i una neboda;
en segon terme, assegudes,
Mercè Mercader i Mas,
Dolors Mas i Romañach
i Carme Mercader i Mas
— amb Jordi Cambra
i Mercader a la falda—;
dempeus, Sixte Cambra
i Albert —amb Raimon
Cambra i Mercader
als braços—, x i Robert
Mercader i Sureda.

FCM

1923-1931.

La dictadura de Primo de Rivera i el primer assaig d'aniquilament de la identitat catalana

2

1923-1924. El marc jurídic de la repressió i la suspensió d'*El Gironès*

La repressió en contra del catalanisme i del moviment obrer que va dur a terme Primo de Rivera des de la seva arribada al poder determina que diferents personalitats del món polític i sindical del Principat s'exiliessin. El Directori militar actuà indiscriminadament en contra de tots els catalanistes, inclosos els sectors més moderats. Com va estudiar Josep Maria Roig i Rosich a la seva tesi doctoral,⁷⁷ la dictadura primoriverista va utilitzar la repressió com a arma propagandística per intimidar de manera general. Sota l'acusació de separatisme català, el règim actuava considerant al mateix nivell tant una homilia en català o una classe de llengua catalana, com l'exhibició d'una senyera o l'intent d'insurrecció de Prats de Molló.

En aquest marc, el dictador impulsà el 18 de setembre de 1923 un específic decret contra el separatisme amb la clara finalitat de perseguir el catalanisme, ampliant la tipologia dels delictes en contra de la unitat de la pàtria, perseguit ja per la Llei de Jurisdiccions de 1906. Es prohibí exhibir la bandera catalana i l'ús oficial de la llengua catalana i es preveien penes draconianes per a qui s'airegués en armes contra l'Estat. En unes setmanes es dissolgueren ajuntaments, diputacions i societats com el CADCI i es perseguiren un munt de militants catalanistes, incloent en aquest sector fins i tot a nombrosos capellans. El 27 d'octubre de 1923 una Reial Ordre de la Direcció general d'Ensenyament Primari imposava el castellà com a única llengua d'educació i el 15 de febrer de 1924 una altra Reial Ordre preveia l'inspecció obligatòria a tots els centres educatius per comprovar l'aplicació d'aquestes mesures sota pena de tancament dels instituts refractaris a les noves disposicions.⁷⁸ Les maniobres del Directori militar continuaven prohibint les manifestacions obreres per al Primer de Maig i les ca-

77 ROIG I ROSICH, Josep Maria. *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*.

78 Un recent estudi sobre el tema de les polítiques nacionalitzadores educatives de Primo de Rivera és el treball de BAIGES, Alba. *La nacionalització de l'educació durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). El cas de Vilanova i la Geltrú*.

Aquest número ha passat per la censura militar

A. CLARA TURON, BANQUER

Plaça Constitució, 2 i Plaça Bell-lloc, 2 - GIRONA

Copmes, Valors, Canvi, Curs, Viatges i demés operacions relacionades amb la Banca i la Borsa. — Preu al detall el pagament del capítol 1.º de octubre

Telegrams: CLARA Banquer — Telèfon: 1.000, núm. 20, Interurbà núm. 10

21 d'octubre de 1924

El Gironès, fou
continuament censurat
durant la Dictadura
de Primo de Rivera.
BCR

talanistes de l'Onze de Setembre. Les polítiques repressores continuaren amb la purga del personal de totes les diputacions i s'acompanyaren per un nou Estatut municipal —l'abril de 1924—, pensat per retallar les possibilitats d'autogovern, i per una nova llei Provincial —març de 1925—, que eliminà legalment la Mancomunitat de Catalunya.

Breument el dictador volia eradicar tot element de catalanitat de la societat del Principat. En tres mesos aconseguí que es tanquessin 146 associacions, incloent-hi agrupacions com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, els Pomells de Joventut o diferents cercles catòlics.

Ja hem dit que en el cas gironí, el periòdic *El Gironès*, del qual Camps i Arboix era el redactor en cap, expressà de seguida les seves preocupacions, confirmades la setmana següent quan el dictador promulgà l'esmentat decret contra el separatisme que s'acompanyà el 30 de setembre d'un altre Reial Decret que dissolia els ajuntaments elegits per votació popular substituint-los per vocals triats entre els primers contribuents de cada localitat.⁷⁹

Ja el 22 de setembre *El Gironès* avisava els lectors de «tenir en compte les circumstàncies del moment» i per rematar-ho afegia que si els redactors del periòdic volguessin «condimentar aquestes ratlles amb la sal dels [llurs] ideals, segurament resultarien mutilades aqueixes columnes»⁸⁰ i malgrat això els números següents de la revista veuran un augment creixent dels espais en blanc en les seves pàgines, senyal inequívoc de l'actuació de la censura. El 2 d'octubre recollia, lacònic, la dissolució de l'ajuntament gironí, i dos dies després anunciava el tancament del Centre Catalanista de Girona i sa Comarca i de la Joventut Nacionalista.

Al costat dels comentaris lacònics envers les mesures repressores de la dictadura que se succeïren a les columnes del diari, podem remarcar l'impacte que tingué la conferència «Les viles espirituals: projecte panoràmic d'una nova estructura de la cultura cata-

lana» de Gaziol. El mateix Camps i Arboix en resumia les idees principals que tenien com a finalitat la salvació de la cultura catalana del centralisme barceloní. Per aconseguir-ho s'havia d'impulsar una descentralització fonamentada en les viles espirituals com a centres culturals de primer ordre al llarg del territori del Principat.⁸¹ En contraposició remarcava que, malgrat reconèixer els perills d'aquesta macrocefàlia representada per la capital catalana, s'havia de reconèixer que Barcelona era «l'obra magna dels catalans, pujada amb el nostre únic esforç».⁸² Així mateix, la capital jugava un paper fonamental en permetre precisament un mercat per als esforços d'aquells intel·lectuals que, altrament, podrien «morir d'asfíxia o d'inanició».⁸³ Finalment, acabava criticant que el director de *La Vanguardia* no tingués en compte que la única institució que podia combatre el centralisme barceloní era precisament la Mancomunitat que actuava com podia per falta de dotació pressupostària. Tot i això, el govern català havia aconseguit crear biblioteques populars i escoles d'arts, de tècnica industrial o comercial arreu del Principat.

Les preocupacions envers del centralisme cultural barceloní seran reiterades al llarg dels anys. Com ha recordat recentment Anna Teixidor en la seva biografia de l'escriptor i polític republicà Josep Puig Pujades, el mateix Eugeni d'Ors encunyà el terme «*escriptors solitaris de Catalunya*»⁸⁴ per referir-se especialment a aquells escriptors que havien nascut a comarques i que lluitaven per elevar el nivell cultural col·lectiu.⁸⁵ Mentre Jordi Casassas ha remarcat precisament que l'existència d'un dinamisme local ha estat fonamental en la institucionalització i nacionalització cultural del

81 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La conferència d'en Gaziol», *El Gironès*, 27 d'octubre de 1923, p. 1.

82 *Ibidem*.

83 *Ibidem*.

84 TEIXIDOR, Anna. *Josep Puig Pujades. Líder del republicanisme empordanès*, p. 43. A més de consulta obligada la seva tesi: TEIXIDOR, Anna. *Josep Puig Pujades (1883-1949). Cultura, periodisme i pensament polític en el catalanisme republicà*.

85 *Ibidem*, p. 43 i següents.

79 COSTA, Lluís. *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*.

80 «Vida catalana», *El Gironès*, 22 de setembre de 1923, p. 1.

Principat que s'ha caracteritzat per unes interrelacions entre les capitals culturals del territori i la ciutat de Barcelona i que ha permès a la cultura catalana no desaparèixer durant els llargs períodes dictatorials del segle XX.⁸⁶ En aquest sentit, un dels elements més emblemàtics de la persecució anticatalanista de la dictadura de Primo de Rivera fou la decisió de jutjar de manera retroactiva actes que podien ser considerats com a delictes pel decret contra el separatisme del 18 de setembre de 1923. Així es començà a perseguir totes aquelles corporacions municipals que s'havien adherit al Manifest del CADCI de l'octubre de 1922. Aleshores el sindicat catalanista havia llançat una campanya en favor de la llibertat del Principat per la qual convidava els ajuntaments a sumar-se a una declaració que reclamava «*per a la Nació catalana el dret a regir-se per un govern propi*»⁸⁷ que, finalment, fou seguit per un 60% dels ajuntaments catalans que equivalia a un 75% del cens de Catalunya.⁸⁸

El desembre de 1923 hom donava l'ordre de depurar i reprimir tots els membres dels ajuntaments partidaris del manifest. Es van dur a terme nombrosíssimes detencions a la ciutat de Girona; tant és així que el *Diario de Barcelona* publicà l'article «En Gerona los presos ya no caben en la cárcel»⁸⁹ i fins i tot es va haver d'habilitar com a presó la sala de ball Odeón, perquè la presó no donava l'abast. Això es devia al fet que, en un primer moment, s'establí que els encausats no entressin a presó sinó que estiguessin en llibertat sota fiança de 5.000 pessetes i amb el passaport retingut per evitar la seva fuga cap a França, però, i en segon moment, hom decidí d'enviar-los a la presó. Fou així que Camps i Arboix entrà a la presó el 29 de desembre acompanyat pel seu amic l'arquitecte Rafael Masó, pel seu familiar polític el farmacèutic Ramon de Llobet —germà de Lluís, marit de la neboda de Camps—, el metge

Francesc Coll i Turbau—amic íntim de Camps—, l'advocat Albert de Quintana, el periodista Darius Rahola, els comerciants Joaquim Tordera i Josep Calvet i l'industrial Ramon Varderi.⁹⁰ El 3 de gener de 1924 el general Barrera, que acabava de tornar d'un viatge a Madrid, donava l'ordre al comandant d'infanteria Cristóbal Fernández Valdés, que actuava com a jutge instructor, de donar llibertat immediata a tots els exalcaldes i exregidors empresonats però no per als membres de la Junta del CADCI.⁹¹

El 5 de gener de 1924, els expresoners gironins redactaven un escrit d'agraïment a la ciutadania gironina pel recolzament i els ànims que havien rebut durant el període de detenció.⁹² En els mesos següents, *El Gironès* reiterà les seves crítiques a les persones que col·laboraven amb la dictadura, tant a nivell del nou Ajuntament gironí, com de la Diputació i també del govern de la Mancomunitat. Les autoritats primeriveristes replicaren aquesta campanya amb l'acomiadament de l'oficial d'administració dels Establiments de la Diputació gironina, el conegut Ramon Xifra i Riera, director d'*El Gironès*. La carta que li enviaren explicava l'argument d'una manera claríssima:

«*Vista la campaña que contra diversos individuos del Consejo Permanente de la Mancomunidad de Cataluña, unas veces, y otra contra los de esta Junta de Gobierno viene haciendo el periódico local "El Gironès" de cuya Redacción es elemento significado el Oficial de las Oficinas de estos Establecimientos D. Ramón Xifra y Riera, en cuyo domicilio particular tiene además dicha publicación las oficinas de Redacción y Administración, examinados por la Junta los hechos con toda detención, [...] se acuerda aplicar al referido oficial Sr. Xifra la sanción [...] y por lo tanto declararlo destituido del cargo de Oficial de estas Oficinas [...], suspenderlo de empleo y sueldo hasta tanto que por el Consejo Permanente se resuelva en definitiva.*»⁹³

86 CASASSAS, Jordi. *La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX*, p. 129-158.

87 LLADONOSA, Manuel. *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903-1923*, p. 428 i següents.

88 *Ibidem*.

89 COSTA, Lluís. *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, p. 161-162.

90 *Ibidem*.

91 ROIG I ROSICH, Josep Maria. *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya*, p. 521.

92 «Agraïment», *El Gironès*, 5 de gener de 1924, p. 1.

93 «El cas del Sr. Xifra», *El Gironès*, 10 de maig de 1924, p. 1.

Per rebatre aquestes acusacions, Camps i Arboix escrivia un llarg editorial defensant Xifra i recordant que aquest només era un col·laborador que redactava la secció «Per tot arreu», centrada en la política espanyola i internacional mentre reivindicava pel consell de redacció, del qual ell n'era el responsable, la campanya en contra de les autoritats locals.⁹⁴ En el mateix número es denunciava també el cessament del rinòleg de l'Hospital Josep Maria Riera i Pau.

El 13 de maig es publicava el següent número de *El Gironès* que es mantenia ferma en la denúncia dels abusos de poder de les noves autoritats i de la solidaritat rebuda per part de la ciutadania a les víctimes de la represàlia primoriverista. El resultat fou el tancament per un mes i una multa de 250 pessetes per la publicació de notícies «*tendencioses*».⁹⁵

El 16 de juny de 1924 tornà a aparèixer *El Gironès* i els exemplars d'aquest mes es caracteritzaren per una sèrie d'editorials de la revista a favor de la democràcia, reiterant les funestes i perniciosos conseqüències de l'absolutisme i de les dictadures en el món contemporani. Aquesta temàtica esdevingué un dels principals focus d'estudi de Camps i Arboix al voltant dels quals reflexionarà en els anys següents i, especialment en l'exili i en els primers anys del franquisme i motivaran l'estudi *L'Estat modern*.⁹⁶

Per altra banda, l'estiu de 1924, el governador civil de Girona des de 1922, Arturo Carsi Moran, fou nomenat cap d'indústries civil i fou substituït pel canari Juan de Urquía Redecilla. Aquest últim, amb un passat de publicista i un historial en la Guerra de Cuba, assumia el càrrec l'1 de setembre, convocant tots els directores dels periòdics gironins per al dia següent. La raó de la cita era que Urquía, com hem dit, havia estat periodista en el passat i volia mantenir un bon clima amb el

quart poder. En la reunió, Urquía remarcà que seria intransigent amb el que considerava amenaçador de la unitat de la pàtria, començant amb la llengua catalana que no podia postergar l'idioma oficial de l'Estat, tant a les escoles com a les esglésies, i deixant clar que reprimiria totes les manifestacions catalanistes.⁹⁷ Més enllà de la seva retòrica cordialitat amb la llengua catalana, el nou governador era profundament i visceral anticatalà i tingué com a objectiu tancar la revista *El Gironès*.

Les reiterades crítiques a l'Ajuntament i sobretot la publicació d'una informació, el 22 de novembre de 1924, sobre el fracàs del recolzament al manifest de la Unió Patriòtica de Girona provocà les ires del governador Urquía que obligà el periòdic a publicar una nota de premsa en la qual s'afirmava que les notícies publicades a *El Gironès* eren tendencioses amb unes paraules i frases de «*doble i coneguda intenció*»,⁹⁸ «*d'una basta i vulgar ironia*».⁹⁹ Per les reiterades i suposades mentides, el governador imposava una multa de 250 pessetes i amenaçava que, si el periòdic continuava en aquesta línia, seria suspès definitivament.¹⁰⁰

Era el preludi del final, ja que unes setmanes després, l'any acabava amb una diatriba entre l'Associació de Periodistes de Girona i les autoritats primoriveristes de l'Ajuntament, recolzades pel governador civil Urquía. A conseqüència d'això, el mateix Camps i Arboix i Ramon Xifra i Riera es donaren de baixa de l'Associació.¹⁰¹ Aquesta nota era recollida en l'últim número que es publicaria d'*El Gironès*. El governador Urquía reaccionà complint les amenaces que havia formulat el mes anterior i suspengué la publicació que no tornà a aparèixer fins després de la proclamació de la República el 1931. A més, Urquía decidia castigar Camps i Arboix amb una multa de 500 pessetes que li fou notificada el 31 de gener de 1925, amb la següent argu-

94 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Per a que consti ben clar» a *ibidem*.

95 COSTA, Lluís. *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, p. 64.

96 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. Les editorials a *El Gironès*, «Entre Escil·la i Caribdis», 16 de juny de 1924; «La marxa del món», 21 de juny de 1924; «Un paral·lelisme», 25 de juny de 1924; «El regne de la democràcia» 28 de juny de 1924.

97 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Una conversa amb el governador», *El Gironès*, 4 de setembre de 1924, p. 1-2.

98 «Govern Civil», *El Gironès*, 25 de novembre de 1924, p.1.

99 *Ibidem*.

100 *Ibidem*.

101 «L'Ajuntament i la Premsa», *El Gironès*, 18 de desembre de 1924.

GOBIERNO CIVIL
DE LA
PROVINCIA DE GERONA

Comisaría de Vigilancia

Número 109

El Ilmo. Sr. Gobernador Civil de esta Provincia en providencia del día de ayer á tenido á bien imponer á V. la multa de QUINIENTAS PESETAS, por hacer propaganda en pugna del regimen actual y vituperar cuantas disposiciones, ordenes y ruegos de las autoridades en general.

Sírvase firmar el duplicado de la presente para constancia en el expediente de su razon.

Dios guarde á V. muchos años.

Gerona 31 de enero de 1925.

El Comisario Jefe.

Sr. D. Joaquin Camps y Arboix, vecino de esta Capital.

31 de gener de 1925

Multa a Joaquim de Camps
i Arboix imposada
pel Govern Civil de Girona
pels articles publicats
a *El Gironès*.

ANC - FONS JOAQUIM
DE CAMPS I ARBOIX

mentació: «*por hacer propaganda en pugna del régimen actual y vituperar cuantas disposiciones, órdenes y ruegos de las autoridades en general*».¹⁰²

1925. L'afer del «sermó separatista» de la Confraria de Sant Jordi

Els malsons de Camps i Arboix amb el governador civil continuarien unes setmanes després arran del que Urquía considerà un sermó separatista pronunciat a la catedral de Girona el Dilluns de Pasqua següent, 6 d'abril de 1915, i que les autoritats consideraren que fou inspirat, entre d'altres, per ell.

El sermó de Bartomeu Barceló, missioner de Sant Vicenç de Paül, s'havia pronunciat en la funció de l'hora santa, organitzada per la Confraria de Sant Jordi, de la qual formava part Camps i Arboix. El sermó fou denunciat pel secretari particular d'Urquía perquè l'havia considerat lesiu dels valors espanyolistes de la dictadura ja que havia sentit frases com «*bon cop de falç segadors de la terra*»¹⁰³; «*hi ha corones que esdevenen argolles*»,¹⁰⁴ «*els pobles petits poden ser element de vida i progrés*»,¹⁰⁵ tot i que altres veus digueren que Barceló havia demanat «*per al seu poble aquella justícia i aquella llibertat que Crist guanyà a pols per a la humanitat*».¹⁰⁶

El dia següent, 7 d'abril, mentre el pare Barceló estava esperant el tren per anar a Cantallops per fer una missa, fou detingut per les autoritats i traslladat a una

casa particular sota custòdia de la guàrdia. El 8 d'abril prestà declaració davant el jutge militar. El *Diario de Gerona* explicava molt resumidament la detenció de Barceló i, en l'edició del 9 d'abril, que les autoritats estaven interrogant diversos testimonis.

Ràpidament foren incriminats tots els membres de la Junta de la Confraria de Sant Jordi i condemnats a pagar l'exorbitant multa de mil pessetes. Aquest és el text del document enviat a Camps i Arboix, l'11 d'abril de 1925:

*«En vista de las derivaciones que ha dado lugar el sermón pronunciado en la noche del lunes último en la Santa Iglesia Catedral por el Reverendo Don Bartolomé Barceló, procesado actualmente a causa de dicho sermón por el Juzgado militar, y teniendo en cuenta que, según la declaración del propio Tesorero de la Cofradía de San Jorge, fue ésta la que contrató y pagó el expresado sermón, lo que, lógicamente significa sin duda alguna, que cabe por lo menos a los más significados Cofadres de San Jorge innegable responsabilidad por las frases ofensivas para la Patria Española que en el mencionado sermón se pronunciaron sin la más insignificante protesta durante ni después de pronunciada, comprobada además, en expediente que obra en este Gobierno la tendencia política, y notoriamente desafecta a España que ha inspirado en los últimos tiempos los actos de la expresada Cofradía, y teniendo en cuenta también, que es Ud. uno de sus miembros, que la noche del lunes pasado se significó, presidiendo con otros señores el expresado acto, y celebrando después, el carácter antipatriótico del antedicho sermón, he resuelto imponer a Ud. con arreglo a lo dispuesto en el nuevo Estatuto provincial vigente, la multa de mil pesetas que hará efectivas con el correspondiente papel de Pagos al Estado.»*¹⁰⁷

L'11 d'abril el governador civil enviava una nota oficial a la premsa en què afirmava que una Confraria «*que volviendo la espalda a los fines religiosos a que de-*

102 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, «Notificación n. 109. El Comisario Jefe de la Comisaría de Vigilancia del Gobierno Civil de la Provincia de Gerona a Joaquín Camps y Arboix, vecino de esta capital».

103 CLARA, Josep. «Els bisbes de Girona davant la dictadura de Primo de Rivera» a DIVERSOS AUTORS. *La Dictadura de Primo de Rivera. Estudis sobre les comarques gironines*, p. 80 i següents. També MUNTANYOLA, Ramon. *Vidal Barraquer. Cardenal de la Pau*, p. 151 i següents; ROIG I ROSICH, Josep Maria. *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya*. p. 392-393.

104 *Ibidem*.

105 *Ibidem*.

106 *Ibidem*.

107 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, «Secretaría del Gobierno Civil de la Provincia de Gerona al Sr. Don Joaquín de Camps i Arboix, 11 d'abril de 1925».

*bía consagrarse, vive para alentar ideales separatistas, que tienen sanción en el Código, contrató y pagó un sermón, que la noche del lunes pasado tuvo la virtud (ii) de ofender, reiteradamente, los sentimientos de cuantos buenos españoles asistían al acto».*¹⁰⁸ A més, la nota informava que el Jutjat militar havia actuat contra el pare Barceló i també havia fet investigacions per esbrinar els mandants identificats amb els membres de la Junta de la Confraria de Sant Jordi als quals imposava una multa de mil pessetes. La llista dels encausats comptava amb Ramon Xifra i Riera, qui era el secretari de la Confraria, Lluís Busquets, el tresorer de la mateixa, Josep Maria Riera i Pau, Rafael Masó i Valentí, Pere Solà i, naturalment, Camps i Arboix. El comunicat acabava dient «bueno será advertir que se sancionará severamente cualquier maniobra que se inicie contra el prestigio de la Autoridad, que para los malos españoles es irreductible».¹⁰⁹

La mateixa confraria de Sant Jordi demanà que el bisbe Llopart actués intercedint a favor dels encausats davant del governador perquè li condonés les multes. El bisbe acudí al governador Urquía que acceptaria l'anulació de la condemna només si els encausats feien un acte públic de remordiment. Les condicions d'Urquía eren les següents:

*«siempre que todos y cada uno de los multados hicieran un público acto de contricción consistente en declarar que protestan enérgicamente de los conceptos antipatrióticos vertidos desde el púlpito por el referido misionero; que no inspiraron el sermón mencionado, ni lo subscriben, ni lo amparan en su fondo, ni en su forma, que consideran insidioso, y que se honran haciendo solemne y sincera manifestación de su inquebrantado amor a la madre España, única e indivisible».*¹¹⁰

L'oferta era realment inacceptable per a Camps i Arboix i els seus companys que no van fer acte de contracció. L'actuació repressiva pujava d'intensitat, ja

que el 16 d'abril les autoritats empresonaven Ramon Xifra i Lluís Busquets i novament a Bartomeu Barceló. Després de fer-los declarar, el jutge militar els tornava en llibertat. De totes formes, els encausats del sermó no pagaren la multa i per aquesta raó, Camps i Arboix rebia la següent comunicació el 30 d'abril de 1925:

*«Habiendo trascurrido con exceso el plazo reglamentario, para hacer efectiva, en el papel de pago al Estado correspondiente, la multa de mil pesetas que le fue impuesta por este Gobierno con fecha 11 del actual, y con el de darle las mayores facilidades para que no resulte Vd. colocado en un plan de rebeldía, he acordado advertirle que si en el improrrogable plazo de 48 horas, no la ha hecho Vd. efectiva, pasaré los antecedentes al Sr. Juez de Instrucción, para que proceda a su efectividad por la vía del apremio.»*¹¹¹

La justícia va fer el seu curs i el *Diario de Gerona* del 6 de juny de 1925 publicava l'edicta del jutge de Primera Instància de Girona, Alberto Cortey Manrich, que posava a la venda una part de pertinences embarcades als encausats en qüestió. Camps i Arboix perdía el següent mobiliari: un bufet de menjador valorat en cinc-centes pessetes; una taula de menjador tassada en dues-centes vint-i-cinc pessetes; sis cadires de menjador i un porta paraigües amb vidre i tauleta de marbre del valor de tres-centes pessetes i cinc butaques tassades en cent setanta-cinc pessetes.¹¹²

La primera subhasta no aconseguia el resultat esperat ja que el mes següent, els lectors del *Diario de Gerona* podien llegir que el governador civil imposava una segona subhasta amb un descompte del 25% ja que la primera subhasta havia quedat deserta.¹¹³

El mateix Camps i Arboix recordava aquest tràngol evocant el seu passat amb Rafael Masó d'aquesta manera:

108 La nota oficiosa del Govern Civil a «Ecos políticos», *Diario de Gerona*, 12 d'abril de 1925, p. 3.

109 *Ibidem*.

110 «Ecos políticos», *Diario de Gerona*, 15 d'abril de 1925, p. 4.

111 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, «Secretaría del Gobierno Civil de la Provincia de Gerona al Sr. Don Joaquín de Camps i Arboix, 30 d'abril de 1925».

112 «Sección Oficial. Edicto», *Diario de Gerona*, 6 de juny de 1925, p. 3.

113 «Sección Oficial», *Diario de Gerona*, 1 de juliol de 1925, p. 3-4.

«col·laborarem en tot el que es podia fer, que era molt, en bé de les causes que ens agermanaven. Inclús ens ajuntaren en el càstig: un ponci de la situació ens multà amb mil pessetes per haver assistit —només per això— al sermó de l'hora de Sant Jordi el dilluns Sant a la Catedral. Bé és cert que amb un joc de mans ben reeixit sortirem indemnes del mal pas, malgrat haver-nos deixat embargar mobles vells i Masó una màquina per escriure marca Remington, inservible.»¹¹⁴

Si aquest suposat «separatisme» del púlpit era realment poc ofensiu, altra cosa era l'activitat dels homes de Daniel Cardona que, precisament, el 29 de maig de 1925, eren detinguts a punt de cometre un atemptat amb dinamita que passà a la història com el Complot de Garraf. L'objectiu dels militants catalanistes radicals havia sigut posar una bomba a la via del tren per assassinar el rei Alfons XIII, en viatge des de Barcelona cap a Madrid.¹¹⁵ Mentre, l'any següent, el novembre de 1926, la policia francesa detenia Francesc Macià amb desenes de voluntaris a punt de passar la frontera a Prats de Molló per dur a terme una expedició militar amb la qual volien aconseguir la independència de Catalunya.¹¹⁶

1925-1930. L'administració local primoriverista i la crítica de Camps i Arboix des de les columnes del *Diario de Gerona*

Des del punt de vista de la política estatal hem de subratllar que Primo de Rivera i els seus col·laboradors acabaven de dur a terme la seva aposta més remarcable que es materialitzà amb el decret llei del març de 1924, sobre l'organització i administració municipal, i l'aprovació de l'Estatut provincial del març de 1925.

La propaganda primoriverista s'havia justificat precisament per la voluntat d'acabar amb el caciquisme imperant, símbol de la corrupció del sistema polític de la Restauració (1875-1923) que havia arrelat profundament en els municipis i en les administracions locals. Per aquesta raó, tal i com ha explicat Lluís Costa,¹¹⁷ la dictadura plantejà una notable reforma de l'Administració local fonamentada en importants postulats teòrics municipalistes i provincialistes, hereus dels debats polítics anteriors que però no havien aconseguit aprovar. El nou ordenament legal, dissenyat per l'equip de José Calvo Sotelo, deixà un model de legislació municipalista que inspirà la mateixa Llei Municipal de Catalunya de 1933, la Llei Municipal republicana de 1935 i, fins i tot, la legislació franquista. La nova arquitectura preveia un major poder dels municipis en un context d'uniformització provincialista pel qual havien de desaparèixer les identifications «regionals» per homogeneïtzar les diferències territorials. Precisament amb l'aprovació de l'Estatut provincial es dissolgué el que quedava de la Mancomunitat de Catalunya ja que la idea era aïllar tot element que anés en contra de la unitat espanyola, prioritzant així un ordenament de l'estat de base provincial. A més l'esperit de l'Estatut provincial era que els ajuntaments no depenguessin de les diputacions i les poguessin controlar directament, i no a l'inrevés com havia estat en l'etapa anterior. Malgrat tot això, el resultat de tot el procés de reforma de l'administració fou la substitució de la corrupció restauracionista per la corrupció primoriverista.

En aquest context, l'Ajuntament de Girona ofereix un bon exemple de l'aplicació d'aquest procés i com a tal conegué les crítiques dels sectors que s'hi oposaven i, entre d'altres, la de Camps i Arboix, el qual no havia cessat de denunciar les maniobres de la dictadura i, com hem vist, s'havia enfrontat amb la repressió, amb multes i amb la suspensió del seu periòdic *El Gironès*. Tot això, però, no li callà la veu, ja que, precisament a partir de 1925, Camps i Arboix profunditzà les seves col·laboracions amb el *Diario de Gerona* del qual

114 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Evocació de Rafael Masó i Valentí» a DIVERSOS AUTORS. *Rafael Masó*, p. 17-18.

115 CREXELL, Joan. *El complot del Garraf*. I també RUBIRALTA, Fermí. *Daniel Cardona i Civit 1890-1943. Una biografia política*.

116 CATTINI, Giovanni C. *El Gran Complot. Qui va traïr Macià? La trama italiana*.

117 COSTA, Lluís. *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, p. 93-113. I del mateix COSTA, Lluís. «La reforma de l'Estat», a: COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 489-493.

La Bisbal d'Empordà, circa 1928

La família Mercader-Mas. D'esquerra a dreta: asseguts a terra, Raimon Cambra i Mercader, Núria Cambra i Mercader i les germanes Zabaleta Mercader; en segona fila, Mercè Cambra i Mercader, Mercè Mercader i Mas —amb Rosa Cambra i Mercader a la falda—, Jordi Cambra i Mercader, Teresa Mercader i Mas, Dolors Mas i Romañach i Robert Mercader i Sureda; dempeus, Sixte Cambra i Albertí, el senyor Zabaleta, Joaquim de Camps i Arboix, Carme Mercader i Mas i Alberto Zabaleta Mercader.

FCM

arribà a ser-ne director fins al final de la Dictadura de Primo de Rivera.

En aquest sentit, amb motiu del relleu a l'alcaldia del març de 1925 i de la gestió del nou equip de govern, Camps i Arboix publicà una sèrie d'articles de crítica a la política municipal de l'Ajuntament. Començà atacant l'aprovació d'un pla d'emprèstit que fou aprovat a finals de març que deixà sorpresa l'opinió pública de Girona i que li inspirà un llarg editorial el 31 de març;¹¹⁸ continuà reivindicant l'actuació municipalista dels anys 1920-1922 quan la coalició republicana-regionalista va sanejar les finances municipals i va impulsar un pla de desenvolupament urbanístic i modernitzador que s'estructurà en un pla d'emprèstit per al període 1922-1924, que es preveia amortitzar en 50 anys. La reforma municipal havia de fer-se en dues etapes: en la primera, les prioritats eren la municipalització de les aigües, la reforma de l'Escorxador, la construcció de dues escoles públiques i diverses intervencions per millorar els carrers gironins; mentre la segona etapa tenia com a objectiu la construcció de la plaça del mercat, de les clavegueres i una sèrie d'expropiacions. Aquest pla havia estat recolzat de manera unànime per totes les forces polítiques presents al consistori gironí però es va aturar per la dissolució dels ajuntaments imposada per la dictadura de Primo de Rivera.¹¹⁹

Amb aquests antecedents, Camps i Arboix era ben conscient que el nou alcalde Frederic Bassols, que ja ho havia estat el 1923, com a exponent del Partido Liberal, i que coneixia perfectament la tasca duta a terme pels seus antecessors, hauria pogut materialitzar l'esperit i la lletra d'aquells pressuposts, però la realitat havia d'anar per altres camins.

Entre 1925-1927, l'alcalde Bassols desenvolupà un gran pla urbanístic recolzat per un endeutament as-tronòmic de les finances públiques i que fou ampliat pel successor Jaume Bartrina, que ocupà el càrrec en-

tre 1927 i 1930. Aquests dos personatges, tal i com ha explicat Lluís Costa,¹²⁰ foren els homes més influents a Girona durant la dictadura i responien a tot un entramat caciquil, a vegades amb interessos contraposats i enfrontats, que s'aprofità de l'avinentsa oferta per la conjuntura per utilitzar el poder polític en benefici propi.

Camps i Arboix denuncià els projectes urbanístics i econòmics de l'alcalde Bassols des de les seves editorials del *Diario de Gerona* i acabà la sèrie d'articles afirmant que les observacions expressades de crítica al consistori s'havien de llegir en el marc del moment, o sigui «escrites entre les restriccions que l'avisat lector suposa».¹²¹ Aquesta afirmació, que s'afegia a les crítiques anteriors expressades per Camps i Arboix i que se sumava al rebombori suara esmentat del sermó separatista, suposem que determinaren un seu momentani allunyament de les columnes del diari regionalista. Finalment i per acabar de reblar el clau, cal recordar que en aquells dies circulava per la ciutat de Girona un escrit anònim titulat «Los negocios municipales del Sr. Urquía» en què es recordava que l'ajuntament nascut el 23 de març havia estat promogut pel mateix governador civil i que havia defensat públicament la necessitat de llançar un emprèstit per dur a terme una ambiciosa intervenció urbanística. Així mateix, el text signat per «unos amantes del honor público»,¹²² informava que Urquía amenaçava de mort les persones que deien ser contràries a l'emprèstit i a la nova política urbanística.¹²³

Dos anys després, amb el canvi de dos governadors civils i la substitució en el poder polític local, que por-

118 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «A l'entorn de l'emprèstit municipal», *Diario de Gerona*, 31 de març de 1925, p. 1.

119 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Un xic d'història municipal», *Diario de Gerona*, 3 d'abril de 1925, p. 1; «L'anterior pla d'emprèstit», *Diario de Gerona*, 7 d'abril de 1925, p. 1; «L'actual pla d'emprèstit», *Diario de Gerona*, 8 d'abril de 1925, p. 1.

120 COSTA, Lluís. *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, p. 133-148.

121 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «L'actual pla d'emprèstit», *Diario de Gerona*, 8 d'abril de 1925, p. 1; «Observacions d'ordre econòmic», *Diario de Gerona*, 12 d'abril de 1925, p. 1; «Observacions al pla d'obres», *Diario de Gerona*, 16 d'abril de 1925, p. 1-2; «El problema de l'Onyar», *Diario de Gerona*, 22 d'abril de 1925, p. 1-2. La cita a l'últim article: «L'emprèstit», *Diario de Gerona*, 26 d'abril de 1925, p. 1.

122 ANC-FJCACM, Caixa núm. 3, Carpeta 12.25, «Los negocios municipales del Sr. Urquía»

123 *Ibidem*.

tava Jaume Bartrina al capdavant del consistori i Frederic Bassols a la presidència de la Diputació de Barcelona, la reforma urbanística tornaria a tenir un altre cop gran protagonisme ciutadà. Camps i Arboix tornà a carregar en contra les fosques maniobres impulsades per les autoritats. El tema més polèmic fou l'acord del 15 de juliol de 1927 adoptat per l'Ajuntament per tal de construir una plaça mercat sobre el riu Onyar. Camps i Arboix evidenciava que per raons artístiques, d'urgència, de tècnica, de risc a causa de les reiterades inundacions i econòmiques era millor trobar un altre emplaçament pel mercat. Especialment es denunciava que els costos del projecte eren tals que portarien l'hisenda del consistori a una possible desfeta econòmica.¹²⁴ Per altra banda, Camps i Arboix defensà la necessitat que el dret públic tingués competències per intervenir en les obres artístiques i arquitectòniques que impliquessin canvis en l'espai ciutadà.¹²⁵ Així mateix considerà la urgència de l'urbanització del riu Onyar, especialment per tal de protegir la ciutat de les inundacions, i per això plantejava que la prioritat era dur a terme unes obres que fossin el més senzill però al mateix temps tinguessin els criteris de màxima higiene, de seny i que fossin econòmicament viable. El seu projecte preveia ajudar i afavorir «la tendència ordinària i natural de la corrent, que és la d'acumular terres al centre del riu»,¹²⁶ per tal de crear unes llengües de terra que ajudessin de manera natural a separar les aigües que provenien del Ter i del Güell. A més, plantejava obres periòdiques de neteja de les deixalles que s'hi acumulaven tant per la naturalesa com per l'acció incívica d'alguns veïns, acostumats a llençar llur escombraries al riu.¹²⁷

124 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La plaça mercat. Qüestió d'emplaçament», *Diario de Gerona*, 19 d'agost de 1927, p. 1; «La plaça mercat. L'aspecte econòmic de la qüestió», *Diario de Gerona*, 21 d'agost de 1927, p. 2-3.

125 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «L'estètica i el dret de domini», *Diario de Gerona*, 27 d'agost de 1927, p. 1.

126 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «L'urbanització de l'Onyar», *Diario de Gerona*, 25 de setembre de 1927, p. 1.

127 *Ibidem*.

Camps i Arboix no deixà de seguir atentament totes les obres dutes a terme pels ajuntaments, sempre obeint al desig d'aconseguir la modernització social, política i artística de la ciutat, del qual no es cansà de reivindicar la triple herència històrica representada per la ciutat medieval, la renaixentista i la moderna, remarcant però les problemàtiques del seu temps quan les obres urbanístiques en podien amenaçar el patrimoni artístic. També remarcava l'evolució dels costums que feien de Girona una ciutat moderna, així com la bellesa del conjunt de la província.¹²⁸

L'anàlisi de la realitat ciutadana i les seves perspectives motivaren també la seva sèrie d'articles «Per a la Girona futura», publicats entre maig i juny.¹²⁹ La preocupació, que estava al darrera d'aquests articles, és un exemple de la passió de Camps i Arboix per la seva ciutat, «per la seva millora creixent en totes les ordres de la moderna civilitat».¹³⁰ La seva anàlisi historicista començava amb una reflexió sobre el creixement econòmic de la ciutat que havia estat lent fins a 1914, «com el de les velles alzines sureres»,¹³¹ per després disparar-se a causa de les «riuades de folia dels grans cops de mà financers i dels negocis improvisats»¹³² que s'acabà al voltant de 1920, seguí una tercera fase fins a la seva actualitat de 1928 caracteritzada pel despertar de «l'esperit ciutadà per emprendre els camins de la seva millora i eixamplament».¹³³ Camps i Arboix subratllava la formació històrica de la centralitat i capitalitat gironina en el seu entorn geogràfic i la seva funció d'intermediació econòmica entre les grans co-

128 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Tres ciutats en una», *Diario de Gerona*, 9 d'octubre de 1927, p. 1-2; «A l'entorn de Girona i Figueres», *Diario de Gerona*, 20 de novembre de 1927, p. 2; «La nostra terra privilegiada», *Diario de Gerona*, 15 de gener de 1928, p. 2.

129 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Per la Girona futura», *Diario de Gerona*, 6 de maig de 1928, p. 2; 13 de maig de 1928, p. 2; 20 de maig de 1928, p. 2; 27 de maig de 1928, p. 2; 3 de juny de 1928, p. 2.; 10 de juny de 1928, p. 2; 17 de juny de 1928, p. 2.

130 *Diario de Gerona*, 6 de maig de 1928, p. 2.

131 *Diario de Gerona*, 13 de maig de 1928, p. 2.

132 *Ibidem*.

133 *Ibidem*.

marques properes.¹³⁴ En aquest marc, desglossava el gran salt fet per la ciutat en les primeres dècades del segle XX amb la seva obertura deguda a l'enderrocament de les muralles i el boom econòmic propiciat per la guerra. Però el més important era el creixement dels índexs demogràfics i econòmics que no havien parat de créixer: els primers donaven mostra de la vitalitat de la ciutat que no parava d'atreure corrents migratoris cap a ella, els segons es traduïen en augment de transports, capitals invertits i estalviats, i tenia com a conseqüència una millora generalitzada del benestar de la ciutat amb sanejament dels «*barris indesitjables*» i l'increment «*d'activitats culturals d'ordre físic i d'ordre espiritual*».¹³⁵ Així, respecte als índexs demogràfics, Camps i Arboix il·lustrava que la població de la ciutat comptava amb 15.497 habitants en el cens de 1900; 17.054 en el de 1910; 17.720 en el de 1920, i 18.664 al començament de 1928. La seva idea era que la població real de Girona havia de comprendre també els habitants «*de les poblacions veïnes, veritables suburbis industrials i urbans seus*»,¹³⁶ ja que s'hi havia transferit, segons Camps, per buscar habitatges més barats i airejats a Salt o Santa Eugènia, entre d'altres poblacions.¹³⁷ En l'última entrega d'articles agermanats pel títol «Per la Girona futura», el 17 de juny de 1928, el seu autor defensava la necessitat de seguir profunditzant les polítiques d'enderrocament de les vivendes insalubres de la ciutat i eixamplant-ne les dimensions urbanes per donar cabuda a la creixent població. Precisament aquest tema era desenvolupat el mes següent tornant sobre la urgència d'expandir el terme municipal gironí segons un pla racional d'eixamplament que havia de ser estudiat i desenvolupat per les persones que tenien «*una responsabilitat directa en el govern de la Ciutat*».¹³⁸

L'interès envers de la ciutat i el seu desenvolupament fou un tema constant de la reflexió de Camps

i Arboix, així com la relació de Girona amb el seu espai geogràfic de referència, ço és les relacions amb les comarques. En aquest sentit, el mateix estiu de 1928, l'autor encetava una sèrie d'articles sobre les relacions intercomarcals força conseqüent amb la seva visió.¹³⁹ Seguint la reflexió que havia avançat tres anys abans en ocasió de la citada conferència de Gaziell en contra del centralisme cultural barceloní, el nostre autor presentava la idea de què Girona havia d'exercir de capitalitat per a les ciutats i viles que li eren properes en nom del progrés de la civilització i per aconseguir-ho feia una crida a «*tots els esperits electes que viuen el clos de les poblacions comarcals catalanes*» perquè s'ajuntessin per dur a terme «*una gran croada de reconstitució de l'esperit comarcal*».¹⁴⁰ Aquesta resurrecció comarcal havia de servir per enfortir la cultura, l'economia i la societat en general.¹⁴¹

En aquest marc, plantejava trobades per agermanar les diferents veus de la intel·ligència comarcal per dur a terme una revifalla cultural que havia de ser per força beneficiosa per a tot el territori i que s'havia de traduir en conferències, exposicions, col·laboracions en periòdics i revistes per «*enlairar el nivell social i col·lectiu de les terres gironines*».¹⁴² Aquesta solidaritat era necessària per poder dur a terme tant activitats lligades al lleure com una exposició de pintures que es podria fer itinerant pels diferents centres comarcals i per altra banda serviria per mancomunar esforços de cara a la salvaguarda del patrimoni artístic i arqueològic de cada comarca, especialment amb els diferents monuments a punt d'enderrocar-se pel pas del temps i que necessitarien obres de recuperació urgents, com per exemple l'abadia de Vilabertran¹⁴³ que havia estat

134 *Diario de Gerona*, 20 de maig de 1928 i 27 de maig de 1928.

135 *Diario de Gerona*, 3 de juny de 1928, p. 2.

136 *Diario de Gerona*, 10 de juny de 1928, p. 2.

137 *Ibidem*.

138 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Un gran problema gironí», *Diario de Gerona*, 7 de juliol de 1928, p. 1.

139 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Relacions inter-comarcals», *Diario de Gerona*, 21 de juliol de 1928, p. 1; «Els vincles de l'acció cultural», *Diario de Gerona*, 28 de juliol de 1928, p. 1; «Una solidaritat necessària», *Diario de Gerona*, 4 d'agost de 1928, p. 1; «L'esport inter-comarcal», *Diario de Gerona*, 11 d'agost de 1928, p. 1.

140 *Diario de Gerona*, 21 de juliol de 1928, p. 1.

141 *Ibidem*.

142 *Diario de Gerona*, 28 de juliol de 1928, p. 1.

143 *Diario de Gerona*, 4 d'agost de 1928, p. 1.

1. The first step is to identify the main components of the system.

objecte precisament d'un article dels principis de juliol anterior per part del conegut intel·lectual figuerenc Josep Puig Pujades.¹⁴⁴

En un altre lliurament, Camps i Arboix considerava que també l'esport podia ser una eina de solidaritat comarcal però subratllava la necessitat de canviar el rumb amb el qual s'havien desenvolupat els partits de futbol local perquè havien degenerat en una «*cridòria ineficient i desvergonyida*»¹⁴⁵ i les rivalitats esportives havien transcendit l'àmbit del joc desenvolupant recels entre poblacions veïnes. Per tot això i en nom de la responsabilitat, defensava l'urgència del retorn als valors esportius. Afegia que s'havia de tornar a la fraternitat implícita en les disciplines i, especialment, suggeria l'oportunitat de fomentar esports com l'atletisme o el ciclisme que afavorien un clima de pau i concòrdia fonamental per les bones relacions intercomarcals.¹⁴⁶

Les reflexions de Camps i Arboix movien Josep Puig Pujades a respondre en uns articles que foren també publicats pel *Diario de Gerona* en les setmanes següents i que recolzaven la idea del nostre personatge subratllant la necessitat d'enterrar les rivalitats comarcals precisament per fer un salt endavant en la modernització social.¹⁴⁷ L'adhesió a la solidaritat intercomarcal fou vista probablement com a perniciosa per a la unitat d'Espanya ja que les autoritats multaren en Puig Pujades per l'article aparegut el 16 d'agost amb una sanció de mil pessetes.¹⁴⁸

Com a colofó, Camps i Arboix respongué que la surrecció comarcal només era possible si Girona i Figueres actuaven com a ciutats agermanades i demanava expressament que les dues veus intel·lectuals

més destacades de cada localitat —en Carles Rahola per a Girona i en Josep Puig Pujades per a Figueres— donessin l'empenta a aquest projecte.¹⁴⁹ La primerenca materialització d'aquest desig fou, uns mesos després, la creació de l'associació «Els amics de l'art vell» amb la finalitat de vetllar per a «*la conservació i rehabilitació del nostre patrimoni artístic i arqueològic, en part malmès per l'oblit, la incúria i la ignorància de mantes generacions, que vivien en aquest ordre en un obscurantisme típicament medieval*».¹⁵⁰

El 1929 fou l'últim any de la dictadura de Primo de Rivera ja que aquest dimití al final de gener de 1930. Aquest any començà de la pitjor manera possible ja que el 3 de gener moria la neboda Maria del Pilar de Foxà i de Camps que havia estat com una germana per a Camps i Arboix.¹⁵¹ Durant els últims tretze mesos de la dictadura, els seus articles s'esplaiaren sobre diferents i heterogenis temes, reduint força la seva atenció a la ciutat de Girona tot i que aquell any les autoritats locals intentarien materialitzar la idea ja exposada anteriorment de cobrir el riu Onyar per construir una plaça sobre la qual hi hauria hagut un edifici destinat a acollir el mercat, una idea que ja havia motivat el seu rebuig. El govern local gironí encarregà el projecte a Joaquim Maggioni que va presentar un disseny d'un edifici neoclàssic. Les obres van començar però el Ministeri de Governació les va aturar l'any següent per falta de permisos i especialment per la pressió rebuda pel nou personal polític de l'ajuntament gironí en què Camps i Arboix jugà un paper destacat.¹⁵²

Davant l'amenaça d'aquestes polítiques urbanístiques projectades, Camps i Arboix reiterava que la prioritat del poder polític hauria hagut de ser l'enderrocament de les vivendes insalubres del centre de la

144 PUIG PUJADES, Josep. «Per la salvació de l'Abadia de Vilabertran», *Diario de Gerona*, 2 de juliol de 1928, p. 1.

145 *Diario de Gerona*, 11 d'agost de 1928.

146 *Ibidem*.

147 PUIG PUJADES, Josep. «Per una solidaritat intercomarcal», *Diario de Gerona*, 16 d'agost de 1928, p. 1; 29 d'agost de 1928, p. 1; i 3 de setembre de 1928, p. 1.

148 Citat per COSTA, Lluís. *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, p. 315; cf. També TEIXIDOR, Anna. *Josep Puig Pujades (1883-1949). Cultura, periodisme i pensament polític en el catalanisme republicà*, p. 232 i següents.

149 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «L'organització de la solidaritat inter-comarcal», *Diario de Gerona*, 5 de setembre de 1928, p. 1.

150 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Els amics de l'art vell», *Diario de Gerona*, 4 de maig de 1929, p. 1.

151 *Diario de Gerona*, 4 de gener de 1929, p. 1-2.

152 MAYMÍ, Josep. *La Girona convulsa. Entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*, p. 23 i COSTA, Lluís. «De la dictadura a la República (1930-1931)», a COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 516.

ciutat si aquest hagués tingut «*un elemental racioci-ni*».¹⁵³ I no cal dir que l'aiguat del començament del gener de 1930 li motivà un article recordant que els anys anteriors de sequera havien fet oblidar la realitat fluvial i les reiterades inundacions que havien afligit la ciutat demanant a les autoritats que hi meditessin.¹⁵⁴

De la mateixa manera, es féu ressò de la realitat econòmica de la província gironina, dedicant alguns articles a la bondat del turisme com a revulsiu i, especialment, les virtuts representades per la costa gironina i, en l'específic a la coetània construcció de l'urbanització de S'Agaró. Precisament considerava que per potenciar aquest sector s'havien de solucionar problemes com les comunicacions entre Girona i Sant Feliu de Guíxols ja que el tren trigava més de 7 hores per fer el recorregut en qüestió.¹⁵⁵ De la mateixa manera, Camps i Arboix dedicava dos llargs articles en analitzar la crisi de la indústria surera¹⁵⁶ que, des de la postguerra, havia minvat la producció davant l'auge de la competència estrangera. A més, el nostre autor acusava els propietaris catalans d'haver pecat d'individualisme en no voler veure que la solució a la crisi passava per liderar una unió patronal que aplegués els esforços de les majors empreses catalanes, espanyoles i portugueses per posar-se al dia amb els avenços tecnològics i les despeses que això comportava. A més Camps i Arboix entrava en el detall de les eleccions de 1910 de la Bisbal quan els industrials s'havien dividit entre els que havien donat el suport a Cambó i els que havien recolzat Salvador Albert, dilapidant així —segons Camps i Arboix— la possibilitat de presentar un front comú. Ans, les divisions i les picabaralles continuaren i aprofundiren les discòrdies i les divisions del sector.

153 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Entre un Palau i una plaça Mercat», *Diario de Gerona*, 3 d'agost de 1929, p. 1.

154 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Les lliçons de l'aiguat», *Diario de Gerona*, 11 de gener de 1930, p. 1-2.

155 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Suggestions a favor del turisme», *Diario de Gerona*, 1 de juny de 1929, p. 1; «Els camins vers la mar», *Diario de Gerona*, 22 de juny de 1929, p. 4; «Girona-S'Agaró», *Diario de Gerona*, 24 d'agost de 1929, p. 2.

156 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «El problema surer i la psicologia col·lectiva», *Diario de Gerona*, 20 de juliol de 1929, p. 1-2 i 27 de juliol de 1929, p. 1-2.

Finalment, durant els últims mesos de la dictadura, Camps i Arboix escrigué fins i tot un article d'actualitat política des d'uns plantejaments poc condescendents: el 13 de juliol de 1929 criticava l'avantprojecte de reforma constitucional emès per la comissió de «Lleis polítiques» de l'Assemblea nacional primoriverista, jutjat com a «*una revalidació legalista de l'actuació dictatorial*»¹⁵⁷ en temes tan essencials com la defensa de la «*indiscutibilitat de la unitat espanyola*»,¹⁵⁸ de la seva bandera i llengua, així com de la perpetuació de la monarquia i la creació d'un sistema de representació política «*inadmissible en bona doctrina democràtica*».¹⁵⁹ El judici era força contundent:

«*És la totalitat [de l'avantprojecte] la que no plau a tots els esperits lliures i que pràcticament han demostrat que ho eren.*»¹⁶⁰

Mig any després, l'1 de febrer de 1930, quan havien passat quatre dies de les dimissions del dictador, Camps i Arboix ressaltava l'eufòria de la població gironina i catalana que aspirava a una «*llibertat humana i jurídica*».¹⁶¹ Després de més de sis anys de persecucions, la vida política catalana entrava en una nova fase.

1930-1931. L'esport i la presidència del Grup Excursionista i Esportiu Gironí

Una de les facetes suggerents per esbossar la modernitat de Camps i Arboix fou el seu interès constant per l'esport. Aquest interès s'ha d'emmarcar en el context cultural europeu de l'Europa d'entre guerres quan la nova societat de masses veié l'aparició d'un nou fenomen: l'esport com a espectacle d'entreteniment, personificat per l'assistència massiva als partits

157 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Entorn del avantprojecte constitucional», *Diario de Gerona*, 13 de juliol de 1929, p. 1-2.

158 *Ibidem*.

159 *Ibidem*.

160 *Ibidem*.

161 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Aspectes. Els moments vir-tuals», *Diario de Gerona*, 1 de febrer de 1930, p. 1.

de futbol. A partir d'aquest moment, l'opinió pública occidental reflexionà cada vegada més sobre les potencialitats d'aquests nous fenòmens que, d'altra banda, es donaven en el mateix moment que diferents veus defensaven les potencialitats educatives i de lleure que l'esport podria tenir per a la formació de la ciutadania en general, i de la joventut en particular. A més, a partir de la dècada de 1920, els poders públics començaren també a veure amb interès creixent les potencialitats polítiques que les mateixes pràctiques esportives podien assumir.¹⁶²

Camps i Arboix s'interessà reiteradament per l'esport tot i que les manifestacions massives el portaren a criticar el futbol per la degeneració dels valors morals de l'esport. De totes formes, les cròniques del *Diario de Gerona* delaten la seva passió juvenívola pel tennis: l'abril de 1917 guanyà la copa del primer campionat que tingué lloc a la seu del Girona Tennis Club. El mateix periòdic afirmà que aquest tipus d'activitat representaven «una notable renovación de nuestras costumbres ciudadanas».¹⁶³

En aquest sentit, podem recordar que la revista *El Gironès*, de la qual Camps era cap de redacció, introduïa informacions esportives des dels seus primers números i que aquesta temàtica impulsaria la creació, a partir del 20 de juny de 1923, de *La Revista Esportiva*, suplement d'*El Gironès*, trisetmanal a partir precisament d'aquesta data.

En els anys següents, Camps i Arboix escrigué en diferents ocasions sobre temes esportius: el seu interès era la defensa de l'activitat física per millorar la societat en el seu conjunt tant des del punt de vista físic com cultural.

Entre d'altres, podem recordar que argumentà a favor de l'edificació d'un centre esportiu a la Devesa semblant al que s'havia fet a Reus o a Lleida per la Joventut Republicana d'aquella ciutat. En aquest sentit, Camps i Arboix s'associava a la campanya que havia llençat el diari *El Autonomista* per convèncer les institucions gironines a comprometre's en aquest sentit.¹⁶⁴

Poc amant del futbol, Camps i Arboix escrigué un llarg article, el 1927, on opinava que aquest esport no descansava realment sobre valors esportius sinó sobre una competència exasperada que sovint degenerava en violència, en un mercantilisme obscè, i un «excés de xerrameca».¹⁶⁵ Així lamentava que l'element esportiu quedava en un segon pla respecte a l'espectacle d'entreteniment que massa sovint degenerava en enfrontaments verbals entre el públic i tenia com a conseqüència l'agudització de les rivalitats entre poblacions veïnes. Acabava recordant que tot això no passava en l'at-

Maig de 1930

Opuscle del 1r Aplec a Rocacorba, organitzat pel GEIEG i encartat al *Butlletí mensual del Grup Excursionista i Esportiu Gironí*.
BCR

162 PUJADAS, Xavier; SANTACANA, Carles. *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya (1870-1975)*.

163 «Crònica general», *Diario de Gerona*, 11 d'abril de 1917, p. 3.

164 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Per un centre d'esports a la Devesa», *Diario de Gerona*, 4 de setembre de 1927, p. 2.

165 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «A l'opinió esportiva gironina. Examen de consciència», *Diario de Gerona*, 11 de setembre de 1927, p. 1-2.

letisme i posava com exemple el Grup Excursionista i Esportiu Gironí (GEiEG), veritable entitat pionera en la difusió dels valors més alts de l'esport.¹⁶⁶

Un any i mig després, el gener de 1929, Camps i Arboix hi tornava admetent que el futbol era l'activitat més seguida a les comarques gironines i evidenciant alguns elements de reflexió: la necessitat d'encoratjar el foment dels valors esportius en tots els clubs; intentar aturar l'esmentada i continuada crisi que estava passant al món del futbol local que, després d'uns anys de creixement, veia com la majoria dels clubs no podien sobreviure als «vendavales adversos».¹⁶⁷ Una de les causes era precisament perquè la capital de Catalunya «havia oblidat massa el futbol comarcal»,¹⁶⁸ contribuint així «per omissió a una pèrdua de valors possibles i d'estímuls»,¹⁶⁹ a més de destruir «una font profitosa d'educació».¹⁷⁰ Amb aquest quadre, Camps acabava recordant la bona actuació de la Unió Deportiva Girona i el seu contingut d'idealisme, exemples dels valors defensats per ell.¹⁷¹

De totes formes, l'activisme a favor de l'esport brindà a Camps i Arboix la presidència del GEiEG: el 30 de gener de 1930 era elegit per unanimitat com a president de la nova junta Directiva.¹⁷²

L'associació havia nascut al 1919, tenia les seves arrels en la tradició excursionista que s'havia difós a Catalunya a l'últim quart del segle XIX que havia fet del fenomen un dels fets definidors de la societat catalana al llarg del segle XX.¹⁷³

Camps i Arboix n'assumí aleshores la presidència en el moment històric transcendent en què el dictador

dimitia del seu càrrec. El Butlletí del GEiEG del mateix gener obria amb un editorial de Camps i Arboix que era tot un manifest d'intencions: «Excursionisme – ciutadania». La seva opinió era que l'excursionisme anava indissolublement lligat a tota una sèrie de valors i deures de companyerisme, tolerància, respecte i disciplina que eren les «normes primàries i precioses de la convivència social».¹⁷⁴

En el número de març, Camps i Arboix defensava que com l'excursionisme era una escola de ciutadania, per la mateixa raó era també un escola de disciplina ja que «l'esperit cívic involucra la idea de la cohesió col·lectiva i imposa normes de conducta en la relació amb els altres homes que conviuen en un mateix medi ambient».¹⁷⁵ L'empenta catalanista de la Junta presidida per Camps i Arboix es pot deduir pel fet que, en el mateix número, es podia llegir que en la reunió de la Junta directiva «acordà trametre un telegrama al President del Consell de Ministres, demanant ampliació d'amnistia i revisió del procés del Garraf».¹⁷⁶ Així mateix, la Junta demanava també, uns mesos més tard, «la reposició del “Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria”»,¹⁷⁷ el sindicat catalanista que havia estat clausurat per Primo de Rivera per la seva radical significació catalanista. En el mateix context, la junta obria les portes del GEiEG per col·laborar activament amb la nova associació Palestra, creada per Josep Maria Batista i Roca per a la formació del caràcter i l'educació física del jovent català. Precisament en una de les primeres conferències organitzades per l'entitat gironina intervingué el mateix Batista i Roca, pronunciant la conferència «L'excursionisme i la nostra joventut» que fou presentada per Camps i Arboix ara president de la Junta.¹⁷⁸ Aquest, uns mesos després, tornava sobre el tema des de les columnes

166 *Ibidem*.

167 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La raó del nostre homenatge», *Diario de Gerona*, 31 de gener de 1929, p. 1.

168 *Ibidem*.

169 *Ibidem*.

170 *Ibidem*.

171 *Ibidem*.

172 «Gacetilla», *Diario de Gerona*, 31 de gener de 1930, p. 2.

173 SOLÀ GUSSINYER, P. «“Esport i ciutadania” a la Girona dels anys Trenta: el protagonisme del GEiEG» a DIVERSOS AUTORS. *La II República 60 anys després. Estudis sobre les comarques gironines*, p. 97-116.

174 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Pòrtic. Excursionisme-ciutadania», *Butlletí del GEiEG* núm. 64 (1930), p. 1-2.

175 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. De l'excursionisme com disciplina», *Butlletí del GEiEG* núm. 66 (1930), p. 1-2.

176 «Vida corporativa» a *Butlletí del GEiEG* núm. 66 (1930), p.11.

177 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Pòrtic», *Butlletí del GEiEG* núm. 72 (setembre de 1930), p. 2.

178 «G.E. i E.G» *Diario de Gerona*, 17 de febrer de 1930, p. 2.

del Butlletí on descrivia de manera entusiasta les finalitats pedagògiques i patriòtiques de Palestra, les activitats de la qual eren definides com «*un solc copiós, auguri de belles promences i de fecundes realitats*».¹⁷⁹ Dos anys abans, el mateix Camps i Arboix havia seguit el debat entre Carles Cardó i Josep Maria Batista i Roca sobre el dilema «intel·ligència o caràcter», decantant-se com Batista i Roca sobre el caràcter, sobre la necessitat que els joves havien de ser formats primer en el caràcter per enfortir l'esperit del poble.¹⁸⁰

Durant la presidència de Camps i Arboix, l'acte més participatiu fou l'organització d'un aplec a Rocacorba el maig de 1930 que fou descrit per ell mateix com la consagració del grup «*en la seva majoria d'edat*»,¹⁸¹ a més d'acompanyar-se amb l'èxit de diferents atletes en les respectives competicions, un increment notable de socis, una diversificació de les activitats i de les seccions del GEiEG i la consolidació del Butlletí de l'entitat com a revista mensual. Però no tingué èxit en la seva iniciativa d'ofertar a un preu mòdic unes sessions de cinema documental ja que els preus havien pujat notablement avortant així el projecte de la junta i posposant-lo per al futur.¹⁸²

El desembre de 1930, Camps i Arboix s'acomiadava dels lectors del Butlletí. El gener de 1931 aquesta revista, ara dirigida per Josep Massana, nou president de l'entitat, presentava el resum del discurs de balanç de Camps i Arboix al capdavant del GEiEG, recordant els encerts de la seva gestió i explicant que les seves paraules de comiat havien estat escoltades per un nombrosíssim grup de socis que l'acolliren amb «*una espontània i entusiasta ovació, premi merescut a l'afany i encert d'una tasca digna i profitosa*».¹⁸³

Novembre de 1930

Caricatura de Joaquim de Camps i Arboix, obra de Kit, publicada a *Clarinet*.
BCR

179 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Pòrtic. La tasca de Palestra», *Butlletí del GEiEG* núm. 70 (juliol de 1930), p. 1-2.

180 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La formació col·lectiva del caràcter» *Diario de Gerona*, 29 d'abril de 1928, p. 2-3. Sobre Palestra, DURAN, Lluís. *Intel·ligència i caràcter. Palestra i la formació dels joves (1928-1939)*.

181 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Pòrtic. Després de l'èxit», *Butlletí del GEiEG* núm. 68 (maig de 1930), p. 1-2.

182 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Pòrtic», *Butlletí del GEiEG* núm. 73 (octubre de 1930), p. 1-2 ; núm. 74 (novembre de 1930), p. 1-2.

183 «Vida corporativa» *Butlletí del GEiEG* núm. 76 (gener de 1931), p. 9.

clarinet

catalans:

Interpretant el sentiment i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi, proclamem la República Catalana com Estat integrant de la Federació Ibèrica.

D'acord amb el president de la República Federal espanyola, Don Niceto Alcalá Zamora, amb el qual hem ratificat els acords presos en el pacte de Sant Sebastià, assumim provisionalment les funcions de President del Govern de Catalunya, esperant que el poble espanyol i el català expressin quina és, en aquests moments, llur voluntat.

En fer aquesta proclamació, amb el cor obert a totes les esperances, ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya es conjurin amb nosaltres, per a fer-la prevaler pels mitjans que siguin, encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida.

Preguem que cada català, així com tot altre ciutadà resident a Catalunya, es faci càrrec de l'enorme responsabilitat que en aquests moments pesa sobre tots nosaltres.

Tot aquell, doncs, que conculqui l'ordre de la naixent República Catalana serà considerat com un agent provocador i com un traïdor a la Pàtria.

Esperem que tots sabreu fer-vos dignes de la llibertat que ens hem donat i de la justícia que, amb l'ajut de tots, anem a establir. Ens recolzem sobre coses immortals com són els drets dels homes i dels pobles i, morint i tot si calgués, no podem perdre.

En proclamar la República, fem arribar la nostra veu a tots els pobles d'Espanya i del món, demanant-los que espiritualment estiguin al nostre costat i enfront de la monarquia borbònica que hem abatut i els oferim aportar-los tot el nostre esforç i tota l'emoció del nostre poble renaixent per a afirmar la pau internacional.

Per Catalunya, pels altres pobles germans d'Espanya, per la fraternitat de tots els homes i de tots els pobles. Catalans, sapigueu fer-vos dignes de Catalunya.

Barcelona, 14 d'abril de 1931.

El President de la República Catalana,
FRANCESC MACIÀ

19 d'abril de 1931

Reproducció

de la proclamació

de la República Catalana

de Francesc Macià,

a Clarinet.

BCR

1931-1933.

Vivint el somni: el primer bienni republicà

3

La transició de la dictadura primoderiverista a la República: entre passar comptes i reivindicació de la centralitat de la qüestió catalana

La caiguda de Primo de Rivera s'acompanyà del nomenament del general Dámaso Berenguer com a president del govern amb l'escomesa de normalitzar el país i encaminar la situació a les pautes constitucionals anteriors a la dictadura. En aquest sentit, el Reial Decret del 15 de febrer de 1930 del nou ministre de Governació ordenà el cessament de tots els ajuntaments de la dictadura i la seva substitució per nous regidors provinents, la meitat, d'aquelles persones que més vots havien obtingut en les eleccions de 1917 i, l'altra meitat, pels majors contribuents de cada localitat.¹⁸⁴

El mateix 15 de febrer, apareixia un article de Camps i Arboix que demanava la necessitat de reivindicar la prerrogativa de ciutadania ara que havia caigut la dictadura, tot recordant que precisament aquesta prerrogativa havia estat «*ofegada*» per més de sis anys i que, en l'ordre municipal, s'havia «*entronitzat el caprici d'una gent damunt de l'opinió pública col·lectiva*» i el resultat havia estat «*una uniforme i lamentable gestió administrativa dels interessos comuns*». Aleshores per aconseguir els drets de ciutadania Camps i Arboix demanava una aliança tàctica de totes aquelles forces que estimaven la justícia, la llibertat i la democràcia.¹⁸⁵

El Reial Decret del 15 de febrer de renovació dels ajuntaments determinà que el nou personal polític comptés, entre d'altres, amb Camps i Arboix i el seu amic l'arquitecte Rafael Masó i Valentí com a regidors representants més votats del districte tercer. El 25 de febrer, amb una gran expectació, prenia possessió del càrrec la majoria dels nous regidors del consistori. Les paraules de Camps i

184 COSTA, Lluís. *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, p. 515 i següents. CLARA, Josep. *El personal polític a l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*, p. 29-32; NADAL, Joaquim. «De "Girona la Morta" a "Girona la Nova"» a: DIVERSOS AUTORS. *El Govern de la ciutat. De la Guerra del Francès a la fi del franquisme*, p. 119-172.

185 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «El front ciutadà», *Diario de Gerona*, 15 de febrer de 1930, p. 1.

Girona, 21 de juny de 1931

Francesc Macià es dirigeix als ciutadans que abarroten la plaça del Vi, en la seva primera visita a la ciutat com a president de la Generalitat. A la seva dreta l'alcalde Miquel Santaló.

AMGi

Arboix foren eloqüents: començà recordant que, després de sis anys de repressió de totes les llibertats polítiques, tenia un sentiment d'alliberament, tot i que no absolut. En aquest sentit, la rehabilitació dels regidors votats per la ciutadania exigia que es realitzés una auditoria de les activitats municipals «*no per esperit de venjança sinó de justícia*», rebent aquestes paraules un fort aplaudiment per la majoria dels regidors i del públic present en la sala. El to del discurs de Camps i Arboix anà in crescendo perquè després de declarar el seu amor des de sempre per la democràcia i la llibertat denunciava la forma amb la qual el govern Berenguer havia restablert els regidors dels ajuntaments ja que hauria estat més de justícia el reintegrament de tots els polítics elegits pel poble el 1923 i desposseïts per la dictadura. Finalitzava remarcant que la seva actuació estaria marcada per les pautes de reparar «*els errors susceptibles d'esmena i de revisió implacable, però serena i ponderada*». Les seves últimes paraules subratllaven que la seva acció tenia com a objectiu la reivindicació de la justícia i d'aquell esperit de ciutadania «*postergat i escarnit durant els sis anys de dictadura municipal*». ¹⁸⁶

Camps i Arboix tornà a expressar aquestes exigències en un editorial que publicava al *Diario de Gerona* en què remarcava el seu compromís afegint, però, unes paraules de desgreuge envers la tasca que havia decidit assumir de perseguidor dels delictes del personal polític de la dictadura: «*no ens plau la tasca d'acusadors, i si hem d'actuar serà fent un esforç damunt del nostre tarannà, tan combatiu com vulgueu, però en altes esferes de combat*» ¹⁸⁷ i afegia «*voldríem que tots es fixessin bé en l'ingrata tasca que ja hem començat coratjosament. Voldríem que tots comprenguessin quan indesitjable és el paper que les circumstàncies ens atorguen*». ¹⁸⁸

El 13 de març de 1930 es reunia el consistori gironí per primera vegada, resultant elegit el metge Fran-

cisc Coll i Turbau com a alcalde de la ciutat. Coll i Turbau, que havia sigut padrí de noces de Camps i Arboix, havia estat ja màxim representant de la ciutat en dos períodes (1914-1916 i 1921-1923). De la mateixa sessió resultaren escollits els membres col·laboradors directes del nou alcalde: els republicans Dàrius Rahola amb 17 vots i Joaquim Tordera amb 16 vots, Camps i Arboix amb 14 vots i el comerciant proper al regionalisme Joan Barceló amb 13 vots. En el seu torn de paraula, Camps i Arboix donava les gràcies pel càrrec de tercer tinent d'alcalde i assumia la responsabilitat amb la voluntat de treballar per a la ciutat de Girona, així mateix proposava que es materialitzés l'obertura democràtica del nou Ajuntament, donant un major protagonisme a tots els regidors i obrint al públic les sessions de la comissió permanent. Es trencava així la dinàmica anterior en què aquesta es reunia «*en la penombra d'un despatx, sense que el públic hi pogués tenir accés*». ¹⁸⁹

Camps i Arboix demostrava el seu grau de compromís reclamant també que la política del nou Ajuntament gironí no només perseguís i sancionés les malifetes dutes a termes per les autoritats primoriveristes, sinó també que compensés les víctimes d'aquelles dels danys i perjudicis ocasionats. Així ho defensà en un editorial del *Diario de Gerona* recordant que hi havia hagut funcionaris tant de la Diputació com de l'Ajuntament que havien patit persecucions, represàlies i desposseïció del càrrec. En aquest sentit, recordava que el nou consistori del qual formava part havia rehabilitat l'arquitecte Ricard Giralt. A més considerava que s'havia d'organitzar un acte públic d'homenatge de tota la ciutadania gironina en desgreuge a les persecucions sofertes. De la mateixa manera, s'adreçava a la Diputació gironina perquè solucionés el més ràpid possible els casos de Josep Maria Riera i de Ramon Xifra «*desposseïts dels llocs que legítimament ocupaven per la irreflexió i pel despotisme, en forma que posa al descobert la negror en certes ments i de certes ànimes*». ¹⁹⁰

186 «Constitució de l'Ajuntament», *Diario de Gerona*, 26 de febrer de 1930, p. 2.

187 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Paraules de l'endemà», *Diario de Gerona*, 1 de març de 1930, p. 1.

188 *Ibidem*.

189 «Ayuntamiento», *Diario de Gerona*, 14 de març de 1930, p. 2.

190 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «A l'entorn del "Suum cuique tribuere"», *Diario de Gerona*, 22 de març de 1930, p. 1.

Girona, 21 de juny de 1931

A l'Ajuntament durant la primera visita del president Macià a la ciutat. D'esquerra a dreta: asseguts, Manuel Carrasco i Formiguera, Josep Irla, x, Francesc Macià i Miquel Santaló; darrere dempeus es poden veure, entre d'altres, Joaquim de Camps i Arboix, Enric Pérez Farràs, Dalmau Costa...

JOSEP MARIA SAGARRA / AFB

El resultat de la recerca i investigació de Camps i Arboix sobre les actuacions del personal polític de la dictadura fou recollit en la ponència titulada «La Hisenda Municipal en 1930». Era clar que l'anàlisi del pressupost del 1930 permetia fer una panoràmica sobre els anteriors de la dictadura i poder finalment fer justícia, tal i com Camps i Arboix havia anunciat que faria des del seu discurs d'investidura com a regidor fins als ja esmentats articles a la premsa. De fet, la ponència ressenyava la tasca financera del personal polític dels ajuntaments primoderiveristes, d'aquells homes que havien «*governat la ciutat durant sis anys i mig de col·lapse de la vida normal i democràtica*».¹⁹¹ Camps i Arboix evidencià que els dèficits havien estat la tònica predominant d'aquells anys i que només els anys 1924-1925 i el 1929 hi va haver un superàvit mínim. El contrast era enorme respecte a la gestió renovadora que havien impulsat republicans i catalanistes en el període anterior i que havien tingut en Camps i Arboix un protagonista destacat. Però l'element que més allunyava la gestió municipalista entre els anys previs i els de la Dictadura fou l'opacitat d'aquests respecte a la transparència dels primers. Especialment, Camps i Arboix evidenciava que el pressupost dels consistoris primoriveristes s'havien caracteritzat per plantilles inflades, despeses de manteniment poc significatives i mal ús del crèdit municipal utilitzat per pagar despeses de funcionament, entre les quals hi havia un llistat exagerat de làmpades, passamans, màquines d'escriure... Però el llegat que Camps rebutjava frontalment era el de la citada plaça-mercat sobre el riu Onyar. El projecte era inassolible per les finances del consistori essent «*una operació econòmicament ruïnosa*».¹⁹² El que proposava era una política municipal marcada pel rigor, la sobrietat, la vigilància dels ingressos amb la tributació de tots els ciutadans on les prioritats havien de ser l'abastament d'aigües i l'enderrocament dels barris insalubres.¹⁹³

191 *La Hisenda Municipal en 1930. Memòria de la ponència d'hisenda. Girona.*

192 *Ibidem.*

193 NADAL, Joaquim. «De "Girona la Morta" a "Girona la Nova"», a: DIVERSOS AUTORS. *El Govern de la ciutat. De la Guerra del Francès a la fi del franquisme*, p. 132.

Segurament els moments més conflictius del nou Ajuntament presidit per Francesc Coll i Turbau foren els que tingueren a veure amb aquest «fer net» amb el pas recent. Entre d'altres, el 16 de maig de 1930 es discutí la ponència de l'Ajuntament que dictava l'aturament de la construcció de la famosa plaça mercat sobre el riu Onyar i que es volia aturar perquè infringia la legalitat en no tenir els permisos corresponents. La ponència estava redactada per Emili Sagner, Santiago Masó, Joaquim Franquesa i Albert de Quintana. Aquest text evidenciava que el problema jurídic de l'Ajuntament anterior havia estat aprovar una subhasta i una adjudicació de construcció prescindint de les normes legals aleshores vigents. Per aquesta raó no es podia materialitzar l'acord pres, però es necessitava una instància superior de l'Ajuntament perquè en suspengués l'efectivitat. A més, la ponència preveia que la part perjudicada per l'aturament de les obres demandés a «*aquells que burllant o prescindint dels requisits formals establerts per l'Estatut Municipal, ha compromès a l'administració municipal amb un contracte viciós*»¹⁹⁴ que no tenia eficàcia i que tampoc es podia perfeccionar.

Els regidors Font i Costa s'enfrontaren durament per aturar que prosperés la ponència mentre Camps i Arboix fou qui la defensà amb vehemència. El corresponçal del *Diario de Gerona* explicava que «*el debate fue largo y en su primera parte llevado con viveza*»¹⁹⁵ i que «*la replica contundente del Sr. Camps a unas insinuaciones del voto particular referentes a los letrados consultados dió lugar a un vivo diálogo entre el propio edil y el Sr. Font, que retiró toda frase que pudiera considerarse ofensiva o molesta para dichos letrados*». Finalment la ponència s'aprovà a la una de la matinada.

Uns mesos després, el debat sobre la plaça mercat tornà a encendre les sessions del consistori gironí ja que l'1 d'octubre de 1930 la Sala primera de l'Audiència Territorial de Barcelona dictà un auto en què es declarava incompetent per actuar en la demanda de l'actual ajuntament gironí en contra de l'actuació de l'anterior primoriverista. En la sessió del 10 d'octubre

194 «La plaza mercado ante el pleno», *Diario de Gerona*, 17 de maig de 1930, p. 1 i 4.

195 *Ibidem.*

clarinet

romanticisme : art : política : humor : ciutadania : maquiavellisme : esport : literatura : democràcia : etc.

macià a girona

l'avi aclamat arreu de catalunya
a "la que va de ayer a hoy"

any II - 28 juny 1931 **girona** II època - n.º 21

20 cts.

28 de juny de 1931

Clarinet es fa ressò
de la primera visita
de Francesc Macià
com a president
de la Generalitat.
BCR

del consistori, Camps i Arboix decidí actuar en solitari amb una proposició en què declarava que l'Audiència Territorial havia «*incoregut en un error en declarar-se incompetent*» i acabava demanant que de manera urgent es posés un recurs davant del Tribunal Suprem contra l'auto de l'1 d'octubre. Al llarg de l'encès debat posterior, Camps afirmà que «*aunque respetuoso con todas las opiniones no podía atender más que a la suya propia, hija de un profundo convencimiento*» i després d'una llarga explicació jurídica dels seus arguments, acabava dient «*que no le importaba quedar solo en su punto de vista, porque quería dejar bien claramente fijada su posición ante su conciencia, ante la opinión pública y ante cualquiera eventualidad*». ¹⁹⁶ I així passà, ja que Camps i Arboix votà en solitari la seva proposició, mentre la majoria del consistori optà per continuar el procediment de lesió per la via contenciosa.

Aquest debat mostra d'una manera exemplar la seva coherència i fermesa a seguir els seus principis. Malgrat això, Camps i Arboix tingué una vessant més pragmàtica, que no vol dir que claudiqués davant la legalitat primoriverista, però sí que va estudiar les esquerdes del sistema per avançar en el procés de construcció de la democràcia i de l'autogovern català. Així mateix, davant el projecte de Joan Maluquer i Viladot, president de la Diputació de Barcelona des de la caiguda del dictador, per aconseguir una constitució regional catalana, Camps i Arboix es mostrà partidari d'una via conciliadora entre partidaris i detractors de la proposta en qüestió. Per una banda, hi havia una interpretació benèvola per ser un primer pas pel reconeixement de la singularitat catalana, però per l'altra hi havia qui reprotxava «*els orígens antidemocràtics de la legalitat en què es recolza [la proposta]*». ¹⁹⁷ Finalment, Camps i Arboix era partidari de la reconciliació catalanista segons el paradigma de què «*el fet d'integrar la ponència i procedir a l'estudi de la fórmula a elaborar no era condició precisa de l'acceptació pre-*

vista per l'Estatut provincial». ¹⁹⁸ Precisament remarca-va que la qüestió catalana havia de situar-se al centre de la vida política espanyola, reivindicant l'Estatut d'autonomia de 1919 que havia estat recolzat massivament per la població del Principat i que podia forçar la convocatòria d'unes Corts constituents.

La tardor de 1930, hi va haver un altre gran debat al voltant de la iniciativa del ministre de Gràcia i Justícia, José Estrada, de dur a terme la definitiva compilació i incorporació del Dret Civil català en el dret estatal. El ministre Estrada volia saber si podia utilitzar l'Apèndix del Dret català feta anteriorment pel juriconsult Manuel Duran i Bas. El Col·legi d'Advocats de Girona fou interpellat, juntament amb altres institucions i personalitats del Principat, per emetre el seu parer dins de la Comissió Oficial de l'Apèndix, presidida pel citat Joan Maluquer i Viladot. En aquest marc, el president de la Diputació gironina, Emili Sagner, respongué que la Comissió s'havia format de manera precipitada i el tema del Dret català demanava més temps d'estudi. ¹⁹⁹ En la mateixa línia, la Junta del Col·legi que presidia Joaquim Franquesa, i de la qual Joaquim de Camps i Arboix n'era el secretari, considerà que l'estudi de Manuel Duran i Bas era notable però calia una posada al dia que contemplés un veritable articulat del Codi del Dret Català i adoptà l'acord d'abstenir-se d'emetre judici i esperar a que l'esmentat informe li fos directament reclamat pel govern. ²⁰⁰ Amb la proclamació de la República el tema s'aturà.

La formació d'Acció Catalana a Girona i el seu ideari

Des de la tardor de 1930 fins l'abril de 1931, l'activitat de Camps i Arboix es caracteritzà per la incessant labor política en l'organització de la secció gironina

¹⁹⁸ *Ibidem*.

¹⁹⁹ COSTA, Lluís. «De la dictadura a la República (1930-1931)», p. 518.

²⁰⁰ «El Col·legi d'Advocats de Girona i l'Apèndix de Dret Català», *Diario de Gerona*, 22 de setembre de 1930, p. 1 i 4; MIRAMBELL, Enric. *Història de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Girona*.

¹⁹⁶ «La cuestión de las responsabilidades municipales», *Diario de Gerona*, 11 d'octubre de 1930, p. 1.

¹⁹⁷ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «A l'entorn de l'Estatut regional» *Diario de Gerona*, 24 de maig de 1930, p. 1 i «Catalunya-Pol», *Diario de Gerona*, 5 d'abril de 1930, p. 1.

A L'OPINIÓ DE LES COMARQUES GIRONINES CIUTADANS:

En aquesta hora històrica, en la qual es juga la sort futura de Catalunya, amb accents amaratats de la més intensa emoció, alçem la nostra veu, càlida de les màximes vibracions, per a fer una crida a l'opinió de les nostres comarques i recaptar el seu concurs més entusiasta a favor de l'ESTATUT D'AUTONOMIA que ha elaborat la DIPUTACIÓ PROVISIONAL de la GENERALITAT DE CATALUNYA.

El referèndum que tindrà lloc el diumenge dia 2 d'agost, en decidir el pervindre de Catalunya, decideix també en gran part el pervindre d'Espanya. Vegeu, doncs, si n'és de transcendental aquell moment i si n'és de decisiu el vot que, a favor de l'ESTATUT, us demanem.

En les vostres mans hi haurà tota la història de la Terra-Mare. Hi haurà la història d'un passat d'oprobri, que trencarem i vindicarem, en dotar a Catalunya d'una llei de llibertat que regali la seva vida interma dintre el concert dels pobles ibèrics. Hi haurà en vostres mans un present fonamentant un avenir de lliberació i de justícia, sota l'ègida de l'esperit català ancestralment assenyat i liberalíssim, d'un esperit que ambela aportar als tresors de la cultura humana el patrimoni espiritual exclusiu de Catalunya.

En les vostres mans hi haurà en gran part la sort futura d'Espanya, perquè votar l'ESTATUT és lliurar-la del penombre de la viciosa insatisfacció de Catalunya, herida en l'ànima per la injustícia persistent amb què secularment l'han tractada les oligarquies monàrquiques. D'aquesta manera, lliurada Espanya d'aquell penombre, amb una Catalunya cordialment amiga i decidida col·laboradora, veurà consolidada aquesta República que ens estimem tant i en la qual hi tenim posades totes les esperances de llibertat, totes les esperances de millorament i totes les esperances d'una adequada justícia social.

Ja veieu, ciutadans, si n'és de profunda, si n'és de vasta, si n'és d'angusta, la vostra missió en votar l'ESTATUT. Ja veieu, ciutadans, si n'és de necessari que contribuïm tots a una obra que és de tots, perquè està per damunt de totes les nostres diferències i és bandera comú de la nostra condició de catalans.

CIUTADANS: En un clam suprem, barreja de conjur i de súplica, bategant de temença i d'optimisme, saturat de fe, d'esperança i d'amor, us demanem que com un sol home VOTEU i FEU VOTAR l'ESTATUT D'AUTONOMIA de Catalunya:

Per la nostra dignitat humana!
Per una Catalunya socialment justa!
Per la llibertat de la nostra pàtria!

JOSEP IRLA, Comissari de la Generalitat a Girona i diputat a la Generalitat pel districte de La Bisbal; LAUREA DALMAU, diputat a la Generalitat pel districte de Girona; JOSEP PUIG I PUJADES, diputat a la Generalitat pel districte de Pígueres; JOAN DE GARGANTA, diputat a la Generalitat pel districte d'Olot; ANTONI XIBERTY, diputat a la Generalitat pel districte de Santa Coloma de Farnés; JAUME BOFILL i MATEU, diputat a la Generalitat pel districte de Puigcerdà; JOAQUIM DE CAMPS i ARBOIX, adjunt a la Comissaria delegada a Girona de la Generalitat de Catalunya.

Juliol de 1931

«A l'opinió de les comarques gironines», un manifest signat pels principals líders republicans cridant al vot favorable en el referèndum per l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

FJL

Juliol de 1931

d'Acció Catalana de la qual en fou l'impulsor principal. En aquest sentit cal remarcar que, precisament aquesta evolució política, juntament a les tasques com a advocat i com a secretari del Col·legi d'Advocats gironins, el portaren a deixar la direcció del *Diario de Gerona* del qual fou redactor en cap per alguns anys, com reconeixia un editorial de comiat del mateix periòdic anunciant la decisió de Camps i Arboix de deixar-ne la direcció.²⁰¹

Però és cert que els mesos en qüestió, entre la tardor de 1930 i la primavera de 1931, veieren el naixement de la secció gironina d'Acció Catalana que tingué lloc a l'antic estatge de la «Unió gremial» el 3 d'octubre de 1930. El mateix Camps i Arboix fou qui dirigí l'acte fundacional, declarant que s'havien afiliat més d'un centenar de persones en gairebé quinze dies, expressió de la voluntat d'aplegar esforços per aconseguir «la Catalunya liberal i republicana que l'ideologia del partit encarna».²⁰² En la sessió s'organitzà la Junta directiva: Joaquim Camps i Arboix en fou escollit president; Laureà Dalmau, vicepresident; Joaquim Colomer, tresorer; Pere Carreres, secretari; Ermengol Vilardell, Arseni Ros, Josep Pujol i Josep López, vocals, mentre Josep Maria Pla i Dalmau fou escollit president de la secció de propaganda.²⁰³ Per altra banda, Camps i Arboix recordava, el 1972, que la secció gironina d'Acció Catalana es formà «com entitat local representativa de l'agrupament amb el nom de "Foment Catalanista Republicà" i domicili a la plaça de Sant Agustí damunt del Cine Granvia».²⁰⁴

L'agrupació tenia com a aglutinant ideològic la reivindicació dels valors liberaldemocràtics i republicans i tenia com a referents ideològics intel·lectuals de la talla de Jaume Bofill i Mates, Lluís Nicolau d'Olwer i Antoni Rovira i Virgili. Especialment aquest últim, tenia bones relacions amb Camps i Arboix que ja l'havia portat a Girona abans de la dictadura de Primo de Rivera i que continuarà relacionant-se en els anys posteriors i especialment durant l'exili francès. Cal remarcar

201 «Notes», *Diario de Gerona*, 31 de desembre de 1930, p. 1.

202 «Acció Catalana a Girona», *Diario de Gerona*, 4 d'octubre de 1930, p. 2.

203 *Ibidem*.

204 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, Carpeta 12.20 cit.

que Rovira i Virgili i Nicolau d'Olwer²⁰⁵ representen de manera més clara el compromís de la intel·lectualitat catalana amb els valors democràtics com queda evident en els articles que ambdós escrigueren a la premsa uns anys abans i que, recollits i impresos en llibres amb els títols emblemàtics de *Defensa de la democràcia* i *La lliçó de la dictadura*, eren el testament d'una generació que no havia caigut en el parany dels oposats extremismes feixista i comunista.

A *La defensa de la democràcia*, Rovira i Virgili afirmava: «el liberalisme és un estat d'ànim i l'ésser liberal té més mèrit que abocar-se cap als extrems».²⁰⁶ I ho confirmava poc abans de morir i després de la Segona Guerra Mundial, el 7 de juny de 1948, quan escrivia una carta a Amadeu Hurtado dient-li:

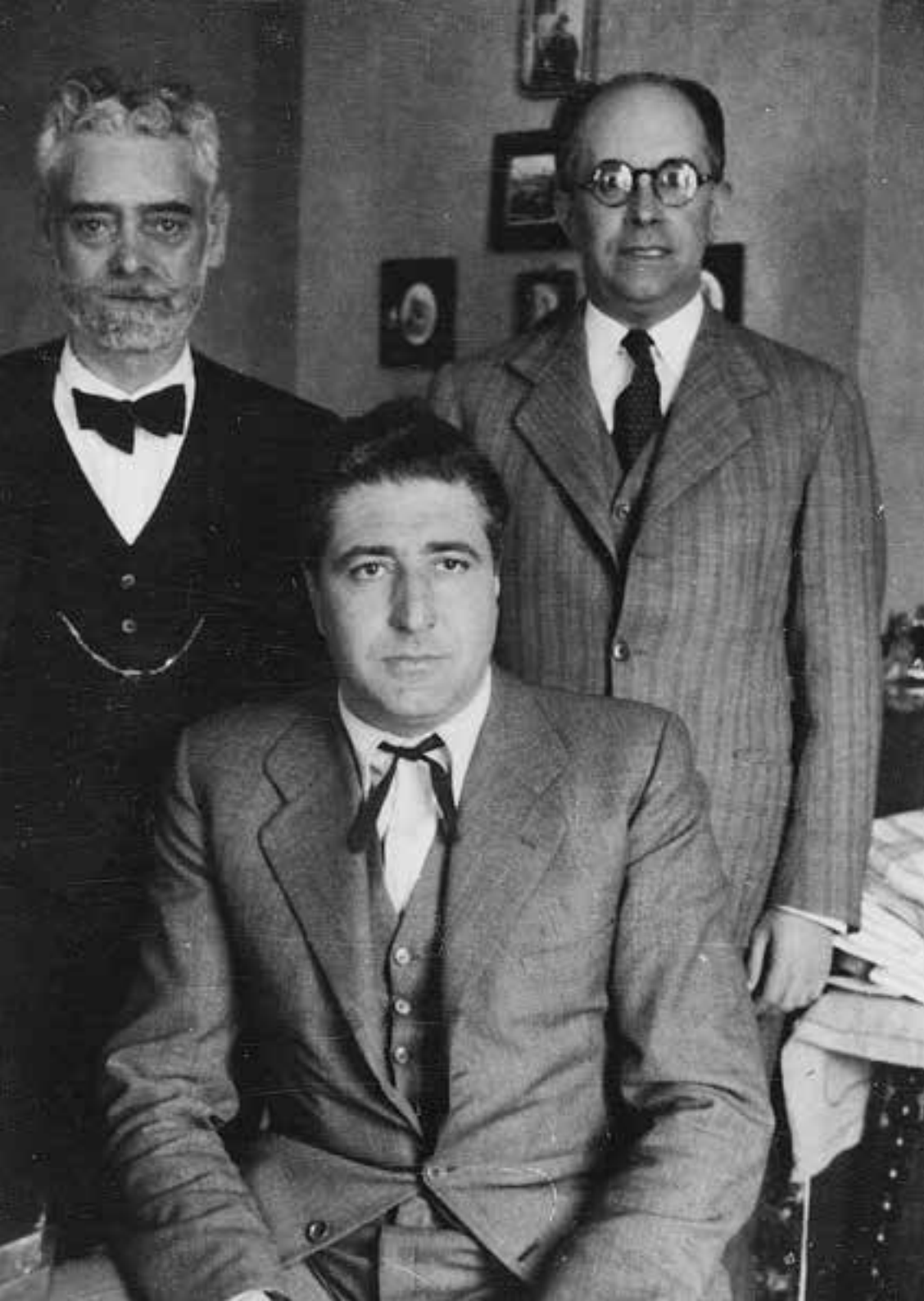
«Per nosaltres la democràcia ha d'anar acompanyada del liberalisme polític (que inclou l'espiritual) i que trobava ben respectable aquella denominació que, amb to despectiu, inventà Mussolini: demo-liberalisme. A hores d'ara el mot democràcia s'ha fet equivoc. Nosaltres som demoliberals. Nosaltres som demoliberals i amb molta honra.»²⁰⁷

Aquestes paraules reafirmaven uns plantejaments de fidelitat al liberalisme i a la democràcia amb una continuïtat ideal exemplar que havia tingut el primer moment de crisi davant el conflictiu període de post-

205 Sobre el pensament l'acció de Lluís Nicolau d'Olwer, cf. BALCELLS, Albert. «Estudi introductori», a: L. Nicolau d'Olwer, *Democràcia contra dictadura. Escrits polítics 1915-1960*, p. 11-85; i NAVARRO, Rokayah. *Lluís Nicolau d'Olwer, entre intel·lectual i polític, 1931-1939*, i NAVARRO, Rokayah. «Entre intel·lectual i polític. Lluís Nicolau d'Olwer durant la Segona República vist pels seus coetanis», a: Cercles. *Revista d'Història Cultural*, núm. 17 (2014), p. 139-156.

206 ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Defensa de la democràcia*.

207 ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili: 1939-1949*, p. 566 i següents. Sobre Rovira Virgili, a part la biografia clàssica de BLADÉ, Artur. *Antoni Rovira i Virgili i els seus temps*, cf. SOBREQÜES, Jaume. *Antoni Rovira i Virgili. Història i pensament polític*; FERRÉ, Xavier. *La formació del pensament polític d'Antoni Rovira i Virgili*; FERRÉ, Xavier. *De la nació cultural a la nació política: la ideologia nacional d'Antoni Rovira i Virgili*.

Girona, circa 1931

Laureà Dalmau, Joaquim
de Camps i Arboix i x.

AMGi - FONS LAUREÀ

DALMAU I PLA

guerra mundial que havia portat a la fallida dels experiments liberals en la major part d'Estat de la mediterrània septentrional.²⁰⁸

De manera profètica, en la introducció a *La lliçó de la dictadura*, Nicolau d'Olwer afirmava que no es podia oblidar el que havia passat «perquè la dictadura pot tornar [...] per la mateixa raó que va venir». O sigui que les dues principals raons per les quals s'havia imposat el règim de Primo de Rivera eren «la manca d'esperit democràtic» i «la fe mandrosa en el providencialisme»,²⁰⁹ elements que si no eren eradicats podien portar a noves dictadures. El volum era format per una sèrie d'articles apareguts a *La Publicitat*, diari que havia estat dirigit pel mateix Nicolau d'Olwer fins al seu exili a causa del cop d'estat de Primo de Rivera. Precisament durant la dictadura *La Publicitat* es transformà en el diari de referència de la intel·lectualitat catalanista i resistent.²¹⁰ Doncs, el llibre de Nicolau d'Olwer, *La lliçó de la dictadura* desenvolupava cinc gran temes (Crisi de la llibertat; La Nació i l'Estat; Catalunya nostra; Intel·ligència i caràcter; i Religió d'Estat) al qual seguia un epíleg. La reflexió de Nicolau d'Olwer se situava en les coordenades europees dels grans condicionants que havien determinat el descrèdit dels valors del liberalisme, de la democràcia i del parlamentarisme de la seva època, vistos com un con-

junt de «*boc emissari de la purificació*»²¹¹ dels moviments extremistes que s'havien multiplicat després de la Primera Guerra Mundial. Malgrat això, la realitat el portava a afirmar que «*l'atac antidemocràtic ha fallit allà on la democràcia era forta; ha triomfat allà on era feble*».²¹² De la mateixa manera analitzava diferents relacions entre nacions i Estats al llarg d'Europa, especialment de l'Europa central i en els territoris contesos per alemanys i francesos, sense deixar de banda les polítiques d'occidentalització forçada que duia a terme Mustafa Kemal a Turquia. Aquestes realitats el portaven a reflexionar sobre el cas català: en recordava la vigència i la necessitat de major compromís dels seus conciutadans envers el patrimoni històric i la consciència de pertinença. Nicolau d'Olwer era, però, optimista remarcant el naixement d'una generació nova forjada en l'excursionisme i partidària d'una nova visió del món, compartint el mateix plantejament que Jaume Aiguader havia fet a *La lleialtat a l'època*.²¹³

Aquests valors liberaldemocràtics foren constantment reivindicats per Camps i Arboix que, en la febril conjuntura de la primavera de 1931, multiplicà els seus esforços per presentar la nova agrupació política per diferents pobles i comarques gironines. El més notable fou el míting que tingué lloc al Teatre Principal de Girona, el diumenge 16 de novembre. Hi intervingueren destacats militants del partit com Jaume Bofill i Maties, Lluís Massot, Manuel Carrasco i Formiguera, Carles Jordà i ell mateix. La seva intervenció, en qualitat de president de la secció gironina del partit, es caracteritzà per la defensa de l'ideari liberal de la formació ja que aquesta ideologia en els ordres individuals, socials i econòmic era la que millor defensava la causa de la llibertat. Partidari d'una República a l'estil de Suïssa, «*i no com les pretorianes de Sud Amèrica*», ja que només aquesta fórmula permetia aturar «*el nostre meridionalisme inclinat a vel·leïtats absolutistes*», Camps i Ar-

208 CASASSAS, Jordi. «La gran confrontación entre democracia y dictadura. Reflexiones generales y problemas de interpretación» a *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 14 (2011), p. 8-24 i de CATTINI, Giovanni C. «Democracy and Dictatorship among the Catalan Intelligentsia: the Matteotti Affair and the Reflections of Francesc Cambó», a: *Journal of Catalan Intellectual History* num. 3 (2012), p. 13-28; CATTINI, Giovanni C. «Democràcia versus dictadura: els intel·lectuals catalans entre la presa del poder de Mussolini i el cop d'Estat de Primo de Rivera», a: PUIGSERVER, R; RIPOLL, E; SERRA, S. *Cultura, Societat i Política a la Mediterrània contemporània*, p. 103-116; CATTINI, Giovanni C. «El debate Democracia y Dictadura en la intelectualidad catalana (1923-1931). Unas notas sobre la recepción del fascismo en Cataluña», a: *Claves del mundo contemporáneo: debate e investigación*.

209 NICOLAU D'OLWER, Lluís. *La lliçó de la dictadura*, p. 12.

210 CASASSAS, Jordi. Els intel·lectuals i el poder... cit, p. 266 i següents.

211 NICOLAU D'OLWER, Lluís. *La lliçó de la Dictadura*, p. 23.

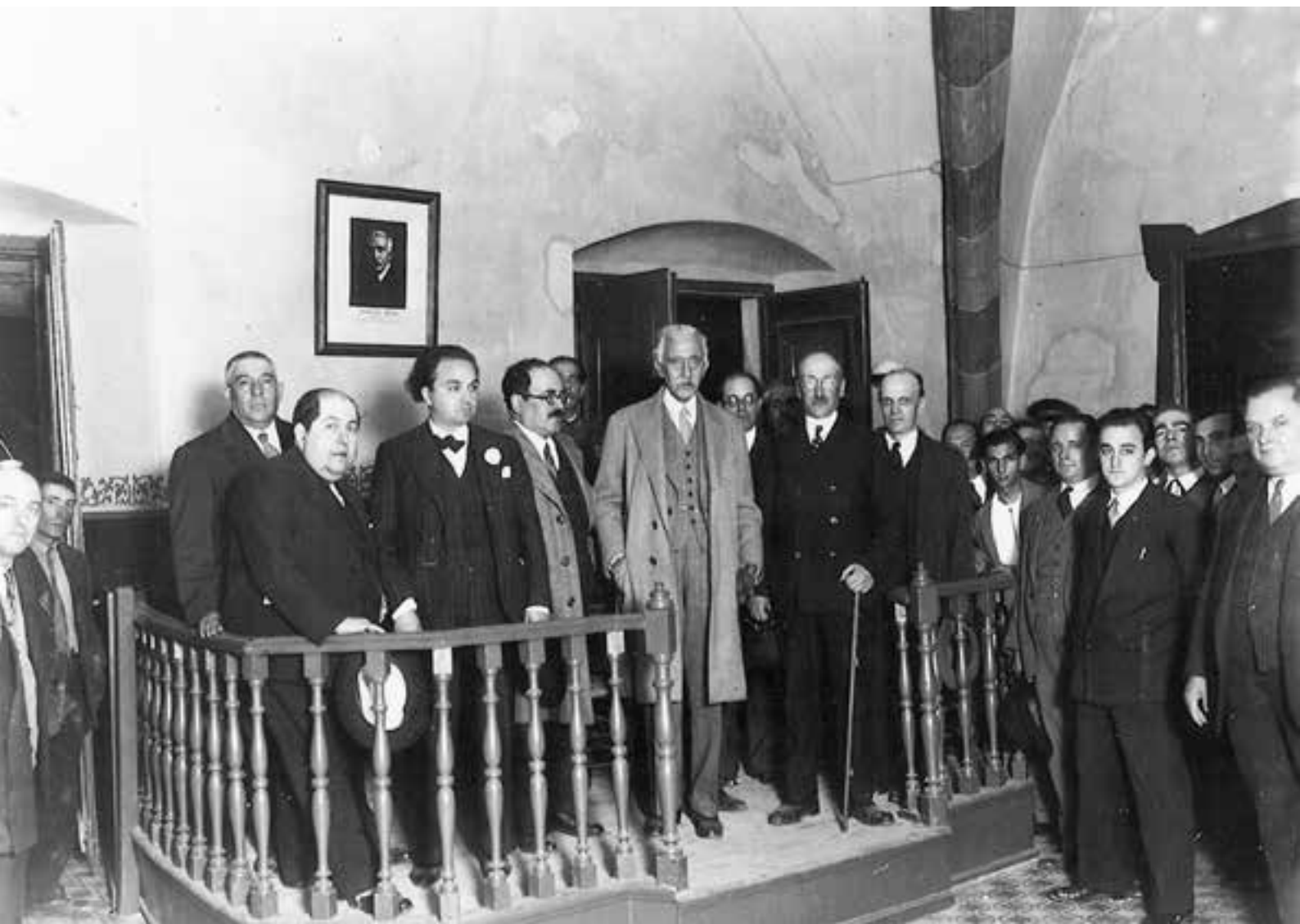
212 *Ibidem*, p. 25.

213 AIGUADER, Jaume. *La lleialtat a l'època*. Sobre el personatge i la recepció d'aquesta obra cf. POBLET, Josep Maria. *Jaume Aiguader, una vida "amb Catalunya i per Catalunya"*, especialment p. 73-79.

Castelló d'Empúries, 5 de novembre de 1931

Visita del president Francesc Macià. D'esquerra a dreta es pot veure, entre d'altres:
Josep Irla, Josep Puig Pujades, Ventura Gassol, Claudi Ametlla, Enric Pérez i Farràs,
Francesc Macià, Joaquim de Camps i Arboix i Josep Bordas de la Cuesta.

ANC - FONS FRANCESC MACIÀ

boix continuava recordant que la solució republicana era l'única que podia satisfer el reconeixement de Catalunya, alhora que no dubtava en defensar «*l'autode-terminació i l'establiment de vincles federatius amb les altres terres hispàniques*». ²¹⁴ Si aquestes eren les idees principals del seu parlament, recordem que els redactors de la revista satírica gironina *Clar i net* criticaren que «*Acció Catalana, d'un temps ençà, sembla que se senti més republicana que catalanista. La seva adscripció al republicanisme espanyol havia de donar força-sament aquest resultat*». I afegia que l'exponent més aplaudit de tot l'acte fou Manuel Carrasco i Formiguera, el qui menys parlà de República i més parlà de Catalunya: «*les idees en pro de la República foren agrado-sament escoltades; però les idees en pro de la llibertat de Catalunya foren rabiosament ovacionades*». ²¹⁵

De totes formes, els actes de presentació de les seccions gironines del Partit Catalanista Republicà (PCR) —el nou nom adoptat per Acció Catalana després de reabsorbir Acció Catalana Republicana, una escissió pròpia— es multiplicaren en les setmanes següents i especialment, després que es materialitzés la notícia de les eleccions municipals per al 12 d'abril de 1931. Tot i això, tal i com recordava el polític liberal i republicà Claudi Ametlla, el partit no tenia arrelament a les comarques gironines, excepte a Olot sota la direcció de Joan de Garganta i el de la ciutat de Girona, «*presidit per Joaquim de Camps i Arboix, polític preparat, dinàmic i d'una irreprimible vocació per aquesta activitat*». ²¹⁶

Les eleccions de la República catalana. La Generalitat provisional i la seva organització política

El 20 de març de 1931, Camps i Arboix anuncià que el PCR es presentaria a les eleccions municipals gironines en una llista unitària amb el Centre d'Unió Re-

publicana i que els candidats de l'entitat que presidia serien Joaquim Colomer, Ermengol Vilardell, Miquel de Palol i Francesc Ribas. ²¹⁷ Faltava el seu nom perquè a darrera hora havia hagut de retirar-se per la intransigència dels republicans de la Unió de no cedir més espai en la llista de la coalició als homes d'Acció Catalana i perquè Miquel Santaló era el candidat carismàtic que encapçalava la candidatura unitària. ²¹⁸ Pocs dies abans de les eleccions, el 9 d'abril, Camps i Arboix publicà un article a *El Autonomista* en què reflexionà sobre la incertesa dels propers comicis i per això subratllava la bondat de la candidatura republicana: aquesta era la millor opció ja que sabia interpretar el sentit del temps, que demanava canvis profunds en l'estructura de la societat espanyola i en la voluntat d'autogovern català. ²¹⁹

Finalment les eleccions del 12 d'abril a Girona, que aleshores era l'onzena ciutat de Catalunya per nombre d'habitants ja que en comptava 21.485, conegueren el triomf de la Unió Republicana, que assolí, de manera plebiscitària, el 51,1% dels vots. La coalició aconseguí la majoria absoluta, per la qual cosa treia onze regidors dels quals quatre eren del PCR. Els regionalistes conservadors obtingueren cinc regidors, els carlins, dos, i els alfonsins, un. ²²⁰ Camps i Arboix recordava en la tardor de 1974 que «*la nostra ciutat en les eleccions del 12 d'abril del 1931 fou, entre les principals de Catalunya, la de major votació proporcionalment: el 78 per cent*». ²²¹

217 «Designación de candidatos de "Acció Catalana"», *Diario de Gerona*, 21 de març de 1931, p. 2-3.

218 CORNELLÀ, Pere. *Les eleccions de la Segona República a la ciutat de Girona*, p. 27.

219 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «De qui serà la victòria?», *El Autonomista*, 9 d'abril de 1931, p. 1.

220 CORNELLÀ, Pere. *Les eleccions de la Segona República a la ciutat de Girona*; CORNELLÀ, Pere. «La proclamació de la Segona República», a: COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 523 i següents.

221 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix. Testimoni privilegiat de la Girona republicana», *Presència*, 28 de desembre de 1974, p. 13. L'esborrany manuscrit i més extens es pot llegir al fons de reserva de la Biblioteca de Catalunya, cf: BC-FR, Manuscrits. 8879/3, «Entrevista a Joaquim de Camps i Arboix», 12 f.

214 «El míting d'Acció Catalana», *Diario de Gerona*, 17 de novembre de 1930, p. 2.

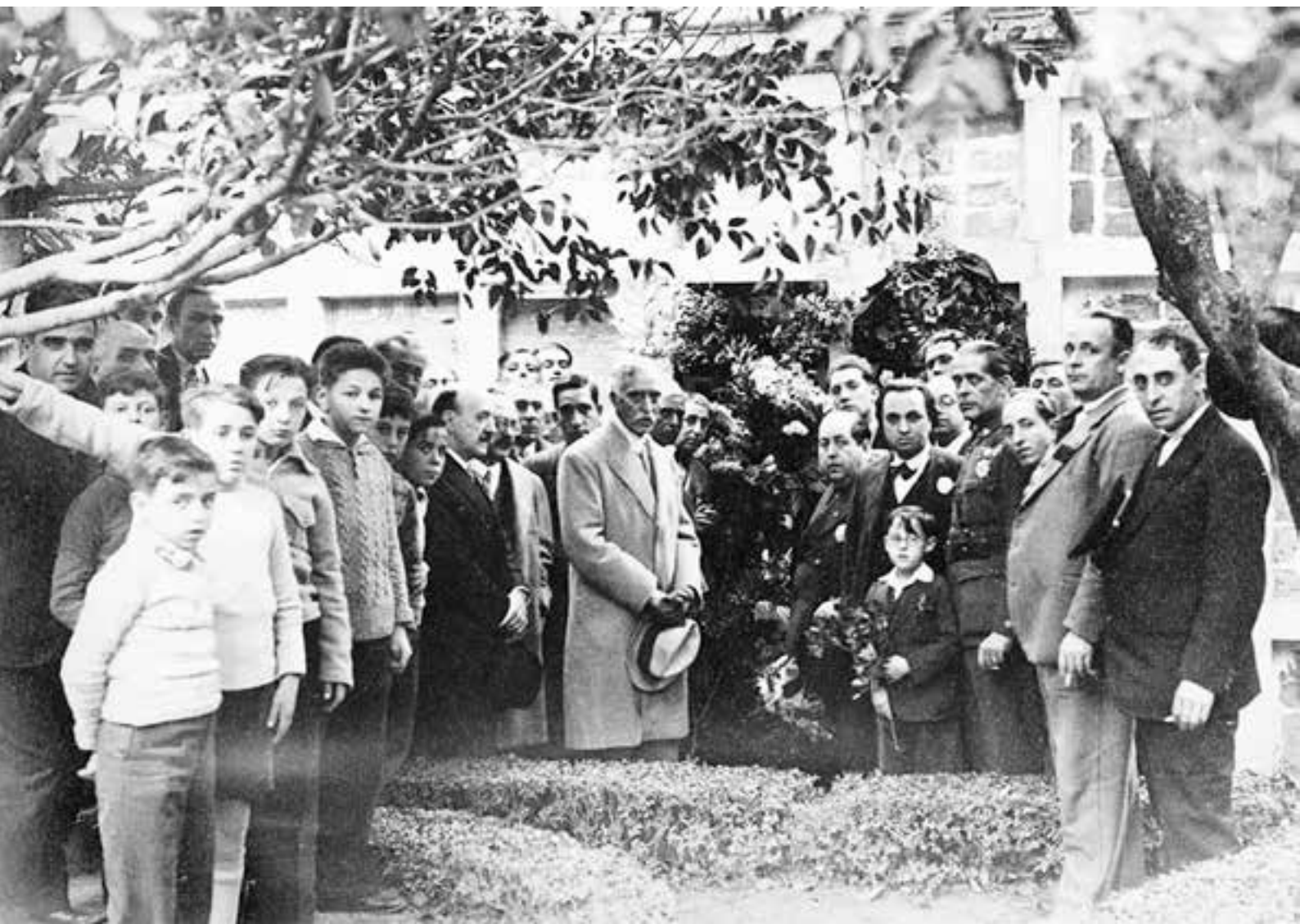
215 «El míting d'Acció Catalana», *Clarinet*, 30 de novembre de 1930, p. 2.

216 AMETLLA, Claudi. *Memòries polítiques. Vol. II*, p. 111.

Figueres, 5 de novembre de 1931

Visita del president Francesc Macià durant l'acte d'homenatge a Martí Vilanova, un dels participants del complot de Prats de Molló. D'esquerra a dreta es pot identificar, entre d'altres: Marià Pujulà, Claudi Ametlla, Josep Irla, Francesc Macià, Josep Puig Pujades, Ventura Gassol, Joaquim de Camps i Arboix i Enric Pérez i Farràs.

ANC - FONS FRANCESC MACIÀ

També el resultat electoral de la ciutat de Girona, igual que el de la resta del Principat, permetia expressar d'una manera clara la voluntat de canvi de règim de la ciutadania. El trencament institucional i pacífic començava a Barcelona quan, al migdia del 14 d'abril de 1931, Companys proclamà la República, hissant-ne la bandera republicana espanyola des de l'Ajuntament i hissant també la senyera, els dos símbols més trenca-dors de la legalitat monàrquica aleshores vigent; mitja hora després i des del mateix balcó de Companys i després des del palau de la Diputació, Francesc Macià consolidava el canvi institucional arribant a fer tres diferents proclames que posaven l'accent en la sobirania catalana: la definitiva parlava de la República Catalana integrada dins la Federació de Repúbliques Ibèriques en què, preveia, es reconveriria l'Estat espanyol.²²²

Coneguda la informació que provenia de Barcelona, la mateixa tarda del dia 14 els republicans i catalanistes foren a l'Ajuntament gironí i escolliren el professor Miquel Santaló com a alcalde, i com recordava Camps i Arboix: «*el dia 14, amb entusiasme desbordant, Miquel Santaló proclamà la República des del balcó de l'Ajuntament, mentre la Plaça del Vi vessava d'una multitud enardida.*»²²³

En la sessió del nou consistori gironí del 14 d'abril, Albert de Quintana de León fou escollit per fer-se càrrec del Govern Civil mentre Cassià Costal fou proclamat president de la Diputació i Camps i Arboix n'esdevenia el seu vicepresident.

Cal remarcar que la proclamació oficial de la República a Girona fou el 15 d'abril: entre les 11 i les 12 del matí van sortir les forces d'infanteria a les quals s'hi afegiren les d'artilleria fins arribar davant l'ajuntament on es llegí un ban del governador militar proclamant la República, mentre la banda tocava La Marsellesa entre les ovacions populars. Immediatament després, i des del balcó de la casa consistorial gironina, arengaren

les multituds l'alcalde Santaló, el governador militar, el president de la Diputació i el governador civil.

La República Catalana de Francesc Macià durà fins al 17 d'abril quan els ministres enviats pel president de la República espanyola pactaren amb Macià la creació de la Generalitat de Catalunya, prometent un ampli autogovern que havia de ser regulat per un Estatut, referendat pel poble català i les Corts espanyoles constituents. Les inicials bones relacions entre Madrid i Barcelona passaren per decrets tan importants com la derogació de la Llei de jurisdiccions de 1906, —la polèmica llei que havia permès als tribunals militars jutjar les ofenses a la pàtria espanyola i que s'havia utilitzat des d'aleshores per perseguir el catalanisme—, la dissolució de les Diputacions al Principat i el decret d'ensenyament obligatori del català a l'escola.

Remarquem que el decret de dissolució de les diputacions traslladava les competències d'aquestes entitats a la Generalitat la qual nomenava aleshores Josep Irla, d'Esquerra, com a comissari delegat per a les comarques gironines, coadjuvat per Cassià Costal, de la Unió Socialista de Catalunya, i Joaquim de Camps i Arboix, d'Acció Catalana.²²⁴

Quedava clara la implicació de primer nivell de Camps i Arboix en la voluntat de treballar per a la consolidació de la República i de l'autogovern català. En aquest sentit, Acció Catalana tenia una important reunió de tots els delegats de les comarques gironines el diumenge 10 de maig de 1931: un cop més Camps i Arboix era elegit com a president de l'entitat gironina i a més com a membre del Consell central del partit, juntament a Carles Jordà i Santiago Massot. Des del punt de vista ideològic i programàtic s'establí plantejar les properes eleccions amb la mateixa orientació de les municipals d'abril que havia demostrat la força de la unitat republicana i catalanista, aixoplugada ara per Esquerra Republicana de Catalunya.²²⁵

222 SOLDEVILA, Ferran. *Història de la proclamació de la República a Catalunya*; JARDÍ, Enric. *Francesc Macià. President de Catalunya*.

223 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix. Testimoni privilegiat de la Girona republicana», *Presència*, 28 de desembre de 1974, p. 13.

224 CORNELLÀ, Pere. «El bienni reformista», a: COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 545 i de CALVET Felip; ROIG I ROSICH, Josep Maria. *Josep Irla. President de la Generalitat de Catalunya a l'exili*. p. 128 i següents.

225 «Ecos políticos: Acció Catalana Republicana», *Diario de Girona*, 11 de maig de 1931, p. 1.

Figueres, 5 de novembre de 1931

Recepció oferta per l'Ajuntament en honor del president Macià.

D'esquerra a dreta es pot identificar, entre d'altres: dempeus, Marià Pujulà, Francesc Macià i Claudi Ametlla; asseguts, Enric Pérez i Farràs, Josep Puig Pujades, Ventura Gassol, Josep Irla, Josep Bordas de la Cuesta, Joaquim de Camps i Arboix, Dalmau Costa i Laureà Dalmau.

ANC - FONS FRANCESC MACIÀ

Així doncs, la tasca més destacada de Camps i Arboix en aquesta conjuntura fou la col·laboració activa amb Josep Irla en el desenvolupament de les tasques que abans havien format part de les competències de les diputacions. Unes tasques que, com recordava Claudi Ametlla, governador de Girona fins l'estiu de 1932, coincidien amb les atribucions del seu càrrec, però que a l'hora de la gestió de l'administració no determinà cap problema per la compenetració i la cordialitat existent. No està de més esmentar que reeixí com a pont entre els dos homes: primer, perquè «*ajudà amb eficàcia com a comissari adjunt*» a Josep Irla i segon, perquè fou «*l'amic i el contertuli diari que tant contribuï, amb la seva muller*»²²⁶ a fer grata l'estada gironina de Claudi Ametlla i la seva esposa. Una amistat que perdurà en les dècades següents i que es consolidà durant l'exili per les relacions de veïnatge a Perpinyà.

L'estiu de 1931 es caracteritzà aleshores per la campanya per l'aprovació de l'Estatut, que havia d'ordenar l'autonomia catalana i que s'havia acabat de redactar a Núria el 20 de juny, i per les eleccions a les Corts constituents que, realitzades el 28 de juny, revalidaven el lideratge d'Esquerra Republicana a tota Catalunya, fent del partit el més autoritzat interlocutor a Madrid dels interessos del Principat.

En aquest marc i el 20 de juliol, Josep Irla organitzà amb Camps i Arboix i Laureà Dalmau una comissió organitzadora de la campanya de propaganda i de difusió del nou Estatut. Els mateixos organitzadors adreçaren «*un manifest a l'opinió de les comarques gironines*»²²⁷ en què es demanava a la ciutadania de comprendre l'importantíssim moment històric representat per la votació de l'Estatut que representava una llei de llibertat que havia de regular la vida de Catalunya en harmonia amb la resta de pobles ibèrics.²²⁸

Camps i Arboix realitzà conferències a favor de l'Estatut a la mateixa ciutat de Girona (21 de juliol), a Camprodon, a Sant Joan de les Abadesses (23 de juliol), Caldes de Malavella (26 de juliol), Santa Coloma de

Farners (27 de juliol), Llagostera (28 de juliol), Verges (29 de juliol) i Sant Hilari Sacalm (31 de juliol), entre d'altres. El 30 de juliol hi hagué l'acte més esperat a Girona amb el míting pro Estatut en què intervingué el president Francesc Macià, acompanyat per Amadeu Hurtado, Ventura Gassol, Miquel Santaló, Albert de Quintana i Manuel Carrasco i Formiguera. Camps i Arboix s'esmerà perquè hi fossin presents tots els estaments de la societat gironina, com tenim constància per una carta que envià a Carles Rahola, president de l'Ateneu de Girona, en què li deia «*que aquesta nit a les deu tindrà lloc al teatre Albeniz un míting de propaganda pro Estatut, amb assistència del President de la Generalitat de Catalunya, senyor Francesc Macià, al qual acte ens complauem en invitar-vos i fer-vos avinent que teniu uns llocs reservats en l'escenari com a representant de l'entitat de la vostra digna presència*».²²⁹

A Girona, el referèndum de l'Estatut, que es votà el 2 d'agost següent, tingué com a resultat una aprovació rotunda del mateix amb un 96,7% de sí, amb una participació del 67,3% del cens electoral. Tot i això cal remarcar que la participació va ser inferior a la de la mitjana catalana i hom va atribuir-ho a la campanya abstencionista de clergat i militars.²³⁰

Laïcització, reforma agrària i aprovació de l'Estatut

El primer pas per a la consolidació de l'autogovern s'havia donat, tot i que l'aprovació de la Constitució de la República espanyola a final d'any deixava clar que el primer eix de les esperances catalanes quedava desballestat, ja que les Corts crearen l'anomenada «República integral» rebutjant la República federal desitjada majoritàriament a Catalunya. Un altre tema seria aleshores la lenta i dificultosa aprovació de l'Estatut que seria tramitat per les Corts espanyoles des del maig de

226 AMETLLA, Claudi. *Memòries polítiques*. Vol. II, p. 115.

227 CALVET, Felip; ROIG I ROSICH, Josep Maria. *Josep Irla. President de la Generalitat de Catalunya a l'exili*. p. 131.

228 *Ibidem*.

229 AMGi-FCRL. Epistolari. «Carta de J. Camps i Arboix, per la Comissaria de la Generalitat, a Carles Rahola, president de l'Ateneu de Girona, 30 de juliol de 1931».

230 CORNELLÀ, Pere. «El bienni reformista», a COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 535.

1932 amb uns profunds recels i que, finalment, s'acabà aprovant 4 mesos més tard, el setembre, després d'un intent de cop d'estat del general Sanjurjo i escapat d'unes fonamentals competències d'autogovern.²³¹

El tràmit de les negociacions de l'Estatut a Madrid fou seguit per la revista gironina *Vibració* que aparegué a partir del començament de febrer de 1932.²³² Aquest setmanari es declarava afí al PCR del qual Camps i Arboix n'era president i qui signà gairebé tots els editorials de la publicació en qüestió.

A partir del segon número del setmanari, la signatura de Camps i Arboix aparegué explícitament reflexionant sobre les dificultats polítiques que caracteritzaven el moment i la necessitat de mantenir ferm el PCR en denunciar «*tot excés demagògic o sectari, a la dreta o a l'esquerra, fins a risc d'una momentània impopularitat*».²³³ La visió liberal, catalanista, democràtica i republicana fou defensada per Camps i Arboix en la majoria de les seves intervencions de la revista: així en més d'una ocasió, defensà que la República havia nascut liberal i burgesa i que calia prevenir-se davant de les infiltracions socialistes i totalitàries que podien desvirtuar l'obra a realitzar.²³⁴

En el marc de les actuacions concretes, defensà la necessitat d'una reforma agrària que defensés propietaris i arrendataris i cultivadors directes de la terra davant de qualsevol despotisme tant d'aquells que històricament havien tingut els propietaris com del nou agrarisme subversiu que havia propiciat l'acció d'un sector radicalitzat que volia beneficiar-se de la nova

conjuntura republicana.²³⁵ Així mateix, argumentà a favor de les actuacions del govern republicà que reconeixien el dret a la propietat i la seva funció social, frenant així aquells sectors socialistes que pensaven doblegar la República als seus interessos directes.²³⁶

Així mateix, un altre element de fricció ciutadana fou l'aprovació de l'article 26 de la Constitució espanyola sobre la laïcitat de l'Estat que acabà de passar factura amb la mateixa organització en la qual militava Camps i Arboix. Ho recordava el 1972 afirmant que l'article en qüestió explicitava que l'Estat espanyol no tenia religió oficial, i determinà la crisi interna del PCR iniciada per Carrasco i Formiguera qui féu la campanya i votà en contra. Segons Camps i Arboix:

*«aquest fet era revelador de la crisi interna del partit compost per elements que no bategaven igual en els problemes religiosos. Per un cantó hi havia els liberals autèntics —tipus Rovira Virgili, Nicolau d'Olwer (ministre de la República), Ametlla (governador civil de Girona i Barcelona), Santiago Gubern (president del Tribunal de Cassació de Catalunya); per altra banda els grups representats per Bofill i Mates, Raimon d'Abadal, Lluís Massot i Manuel Carrasco. Els segons no tardaren a entrar en separar-se per a reintegrar-se en la Lliga i Carrasco fundà la “Unió Democràtica de Catalunya” de tendència cristiana».*²³⁷

La polèmica sobre la laïcització tingué una conseqüència en l'acció política desenvolupada per Camps i Arboix al capdavant de l'entitat d'Assistència de la comissaria delegada de la Generalitat. Quaranta anys després, així ho recordava:

«la nostra missió era millorar els serveis ja existents i imprimir en ells les directius de liberalització i laïcitat

231 ROIG I ROSICH, Josep Maria. *L'Estatut de Catalunya a les Corts constituents (1932)*; ABELLÓ, Teresa. *El debat estatutari de 1932*.

232 COSTA, Lluís. *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*, p. 208-209.

233 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Partits – consciència», *Vibració*, 13 de febrer de 1932, p. 1.

234 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Sensibilitat republicana», *Vibració*, 20 de febrer de 1932, p. 1; «Claredat, virtut política» *Vibració*, 5 de març de 1932, p. 1; «El liberalisme renaixent», *Vibració*, 12 de març de 1932, p. 1; «Programes concrets», *Vibració*, 2 d'abril de 1932, p. 1; «El primer balanç» *Vibració*, 9 d'abril de 1932, p. 1; «Un moment del catalanisme», *Vibració*, 6 d'agost de 1932, p. 1.

235 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La República i l'agricultura», *Vibració*, 19 de març de 1932, p. 1; «Agrarisme subversiu» *Vibració*, 26 de març de 1932, p. 1.

236 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Les tendències socialitzadores», *Vibració*, 7 de maig de 1932, p. 1; «Perspectives del problema agrari» *Vibració*, 3 de setembre de 1932, p. 1.

237 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, Carpeta 12.20 cit.

que inspiraven el règim (republicà): així en les escoles de l'antic Hospici s'introduïren reformes com l'adopció del català com a llengua bàsica, la neutralitat religiosa i la coeduació sistema en assaig. Principalment calia infondre en tot el conjunt uns principis genèrics d'assistència social derivats de la idea de justícia substituïnt la vella idea de caritat pròpia de les institucions benèfiques vidents.»²³⁸

Però aquesta tasca havia de xocar amb les sensibilitats catòliques que tant pes tenien a la capital gironina: tant és així que Camps i Arboix va haver d'escriure un article a *Vibració* per replicar a qui el criticava per haver aplicat la normativa del govern català en transformar l'entitat de «beneficiència» en la d'«Assistència Social». Defensava que això no es traduïa en un intent de descristianitzar la societat gironina i tampoc de voler perseguir el culte catòlic a la ciutat. Fou contundent a l'hora d'afirmar-ho:

«aquesta neutralitat religiosa del poder civil és un fet que no s'ha pas inventat per la República, sinó que és vella en el món modern. Comprenem que a la primera es confongui amb una persecució puix que la pèrdua d'un privilegi és quelcom que predisposa a la paranoia».²³⁹

El *Diario de Gerona*, portaveu històric del regionalisme i del qual havia estat director, aprofità l'avinentesa també per denunciar l'actuació de Camps i Arboix dient que l'article que havia redactat per a *Vibració* no era només un elogi del laïcisme i de demostració que el seu autor estava d'acord amb l'article 26 de la Constitució republicana sinó que ho havia fet per «prevenir els seus escassos amics de fracció política»²⁴⁰ de les acusacions de cesarisme envers la ciutadania. El *Diario de Gerona* protestava que les autoritats haguessin impedit que el clergat abans implicat continués en les tas-

ques d'assistència social als desvalguts. I no dubtava en exclamar:

«la fúria laica ja ha depassat els límits més íntims; ara la gran massa de creients que s'acullen a la Beneficiència de la Comissaria estaran exposats constantment a morir sense aquell consol cristià que tants homes que han portat una vida equívoca, que han defensat durant la seva vida, doctrines sectàries, en arribar al terme del seu comès terrenal, han reclamat per a sí, abjurant errors i alçant la seva figura de penitents».²⁴¹

El mateix Camps i Arboix replicava des de les columnes de *Vibració* amb un breu comentari per tancar la qüestió. Després de resumir l'article «Impietat» acabava dient: «quan és tan palesa l'absència de bona fe dialèctica, la discussió no és possible perquè és incongruent»²⁴² i acusava l'articulista del *Diari de Girona* de mentir descaradament. Uns dies més tard, el 9 d'agost, el mateix diari regionalista aprofitava l'avinentesa per acusar la Comissaria delegada de la Generalitat de no pagar contractistes i industrials i, especialment, de malversacions de fons que provenien del «dissortat emprèstit»²⁴³ de la Diputació primoriverista. La mida de l'acusació determinà que Camps i Arboix contestés amb un article a *Vibració*, publicat també pel diari *El Autonomista*, en què la negava rotundament. A més afegia que el *Diari de Girona*, tot i coneixent el rerefons dels números passats de la Diputació gironina i els presents de la Comissaria delegada, s'estimava més no ensenyar les cartes ja que l'emprèstit anterior quedava paralitzat. Per això la Comissaria estava bé econòmicament parlant, segons Camps i Arboix, però tenia problemes de liquiditat. Reivindicant la transparència en la gestió de l'administració, acabava acusant el periòdic regionalista de defensar tesis «d'antic règim».²⁴⁴

241 *Ibidem*.

242 «Antena», *Vibració*, 6 d'agost de 1932, p. 2.

243 «Què passa a la Comissaria?», *Diari de Girona*, 9 d'agost de 1932, p. 1.

244 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «A la comissaria no passa res» *Vibració*, 27 d'agost de 1932, p. 1; i *El Autonomista*, 29 d'agost de 1932, p. 1.

238 BC-FR. Manuscrit 8879/3., «Entrevista a Joaquim de Camps i Arboix» cit, p. 2-3.

239 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Anti-sectarisme», *Vibració*, 30 de juliol de 1932, p. 1.

240 «Impietat», *Diari de Girona*, 3 d'agost de 1932, p. 1.

Girona, 29 de gener de 1932

Inauguració de la sucursal de la Caixa d'Estalvis de la Generalitat, a la Sala de sessions de la Diputació de Girona. D'esquerra a dreta es poden reconèixer a primera o segona fila: Claudi Ametlla, Joaquim de Camps i Arboix, Joan de Garganta, Albert de Quintana, Manuel Serra i Moret, Laureà Dalmau, Josep Irla, Josep Puig Pujades, Miquel Santaló...

JOSEP MARIA SAGARRA / AFB

Però fou la que es visqué com a una interminable discussió al voltant de l'Estatut de Catalunya la que ocupà la major part dels editorials de *Vibració*. Camps i Arboix defensà des del primer moment la necessitat d'uns límits en les retallades del govern central cap a l'Estatut i que se centraven en la dignitat i la viabilitat de l'autogovern del Principat.²⁴⁵ Els debats parlamentaris, especialment els discursos de Miguel Maura i de Felipe Sánchez-Roman, el portaren a afirmar que hi havia un esperit profundament centralista i castellà en l'opinió pública que recelava de la personalitat de Catalunya però considerava que la República era més forta que aquests rebuigs i acabaria reconeixent els drets del Principat, i citava les paraules orteguianes de la necessitat de «conllevarse».²⁴⁶ El seu optimisme es fonamentava en el fet que l'aprovació de l'Estatut era cabdal per deixar enrere «la putrefacció de les institucions borbòniques»²⁴⁷ i coincidia amb les paraules de Manuel Azaña de construir una Espanya nova fonamentada en les seves diferències.²⁴⁸

Al llarg de juliol de 1932, Camps i Arboix escrigué articles opinant que l'Estatut seria minimitzat o retallat d'una manera considerable. En aquest marc recordà que el seu partit volia la llibertat de Catalunya que havia de basar-se en el principi d'autodeterminació que hauria pogut tenir cabuda en la Constitució espanyola mitjançant el federalisme. Així mateix defensà que la llengua catalana havia de ser l'oficial al Principat. La seva idea era acceptar l'Estatut, tot i que escapat, entès com a primer pas, «una etapa del camí», que s'havia d'acompanyar amb la voluntat de «treballar sense descans per a la total catalanització de Catalunya».²⁴⁹

245 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La discussió de l'Estatut» *Vibració*, 16 d'abril de 1932, p.1; «Suggerències de l'actualitat» *Vibració*, 14 de maig de 1932, p. 1.

246 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «El baluard del recel», *Vibració*, 21 de maig de 1932, p. 1.

247 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «L'emoció i la fe», *Vibració*, 28 de maig de 1932, p. 1.

248 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Llibertat catalana: Espanya nova», *Vibració*, 4 de juny de 1932, p. 1.

249 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «L'estatut minimitzat» *Vibració*, 9 de juliol de 1932, p.1; «La capacitat de Catalunya», *Vibració*, 16 de juliol de 1932, p. 1.

Per altra banda, Camps i Arboix no amagava la preocupació del moment ja que temia que qualsevol acte de rebel·lió impulsat pels sectors més radicals del catalanisme podria malmetre l'autonomia i fins i tot l'estabilitat de la República.²⁵⁰

Així mateix el fracassat intent de cop d'estat del general Sanjurjo, portava Camps i Arboix a lloar la República com a única forma de govern que podia reconèixer el dret a l'autonomia de Catalunya i que s'havia de recolzar per l'esperança que pogués influir «en l'ànima de l'espanyol mig»,²⁵¹ fent-lo evolucionar del rebuig cap a la simpatia cap a les singularitats catalanes. Per això, no és d'estranyar l'adhesió a l'Estatut aprovat per part de Camps i Arboix qui afirmà que aquella carta era «suficient i digna, arma i instrument per a superiors consecucions». Blasmant aquells sectors del moviment catalanista que reclamaven majors quotes d'autogovern, Camps i Arboix defensava la transcendència històrica del reconeixement de l'autonomia del Principat per les Corts espanyoles i cridava al «seny» i a l'«esforç» per materialitzar les instàncies catalanes d'autogovern. En aquest sentit, remarcava l'originalitat política i única de la fórmula que s'assajava a l'Estat espanyol i ho deia així: «a l'Europa del segon quart de segle som un experiment; a l'Espanya republicana som una novetat transcendental. No caldrà que hi posem els sis sentits?».²⁵²

L'adhesió diàfana a la carta era defensada en els següents números recordant que tothom utilitzés el seny i tingués en compte que el pacte al qual s'havia arribat necessitava uns esforços generosos per part de totes les forces polítiques catalanistes.²⁵³

250 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Preocupacions», *Vibració*, 23 de juliol de 1932, p. 1.

251 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «De qui és la culpa?», *Vibració*, 16 d'agost de 1932, p. 1.

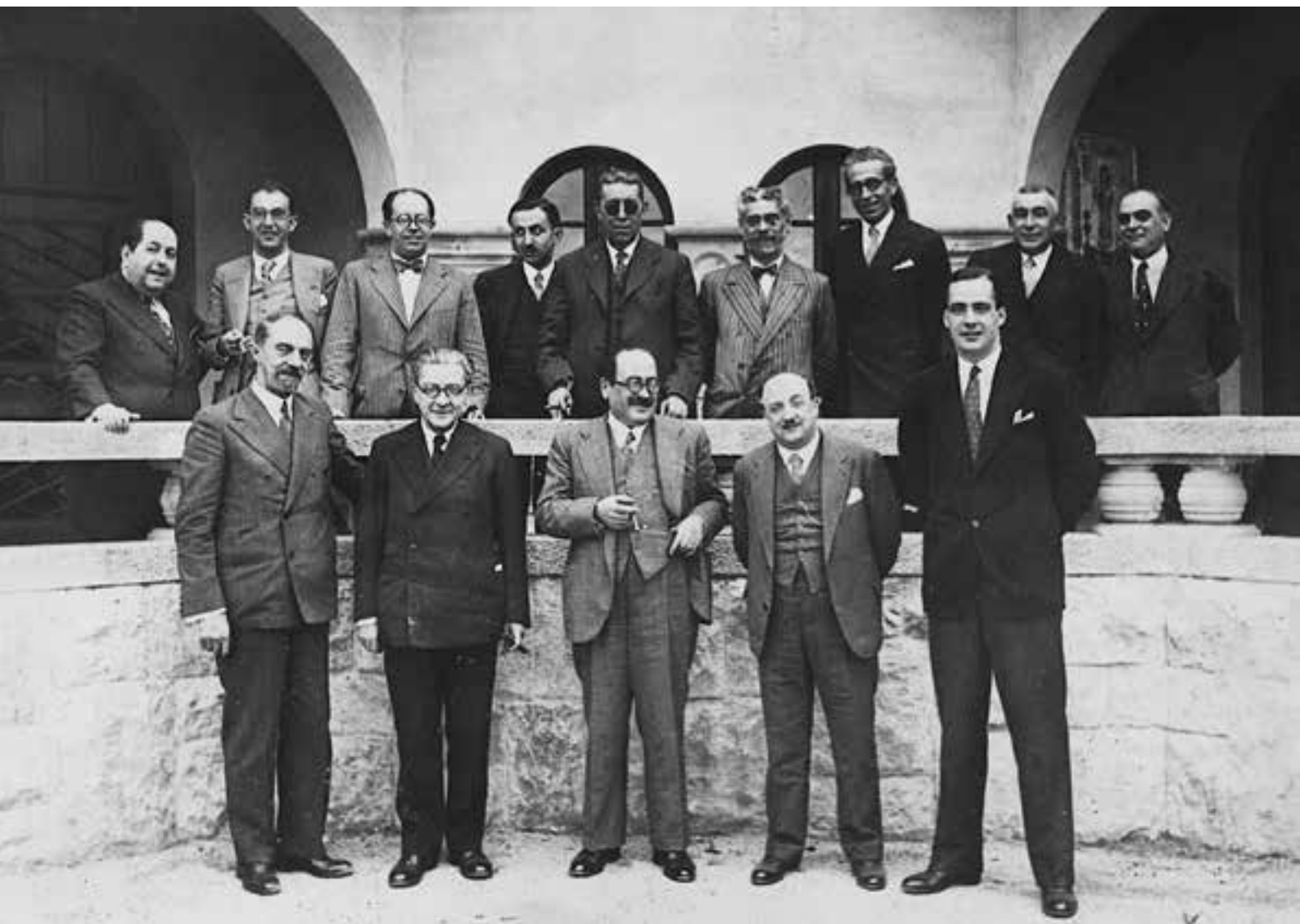
252 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «S'acosta l'hora» *Vibració*, 10 de setembre de 1932, p. 1.

253 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La veu del seny» *Vibració*, 17 de setembre de 1932, p. 1; «L'esforç generós», *Vibració*, 24 de setembre de 1932, p. 1; «Per actuar l'autonomia», *Vibració*, 1 d'octubre de 1932, p. 1.

S'Agaró, 23 de juliol de 1932

Commemoració del primer any de Claudi Ametlla com a governador civil de Girona, celebrada a l'Hostal de la Gavina. D'esquerra a dreta: al darrere, Josep Puig Pujades, Miquel de Palol, Joaquim de Camps i Arboix, Joan de Garganta, x, Laureà Dalmau, x, Josep Irla i Amadeu Oliva; al davant, Joan Moles, Oriol Anguera de Sojo, Claudi Ametlla, Ramon Noguer i Josep Tarradellas.

AMGI - FONS MIQUEL DE PALOL

Les eleccions al Parlament de Catalunya i l'entrada de Camps i Arboix a Esquerra

L'aprovació de l'Estatut determinà la data de caducitat del govern provisional i la convocatòria de les primeres eleccions al Parlament de Catalunya contemporani. El PCR de Girona i Camps i Arboix havien defensat ja anteriorment presentar-se juntament amb Esquerra Republicana a la demarcació de Girona.

Claudi Ametlla recorda en les seves memòries que, malgrat que a tota Catalunya no hi havia hagut prou intel·ligència política per arribar a una coalició entre les dues forces suara esmentades, Girona representava una excepció ja que «dels onze llocs de la candidatura, tres serien per Acció Catalana i els tres escollits serien Carles Jordà, Joaquim de Camps i Arboix i Joan de Garganta», podent afirmar doncs que «si a fora no hi havia seny, a Girona n'hi havia».²⁵⁴ Camps i Arboix ho remarcava just un mes abans de les eleccions, dient que l'egoisme polític era un mal que assotava a les forces polítiques del Principat, recordant que potser això es remuntava a un caràcter històric del país citant a comprovació les paraules del poeta italià Dante Alighieri que en *La Divina Comèdia* ja havia parlat de l'«*avara pobertat*»²⁵⁵ dels catalans. En aquest context, l'excepció més recent havia estat l'obra de govern d'Enric Prat de la Riba que s'havia recolzat «en els homes de valers on fossin, sense preocupar-se d'etiquetes polítiques».²⁵⁶ Per això confiava en què si es podia «superar a Girona l'actitud poc comprensiva dels sectors polítics de la resta de Catalunya»²⁵⁷ s'hauria donat l'exemple a seguir. El 31 d'octubre, però, el mateix Camps havia de donar la notícia que s'havia frustrat la coalició i que el PCR es presentaria en solitari ja que els organismes del Partit Republicà Federal Nacionalista de les comarques gironines, adherit a Esquerra Republicana, havien rebutjat l'entesa. Es presentaven set candidats sobre onze possibles: Josep Maria Boix,

Joaquim de Camps i Arboix, Miquel Ferrer, Joan de Garganta, Eusebi Isern, Carles Jordà i Joan Mas. Com no acabaven la llista de candidats, el mateix partit recomanava als seus electors d'afegir-hi «els noms de la candidatura d'Esquerra Republicana de major prestigi i catalanitat».²⁵⁸

El rerefons del trencament republicà gironí fou explicat per Claudi Ametlla en les seves memòries: «el senyor Tarradellas vingué expressament de Barcelona portant un missatge del President Macià, en el qual es pregava, o ordenava, que no hi hagués coalició amb Acció Catalana. I el partit, malgrat aquella tan gallejada autonomia, s'hi avingué, sense altra protesta seriosa que la dels representants figuerencs, presidits per Puig Pujades».²⁵⁹ El mateix Ametlla continuava dient que, temps després, no essent ja governador civil de Girona i trobant-se amb el president Macià, aquest li negà aquesta informació assegurant-li que ell no havia mai donat aquesta ordre. Fos com fos, Ametlla acabava l'episodi afegint que «els amics d'Acció Catalana de Girona respongueren al greuge presentant candidatura pròpia. El més decidit i optimista respecte al resultat era Camps i Arboix. L'Esquerra guanyà copiosament, la Lliga s'endugué les minories i nosaltres reeixírem a fer, molt justet, un paper honorable».²⁶⁰

Els resultats electorals de les eleccions de novembre de 1932 feren madurar la idea de què aquell espai polític que el partit pensava ocupar havia trobat com a referent pràctic a Esquerra Republicana de Catalunya. Quaranta anys després, Camps i Arboix ho confirmava dient que «el desencant fou absolut» i que «aquest estat de coses es traduí a Girona en la sortida del grup de Camps i Arboix, Rafael Portas, Joan Dorca i altres», que, a nivell nacional català seguien l'exemple dels casos d'Antoni Rovira i Virgili o Carles Pi i Sunyer per entrar a Esquerra.²⁶¹

258 «El Partit Catalanista Republicà a l'opinió de les comarques de Girona», *Vibració*, 31 d'octubre de 1932, p. 1.

259 AMETLLA, Claudi. *Memòries polítiques*. Vol. II, p. 176.

260 *Ibidem*.

261 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, Carpeta 12.20 cit. i CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix testimoni privilegiat de la Girona republicana».

254 AMETLLA, Claudi. *Memòries polítiques*. Vol. II, p. 175.

255 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Panorama electorals», *Vibració*, 15 d'octubre de 1932, p. 1.

256 *Ibidem*.

257 *Ibidem*.

Per Cals i erga, per la Repubblica, per la Uil-
lontal, per la Sottile,
vola la candidatura del
Partit Catalunista repu-
blica.

Selmanari Catalanista Republicà

498

1999年12月 第11卷第4期 总第44期

1008

Ciudadà: Per una Catalunya rica i plena; per una patria lliure; per una república democràtica; per una justícia estricta,

Vota la candidatura del Partit Catalanista Republicà

Als electors de les comarques gironines

[illegible][illegible][illegible]

Environnement pour la prospérité de la zone du Bassin du Sahel

[illegible]

Enfin, nous, politiquement administrateurs, Catalans, les de
qualifications selon nos origines antérieures à la guerre, sommes
soumis par affinité géographique, ethnologique à l'homme
catalan. Le dialecte catalan que je préfère lui est rapporté de la
même façon à moi tel que lui de compagnie les autres exilés. Je suis
ethnologue à administrateur catalan. Je, comme d'ailleurs
autres, agisse, dans de l'éducation la personnalité à l'espérance
de la guerre, en, au-delà de la guerre, dans de la guerre
dans de la guerre.

Anche seguenti affermazioni inegualmente sostenute, non sfiorano le responsabilità dell'opinione pubblica. La nostra sensibilità, in la atteggiata per buona, non ha mai preso proporzioni consistenti a tre economie differenti; per tale, non era d'altro, poco a dispendio della coscienza che buona elegna per altri che neventi i per a garantire la difesa della comunità generale, però, anche necessariamente la causa.

En el mismo punto, con espigas más gruesas de buena calidad y tanta intensidad. En provincia de Teruel, en los montes rodea el convento de Albalá inmensurable. En justifica la nostra tradición d'essa guerra ibérica tan nota l'assassinament d'una reina, con l'usurpador matricida. En la digna de veritat, el que nos hagen presentat al que se podria llamar el que nos hagen matat la nostra patria.

I can get white, black, grey and all other colors, all colors always! I can make purple, an orange and all other things, but I can't make blue, not for Catalans, not for the Basques, not for the Jews, the very colors that make them different! I can't make them be the same!

Glasgow, novembre del 1962.

Josep Maria Boix i Dallierosa

4. Name Column in First

Miguel Ferrer i Griera

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

Eusebi Jern i Dalman

See [Bibliography](#)

Joan Mas i Casamada

de Partington

Joaquim de Camps i Arboix

By [redacted]

Joan de Garganta i Fàbrega

1999

Carles Jordà i Fages

De Fijnsmaak

12 de novembre de 1932

Vibració, el setmanari

del Partit Catalanista

Republicà, demana el vot

per la candidatura

de la demarcació de Girona

a les eleccions al Parlament

de Catalunya, de la qual

Joaquim de Camps i Arboix

en forma part.

AHG

Aquesta decisió fou així explicada per Camps i Arboix a Lluís Nicolau d'Olwer, president del PCR, el final de març de 1933, dient-li que la seva decisió d'abandonar el partit es devia no a «*una cosa nascuda de la impremeditació*» sinó que s'havia «*anat perfilant i afermant en un procés de silenci que ha durat quatre mesos llargs, en els quals m'he convençut per una incessant experiència de l'opinió pública, i en especial de l'esperit dels afiliats a A.C.R., que dissortadament no es besllumava cap possibilitat d'esdevenir instrument eficaç per les ideologies que ens estimem per damunt de tot*». I continuava dient a Nicolau d'Olwer que la seva decisió era deguda al convenciment que si volia ser útil a la causa de Catalunya i de la República havia d'ajudar a consolidar «*l'orientació actual i esquerrana de llur esperit*». En aquest marc, afegia que, tenint en compte «*les circumstàncies especials de la política gironina, on una actuació de la política oficial d'esquerra delimita encara més les posicions ideològiques i fa menys justificat el matís*», s'havia afiliat a l'organització gironina adherida a Esquerra Republicana.²⁶²

Camps i Arboix explicava de manera detallada les raons del seu canvi polític en una entrevista que es va publicar al periòdic *Acció Ciutadana*, portaveu del Partit Republicà Federal Nacionalista adherit a ERC, l'abril de 1933. Així defensà que els partits havien de ser eines per perseguir i materialitzar un ideal i que si no servien s'havia d'escollir l'opció que millor servís a la causa. Segons Camps i Arboix, Esquerra era el partit que millor sintonitzava amb els nous temps perquè havia sabut incorporar el poble a la política i havia permès aconseguir el reconeixement jurídic de l'autonomia catalana i materialitzar «*aquell esperit renovador i fecund apte per a majors conquestes de llibertat, progrés i justícia*». En aquest sentit, insistia que totes les millores eren possibles només si continuava l'esperit esquerrà a Catalunya i a Madrid, en la col·laboració franca i lleial de les famílies republicanes. Finalitzava l'entrevista reincidint en la idea de què els partits havien de ser entesos com instrument «*al servei de lluites ideològiques*» i que ell «*era catalanista, republicà i*

esquerrà, ja abans de la República, i segueixo essent el mateix ara, i crec que seguiré essent-ho sempre».²⁶³

En perspectiva, podem veure la decisió de Camps i Arboix com a paradigmàtica de la força de persuasió que tingué el projecte d'Esquerra Republicana de Catalunya en bona part de la intel·lectualitat catalana. Cal remarcar, doncs, la capacitat d'aquest partit de connectar el projecte noucentista de la Mancomunitat amb la política de masses que s'imposà amb la República. Esquerra representà la síntesi de les pretensions civilitzadores i elitistes del Noucentisme amb una eficaç política cultural que oferia a les classes subalternes un projecte de reforma cultural i social de la societat industrial. El mitjà per aconseguir-ho era l'extensió de la cultura i unes polítiques reformistes i socialdemocràtes que foren profundament compartides per la intel·lectualitat catalana.²⁶⁴

En els mesos següents, Camps i Arboix s'implicà en la vida i organització del Centre d'Unió Republicana com ho demostra el fet que hi impartí tres conferències sobre les respectives problemàtiques dels conceptes de llibertat, propietat privada i evolució salarial. En la primera, defensà el liberalisme filosòfic i polític i la seva materialització en el modern Estat liberal i laic. Al mateix temps rebutjava el liberalisme econòmic que considerava incompatible amb els «*postulats espirituals del liberalisme*».²⁶⁵ La segona conferència tingué com a objecte una reflexió sobre la necessitat d'introduir canvis en la jurisprudència per poder estar al pas dels temps i encarar el problema de la propietat de la terra. Rebutjant les teories socialistes i col·lectivistes, Camps es deia defensor dels plantejaments del partit radical-liberal-socialista francès. En el cas català, això s'havia de traduir en una reforma que elevés les condicions del conreador, el protegís en els contractes de conreu que sempre es feien en funció dels interessos dels propietaris i no pas de qui llaurava la terra. De la mateixa manera, preveia la necessitat d'evitar noves

263 Ròmul, «Una intervúu interessant amb Joaquim de Camps i Arboix» citat per *L'Autonomista*, 17 d'abril de 1933, p.1.

264 UCÉLAY, Enric. *La Catalunya populista*.

265 «La conferència del Sr. Camps i Arboix», *L'Autonomista*, 14 de juny de 1933, p. 1.

262 AM-FLNO. Correspondència, Carta de Joaquim de Camps i Arboix, 31 de març de 1933.

Girona, 22 de febrer de 1933

Visita del president Francesc Macià a l'Hospital de Girona, per tal d'inaugurar la nova Clínica Infantil.
D'esquerra a dreta es pot identificar, entre d'altres: Josep Puig Pujades, Lluís Prunés, Francesc Macià,
Joaquim de Camps i Arboix i Josep Irla.

ANC - FONS FRANCESC MACIÀ

concentracions de propietat de la terra i la necessitat de suprimir el «*tipus social de propietari, que vivint d'esquena la terra, ni la coneix, ni l'estima, vivint en ociositat i passejant els seus vicis pels carrers i les places*». Així considerava que l'estat havia de cooperar amb la pagesia «*en mesures culturals, tècniques i creditícies a favor de l'agricultura*».²⁶⁶ En l'última intervenció, Camps i Arboix explicà al seu auditori les teories aleshores vigents sobre el treball assalariat, defensant la participació dels obrers en la plus-vàlua o sigui en la possibilitat que aquests tinguessin dret a rebre un percentatge sobre els preus finals dels productes que els mateixos produïen. O dit d'una altra manera, Camps i Arboix plantejava que la classe obrera pogués participar dels beneficis dels empresaris i ho considerava com a pedra de toc de la política dels partits d'esquerres. El redactor de *L'Autonomista* remarcava l'èxit de les conferències i del conferenciant pel nombrós públic que havia gaudit formant-se de la veu i de les reflexions de Camps i Arboix.²⁶⁷

Hem de remarcar que les seves coordenades culturals i projectes polítics s'emmarquen perfectament en els reptes que es plantejaren a nivell estatal durant el bienni 1931-1933. Fou aleshores que la majoria de les Corts constituents, caracteritzades pel pes del PSOE, dels republicans d'Azaña i del consistent grup d'Esquerra Republicana²⁶⁸ impulsaren les bases d'una política reformista que tenia els seus pilars en la laïcitat de la Constitució, en la Llei sobre les Congregacions religioses, en la Llei que garantia el sufragi femení i també la que permetia el divorci i, finalment, en la Reforma agrària que tingué una importància cabdal en el desenvolupament del posterior bienni.

20 de juny de 1933

Anunci d'una conferència de Joaquim de Camps i Arboix publicat a *Acció Ciutadana*.

BCR

²⁶⁶ «La segona conferència del senyor Camps i Arboix», *L'Autonomista*, 22 de juny de 1933, p. 1.

²⁶⁷ «L'evolució del salariat», *L'Autonomista*, 1 de juliol de 1933, p. 1.

²⁶⁸ Sobre l'actuació dels diputats d'Esquerra a Madrid cf. GONZÁLEZ, Arnau. *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes (1931-1933)*. GONZÁLEZ, Arnau. *Els diputats catalans a les Corts (1933-1939)*.

La candidatura d'Esquerra Republicana

De conformitat amb l'acord en l'assemblea celebrada per la secció local del Partit Republicà Federal Nacionalista de les Comarques de Girona, en el «Centre d'Unió Republicana», de la nostra ciutat, en la que per votació es designaren els tretze candidats del partit i es facultà al Comitè polític per a acoblar tres noms de persones alienes a la disciplina política d'Esquerra Republicana, ha estat confeccionada la candidatura que lluitarà en les vinents eleccions de consellers municipals de Girona. La candidatura és la següent, per ordre alfabètic dels candidats:

Gabriel Auguet Farró
Joaquim Braset Pérez
Llorenç Busquets Ventura
Joaquim Camps Arboix
Joaquim Canals Busquets
Narcís Cornellà Ametller
Josep M.ª Dalmau Casademont
Eliseu Dawson Albinyana
Josep Juvé Abella
Miquel Planas Ribas
Rafel Portes Burset
Darius Rahola Llorens
Miquel Sala Salis
Francesc Surroca Puig
Enric Tarradellas Serbosa
Pere Vila Xifra

Els candidats senyors Braset, Dawson i Sala, són els noms que completen la candidatura no subjectes a la disciplina política del partit que aquella patrocina; cap d'ells està afiliat a cap partit polític i on porten altra representació que llur personal d'obrers. D'aquesta manera una autèntica representació obrerista anirà, per primera vegada, a ocupar un lloc de govern i administració de la ciutat, i des d'ell a fer sentir la veu i la necessitat del proletariat gironí, en allò que té de més noble i de més just.

Oportunament el Comitè polític donarà compte de l'ordre de prelació i el nom dels suplents de la llista d'Esquerra Republicana.

30 de desembre de 1933

Anunci a tota plana
de la candidatura
d'Esquerra a la ciutat
de Girona a les eleccions
municipals, publicat
a *Acció Ciutadana*.

BCR

1933-1939.

Les dificultats de la República: els Fets d'Octubre i la Guerra Civil

4

Les eleccions municipals de 1934

La militància de Camps i Arboix en les files republicanes es donava en un moment de gran transcendència per a la construcció de l'autogovern català, caracteritzat per la important tasca legislativa que havia de portar a la redacció de lleis fonamentals en el funcionament de les relacions socials del Principat, i especialment de la Llei de Contractes de Conreu que tanta transcendència tingué en la vida política del país.

En aquest marc, Camps i Arboix visqué en pocs mesos dues campanyes electorals: la primera la de les eleccions a Corts del 20 de novembre de 1933, que es caracteritzà per ser la primera elecció en què votaren les dones i en la qual ERC fou la força més votada a la demarcació de Girona i en el conjunt de Catalunya, tot i que en el repartiment final d'escons la Lliga seria la guanyadora; i la segona la de les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 per a la renovació dels municipis elegits el 12 d'abril de 1931.

El Nadal de 1933 moria el president Macià i Camps i Arboix dedicà un com-mocionat article al «primer català»:²⁶⁹ entre molts mèrits, evidencià que el primer president de Catalunya «aconseguí que s'incorporessin a la causa de Catalunya els contingents populars que havien desconfiat del catalanisme de la Lliga i que havien confós la bandera de Catalunya amb una bandera de partit al servei d'uns interessos».²⁷⁰ Si la mort de Macià fou profundament sentida per tots els sectors catalanistes, la campanya per a les municipals no s'aturà i el diumenge 14 de gener següent, Camps i Arboix encapçalà la llista d'Esquerra a la ciutat de Girona. Hagué de constatar, però, amb amargor, la victòria dels seus antics correligionaris regionalistes, ara de la Lliga Catalana, per unes poques desenes de vots i amb un afer obscur com el robatori violent de les actes de la secció tercera del districte primer. El mateix Camps escrigué un editorial el 16 de gener acusant la Junta del Cens d'extralimitar-se ja que no es podi-

269 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «El primer català», *L'Autonomista*, 26 de desembre de 1933, p. 1.

270 *Ibidem*.

n. 39

June 15, 1934

setmanari nacionalista d'esquerra

El nou President del Comitè Politic del Partit R. F. N. de les C. G. ens diu:

ESQUERDES AL BLOC

El sistema con la paga por el vendedor según el número de ventas a la distribución de Alexander Lerner en Georgia.

Il est temps de songer d'ailleurs à ce que le développement d'une loi peut...

Portada d'*Acció Ciutadana*
amb una entrevista amb
Joaquim de Camps i Arboix,
recentment escollit
president del Partit
Republicà Federal
Nacionalista de les
Comarques Gironines,
entitat adherida a Esquerra
Republicana de Catalunya.
BCR

en donar per bons uns números de vots sense l'acta corresponent.²⁷¹ Dos dies després, *L'Autonomista* publicava la denúncia de Camps i Arboix al Tribunal del Contenciós administratiu ja que considerava inadmissible i intolerable que la Junta del Cens hagués donat per bona una declaració del president de la Mesa que no coincidís amb la d'altres membres de la mateixa Mesa i que a més a més, el mateix president de la Mesa assegurava haver signat les seves declaracions sobre el recompte en estat de confusió i sota les insistències del president de la Junta del Cens.²⁷² Finalment la sentència va ser favorable a la Lliga, que confirmà els seus setze consellers per majoria mentre a Esquerra li'n corresponien vuit per minories.

Cal remarcar que la coalició impulsada per la Lliga (Unió i Defensa Ciutadana) recollí 3.788 vots; Esquerra Republicana de Catalunya, 3.741; Acció Catalana Republicana, 376; Bloc Obrer i Camperol, 170; Partido Republicano Radical, 165; i Dreta Social Agrària, 152. Si només quaranta-set vots separaven la Lliga d'Esquerra, si es feia el recompte total dels vots de les esquerres, aquestes haurien sumat uns centenars de vots més que les dretes, però les divisions acusades havien passat factura.

El tema era força espinós i els ànims estaven encesos. En una de les primeres sessions de l'Ajuntament,²⁷³ Camps i Arboix recordà que precisament les esquerres sumaven més a Girona i que la seva acció com a cap de llista d'Esquerra s'hauria traduït en tres grans elements: un de fiscalització rigorosa; un altre de copiosa iniciativa mirant els interessos de la ciutat i, finalment, un de col·laboració i d'estudi dels grans problemes urbans i de l'estructuració de la nova municipalitat autònoma. Quaranta anys més tard, Camps i Arboix recordà que contra el seu paper no es repetí la coalició amb Acció Catalana Republicana, i que tal error li costà l'alcaldia i de la mateixa manera lamentava

que la lluita electoral hagués tingut «*un excés de duresa i d'incomprensió*».²⁷⁴

Bé, foren més que incomprensions: de fet l'esmentat assalt fou com una taca sobre l'actuació de les esquerres i específicament sobre ell, que fou objectiu permanent de les crítiques del *Diari de Girona* el qual, uns mesos després, recordava la poca credibilitat de Camps i Arboix «*antic redactor del Diari de Girona, ex-secretari del Centre Catalanista, ex-regidor de la Lliga i ex-president del Foment Catalanista Republicà*», acusant-lo dient que «*acostumat a oblidar aviat, el senyor de Camps ha estat el primer que s'ha sabut treure del damunt el mal record d'aquell assalt ocorregut el dia 14 de gener arran de fer-se pública la derrota de l'Esquerra, fet conegut per tothom [...] i que si no va sortir bé del tot, va donar peu a que l'anterior Ajuntament podés tirar un mes més del compte per fer el testament que ha costat a Girona prop de 100.000 pessetes*».²⁷⁵ No està de més recordar que hi hagueren irregularitats tant en una com a l'altra banda, però el robatori de l'acta del carrer del Carme fou realment sonat ja que en el mateix carrer es trobava la seu del Centre Republicà i aquí els republicans guanyaven sempre a la Lliga amb una gran diferència de vots.²⁷⁶ No és difícil avalar la hipòtesi que la voluntat dels republicans de repetir les eleccions podria obeir a la intenció de capitalitzar els vots dels possibles votants del Partit Catalanista Republicà que abans que a la Lliga haurien votat presumiblement a Esquerra. De totes formes, com hem dit, aquesta petició no prosperà ja que ni la Junta del Cens ni el Tribunal del Contenciós Administratiu la recolzaren. Els fets no s'acabaren d'aclarir però deixaven un pòsit de rancors evidents per a tota la legislatura fins a l'esclat dels Fets d'Octubre.

271 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Què es proposa la Junta de Cens?», *L'Autonomista*, 16 de gener de 1934, p. 1.

272 «La Junta d'escrutini general», *L'Autonomista*, 18 de gener de 1934, p. 1.

273 «Una sessió edificiant de l'Ajuntament», *L'Autonomista*, 15 de març de 1934, p. 1.

274 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix testimoni privilegiat de la Girona republicana», *Presència*, 28 de desembre de 1974, p. 13-16.

275 V. «Qui es aquest que parla?» *Diari de Girona*, 25 d'abril de 1934, p. 1.

276 CORNELLÀ, Pere. *Les eleccions de la Segona República a la ciutat de Girona*, p. 77 i CORNELLÀ, Pere. «El bienni reformista», a COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 529-546.

Un altre element de fricció fou l'elecció de l'alcalde, ja que la nova legislació del període permetia que ho fos una persona externa als regidors electes, que hom volia que fos Santiago Masó i Valentí. Això no fou possible per l'oposició dels regidors tradicionalistes i monàrquics que fins i tot sembla que volguessin posar-se d'acord amb els republicans per capgirar les forces polítiques de l'Ajuntament. Finalment el 14 de març de 1934 fou elegit Francesc Tomàs com a alcalde i el seu govern municipal fou integrat pels tinents alcaldes següents: Manuel Bonmatí, Joaquim de Vinyals, Estanislau Aragó, Joan Cervera i Joan Busom.²⁷⁷

Sigui com sigui, Camps i Arboix participà en tots els plens del consistori portant la veu del Partit Republicà Catalanista Federal —l'entitat política local adherida a Esquerra Republicana— del qual havia assumit la presidència del Comitè Polític a principis de maig de 1934.²⁷⁸ Aquí defensà la seva idea de reforçar l'organització del partit i intensificar la propaganda. Però el tema estrella de l'entrevista era l'opinió de Camps i Arboix sobre el recurs d'inconstitucionalitat que el Tribunal de Garanties Constitucionals havia fet a la Llei de Contractes de Conreu, aprovada l'abril anterior per la Generalitat de Catalunya. Camps i Arboix, que recordem era secretari de la Junta del Col·legi d'Advocats de Girona, evidenciava dos elements particularment censurables del recurs: el primer era l'atac a l'autonomia catalana i el segon era la defensa desesperada dels interessos perjudicats dels grans terratinents. Camps i Arboix blasrava la hipocresia de la Lliga a la qual acusava d'haver traït el seu ideari catalanista recurrent la Llei, mentre al mateix temps l'estava estudiant amb els seus juristes Abadal, Tries de Bes, Maluquer i Viladot i Anguera de Sojo. Així mateix considerava que els arguments jurídics d'inconstitucionalitat no estaven prou fonamentats. Finalment, considerava que si el Tribunal fallava en contra de la Llei, l'última paraula quedava en el poble, fent entendre que existia el dret de rebel·lia per no acatar la possible sentència injusta.

277 CLARA, Josep. *El personal polític* cit., p. 38.

278 VENTAIOLS, G. «Parlant amb J. de Camps i Arboix» *Acció Ciutadana*, 18 de maig de 1934, p. 1-2.

Camps i Arboix reiterà al llarg dels anys la bondat i la naturalesa reformista de la Llei aprovada pel govern de Lluís Companys que tenia com a finalitat protegir els camperols que arrendaven a rabassa morta donant-li la possibilitat de comprar les terres que cultivaven. En el seu llibre, editat pòstumament sobre la història política i legislativa del Parlament de Catalunya, Camps i Arboix encara reivindicaria la Llei de Contractes de Conreu, per la seva naturalesa «*de tipus liberal i eminentment reformista*»,²⁷⁹ insistint que no tocava el dret de propietat i que defensava el propietari, així que sentencià: «*la Llei no espoliava a ningú perquè espoliar no és el mateix que corregir, evitar abusos existents i assegurar l'emancipació i el benestar dels pagesos massa vexats o submisos a través dels segles*».²⁸⁰ Fins i tot considerà que la Llei «*pecava més per insuficiència que per excés*»²⁸¹ i per això alguns sectors de la pagesia la rebutjaren. Tot i això, la gran majoria va donar suport a la Llei.

Els Fets d'Octubre i l'actuació de Camps i Arboix

El problema més destacat, que centrà el curs polític català, fou l'aprovació de la Llei de Contractes de Conreu per part del Parlament de Catalunya i la seva suspensió per part del Tribunal de Garanties Constitucionals. El problema que s'obria amb aquest pols entre els governs de l'Estat i de Catalunya fou de gran envergadura; a més s'hi afegia la perillosa inestabilitat que vivia la República a partir de les eleccions del novembre de 1933 quan els governs radicals d'Alejandro Lerroux primer, i de Samper després, s'havien recolzat sobre majories inestables que acabaven per necessitar el suport extern de la Confederación Española de Derechas Autónomas. Aquest partit, liderat per José María Gil-Robles, era considerat com una força reaccionària que podia provocar una involució autoritària i antidemocràtica de la República ja que els seus lí-

279 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *El Parlament de Catalunya (1932-1936)*, p. 138-140.

280 *Ibidem*.

281 *Ibidem*, p. 140.

ders havien manifestat la seva simpatia envers la forma d'estat totalitària que el feixisme italià estava assajant des de feia més d'una dècada. A més, cal remarcar que el context europeu contemporani havia vist la pujada de Hitler al poder el gener de 1933 i la repressió del socialisme austríac per part del govern autoritari de Dollfuss a Viena. Ras i curt, el taló de les dictadures reaccionàries amenaçava a tota Europa i com a tal ho vivien els republicans catalans i espanyols.

La crisi esclatà quan Lerroux formà un nou govern, el 4 d'octubre, amb tres ministres de la CEDA que provocà l'aixecament de les forces republicanes especialment a Catalunya i Astúries. Si en el nord peninsular l'aliança de les forces obreristes i mineres desencadenà una vertadera revolució, en el cas català, el protagonisme dels esdeveniments el tingué el president Companys que proclamà l'Estat Català de la República Federal Espanyola amb la pretensió de crear un govern de la nova república en lluita contra les institucions de Madrid que s'havien desplaçat cap al feixisme. Companys es recolzà sobre l'Aliança Obrera, coalició integrada pels sindicats «trentistes» i la UGT però sense l'adhesió de la CNT, i que demostrà la seva feblesa ja que la vaga general fou parcial i, sobretot, no pogué aturar l'acció de l'exèrcit que el dia 7 feia rendir la Generalitat empresonant el govern i començant una persecució dels polítics republicans catalans.

En aquest marc, totes les localitats anaren a remolc del ressò dels esdeveniments que provenien de la capital catalana i, en el cas de Girona, els problemes socials agraris gairebé no hi aparegueren,²⁸² tant és així que es pot afirmar que als gironins els tocà fer d'acompanyament de ritual als seus correligionaris barcelonins amb una revolta pensada i mal dirigida des de la capital del Principat.²⁸³ A més, el context gironí s'emmarca en aquelles localitats en les quals Esquerra havia perdut el poder en les eleccions de gener de 1934, per la qual cosa els militants d'aquest partit actuaren de manera decidida durant els Fets d'Octubre, procla-

maren l'Estat català, a vegades amb accions armades, i que donaren joc a una revolució «multiforme» al llarg de tot Catalunya.²⁸⁴

A Girona, el 5 d'octubre començà amb una vaga general que tingué força èxit en tots els rams de la producció. Entre els fets més sonats hi hagué l'assalt a la seu del Partido Republicano Radical de Lerroux i el dia 6 es clausuraren les seus del Centre Catalanista i de la Joventut Catòlica; en les dues jornades es registraren alguns sabotatges i explosions. El centre de les operacions era el local dels republicans al carrer del Carme en el qual aflluïren diferents militants des de les localitats properes.²⁸⁵ La cara més visible del moviment fou Josep Puig Pujades, com a responsable de la Comissaria delegada de la Generalitat a les comarques gironines, qui es reuní amb els periodistes el mateix dia en què començava la vaga per assegurar que tot el moviment estava liderat pel govern català que garantia els serveis públics i l'avituallament de la ciutat.²⁸⁶

El mateix Puig Pujades amb Miquel Santaló i altres decidí que s'havia de cessar l'alcalde de la Lliga i nomenar una comissió gestora, la presidència de la qual tocà a Camps i Arboix, cap de la minoria d'Esquerra a l'Ajuntament. Fou així com esdevingué la cara visible dels Fets d'Octubre a la ciutat de Girona. A les 9 del vespre, Camps i Arboix va proclamar l'Estat Català de la República Federal Espanyola, des del balcó de l'Ajuntament i fou hissada la bandera estelada. Poc després, Camps i Arboix parlava als micròfons de Ràdio Girona i demanava al poble gironí que defengués l'Estat Català.²⁸⁷

El regidor conservador Manuel Bonmatí, aleshores alcalde en funció de la ciutat ja que l'alcalde Tomàs n'era momentàniament absent, recordà així els esdeveniments el febrer de 1975:

284 LÓPEZ, Manuel. *Els Fets del 6 d'Octubre de 1934*; i NADAL, Joaquim «El gran daltabaix. Després del Sis d'Octubre», a: GONZÁLEZ, Arnau; LÓPEZ, Manuel; UCELAY, Enric. (eds.), *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, p. 197-212.

285 MAYMÍ, Josep. *La Girona convulsa. Entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*, p. 56-57.

286 LÓPEZ, Manuel. *Els Fets del 6 d'Octubre de 1934*, cit. p. 324.

287 CORNELLÀ, Pere. «Els Fets de Girona. Entrevista a Emili García», *El Punt*, 7 d'octubre de 1980, p. 21.

282 BALCELLS, Albert. «Els Fets del sis d'Octubre», a: PUJOL, Enric (coord.), *El somni republicà... cit.*, p. 68-69.

283 CLARA, Josep. «Girona 1934: revolta urbana i resistència fugaça», a: *Plecs d'Història Local*, núm. 54 (1994).

«El Sr. Camps i Arboix, cap de la minoria republicana i, segurament, obeïnt ordre des de Barcelona, es féu càrrec de l'Alcaldia, desplaçant-me del càrrec amb una senzilla comunicació. Llavors, des del balcó principal, va airejar la bandera catalana i va proclamar l'Estat Català. Recordo que vaig poder presenciar aquest acte des de la porteria d'"El Faro", juntament amb el [...] germà marista Pancraci i certament no em va pas fer gaire gràcia. Vaig donar un tomb pel Café Barris, llavors punt de reunió de la "classe" política gironina i també vaig copsar moltes preocupacions de caràcter general.»²⁸⁸

L'episodi en si fou efímer, ja que les forces militars de Girona seguiren les ordres i decretaren de seguida l'estat de guerra. Mentrestant els insurrectes tallaven la llum i la ciutat es quedava a les fosques, precisament per aturar l'acció de les forces armades. El lloc de més resistència fou l'edifici on hi havia la Comissaria delegada de la Generalitat. En els tiroteigs de la nit perderen la vida un militant de l'Aliança Obrera i un comandant de l'exèrcit. A la comissaria es trobaven Josep Puig Pujades, Joaquim de Camps i Arboix, Miquel Santaló, Pere Cerezo, Amadeu Oliva i altres centenars de persones, moltes de les quals anaven armades. A dos quarts de set de la matinada del diumenge 7 d'octubre, Puig i Pujades i part dels homes que s'havien atrinxerat a la Comissaria es rendien a l'exèrcit. Acabava així la sublevació catalanista.²⁸⁹ Començava aleshores la repressió que en els dies següents determinà la destitució i la detenció de més de 200 regidors de les comarques gironines, en un moment en què a tot Catalunya foren empresonades vora de 3.400 persones, es clausuraven seus d'Esquerra i se'n censuraven els periòdics.²⁹⁰ No oblidem que el 2 de gener de 1935 les Corts espanyoles votaven la suspensió sine dia de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

El mateix Camps i Arboix recordava així els esdeveniments dels quals n'havia estat un protagonista:

«empesos per les circumstàncies, a Girona vàrem secundar el moviment subversiu i jo vaig prendre possessió de l'alcaldia fins que l'endemà la rendició [del president Companys] ens dictava la conducta a seguir. Com tants milers d'altres, vaig ser processat per sedició i mantingut en rebel·lia fins que vaig guanyar la qüestió de competència i vaig poder passar del fur militar al civil, bo i obtenint el sobreseïment de la causa i em vaig reintegrar al meu domicili.»²⁹¹

En aquesta situació, Camps i Arboix decidí no entregar-se a les autoritats mantenint-se en la clandestinitat. Una clandestinitat que fou denunciada pel mateix *Diari de Girona* que, el 10 d'octubre de 1934, descarregà la seva ràbia sobre els líders republicans per les violències i coaccions dels dies 5 i 6 d'octubre gironins acusant-los tots de covards i traïdors. I referint-se explícitament a ell, l'editorial deia «Camps i Arboix, el proclamador de l'Estat català entre grotesques convulsions, [...] oferia la seva vida a la pàtria».²⁹² Així mateix, acusava tots els líders republicans d'hipòcrites i de no ser democràtics per no acceptar el veredict de les urnes, esmentant les eleccions del 14 de gener anterior quan «els mateixos personatges [...] llençaren un escamot de pistolers per falsejar el sufragi».²⁹³

No sabem si Camps i Arboix pogué llegir aquest editorial però sabem, gràcies al seu nebot Raimon Cambra i Mercader,²⁹⁴ que estava amagat en una masia als afores de la ciutat i que es posà en contacte amb al seu cunyat Sixte Cambra i Albertí. Aquest últim anà en cotxe des de Barcelona, on vivia al carrer Aragó amb Rambla de Catalunya, fins a Girona amb els seus fills, Jordi i Raimon, per recollir-lo i rescatar-lo.

288 BONMATÍ, M. «El 6 d'octubre de 1934 a Girona», *Presència*, 1 de febrer de 1975, p. 13.

289 TEIXIDOR, Anna. *Josep Puig Pujades. Líder del republicanisme empordanès*, p. 81 i següents.

290 NADAL, Joaquim. «El gran daltabaix. Després del Sis d'Octubre», cit., p. 205-206.

291 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix. Testimoni privilegiat de la Girona republicana», p. 14.

292 «A més de covards, traïdors» *Diari de Girona*, 10 d'octubre de 1934, p. 1.

293 *Ibidem*.

294 Entrevista de Giovanni C. Cattini a Raimon Cambra. Barcelona, 6 d'octubre de 2014.

Després d'un viatge «odissea» per carreteres secundàries de l'Empordà, Camps i Arboix s'instal·là primer a casa dels Cambra i després a casa d'uns cosins llunyans que tenien una perruqueria al carrer Casp amb Bruc. Per no crear problemes als familiars, Camps i Arboix es traslladà fins i tot a les illes Balears on es quedà uns quants mesos, per després tornar a la capital de Catalunya. El 1947 i des d'Alger, camí de travessar l'oceà per anar a Argentina, Camps i Arboix escrigué una carta a Amadeu Hurtado, recordant-li que havia vist des del vaixell Palma i Eivissa, evocacions del seu primer exili.²⁹⁵ El seu retorn a Catalunya fou probablement la primavera de 1935, ja que tenim constància que, l'abril d'aquell any, es trobava a Barcelona i escrivia una carta a Carles Pi i Sunyer per comentar-li assumptes de Girona.²⁹⁶

La seva marxa precipitada de la ciutat de Girona tingué també l'efecte de complicar la vida del Col·legi d'Advocats ja que, com hem dit, n'era el secretari i tenia la documentació corporativa al seu despatx particular del carrer de les Bernardes, raó per la qual la Junta havia de recollir en acta que trobant-se «*absent de la ciutat*», la documentació en qüestió esdevenia inassequible fins que no es normalitzés la situació.²⁹⁷ La perllongada absència de Girona de Camps i Arboix motivà que el periòdic satíric *El Pont de Pedra* publicés una nota, l'octubre de 1935, que deia «*corren rumors que Camps i Arboix es passeja per Barcelona. Que va disfressat de radical. Que va amb un que és molt influent en un partit d'extrema esquerra. Ens juquem una entrada al futbol que prepara un nou traspass*».²⁹⁸

De fet, la seva clandestinitat durà catorze mesos com es desprèn d'una carta que enviava el 17 de desembre de 1935 a Santiago Masó, germà de Rafael, ar-

quitecte i amic seu que havia mort el 13 de juliol de 1935. En la carta, Camps i Arboix li deia que aquell matí, 17 de desembre, havia estat decretada la seva llibertat provisional per l'Audiència de Barcelona. Això li permetia tornar a casa després de 14 mesos d'absència. Camps i Arboix confessava que aquest període s'havia caracteritzat per un «*estat d'ànim sofert en tan dilatat i enutjós termini*»²⁹⁹ i es disculpava de no haver-li expressat directament el condol per la mort del germà Rafael i haver enviat únicament una participació a la vídua Esperança. Acabava dient que esperava tornar a Girona uns pocs dies ja que havien de passar la diada de Nadal a la ciutat de Barcelona.³⁰⁰ Camps no li deia que la seva llibertat provisional li havia estat concedida sota fiança de 10.000 pessetes³⁰¹ però l'important era que podia reincorporar-se a la vida pública. El 18 de desembre anava a Girona on era rebut càlidament per amics i correligionaris i, com explicava el diari *L'Autonomista*, es podia ara reintegrar a les seves tasques d'advocat.³⁰²

La lliçó dels Fets d'Octubre segons Camps i Arboix

La dilatada pausa dels treballs legals de Camps i Arboix li permeteren reflexionar sobre els Fets d'Octubre i sobre la política republicana i catalanista, recollint les seves impressions en el llibre *Després del 6 d'Octubre: política d'Esquerra a Catalunya* que es publicà a Barcelona a finals de maig de 1935.

En la nota preliminar, Camps avisava els lectors que l'havia escrit des del «*silenci dels dies d'exili*»,³⁰³ motivat per la seva activa participació als esdeveniments d'octubre de 1934, i remarcava que treballà en un «*Silenci dens, perquè la solitud concentrada que ens voltava, era laboratori adequat per a la reflexió, reactiu del*

295 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, Alger, 29 de juliol de 1947».

296 FCPS-AH, Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Carles Pi i Sunyer, 9 d'abril de 1935.

297 MIRAMBELL, Enric. *Història de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Girona*, p. 99.

298 «Rumors», *El Pont de Pedra*, 30 d'octubre de 1935, p. 10.

299 FRM-FSM, «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Santiago Masó i Valentí», 17 de desembre de 1935.

300 *Ibidem*.

301 «Ex alcalde en libertad» en LV, 18 de desembre de 1935, p. 8.

302 «Notícies», LA, 19 de desembre de 1935, p. 3

303 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Després del 6 d'Octubre. Política d'Esquerra a Catalunya*. Nota preliminar.

1935

Després del 6 d'octubre.

Política d'Esquerra a Catalunya,
la reflexió de Camps i Arboix.

BC

seny natural, garbell per a idees i sensacions». El llibre s'articulava en deu capítols començant per una Introducció de reflexió sobre les responsabilitats polítiques, a la qual seguien quatre capítols dedicats a l'alliçonament que els fets ocorreguts havien tingut per a demòcrates, obrers, pagesos i catalanistes; altres quatre unitats es dedicaven a examinar Esquerra des de la perspectiva de l'ideari, del temperament, de la disciplina i de les tàctiques a seguir i l'últim capítol eren unes conclusions i una vindicació del partit.

Començant per les responsabilitats polítiques, Camps i Arboix considerava que els esdeveniments del Sis d'Octubre s'havien de llegir des de la perspectiva de la llarga tradició històrica del poble català, del seu «esperit de rebel·lia»³⁰⁴ i que precisament aquesta predisposició havia empès la major part de l'opinió pública del Principat a la insurrecció. La rebel·lia havia estat afavorida, segons Camps i Arboix, pels «ardiments batissers del sector d'«Estat Català»»³⁰⁵ i pel «perill que s'accelerés la desfiguració de la República fins la seva feixistització». De la mateixa manera, afirmava que el Govern de la Generalitat havia actuat correctament interpretant la voluntat col·lectiva i proclamant l'Estat Català de la República Federal Espanyola i afegia que «El signe federal fou també hàbilment escollit»³⁰⁶ ja que «el Federalisme és un sistema tan antic com prestigiat» i «evitava el perill i el retret que fos un moviment separatista».

Defensava l'actuació de Lluís Companys, valorant que el president i el seu govern no podien aturar el moviment popular a favor de la insurrecció ja que la seva «formació autènticament democràtica i revolucionària»³⁰⁷ els portava a preferir «caure abraçats a la causa popular, encara que no tinguin fe en el seu èxit, que no pas ésser tinguts per deslleials i traïdors». Per altra banda, s'havien d'analitzar també les culpabilitats de les tendències cada vegada més dretanes que volien enterrar l'obra transformadora del primer bienni republicà i especialment tot el que feia referència a l'autonomia catalana i que tingué la seva «culminació fou en la sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals, declarant incompetent el Parlament de Catalunya per a legislar sobre contractes de conreu de la terra».³⁰⁸ Per tot això, sentenciava, «hi havia motius més que sobrats per a redreçar-se amb ira».³⁰⁹

El llibre continuava articulant els «alliçonaments»: per als demòcrates, el rebuig de la violència no havia de significar «plegar-se de braços, carregats de dogmatismes i d'escrúpols, deixant indefensa la Democràcia»³¹⁰ i

304 *Ibidem*, p. 11.

305 *Ibidem*, p. 12.

306 *Ibidem*, p. 15.

307 *Ibidem*, p. 19.

308 *Ibidem*, p. 22.

309 *Ibidem*, p. 23.

310 *Ibidem*, p. 27.

citant Azaña reconeixia «*el dret de la Democràcia a la seva defensa activa des de totes les esferes de l'acció governamental i popular, és a dir, des del poder i des del carrer*». Al contrari, havia de deixar clar que «*la violència del poble en armes contra l'Estat en armes*»³¹¹ acabava gairebé sempre a favor de l'Estat; per això els demòcrates havien de treballar des de la persuasió i la propaganda per aconseguir el poder mitjançant les urnes i des del poder impulsar les reformes regeneradores. En aquest sentit, citava el líder laborista anglès Stafford Cripps, partidari de la conquesta democràtica de l'estat, com a pas previ a l'aplicació de mesures socialistes, per millorar les condicions de vida de les classes subalternes. Amb Cripps, citava exponents del socialisme europeu com el francès Léon Blum i membres del mateix corrent de Suècia, Dinamarca, Islàndia, Noruega i Bèlgica, contrari a la violència i partidari de reformes legals des de l'Estat.

Aquestes consideracions havien de ser compartides per tots els moviments que havien recolzat el Sis d'Octubre: així el moviment obrer havia d'entendre que no podia «*superar la cohesió i la disciplina dels contingents armats de l'Estat hostil a llur reivindicacions de classe*»³¹² i havia d'aliar-se precisament amb aquella petita burgesia que les teories revolucionàries menyspreaven però que, històricament, era la gran aliada per aconseguir reformes democràtiques per al conjunt de la població. Camps i Arboix avisava que el proletariat català havia de rectificar el seu camí ja que portava força anys en un camí equivocat, essent enganyat primer pel lerrouxisme, després per l'apoliticisme de la CNT i més tard per la «*inconsciència suïcida de la F.A.I.*», i que per això s'havia «*de convèncer que li és imprescindible intervenir en política, acceptant els sistemes democràtics*».³¹³ Seguidament, parlava de la pagesia i reconeixia que a Catalunya el problema del camp no era comparable a la situació de la resta de l'Estat espanyol. Tot i això blasmava que els contractes d'arrendaments obeïen a una legislació catalana «*ana-*

crònica i amb reminiscències de tipus feudals».³¹⁴ Així defensava la bondat de la Llei de Contractes de Conreu que garantia la propietat i millores socials per la classe camperola i que, per això, era un deure d'Esquerra tornar a implantar la llei, sobretot per allunyar la pagesia catalana de «*propagandes que li prometin la lluna*».³¹⁵ Finalment, criticava que el catalanisme havia estat ofegat «*pel verbalisme i la cridòria*»³¹⁶ i que les divisions havien portat a la suspensió de l'autonomia que tant havia costat d'aconseguir. Subratllava que la llibertat catalana tenia com a contrapartida el recel del patriotisme espanyol que «*per una raó antípoda d'idiosincràsia*»³¹⁷ estava disposat a llançar l'Estat en armes contra Catalunya, i «*per a vèncer-la i semblar-la de sal si calgués, seria tot el poble espanyol el qui obeint impulsos instintius i espontanis posaria la carn a l'ast en contra nostra*». Camps i Arboix recordava que, contra l'Espanya negra, «*essencialment antiliberal i monarquitzant*»³¹⁸ que negava el pa i la sal a Catalunya, els catalanistes podien comptar només amb el suport dels republicans d'esquerra espanyols que havia de convertir en amics i aliats. En aquest marc, rebutjava l'ús que el catalanisme havia fet d'un doble discurs: estatista a Madrid i catalanista a Barcelona i insistia que si «*Catalunya és l'única pàtria dels catalans*»,³¹⁹ per raons estratègiques, s'havia de defensar el federalisme com a fórmula més beneficiosa. i concloïa, citant Prat de la Riba, que el catalanisme sempre havia «*sentit intensament la unió germanívola de les nacionalitats ibèriques dintre l'organització federativa*».³²⁰

Aleshores, Camps i Arboix proposava que l'ideari d'Esquerra havia de ser clar i sincer en parlar a les multituds: en el tema catalanista calia utilitzar un discurs sempre federalista. En l'orientació ideològica havia de

314 *Ibidem*, p. 47.

315 *Ibidem*, p. 60.

316 *Ibidem*, p. 62.

317 *Ibidem*, p. 64.

318 *Ibidem*, p. 67.

319 *Ibidem*, p. 68.

320 *Ibidem*, p. 71.

311 *Ibidem*, p. 29.

312 *Ibidem*, p. 43.

313 *Ibidem*, p. 44.

Girona, 29 de juny de 1936

Manifestació cívica en homenatge al comandant Ramón Ferrández i al tinent Manuel Bellés, militars de l'exèrcit espanyol afusellats a Girona el 1884 per haver-se sublevat a favor de la República.

Al capdavant es poden identificar Miquel Santaló, Joaquim de Camps i Arboix i Josep Mascort.

E. BURCH / L'AUTONOMISTA (AMGi)

«professar tots els principis del Liberalisme»,³²¹ especialment en el rebuig de totes les intoleràncies i fanatismes. La tolerància havia de ser la base de la vida civil i la qüestió social s'havia de solucionar segons els criteris benthamians de la felicitat pel major nombre. Camps i Arboix es recolzava en reflexions de Carles Pi i Sunyer o d'Antoni Rovira i Virgili, que veien la materialització d'aquestes aspiracions en la creació d'un estat que, influït per les teories liberalsocialistes, impulsés una legislació reformista. Sense citar teories keynesianes, explicava que el programa del Partit Socialista belga defensava una economia estatal mixta amb empreses nacionalitzades al costat de les privades, on les primeres servien per absorbir l'atur, revitalitzar el mercat i encaminar el país cap a la prosperitat econòmica.

Aquests reptes es podien aconseguir, segons Camps i Arboix, amb una Esquerra que fos constructiva, austera, coratjosa i popular i que sàpigues allunyar la impaciència, la demagògia i la temença de semblar poc avançat. Així mateix, el partit havia de ser democràtic rebutjant qualsevol forma de cabdillatge però s'havia de dotar d'una organització que compactés les tendències centrífugues i disciplinés els militants ja que la coordinació de les forces era cabdal per aconseguir resultats. L'exemple de Camps i Arboix eren aleshores els sokols txecoslovacs que «no són pas milícies feixístiques, però són enquadraments disciplinats, exercitats a l'acció cívica plasmadora del caràcter»,³²² en una clara al·lusió a l'organització Palestra i a les teories de Josep Maria Batista i Roca que coneixia perfectament. Finalment, i en el camp de les tàctiques futures a seguir, aconsellava de reduir la tensió amb els adversaris, especialment amb la Lliga amb la qual s'havien de concordar aquelles qüestions d'interès general del país. I considerava que Esquerra s'havia d'implicar en el govern de l'Estat per materialitzar aquell esperit de concòrdia de Catalunya envers del conjunt estatal.

En l'últim i conclusiu capítol, remarcava la voluntat de recomençar d'Esquerra per tornar a bastir l'edifici de l'autogovern que havia assolit tants objectius i per impulsar noves polítiques reformistes.

321 *Ibidem*, p. 74.

322 *Ibidem*, p. 90.

La publicació del llibre, el juny de 1935, obtingué un ampli ressò: el diari *L'Autonomista* fou qui més espai li dedicà per òbvies raons de proximitat ideològica. Miquel Santaló escrigué un article que fou publicat en la primera pàgina. El líder republicà gironí afirmava que era «un meditat estudi», «un bon llibre que excel·leix en claredat i sinceritat», en resumia les tesis i reivindicava els plantejaments de Camps i Arboix pels quals Esquerra havia de fonamentar-se en el liberalisme i en la democràcia. Així considerava que coincidia amb les tesis de l'autor, ja que l'essencial era aconseguir les reformes «sense estralls catastròfics i sense sotmetre a violències la dignitat i la llibertat humanes».³²³ El mateix Carles Rahola, director de *L'Autonomista*, feia una ressenya elogiosa del llibre, dos mesos després, conclouent que «per l'autonomia de Catalunya i per la causa sagrada de la República espanyola, nosaltres desitgem tota la difusió possible del llibre de Camps i Arboix; llibre al qual, ultra els seus mèrits, [...] dóna plena autoritat la vida de l'autor, honorada per un desinterès que ha arribat, sense regateigs, al sacrifici del propi benestar».³²⁴

L'agost de 1935, també el periòdic *L'Horitzó* feia una ressenya elogiosa del seu estudi afirmant que era «el primer llibre de tipus serè» que havia aparegut arran dels Fets d'Octubre, allunyant-se de l'anècdota i penetrant en la reflexió al voltant dels sistemes polítics i el seu funcionament amb la conclusió «d'una defensa ardida de la idea democràtica, d'una democràcia, però, sense febleses ni lirismes».³²⁵ L'autor era Ramon Xuriguera que, en els anys següents, tingué una profunda amistat amb Camps i Arboix.³²⁶

323 SANTALÓ, Miquel. «Llibres. Joaquim de Camps i Arboix. Després del 6 d'Octubre: Política d'esquerra a Catalunya», *L'Autonomista*, 15 de juny de 1935, p. 1.

324 RAHOLA, Carles. «Llibres», *L'Autonomista*, 15 d'agost de 1935, p. 1.

325 XURIGUERA, Ramon. «Llibres de Casa. Política d'esquerra a Catalunya. Joaquim de Camps i Arboix (LI. Catalonia)», *L'Horitzó*, 31 d'agost de 1935, p. 3.

326 Sobre la trajectòria política i cultural de Xuriguera cf. la magnífica tesi de CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): ideologia, activitat cultural i literatura*. O la biografia editada: CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literatura*.

Girona, 29 de juny de 1936

Al final de la manifestació
cívica en homenatge
a Ferrández i Bellés,
Joaquim de Camps i Arboix,
president del Centre d'Unió
Republicana —entitat
adherida a Esquerra—
llegeix un discurs, al peu
de la tomba dels màrtirs,
al cementiri, en presència,
entre d'altres, de Llorenç
Busquets, regidor
gironí d'Esquerra.

E. BURCH /

L'AUTONOMISTA (AMGi)

De les eleccions de febrer a la Revolució de Juliol: un alcalde en temps de guerra

La crisi política de 1935 portà a la dissolució de les Corts i a la convocatòria d'eleccions anticipades per al 16 de febrer de 1936. En els mesos de gener i començament de febrer la campanya electoral es caracteritzà per ser molt tensa amb les esquerres partidàries de reconquerir l'esperit de la República, de decretar l'amnistia als presos polítics, de restablir l'Estatut d'autonomia i tota la legislació social paralitzada per les dretes. Les dretes feren un discurs catastrofista plantejant-se com a l'única opció contra l'anarquia social i la dissolució de la família i la defensa de la religió.³²⁷ Camps i Arboix fou un cop més força actiu, pronunciant conferències com la de l'Ateneu Pi i Margall de la Bisbal d'Empordà, que aplegà més de dues mil persones que l'ovacionaren amb deliri,³²⁸ participant com a orador en mítings a Riudellots de la Selva, Vidreres, Llagostera, al gran acte republicà de la ciutat de Girona commemoratiu de l'11 de febrer de 1873 o presidint en la mateixa ciutat el míting conclusiu electoral del 14 de febrer al Teatre Principal i amb la participació de Carles Pi i Sunyer, Pere Bosch i Gimpera, Antoni Xirau, Laureà Dalmau i Josep Mascort. Finalment, el dia de les eleccions, el 16 de febrer, el Front d'esquerres gironí —integrat per gairebé totes les famílies del republicanisme, i les agrupacions socialistes, comunistes, sindicalistes de l'Aliança Obrera i de la UGT i alguns de la CNT—, guanyà les eleccions amb un 50,9% dels vots davant el Front Català d'Ordre —integrat per la Lliga, el Partido Republicano Radical, les seccions catalanes d'Acción Popular i de Renovación Española—, que aconseguí el 49,1% dels vots.

Eren unes dades força diferents a les del conjunt de Catalunya on les esquerres, amb 700.000 vots, representaren el 59,15%, contra les dretes que, amb 483.791 vots, representaren el 40,85% del sufragi.

En el cas de la ciutat de Girona no es lamentaren incidents de falsejaments electorals però el resultat fou realment molt just ja que els dos fronts obtingueren la victòria en 12 seccions cadascun i la diferència entre Miquel Santaló, amb 4.775 vots, —cap de llista del Front d'esquerres—, i la de Joan Estelrich, amb 4.672 vots, —cap de llista del Front Català d'Ordre— fou de poc més de 100 vots.³²⁹

En les setmanes següents, la vida política i social a Girona es caracteritzà pel restabliment de la normalitat democràtica, amb el retorn dels pre-

1936

Divulgació de la Llei de Contractes de Conreu. Joaquim de Camps i Arboix fou tota la seva vida un gran defensor de l'obra de govern republicana en l'anomenada «qüestió agrària».

AMGi

327 CORNELLÀ, Pere. «El bienni negre» a COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 547-555.. També GONZÁLEZ, Arnau. *De com es guanyen els vots. Joan Estelrich i la circumscripció de Girona durant la Segona República*.

328 «La conferència de Joaquim de Camps i Arboix», *L'Autonomista*, 21 de gener de 1936, p. 1-2.

329 CORNELLÀ, Pere. *Les eleccions de la Segona República a la ciutat de Girona...* cit., p. 86-88.

sos i dels polítics republicans a les institucions locals. Si el *Diari de Girona* demanava concòrdia i pau, *L'Autonomista* li responia per les rimes, recordant-li «la prosa verinosa»³³⁰ utilitzada després dels Fets d'Octubre en què s'acusaven els polítics republicans de covards i traïdors, clamant perquè fossin afusellats. *L'Autonomista* no dubtava a recordar que aquesta havia estat la mateixa actitud de *La Veu de Catalunya* quan havia publicat la crida de Cambó a delatar qui havia participat en la Setmana Tràgica de 1909 i acabava dient que podrien perdonar però no oblidar-ho.

De totes formes, el 1974, el mateix Camps i Arboix recordava que l'endemà de les eleccions es caracteritzà per la rehabilitació política i la concòrdia:

*«restaurades les institucions autonòmiques en la seva plenitud, s'inaugurà una etapa realment nova i de gran abast. El Govern i el Parlament actuaren en forma exemplar, sobretot en el terreny de la convivència entre l'Esquerra i la Lliga. Aquesta donà proves de comprensió fins davant de la per ella combatuda llei de Contractes de Conreu i el Govern en donà d'un sentit de responsabilitat que obria tots els horitzons amb clarors d'aurada. Fins s'excel·lí en el manteniment de l'ordre públic, sobretot en comparació amb el desori regnant a la resta d'Espanya. Hom ha anomenat "oasi català" el període que va del febrer al juliol d'aquell any, fenomen reconegut fins pel mateix Cambó».*³³¹

En la normalitat del desenvolupament de la vida cultural del país cal remarcar que entre el 17 i el 21 de maig de 1936 tingué lloc el Primer Congrés Jurídic català, impulsat per l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, sota la presidència d'Amadeu Hurtado. Se celebrà amb la finalitat d'estudiar els criteris per ajustar el corpus jurídic català amb el pas del temps i, especialment, per harmonitzar-lo amb l'ingent corpus jurídic legislat per la Generalitat republicana que havia impulsat en el primer bienni lles tan significatives com les de la majoria i habilitació d'edat,

la de capacitat jurídica de la dona, la de successió intestada o la de Contractes i de Conreus, entre d'altres.³³² Una delegació dels membres impulsors del Congrés, encapçalada per Amadeu Hurtado, visità la ciutat de Girona l'11 de gener de 1936 i fou rebuda per la Direcció de la Junta d'Advocats locals, de la qual Camps i Arboix era el secretari, expressant la seva plena adhesió i suport a la iniciativa.³³³

L'interès i la passió de Camps i Arboix pel dret tenia unes arrels molt clares en la passió que hi posava per estudiar tot el que feia referència a la jurisprudència lligada a la propietat de la terra. En aquest sentit, recordem que estigué al capdavant d'una assessoria jurídica organitzada pel Centre Republicà de Girona per ajudar els pagesos que necessitaven els serveis per aixoplugar-se a la Llei de Contractes de Conreu restablerta.³³⁴

A més, Camps i Arboix publicà un petit llibret, la finalitat del qual era ajudar a la divulgació de la Llei de Contractes de Conreu amb la intenció de «suavitzar i reduir en el possible la pugna estamental».³³⁵ Explicitava en el pròleg de l'obra, que demanava expressament als propietaris que no caiguessin un altre cop «en l'ús d'estratègies insensates, cegats pel desvari barroer i inintel·ligent de l'egoisme o enduts per la coentor del despit en contemplar l'enderroc de llur privilegi, si no volen ésser autors de les pròpies malvestats i causa de futurs estralls».³³⁶ Defensava que la Llei de Contractes de Conreu no era socialitzant, tot i que obrís les portes a unes millores socials tal i com demanava l'esperit dels temps democràtics que es vivien. Ans al contrari, suggeria que era conservadora ja que cercava «la

332 Cf. CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La historia del derecho catalán moderno*, p. 212 i següents.

333 «El Congrés Jurídic Català», *Diari de Girona*, 11 de gener de 1936, p. 4 i també cf. «Congrés Jurídic Català. Opinions de Joaquim de Camps i Arboix», *Presència*, 30 de gener de 1971, p. 9.

334 «D'interès per als camperols» a *L'Autonomista*, 10 de març de 1936, p.1.

335 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Divulgació de la Llei de Contractes i de Conreus (segons el text refós de 21 de setembre 1934) i Disposicions Complementàries*. p. 4-6.

336 *Ibidem*.

330 «Concòrdia lliguera» *L'Autonomista*, 21 de febrer de 1936, p. 2.

331 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix. Testimoni privat de la Girona republicana», p. 14.

conservació d'un mínim de convivència humana i social». ³³⁷ En fi, Camps i Arboix acabava dient que havia volgut aportar el seu gra de sorra

«a l'edifici de la normalitat i autèntica pacificació del camp de Catalunya, aquell edifici que és de desitjar aixoplugui a tots els catalans, sota l'ègida de les institucions de govern legítim, ordenadores de l'estructura progressiva i justiciera de la Catalunya autònoma.» ³³⁸

L'Autonomista començà a fer publicitat de l'opuscle de Camps i Arboix al començament de maig de 1936, remarcant que valia una pesseta. ³³⁹ El fatal desenllaç del cop d'estat capgiraria la situació i deixaria la Llei de Contractes de Conreu en el congelador pel desenvolupament d'una revolució social sense precedents en la història de la Catalunya contemporània.

L'esclat de la Guerra: un alcalde en temps de contrafurs

L'aixecament militar que començà al Marroc el 17 de juliol de 1936 fou seguit el 18 de juliol per una bona part de l'exèrcit espanyol. L'aixecament militar a Catalunya començà el 19 de juliol i fracassà a la capital catalana per la fonamental aportació de la Guàrdia d'Assalt i de la Guàrdia Civil, que es mantingueren fidels a la República i que, amb l'ajut de les improvisades milícies populars de partits, sindicats i organitzacions d'esquerra, derrotaren l'enemic. A Girona, ³⁴⁰ l'aixecament militar estava previst i organitzat pel general Jacinto Fernández Ampón, governador militar local i altres caps i oficials de la ciutat per al 19 de juliol. Aquests ordenaren a la tropa de proclamar l'estat de

1936

Signatura de Joaquim de Camps i Arboix, als quaranta-dos anys.
BC

³³⁷ *Ibidem*.

³³⁸ *Ibidem*.

³³⁹ «De màxim interès per a la pagesia catalana» *L'Autonomista*, 5 de maig de 1936, p. 2.

³⁴⁰ CARLES, F. «La insurrecció militar i els seus efectes a la ciutat», a: COSTA, Lluís. *Història de Girona*, p. 559 i següents; MAYMÍ, Josep. *La Girona convulsa. Entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*, p. 60 i següents.

L'AUTONOMISTA

DIARI FEDERALISTA REPUBLICÀ I D'AVISOS I NOTÍCIES - ES PUBLICA A LA TARDA

ANY XXXIII

NUMERAL 285 NÚMERO 1 A 300000 DEL 1936

VIENRES 24-7

PRECIU: 1000 LITRES

PARLA L'ALCALDE DE GIRONA

"Des del primer moment - diu - vaig creure en la denúncia dels focciosos". - Després, referint-se a la tasca republicana en l'Ajuntament, afirma: "Farem una obra transformadora de Girona, aprofitant el que permet aquesta hora única de llibertat de moviment i de supressió de trabes legals".

El Sr. Alcalde de Girona, després d'una breu intervenció, ha parlat a l'Ajuntament de Girona. En primer lloc, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

Després d'això, ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual. Ha parlat de la tasca que s'ha de fer en el moment actual.

GIRONA, 24-7

7 d'agost de 1936

Joaquim de Camps i Arboix
assumí l'alcaldia de Girona
en els convulsos primers
mesos de la Guerra Civil.
AMG

FRANCESC DE A. ROCA AUGUET

DOCTOR EN FARMACIA

Ha mort el dia 7 del corrent, a l'edat de 62 anys

(E. P. D.)

El Sr. Roca va néixer a Barcelona, el dia 24 de setembre de 1873. Va estudiar a l'Escola de Farmàcia de Barcelona i va obtenir el títol de Doctor en Farmàcia el dia 24 de setembre de 1900.

Casa mortuària: Pujada de St. Domènec, 2.

No es convideja particularment.

Girona 7 d'agost de 1936.

guerra amb el pretext d'aturar una revolta comunista: hom procedí a ocupar llocs estratègics com Correus i Telèfons, l'estació de trens, tancar seus de partits i organitzacions sindicals, institucions locals i de la Generalitat... Quan a Girona arribaren les notícies per ràdio de què el general Goded, vingut per encapçalar l'aixecament militar, havia estat fet presoner i que l'exèrcit colpista havia estat derrotat a Barcelona (determinant que el mateix Goded donés l'ordre de capítular), els soldats tornaren a les casernes. Molts començaren a desertar o llençar les armes per les finestres que, portades a l'Ajuntament, es repartirien entre les forces antifeixistes.

La sublevació havia quedat derrotada i donava pas a un procés revolucionari que es traduï en les primeres hores en diferents actes de pillatges i en una fúria iconoclasta contra els nombrosos edificis religiosos presents a la ciutat, entre els quals el convent de les Bernardes que es trobava a poques desenes de metres de la casa de Camps i Arboix. L'onada de violències determinà que sacerdots, monges i capellans s'escapessin per no ser assassinats: de les 210 víctimes a nivell comarcal gironès, el 27,6% foren membres de l'Església.

En el marc de les noves relacions de poder a nivell català, amb les organitzacions obreres armades i propietàries dels carrers, el 21 de juliol naixia el Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA) amb representació majoritària de la CNT-FAI i amb la presència d'Esquerra, POUM, el nou partit PSUC, Unió Republicana, Unió de Rabassaires i UGT. La delegació gironina fou liderada per Expèdit Duran, de la FAI, i pel conegut líder republicà Miquel Santaló. Com totes les entitats del CCMA, la delegació gironina es féu càrrec del control real de l'administració local: des del control sobre l'ordre públic fins a la gestió de la nova economia col·lectivitzada, fruit de les expropiacions de les empreses i de les terres d'aquells propietaris considerats partidaris del cop d'estat, però també devien col·laborar en la creació de l'exèrcit de milícies per enviar-les al front i garantir l'avituallament de cada localitat i del conjunt del Principat si feia falta.

Contemporàniament, i a l'ombra del CCMA, es reorganitzaren els ajuntaments a tota Catalunya i l'

d'agost la Generalitat nomenava Joaquim de Camps i Arboix, alcalde de Girona. Ell mateix ho recordava d'aquesta manera:

*«Els fets del 18 de juliol portaren com a conseqüència immediata un capgirament en la constitució municipal. Després d'uns dies de Llorenç Busquets a l'alcaldia, el consistori —reconstituït amb elements d'Acció Catalana i socialistes en lloc dels regidors de la Lliga, carlins i monàrquics—, em féu l'honor i la dura comanda de confiar-me el càrrec. Fins al 20 d'octubre em correspongué viure una etapa excepcionalment compromesa i dolorosa. Compromesa per l'anomalia de la situació política, i dolorosa per la impotència d'evitar desafurs dels partits de classe damunt de persones i coses; un estat general de desvari com un malson».*³⁴¹

El 3 d'agost de 1936, hom podia llegir el discurs de Camps i Arboix com alcalde a les pàgines de *L'Autonomista*. Remarcà que havia acceptat el càrrec tot i ser «un sacrifici» ja que representava «el compliment del deure de l'hora». En aquest sentit, volia garantir la defensa de les llibertats conquerides en les jornades anteriors i va prometre que el seu mandat tenia tres imperatius: «el problema de l'atur involuntari, el problema escolar i el problema de la vivenda». Denuncià l'estat de fallida amb què les dretes havien deixat l'hisenda municipal i assegurà que es pagaria el deute. Per fer-ho, el nou Ajuntament revolucionari hauria taxat precisament aquelles èlits sociopolítiques i econòmiques que havien creat aquest dèficit financer. O amb les seves paraules directes: «el deute que ens han deixat les dretes serà pagat per les mateixes dretes». Acabà el seu parlament apel·lant a la unitat antifeixista en concòrdia amb les organitzacions obreres i recordat que tots eren «soldats en la guerra per a la llibertat».³⁴²

Quatre dies després, l'alcalde comunicava que ja havia impulsat l'enderroc de vivendes insalubres i la re-

341 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix. Testimoni privilegiat de la Girona republicana», p. 14.

342 «Parlament de l'Alcalde, Sr. Camps i Arboix, al poble de Girona», *L'Autonomista*, 3 d'agost de 1936, p. 2.

BUTLLETÍ.

Nom de l'Entitat. CENTRE D'UNIO REPUBLICANA
Domicili. Carrer, 13
Població. GIRONA
Nombre d'afiliats en l'actualitat. 590
" " " Juliol d'aquany. 590
Nom del President. Joaquim Camps i Arboix
" " Secretari. Llorenç Vila
Nombre de regidors de que es componia l'Ajuntament d'elecció popular
.24 regidors
Nombre de regidors que hi tenia el Partit. Vuit
Noms i càrrecs dels nostres representants en el Consell Municipal
actual. No n'hi ha cap per no haver-se constituït el Consell Muni-
cipal d'acord amb el Decret del Consell de la Generalitat.
Quina importància té el nostre Partit en aquesta població en rela-
ció als demás elements antifeixistes?
Teniu Milícies organitzades? NO
Amb quin nombre de milicians?
Teniu montat algun servei de resguarda? Un taller de confecció de
vestuària pels milicians del front.
Creieu convenient celebrar algun acte públic? MOLT
Quin resultat donaria? EXCEL·LENT I PROFITOS

Octubre de 1936

Resposta del Centre
d'Unió Republicana
de Girona a l'enquesta
realitzada pel Secretariat
General d'Esquerra
a l'inici de la Guerra Civil
per tal d'avaluar
la situació de les seccions
locals del partit.

FJI

modelació de la barriada de l'Hospital i la de la Barca. De la mateixa manera, l'Ajuntament havia realitzat la incautació del convent de les Bernardes, començant l'enderroc de l'edifici en qüestió.³⁴³ Així cal remarcar que tot i la breu experiència a l'alcaldia de la ciutat, Camps i Arboix aconseguí impulsar una positiva feina de sanejament de la ciutat, concretant unes realitzacions urbanístiques que, malgrat la commoció de la Guerra Civil, eren filles d'uns projectes que havia defensat des dels inicis de la dècada de 1920. Així amb raó, hi ha qui ha avaluat positivament³⁴⁴ la seva gestió municipal que va permetre l'eliminació de carrers estrets al barri del Mercadal, implicant que es tirés a terra el convent del carrer de les Bernardes i el començament de l'enderrocament de l'església del Mercadal.

A inicis de setembre i degut a les persecucions envers de molts advocats gironins, Camps i Arboix assumia també el control de la Junta del Col·legi d'Advocats de la ciutat per ordre de la Generalitat de Catalunya.³⁴⁵ Si públicament no podia afirmar-ho, és molt clar que ajudà, tant com li fou possible, a salvar vides humanes de les venjances de les organitzacions de classe. En aquest sentit, podem llegir una carta que envià a Santiago Masó i Valentí en la qual li demanava, l'agost de 1936, que anés a l'alcaldia *«per tractar un assumpte de positiu interès per Girona i en la solució del qual crec que pots influir-hi»*³⁴⁶ i per altres gestions que detallarem a continuació a l'hora de parlar de la seva tasca a la cancelleria de la República a Perpinyà. Podem afegir que, finalitzada la Guerra civil, a la primera reunió de la restablerta Junta del Col·legi d'Advocats es tornà a repetir el mateix cas que passà després dels Fets d'Octubre de 1934 o sigui que els papers i la documentació oficial de la institució es trobaven a casa de Camps i Arboix que, al 1939, es trobava a França. Així mateix, i després de recerques per

trobar on havia anat a parar la llibreta de la Caixa de la institució, es descobrí que el nostre personatge *«va utilitzar el compte durant la guerra, justificant la seva actuació en un escrit que va dirigir a la Caixa al·legant que desconeixia on es trobava el tresorer»*,³⁴⁷ tot i que com constava en l'Acta del col·legi *«tothom sabia que era a la presó»*.³⁴⁸ I cal remarcar també la informació que el saldo del compte era superior al que hi havia abans de la guerra.

Però tanquem aquest parèntesi i tornem als dies de la revolució: el 27 de setembre de 1936 es decidí la dissolució del CCMA a causa de l'entrada dels anarquistes al Govern de la Generalitat i el 9 d'octubre següent es dissolien tots els comitès locals del CCMA. S'havien de crear consells municipals amb la mateixa composició i representació que hi havia en el nou Govern presidit per Lluís Companys. A Girona,³⁴⁹ aquesta disposició s'havia de traduir en un consistori de trenta-tres regidors: CNT i Esquerra en tenien nou cadascú; PSUC, sis; POUM, Acció Catalana i Unió de Rabassaires, tres cadascú. La CNT gironina decidí unilateralment que la representació havia de ser diferent, quedant-se catorze regidories i atribuint-ne nou a ERC, sis al POUM, tres al PSUC i una al Partit Sindicalista. Esquerra i PSUC rebutjaren entrar en el consistori per no estar d'acord amb aquesta actuació dels anarquistes. El 1974, Camps i Arboix ho recordava així:

«els partits de classe gironins no volgueren respectar l'ordenament [de la Generalitat] i ens donaren peu, als que teníem títol de legitimitat, a prendre una actitud resolta: retirar-nos de l'Ajuntament com a significació màxima de protesta. Així ho vam fer per constar públicament, i la decisió fou avalada pel Centre polític del qual depeníem. Deixàvem a la caixa comunal al voltant del milió de pessetes, xifra que no deixava de fer il·lusió als futurs administradors de la ciutat. Fou Duran, de la

343 ROIG, G. «Parla l'alcalde de Girona», LA, 7 d'agost de 1936, p. 1.

344 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix, de l'arrauxament al prestigi acadèmic», p. 19.

345 «Notícies», 3 de setembre de 1936, p. 2.

346 FRM-FSM, «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Santiago Masó i Valentí», 14 d'agost de 1936.

347 MIRAMBELL, Enric. *Història de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Girona*, p. 18.

348 *Ibidem*.

349 CLARA, Josep. *El personal polític a l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*, p. 46-48; CARLES, F. «La insurrecció militar i els seus efectes a la ciutat» cit., p. 574 i següents.

*FAI, el que ocupà l'alcaldia. Nosaltres la deixàrem amb un respir de deslliurança».*³⁵⁰

Les negociacions continuaren amb una nova oferta dels homes de la CNT que, el 28 d'octubre, proposaren un altre consistori amb catorze regidories per a ells, deu per Esquerra, sis respectivament per POUM i PSUC, i dos respectivament per al Partit Sindicalista i el Partit Republicà d'Esquerres. Tot i la negativa inicial, Esquerra de Girona acabà acceptant aquesta imposició ja que el bombardeig de Roses del 30 d'octubre 1936 imposava la unitat de forces antifeixistes. Entre els diferents regidors, Camps i Arboix havia estat escollit per entrar en el nou consell municipal però no pogué perquè havia iniciat una nova etapa: la d'assessor de Josep Puig Pujades al consolat de la República a la ciutat de Perpinyà.

Canceller del cònsol de la República a Perpinyà i el Memoràndum Camps i Arboix per a la creació d'una zona neutral

Josep Puig Pujades havia estat nomenat cònsol de la República espanyola a Perpinyà el 31 d'octubre de 1936 amb l'objectiu de substituir Andrés Iglesias Velayos, fins aleshores al capdavant del consolat però de conegudes tendències de dretes i sospitós de tenir contactes amb els militars rebels. De fet, Iglesias Velayos intentà de tot per quedar-se amb el càrrec i denuncià que la seva destitució era un complot de la Generalitat de Catalunya i de la FAI per controlar aquella zona estratègica del sud de França. Finalment, la presa de possessió es realitzà el 20 de novembre de 1936 amb la presència, entre d'altres, de Camps i Arboix que fou presentat com a col·laborador i canceller del nou cònsol Josep Puig Pujades.³⁵¹ Des del novembre de 1936, es traslladà a viure a la capital del Rosselló i ell mateix explicà les gestions dutes a termes:

³⁵⁰ CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix. Testimoni privilegiat de la Girona republicana», p. 14.

³⁵¹ TEIXIDOR, Anna. *Josep Puig Pujades. Líder del republicanisme empordanès*, p. 101.

*«vàrem servir la funció de la millor manera que enteníem, calia procedir sense sentir els apassionaments de mal consell que demanaven desviar-la. Aprenguérem moltes coses, mesuràrem moltes relativitats, col·leccionàrem moltes experiències durant aquells dos anys i mig. S'hagué de lluitar constantment contra els agents de l'espionatge actius i perillosos en un departament de frontera».*³⁵²

Els documents diplomàtics consultats ens aclareixen que en data 5 de gener de 1937 Josep Puig Pujades demanava formalment a l'ambaixador de la República espanyola a París, Luis Araquistáin, que li autoritzés el nomenament de Camps i Arboix com a canceller. El mateix Araquistáin ho notificava el 7 de gener al Ministeri a Madrid.³⁵³

Des del seu nou càrrec, Camps i Arboix intentà ajudar a familiars i coneguts que li demanaren auxili en circumstàncies tan convulses: així a partir del mateix novembre es va fer càrrec dels seus nebots Jordi i Raimon Cambra que acollí a la seva residència del carrer Clemenceau 49 de Perpinyà, mentre les nebodes, Núria i Mercè Cambra van ser enviades a un internat públic de la mateixa ciutat a partir del febrer de 1937.³⁵⁴ Però volem destacar el seu altruisme en intentar ajudar les persones que es trobaven en dificultat, com fou el cas de la vídua del fiscal Vicente Henche Yagüe assassinat per unes patrulles d'incontrolats l'agost de 1936.

Entre la poca documentació, anterior a la Guerra Civil present en el Fons Camps i Arboix a l'Arxiu Nacional de Catalunya, queda una carta de María García Diaz, vídua de l'esmentat fiscal que, l'agost de 1937, li demanava:

³⁵² BC-FR, Manuscrits. 8879/3, «Entrevista a Joaquim de Camps i Arboix», cit., p. 7. Aquesta part no fou recollida en l'article publicat a *Presència* per manca d'espai i fou resumida pel mateix autor de l'entrevista, el professor Josep Clara, en l'entrada biogràfica de Camps i Arboix que encapçalava la pàgina.

³⁵³ AGA, Fons Ambaixada d'Espanya a París, Caixa núm. 54/11663.

³⁵⁴ Entrevistes de Giovanni C. Cattini: a Raimon Cambra, Barcelona, 6 d'octubre de 2014; i a Núria i Mercè Cambra, Barcelona, 20 d'octubre de 2014.

10 de març de 1937

Permis de conduire francès
de Joaquim de Camps
i Arboix
ANC - FONS JOAQUIM
DE CAMPS I ARBOIX

«Dada la amistad que le unía con mi difunto marido, me atrevo a pedirle que se digne de concederme el favor que a continuación le expongo: habiendo recibido la invitación que a continuación le enviamos conforme Ud. verá nos ofrecen hospitalidad unos amigos para pasar el tiempo que deseemos en su compañía, faltándonos el requisito esencial para dar carácter oficial a dicho documento, que como Ud. ya sabe es el visado de dicho Consulado. Esperando que dicho favor nos sea coincido dada la amistad y compañerismo con mi difunto esposo, se despide de Ud. Afectuosamente.»

I en la postdata, a part de donar l'adreça on enviar-li el passaport, la vídua del fiscal Henche li deia:

«Como usted sabe lo ocurrido nos ha dejado en situación precaria, por lo cual contamos con la generosidad de su parte de hacerlo lo más rápido posible. Muy agradecidos».³⁵⁵

355 ANC-FJCACM, Caixa núm. 23, «Carta de María García Díaz a Joaquim de Camps i Arboix. Barcelona, 10 d'agost de 1937»

La gestió anava a bon port, com es desprèn d'una carta que la mateixa María García enviava a Camps i Arboix i en què li deia: «Recibimos la carta estándole muy agradecida por el interés que se ha tomado por nosotros. Salude Ud. a su señora en mi nombre y reciba de esta familia un afectuoso saludo».³⁵⁶

Un altre testimoni del seu altruisme ens el dóna una carta que va rebre, el març de 1963, escrita per l'advocat Salvador Euras que li deia: «no olvido que tu em vas ayudar en aquellos tristos temps de la guerra incivil».³⁵⁷

Entre els records dolorosos d'aquells anys, Camps i Arboix tingué sempre viva la memòria de Manuel Carasco i Formiguera del qual, per exemple el 1946, reivindicava els ideals catalanistes i el seu compromís amb el país. Explicava que, sense aleshores saber-ho, l'acomiadà:

356 ANC-FJCACM, «Carta de María García Díaz a Joaquim de Camps i Arboix. Barcelona, 20 de setembre de 1937»

357 ANC-FJCACM, Caixa 1, «Carta de Salvador Euras a Joaquim de Camps i Arboix, El Vendrell, 14 de març de 1963» el subratllat és en la carta.

«per sempre a l'estació de Perpinyà el 1937, quan sense escoltar consells o avisos, voltat de la seva nombrosa fillada, [Carrasco] retornà a Euskadi, en compliment del deure i en l'exercici de la missió que li havia estat confiada per la Generalitat de Catalunya». ³⁵⁸

El desenvolupament de la guerra determinà que les gestions de Camps i Arboix es compliquessin. Ell mateix ho recordava així:

«quan València primer i Barcelona després, esdevingueren capitals de la República, el Consolat de Perpinyà es convertí com un petit ministeri, des d'atendre les primeres allaus de refugiats fins a realitzar la repatriació de la divisió que s'hagué de retirar de la Vall d'Aran passant per França. Visquérem intensament la gran tragèdia de l'èxode massiu del gener i febrer del 1939 i férem el possible per alleugerir-ne el dolor». ³⁵⁹

Precisament el 23 d'abril de 1938, quan, després de la caiguda de Lleida, el dia 3 del mateix mes, havia seguit la pèrdua de tot el territori català fins a Vinaròs on els militars franquistes havien arribat el 15 d'abril, Camps i Arboix envià una carta i un memoràndum a Raoul Didkowski, prefecte del Departament dels Pirineus Orientals. ³⁶⁰ La idea era que el final de la guerra podia tenir uns efectes dramàtics en el nord-est peninsular, especialment per l'èxode massiu de població que intentaria escapar-se de la crueltat dels guanyadors ja que la passió tan pròpia de l'espanyol, «especialment si no és català», ³⁶¹ es caracteritza per tenir en si mateix «el sorprenent complex de Torquemada

i Don Quixot». ³⁶² Per això, considerava que el desenllaç final de la guerra podia tenir dues fases: una primera en què els perdedors republicans duguessin a terme accions irracionals en contra dels que es consideraven «feixistes reals o imaginaris», ³⁶³ així com destruccions de les infraestructures del país, «amb la intenció de no deixar res útil de què es pugui beneficiar el conqueridor». ³⁶⁴ La segona fase que preveia Camps i Arboix era la de l'arribada dels franquistes que, com a guanyadors, imposarien el «seu despotisme, cedint a un odi inquisitorial i implacable». ³⁶⁵ Davant aquest probable escenari, Camps i Arboix deia que «en Catalunya, que és més sensible, més comprensiva, en poques paraules, més europea, aquest estat mental causava un indescriptible turment». ³⁶⁶ Per això, demanava a les autoritats franceses que intervinguessin per intentar declarar una treva amb el recolzament d'Anglaterra per tal d'imposar-ho als funcionaris acreditats per Franco. L'objectiu era crear unes zones temporalment neutrals en el territori fronterer, en què es recongués el dret d'asil o d'extra territorialitat temporal per tal d'evitar l'allau massiu a la frontera i garantir la vida i la integritat de totes les persones. El projecte de Camps era que aquesta zona coincidís amb «els límits de l'antiga província de Girona». ³⁶⁷

La proposta no prosperà, no tenim evidències que el Prefecte Didkowski transmetés als seus superiors la proposta de Camps i Arboix però sabem que escrigué amb llapis, damunt la carta: «Remercier de cette lettre qui a retenu toute mon attention». ³⁶⁸

Tot i això, el 25 de gener de 1939, quan hi havia milers de fugitius a les portes dels posts fronterers del departament dels Pirineus Orientals, el titular francès d'Afers Estrangers, Georges Bonnet, sol·licità al go-

358 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Manuel Carrasco», *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, núm. 14 (1946), p. 31-32.

359 BC-FR, Manuscrits. 8879/3, «Entrevista a Joaquim de Camps i Arboix», cit., p. 7

360 Citat per STEIN, L. *Más allá de la muerte y del exilio*, p.267-269. L'original francès publicat a *Bulletin d'Information. Fondation Internationale d'Etudes Historiques et Sociales sur la Guerre Civile d'Espagne de 1936-1939*, núm. 4 (1982), p. 116-118.

361 *Ibidem*.

362 *Ibidem*.

363 *Ibidem*.

364 *Ibidem*.

365 *Ibidem*.

366 *Ibidem*.

367 *Ibidem*.

368 Cf introducció al document publicat al *Bulletin d'Information. Fondation Internationale d'Etudes Historiques et Sociales sur la Guerre Civile d'Espagne de 1936-1939*, núm. 4 (1982), p. 116.

vern de Burgos que s'establís una zona neutral que tenia les mateixes característiques que la que havia presentat mig any abans Camps i Arboix al prefecte Raoul Didkowski. Els franquistes rebutjaren la proposta que havia estat ben rebuda tant a França com Anglaterra.³⁶⁹

Sigui com sigui, Camps i Arboix restà «*al peu del canó fins a què, a primers d'abril, el Govern francès reconegué el del general Franco*».³⁷⁰ Començaren aleshores els anys més difícils, vivint primer com a refugiat a Perpinyà durant tota la Segona Guerra Mundial, i després a l'Argentina on hi residia una cunyada, germana de Carme Mercader, des de feia anys.

369 STEIN, L. *Más allá de la muerte y del exilio*, p. 31; DÍAZ, Daniel. *Entre filferrades. Un aspecte de l'emigració republicana dels Països Catalans (1939-1945)*, p. 15 i 16; CASTELLS, Víctor. *Nacionalisme català i guerra civil a Catalunya (1936-1939)*, p. 235 i següents.

370 BC-FR, Manuscrits. 8879/3, «Entrevista a Joaquim de Camps i Arboix», p. 7-8.

QUADERNS

D'ESTUDIS POLITICS, ECONOMICS I SOCIALS

Numero 1

Gener 1945

SUMARI

Grup d'Estudis Polítics	***
El gran problema del poder executiu	<i>Humbert Torres</i>
A propòsit d'unes declaracions dels Catalans de Londres	<i>Claudi Ametlla</i>
La terra catalana : Figura de Catalunya	<i>A. Roca i Virgili</i>
Liquidació de la guerra civil :	
La qüestió de les responsabilitats	<i>J. de Camps i Arboix</i>
Les possibilitats constitucionals d'Espanya	<i>Victor Hurtado</i>

INFORMACIONS I COMENTARIS

Nota preliminar sobre l'economia espanyola	<i>Ferran Culto</i>
◆ El comerç exterior d'Espanya	
◆ Els pressupostos de l'Estat per a 1944	
◆ Els anteriors pressupostos de l'Estat	
◆ La subvenció que cobra Falange	
◆ La circulació fiduciària espanyola	
◆ Un exemple d'economia mal dirigida	
◆ Subvenció de 500 milions a l'Ajuntament de Madrid	
◆ Els Espanyols davant la imminència de llur retorn a la pàtria	
◆ Eleccions a Espanya	
◆ Unes declaracions del general Franco	
◆ Franco-Falange contra el mur	
◆ L'Espanya germanitzada	
◆ Un discurs de Mister Churchill	

Gener de 1945

Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials, fou la primera iniciativa de l'exili català intel·lectual després de l'alliberament de França del domini nazi.

BC

Preu : 30 Frs.

1939-1949.

L'exili francès i argentí

5

La tertúlia de la Casa Ametlla de Perpinyà

Deixades les tasques diplomàtiques, Joaquim de Camps i Arboix havia de sobreviure com milers d'exiliats de catalans a França, això sí en unes condicions impensables per a la gran majoria dels pròfugs espanyols que malvivien en els indignes camps d'acollida que la República francesa organitzà per rebre l'allau de republicans que fugien de les tropes franquistes. Camps i Arboix podia comptar amb una còmoda residència a Perpinyà i unes entrades periòdiques que li arribaven de la renda que tenia la seva dona Carme a Buenos Aires, que no li permetien una vida luxosa però li garantien el mínim necessari que en aquell context ja era quelcom.³⁷¹ El mateix Eugeni Xammar recordava que en els temps que va estar a Perpinyà havia trobat refugi en la companyia i amistat de la tertúlia integrada per Claudi Ametlla, Amadeu Hurtado i Camps i Arboix, als quals s'hi afegien també altres refugiats catalans. Xammar recordava que Josep Coll i Mas, que havia sigut exdirector general d'Ensenyament de la República, es dedicava a

«col·locar, a bon preu, mercaderia comestible difícil de trobar, entre catalans refugiats que disposaven encara de mitjans econòmics com eren els Ametlla, els Hurtado i el mateix Camps i Arboix i no pas jo desgraciadament. De la rendeta que la meua muller havia acumulat n'anàvem vivint, però els preus de les botifarres, de la cansalada i de l'oli que ofería en Coll i Mas eren netament superiors a les nostres forces».

I en referència al context històric i polític, Xammar esmentava que en aquella hora tan tràgica per a les democràcies occidentals com fou 1940 l'únic que defensava la victòria de Gran Bretanya era Camps i Arboix:

«per ell la derrota d'Alemanya i la victòria d'Anglaterra eren coses que estaven inscrites en el llibre dels profetes i no calia preocupar-se'n. Era qüestió de saber

371 Entrevista de Giovanni C. Cattini a Núria i Mercè Cambra, Barcelona, 20 d'octubre de 2014.

esperar que els esdeveniments vinguessin a donar la raó al senyor Camps».

En fi, unes anècdotes que però ajuden a entendre un element bàsic de la seva personalitat, profundament optimista i alegre malgrat les situacions adverses i amb una gran passió pel bridge.³⁷²

Aquest optimisme emergeix també en els dietaris de Ferran Soldevila, el qual, el 26 de gener de 1939, es trobava a Perpinyà i s'entrevistava amb Camps i Arboix que havia estat company seu d'estudi. Si l'entorn generalitzat dels compatriotes a la capital de la Catalunya Nord estava plantejant-se l'oportunitat de marxar cap a les Amèriques, ell no ho feia. Així ho explicava Soldevila:

*«En Camps i Arboix, que he anat a veure després [de parlar amb l'esposa de Bosch Gimpera, la família Ametlla i Rubió i Tudurí], és l'únic que no sembla pensar-hi malgrat que té una germana [de la seva dona] casada a Buenos Aires. "Ui és molt seriós això d'anar a Amèrica. Cal esperar a veure com evoluciona la situació política...". "Per tornar a entrar?", he interromput. "Sí, sí... i això d'aquí a sis mesos, potser d'aquí a un any, ja es veurà"».*³⁷³

La seva vida transcorria en aquests anys en l'esmentat grup que es reunia a casa de Claudi Ametlla. Aquest domicili es trobava en un carrer estret que donava a l'avinguda de Wilson, no gaire lluny d'on vivia ell mateix; Amadeu Hurtado vivia amb la filla i el gendre, l'enginyer industrial Ferran Cuito, que havia estat un dels col·laboradors més estrets de Lluís Nicolau d'Olwer durant la seva etapa al Ministeri d'Economia, al carrer Ramon Llull, a poques passes també de la casa d'Ametlla.³⁷⁴ El nét d'Amadeu Hurtado, Amadeu Cuito, ha explicat a les seves memòries que anava sovint a recollir el pare i l'avi de les tertúlies de casa

Ametlla a l'hora de sopar ja que, sovint, les discussions polítiques o les llargues partides a bridge solien allargar-se més del compte:

*«els més aficionats [al Bridge] eren en Xammar, el mateix Ametlla, el pare i en Joaquim de Camps i Arboix, un home menut, de cap i ulls rodons, dotat d'una veu articulada i metàl·lica, que havia estat alcalde de Girona, també gran amic de la casa».*³⁷⁵

L'evolució ideològica de Camps i Arboix: una agenda del liberalisme català

L'ascendent ideològic i cultural, així com la reflexió sobre les experiències i els homes de la República expressades per l'autoritzada veu d'Amadeu Hurtado i de Claudi Ametlla va ser segurament cabdal en l'evolució política de Camps i Arboix que, durant aquest període d'exili a l'Estat francès, pogué enriquir-se intel·lectualment amb una ingent sèrie de lectures. Això queda reflectit en les divuit llibretes que es troben en el seu fons personal de l'Arxiu Nacional de Catalunya on es poden llegir els resums, les reflexions de tota una sèrie d'autors francesos i internacionals, aleshores de capçalera, que responen als noms de Gaëtan Picon, Raymond Patenôtre, Louis Le Four, Charles Rist, Edmond Giscard d'Estaing, Jacques Bainville, Pierre Lucins, Louis Marlio, Henri Hauter, André Siegfried, Henri Sée, Anatole France, Guglielmo Ferrero, Walter Lippmann, Harold Laski, juntament amb autors espanyols com José Ortega y Gasset o Salvador de Madariaga, entre d'altres. Totes aquestes ressenyes s'acompanyen de comentaris i idees seves, articles i escrits inèdits.³⁷⁶ Entre d'altres, n'analitzem un que té la virtut de prefigurar la que fou la ideologia que el caracteritzà fins al final de la seva vida. Es tracta d'un llibre inèdit de reflexió sobre el liberalisme català, datat del 24 de gener de 1944,³⁷⁷ que es divideix en tres grans apartats: un de reflexions

372 XAMMAR, Eugeni. *Seixanta anys d'anar pel món. Converses amb Josep Badia i Moret*, p. 488 i 480-481.

373 SOLDEVILA, Ferran. *Dietaris de l'exili i el retorn. Volum. 2. El retorn*, p. 392-393.

374 CUITO, Amadeu. *Memòries d'un somni*, p. 25.

375 *Ibidem*, p.30.

376 ANC-FJCACM, Caixa núm. 3.

377 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Una agenda del liberalisme català, 24 de gener de 1944*.

generals sobre el liberalisme polític i les seves vinculacions amb la democràcia; el segon sobre l'aplicació d'aquests plantejaments a la realitat catalana i el tercer de les relacions amb la resta d'Espanya.

En el pròleg d'aquest llibre, Camps i Arboix es declarava optimista amb el futur del liberalisme que permetria:

«la reconstitució sobre bases sòlides de la cooperació internacional, [...] la creació d'un organisme mundial prou fort, per imposar la llibertat individual i la pau».

En aquest sentit, es declarava deutor de les reflexions de Walter Lippmann sobre la necessitat de crear un neoliberalisme a nivell teòric general, mentre a nivell català la seva *«guia i orientació»*³⁷⁸ eren les teories d'Enric Prat de la Riba i Francesc Pi i Margall, així com a nivell espanyol es recolzaria en Ortega i Gasset i Madariaga, entre d'altres. El text introductiu plantejava aleshores aportar uns materials de reflexió per a tots els liberals catalans sensibles

*«a la responsabilitat que tenim en la tasca ingent de reconstruir la terra benamada», amb l'avinentesa que «si el passat ens separa, sigui l'acord sobre l'esdevenidor qui ens uneixi, amb una unió feta d'emoció patriòtica i de deure cívica».*³⁷⁹

Camps i Arboix reivindicava doncs en el primer apartat l'ideal del liberalisme en tots els seus aspectes filosòfics, així com les aportacions de l'escola del neoliberalisme defensora de practicar una política social prou progressiva amb la finalitat de corregir les injustícies del sistema amb uns plantejaments utilitaristes bentamians i una intervenció tant de l'Estat com de les empreses privades per garantir treball, vivenda, sanitat i assistència social a tot ciutadà. En aquest marc, defensava la democràcia liberal, fonamentada en el sufragi universal com a sistema que havia de ser proporcional i per districte. L'únic problema de la democràcia com a sistema era el parlamentarisme, fill dels

³⁷⁸ *Ibidem*, p. 2.

³⁷⁹ *Ibidem*.

excessos de la retòrica i que s'havia de limitar amb una estricta divisió de les funcions de l'Estat. Les conclusions eren clares:

*«la democràcia té els seus defectes, però malgrat tot, és el sistema que en té menys, i sobretot és l'únic possible quan el poble ha adquirit un cert grau d'educació política».*³⁸⁰

En aquest marc, apostava perquè en la postguerra es creés una cooperació internacional que garantís la seguretat col·lectiva, possible amb un desarmament moral, amb la difusió d'una llengua comuna internacional per facilitar les comunicacions i sobretot amb la creació d'una nova Societat de Nacions amb més poder coercitiu per evitar noves follies.

Respecte als problemes catalans, Camps i Arboix apostava per una revisió del catalanisme, especialment remarcava que havia de defugir les seves definicions acadèmiques com nació i centrar la seva atenció per aconseguir resultats pràctics. Reprotxava al catalanisme dos errors persistents: el confusionisme i l'exclusivisme. Tant el primer com el segon havien causat la desafecció de la resta de l'Estat espanyol cap a Catalunya. Davant de tot això, el nostre personatge considerava que el neocatalanisme havia de defensar que:

*«Catalunya és un Poble amb personalitat pròpia, definida i fixada conjuntament per la història, la llengua i la voluntat dels Catalans»*³⁸¹

Però al mateix temps havia de contribuir a la governabilitat d'Espanya entesa com *«llur pàtria política»*³⁸² que s'havia de replantejar en una República federal. En aquest marc, defensava el bilinguisme per ser fórmula de països *«espiritualment a la capdavantera de la civilització»*³⁸³ com Suïssa o Bèlgica, la cooficialitat idiomàtica a Catalunya s'havia d'acompanyar també per la de les banderes (senyera i republicana espanyola).

³⁸⁰ *Ibidem*, p. 13.

³⁸¹ *Ibidem*, p. 17.

³⁸² *Ibidem*, p. 18.

³⁸³ *Ibidem*, p. 19.

Defensava un ampli autogovern del Principat que tindria com a llengua i bandera oficial la catalana i que el sistema federal seria la millor garantia per la convivència amb Espanya. Respecte al tema econòmic català, Camps i Arboix defensava, pel que feia referència al sector primari, la vigència de la Llei de Contractes de Conreu ja que garantia l'accés a la propietat i intentava limitar al màxim que les terres fossin un mer instrument de renda. Respecte al sector industrial, considerava fonamental continuar en l'especialització i difusió dels coneixements tècnics tal i com la Universitat Industrial havia fet en els anys anteriors. Així mateix, en línia amb les preocupacions expressades per la intel·lectualitat catalana en els anys republicans, preveia polítiques per fomentar la natalitat dels catalans i acords amb els governs espanyols per dosificar, controlar i regular els fluxos migratoris que provenien de la resta de l'Estat cap al Principat. De la mateixa manera, considerava que l'eix vertebrador de la nova Catalunya autònoma s'havia de bastir sobre municipis que havien de tenir un mínim de 3.000 persones, procedint així a l'agregació de petits municipis per arribar a aquest nombre. Aquestes entitats havien de ser governades per consistoris elegits democràticament per sufragi universal i proporcional.

Camps i Arboix apostava per crear un vertader partit liberal català que es caracteritzés per la defensa d'aquests postulats però sense demagògies i confusionismes ja que *«en aquests dos esculls tan perillosos com freqüents han topat i naufragat gairebé tots els partits catalans, sobretot en els darrers temps»*.³⁸⁴ Rebutjant els personalismes, creia que els partits del futur havien de correspondre *«a les grans escoles del pensament humà»* i el partit liberal que somniava havia d'estar format per destacades figures de la intel·lectualitat liberal i havia de tenir una secció d'estudis sobre política liberal catalana, espanyola i mundial per mantenir contactes freqüents i tenir aliances estratègiques cabdals també per al desenvolupament de la democràcia espanyola.

L'últim apartat del llibre estava dedicat als anomenats problemes espanyols: considerava que les injustí-

cies dutes a terme durant la Guerra Civil havien de ser depurades, començant pels militars que s'havien aixecat en armes contra la República i que havien demanat ajuda a potències estrangeres. La depuració havia de continuar també amb totes aquelles persones civils que havien dut a terme crims. Deia clarament:

*«la insensatesa criminal dels vencedors de la guerra civil ha permès que, cinc anys després d'acabada la lluita sobre els camps de batalla, subsisteixi encara en els esperits tots els ferments de la guerra civil, avivats pels odis acumulats i per l'idiotisme i la crueltat del règim falangista»*³⁸⁵

La convivència a Espanya seria possible només amb una política de conciliació inspirada en els principis del liberalisme, que significués la fi del predomini de les oligarquies militar i clerical que històricament havien impedit la supremacia del poder civil a la base dels moderns estats democràtics. Camps i Arboix continuava la seva reflexió defensant que el ressorgiment d'Espanya passava per la implantació d'una República federal, com a *«millor i adequada estructura»*.³⁸⁶ Aquesta República havia de ser presidencialista amb una cambra fruit de la representació universal i democràtica de tota la ciutadania i una altra cambra expressió de tots els interessos dels estats federals. Preveia també la creació d'un Poder Judicial independent, lluny del poder executiu, i expressió de la carrera judicial i de vocals corresponents a cada Estat de la federació.

L'últim gran problema que tractava l'estudi era l'economia espanyola que, segons ell, necessitava una modernització profunda. Aquesta era possible només mitjançant un sistema fiscal proporcional que gravés les riqueses i que acabés amb l'evasió fiscal per part dels contribuents. El segon camp era el món rural que necessitava una reforma agrària que difongués la propietat i que introduís els coneixements tècnics moderns en l'agricultura. Així mateix els governants havien d'afavorir uns processos d'industrialització ra-

³⁸⁵ *Ibidem*, p. 33.

³⁸⁶ *Ibidem*, p. 36.

³⁸⁴ *Ibidem*, p. 28.

cional al llarg de l'Estat. Camps i Arboix plantejava la modernització del sistema de ferrocarril, l'adaptació a l'ample de via europeu i l'electrificació de les vies. Contemplava polítiques intervencionistes també en la construcció de carreteres i en la modernització de la marina espanyola.

Finalment acabava remarcant que la Tercera República espanyola que ell defensava havia d'implicar-se en la política internacional en nom de la defensa de la Pau i de la democràcia, allunyant-se dels tradicionals «fums d'un imperialisme inconsútil, per fora, de sentit i de mesura»,³⁸⁷ Així mateixa, la nova Espanya havia de presentar-se davant de l'opinió pública internacional com a cobel·ligerant, ja que la Segona República «sofrí el primer atac concertat de les potències totalitàries»,³⁸⁸ que la Guerra civil fou «la prefiguració de la de 1939» i havia de recordar «la culpable inhibició i ceguera de les potències democràtiques». Les últimes paraules de l'escrit plantejaven una República oberta a Europa, que actués en solidaritat peninsular amb Portugal i en col·laboració econòmica amb Amèrica llatina.

Aquest escrit palesa l'allunyament de Camps i Arboix d'Esquerra, partit en el qual havia militat des del començament de 1933, una defecció que s'explica, entre d'altres arguments, per l'ensulsiada del final de la Guerra Civil que havia determinat una profunda descomposició de les forces polítiques catalanes dividides per les dissidències.³⁸⁹ Abans de passar la frontera el febrer de 1939, el president Lluís Companys havia dissolt el Govern de la Generalitat, simbolitzant així la ruptura de la política unitària mantinguda fins aleshores amb el PSUC. En l'exili, el mateix president es trobà

amb el gran problema d'haver d'aturar les divisions i el descrèdit que envoltava la mateixa institució de la Generalitat, que patia els recels de tot el que estava relacionat amb els polítics de la República.

En un intercanvi de cartes amb Josep Maria Batista i Roca, Camps i Arboix remarcava que l'exili havia determinat la dissolució de l'autoritat de tot el que representava la Catalunya republicana. Davant d'aquesta afirmació el fundador de Palestra no dubtava en afirmar que «[...] *crec que caldria fer un esforç per a mantenir les institucions. El que tu em dius que en passar la frontera vers l'exili totes les institucions deixaren de tenir vida no solament de dret sinó també en la consciència dels catalans, ho trobo molt natural donat el temperament anarcoide i iconoclasta de molts sectors de la nostra gent*»³⁹⁰ però li argumentava que s'havien de mantenir les institucions catalanes precisament per no fer el joc als franquistes que havien dissolt qualsevol petja de la Generalitat i dels drets nacionals de Catalunya.

El president Companys intervingué precisament en aquesta direcció en intentar crear un Consell Nacional català mitjançant una sobrerrepresentació d'intel·lectuals en el govern de la Generalitat a l'exili, ja que aquest sector mantenia un prestigi que no havia estat involucrat del profund descrèdit que havia arrossegat la derrota en la Guerra. Aquestes figures —del calibre d'un Pompeu Fabra, un Antoni Rovira i Virgili o un Jaume Serra i Hünter— havien de jugar el paper de cohesionant entre les divisions de l'exili i de referents per als catalans de l'interior que no volien perdre l'esperança de poder tornar a teixir el fil conductor amb el passat de la cultura nacional. Tot i això, l'ocupació nazi de França impossibilità la vida d'aquesta institució catalana; el mateix Companys fou detingut l'agost de 1940 i enviat a Madrid i d'aquí a Barcelona, on les autoritats franquistes l'afusellarien el 15 d'octubre després d'un judici sumaríssim. La màxima autoritat del poder català requeia, en virtut de l'Estatut interior de Catalunya, en fins l'aleshores president del Parlament, Josep Irla.

390 CASTELLS, Víctor. *Nacionalisme català a l'exili (1939-1946)*, p. 148 i següents.

387 *Ibidem*, p. 44-45.

388 *Ibidem*, p. 45.

389 Les vicissituds de la Generalitat des del final de la Guerra Civil fins a 1954 tenen el seu estudi de referència a MORALES, Mercè. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, però també a DÍAZ, Daniel. *El catalanisme polític a l'exili: 1939-1959*; DÍAZ, Daniel. *De la Guerra Civil, l'exili i el franquisme: 1936-1975*; AGULLÓ, J. (dir.). *Reflexionant l'exili. Aproximació a l'exili republicà: entre la història, l'art i el testimoniatge*; PESSARRODONA, Marta. *França 1939: la cultura catalana exiliada*; DIVERSOS AUTORS, *L'exili republicà: política i cultura*.

Paral·lelament existien altres organismes de representació de l'exili polític català tant a Londres com a Amèrica. El grup més dinàmic era sens dubte el de la capital britànica, liderat per Carles Pi Sunyer i recolzat per personatges emblemàtics com Pere Bosch i Gimpera, el doctor Josep Trueta o Josep Maria Batista i Roca, entre d'altres. Les tesis autoderministes del Consell de Londres van ser ben acollides en els grups de l'exili català a Amèrica. Tot i el suport rebut aquest grup no va poder convertir-se en referent pels catalans exiliats a França, ni tampoc en l'estructura del partit. Altrament, va ser desautoritzat per la presidència de la Generalitat l'estiu de 1942, sense capacitat però per aturar litigis i confusions entre els republicans catalans exiliats. Aquests litigis acabaren només amb l'alliberament de França quan el president Irla exercí activament la presidència de la Generalitat i intentà fer convergir els esforços dels republicans catalans en un esforç conjunt.³⁹¹ Cal remarcar que anteriorment, l'octubre de 1944, el mateix president Irla havia donat a conèixer el seu primer manifest públic, demanant la unió nacional i expressant la voluntat de reactivar el Consell Nacional. La diàspora de l'exili determinava que aquest organisme veiés la llum el gener de 1945 sota la direcció d'Antoni Rovira i Virgili i amb la presència d'Humbert Torres, Joan Sauret, Lluís Nicolau d'Olwer, Claudi Ametlla o Ferran Cuito, entre d'altres.

El caliu de les esperances que aixoplugava el final de la guerra determinava que, al voltant de l'octubre de 1944, els tertulians de casa Ametlla plantegessin la creació d'un Grup d'Estudis Polítics amb la finalitat de tranquil·litzar els ànims de l'exili i intentar aplegar esforços i reflexions per crear un gran front unitari català i republicà. En aquest sentit, Camps i Arboix escrivia el 4 de novembre de 1944 a Ramon Xuriguera per explicar-li-ho:

«Us escric per exposar-vos la iniciativa que hem tingut un grup d'amics de constituir un Grup d'Estudis Polítics [...]. Enmig de l'espectacle desolador que es ve

donant per part dels refugiats impacients, creant unions per a més barallar-se, i plantant botigues, contrabotigues, ressuscitant totes les velles rampoines i mantenint incòlume l'esperit que ens porta a la desfeta i a l'exili, hem pensat que seria escaient d'oposar-hi un altre esperit: el de l'estudi, la convivència i el treball en equip, que el Grup representa.»

En aquest marc, li proposava de col·laborar en un projecte de revista que tenien pensat:

*«De moment ens procupem d'obtenir unes adhesions i de preparar el primer número de Quaderns. Amb aquest, és a dir, amb un fet acomplert apareixerem a la vida pública. Cuidem de l'organització Cuito, [Juli] Sunyer i jo; i al Comité de redacció hi formen part, ademés, Fabra, Ametlla i Xammar. Mentre Fabra revisa els original gramaticalment. L'acollida que ha tingut el projecte ha estat més que favorable, entusiasta. Quaderns serà una publicació que les circumstàncies ens obliguen de fer en ciclostyle, però que externament pensem que quedarà molt bé. Tindrà una seixantena de pàgines de text, publicant-se en el primer número que pensem sortirà a finals de mes, treballs de l'Humbert Torres, Rovira i Virgili, Ametlla, Víctor Hurtado, Cuito i un de meu. No cal dir que comptem amb vós i que esperem ens enviareu quelcom. Els temes són de qüestions polítiques, econòmiques i socials, amb preferència d'aplicació pràctica i actuals en el possible».*³⁹²

392 ANC-FRXP, Caixa Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera, 4 de novembre de 1944, cit per CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1996): ideologia, activitat cultural i literatura*, volum III. CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literatura*. Recentment aquesta revista ha motivat els estudis de SAFONT, Joan. «Els "Quaderns" de Perpinyà, la darrera temptativa intel·lectual del catalanisme liberal a l'exili» a Serra d'Or, i els que jo mateix he publicat: CATTINI, Giovanni C. «Cultura política i exili. L'ocàs del republicanisme català (1939-1948)» a SANTACANA, Carles. (ed.). *Entre el malson i l'oblit*, p. 215-243 i CATTINI, Giovanni C. «España y Cataluña. Pensando el catalanismo desde el exilio. Los refugiados de Acció Catalana en Perpiñán (1945-1947)», a: ARCHILÉS, Ferran; SAZ, Ismael. (eds.). *Naciones y Estado. La cuestión española*, p. 89-105.

391 VILANOVA, Francesc. «El Consell Nacional de Londres», p. 35-54.

Així doncs, el gener de 1945 començà la publicació dels *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, una de les revistes de més prestigi de l'exili català que aviat es conegué com Quaderns de Perpinyà.³⁹³ Des del primer número, quedava clar que la revista plantejava estudiar el món que l'envoltava amb els seus reptes i sempre des del plantejament de la reivindicació de la democràcia i amb la voluntat de posar-se al corrent «dels moviments d'opinió mundial i de les fórmules de tot ordre que es preconitzin, per estudiar uns i altres, en interès de Catalunya».³⁹⁴ D'aquesta manera la revista volia representar un pont de contacte entre els catalans exiliats i els de l'interior, sense voler representar un partit polític sinó una agrupació lligada al món de la cultura i política catalana de manera transversal. En la pàgina final, s'hi deia clarament per a qui era pensada la revista: «en especial als catalans estudiosos i de professió intel·lectuals, als quals va principalment adreçada aquesta modesta obra d'unitat catalana».³⁹⁵

El 20 de gener següent, la revista, i el grup d'estudi que l'animava, es reunien al local social Casal de Catalunya de Perpinyà que se situava precisament a l'avinguda del President Wilson número 5 —Camps i Arboix vivia al número 7 del mateix carrer— i s'organitzà el grup en tres Secretaries: la de Relacions, dirigida per

ell mateix; la d'Arxiu i Documentació, per Ferran Cuito, i la de Tresoreria, per Juli Sunyer.³⁹⁶

La revista tingué una bona acollida com ho demostra una carta de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera: «*Quaderns: Parlem d'això primer. Ha obtingut un èxit reconfortant i indiciari. Els dos números que portem publicats han estat literalment arrabassats de les mans, segons frase estereotipada. Les cartes d'adhesió que rebem, sobretot de la gent inconeguda que viu, o mal viu, escampada per les terres de França, és senzillament emocionant. Hi ha un afany de llegir coses clares i concretes, lluny de generalitats i altres endergues, que han estat la característica de la literatura política servida fins ara en l'exili.*»³⁹⁷

Si els primers números es caracteritzaven per l'eufòria del final de la guerra, a partir del gener de 1946 anà minvant, com reflectia un editorial del número 12 que afirmava laconicament que «en donar vida a la nostra publicació [...] volíem que fos curta, contràriament als vots que solen saludar tota naixença. Descomptàvem que, imminent la victòria del món damunt dels totalitarismes, la nostra no podia ésser una iniqua excepció. I en la fel·l·icitat eventualitat, que donàvem per certa, aquesta revista, nada exclusivament per combatre la tirania franquista, no hauria ja tingut raó d'ésser.»³⁹⁸

Tot i això, el 1946 fou l'any de màxima expansió per a la revista ja que la seva difusió creixé notablement com es desprèn d'una carta de Camps i Arboix: «*Sembla que Quaderns ha trobat en terres d'Amèrica una falaguera acollida, puix que parlen de 300 exemplars a distribuir. Així hem passat ja en el número 12 a 1.200 de tiratge.*»³⁹⁹ A més, i clandestinament, la revista es

393 Sobre la revista *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, LESELBAUM, Charles. «Ferran Cuito et la revue *Quaderns*», a *Iberica II, cahiers ibériques et ibéro-américains de l'Université de Paris-Sorbonne*, p. 317-347 i LESELBAUM, Charles. «Nature et fonction de la revue *Quaderns* dans l'antifranquisme de l'après-guerre», a *Typologie de la presse hispanique, actes du colloque*, p. 186-193. Pel context de les revistes culturals catalanes vegeu LLOMBART, Maria. *Les exilés catalans en France: histoire d'une résistance culturelle (1939-1959)*, i LLOMBART, Maria. «Premsa cultural catalana a França. Els primers vint anys d'exili republicà. Alguns exemples», a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 13 (2002), p. 129-133.

394 ***, «Grup d'Estudis Polítics», a *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, núm. 1 (gener de 1945), p. 1.

395 «Notes de la Redacció», a ídem, p. 36.

396 «La primera reunió del "Grup d'Estudis Polítics"» a *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 2 (març de 1945), p. 40.

397 ANC-FRXP, Caixa Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera, 25 de febrer de 1945, cit per CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1996)*... tesi cit. Vol. III cit.

398 «"Quaderns" als seus amics» a *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 12 (1946), p. 1-2.

399 ANC-FRXP, Caixa Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera, 2 de març de 1946, cit per CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): ideologia, activitat cultural i literatura*, Vol. III.

va distribuir també al Principat gràcies al Front Universitari de Catalunya:⁴⁰⁰ una acollida que ja havia estat comentada amb gran alegria a Perpinyà en la tertúlia de casa Ametlla l'agost de 1945, quan Ferran Cuito explicà que havia rebut «una lletra molt afectuosa del Front Universitari de Catalunya, en la qual deien que l'obra dels QUADERNS era l'obra veritable i endavant».⁴⁰¹ Altres alegries, la tardor del 1946, quan Antoni Rovira i Virgili començà a formar part de la tertúlia de casa Ametlla; com recordava el mateix Rovira el 2 de setembre de 1949: «quan vaig venir a Perpinyà, aviat farà tres anys, a casa de l'amic Ametlla no hi havia prou cadires, butaques, tamborets, ni canapès per fer seure tota la gent de la tertúlia».⁴⁰²

Al llarg de 1946 les esperances van anar apaïgant-se degut a l'estabilitat, malgrat tot, del franquisme; així el gener de 1947, una nota de la redacció admetia que les esperances del final de la dictadura estaven lluny de complir-se⁴⁰³ i, de fet, l'estiu d'aquell any sortiria l'últim volum dels *Quaderns d'estudis polítics*. Durant els dos anys i mig en què van sortir, se'n van publicar vint-i-quatre números. A finals de desembre d'aquell mateix 1947, Claudi Ametlla escrivia a Ramon Xuriguera per comentar-li que gairebé s'havia quedat sol i que no podia fer-se càrrec de la revista ja que fins i tot l'empresa on es feia els havia desnonat, o amb les seves paraules: «No sé que serà de *Quaderns* però el més probable és que no torni a sortir. La impremta que el tirava ens ha desnonat i l'única que resta ací per a imprimir-lo ens en demana 60% més car. I

això coincidint amb la marxa definitiva d'en Camps, a l'Argentina, i temporal, que pot ser definitiva, de Cuito a Mèxic, em crea un problema molt complicat que no m'abellix de resoldre, molt més tenint jo mateix els plans de què us parlo més amunt. Tinc un article vostre que havia d'anar en el proper número. No us el torno perquè si en Cuito torna, com mig va prometre, a dar-rers de febrer, podria ser que amb alguna modificació, tornéssim a fer sortir la revista, que té realment un públic fidel, tant ací, com a Amèrica, com a Catalunya.»⁴⁰⁴

Els principals temes de debat a la revista tenien a veure amb el paper de Catalunya, un cop enderrocada la dictadura. Al llarg dels diferents números aparegueren els diferents plantejaments autonomistes dins d'un marc monàrquic o republicà, com les tesis més rupturistes amb la vella legalitat republicana com podien ser les tesis de Carles Pi i Sunyer o Josep Maria Batista i Roca des de Londres, partidàries d'una línia autode-terminista dins d'un marc confederal ibèric, tot i que la revista les rebutjà sempre intentant mantenir una unitat de les forces polítiques catalanistes.

Juntament amb això cal remarcar que resseguint els vint-i-quatre números de la revista trobem uns grans camps d'interessos: dins de la centralitat de Catalunya, es reportaren notícies referents al govern de la Generalitat, i també a la política catalana a l'exili, la necessitat de llençar ponts d'unitat entre els diferents sectors catalanistes de l'exili. De la mateixa manera hi hagué una atenció constant a l'estat de la cultura catalana després de la gran ensulsiada de 1939.

En un altre pla, la revista dedicà diferents articles a seguir el que era la realitat de l'Espanya republicana i la franquista: se seguia la política del Govern de la República i la política espanyola de l'exili; la revifalla monàrquica de Don Joan de Borbó causà diferents intervencions. Un altre tema central fou l'actualitat política i econòmica de l'Estat franquista: Ferran Cuito escrigué nombrosos estudis per avaluar l'estat de l'economia del règim i ell mateix amb Camps i Arboix i Claudi

400 BENET, Josep. «Pròleg» a AMETLLA, Claudi. *Des de l'exili*, p. 7-11. Benet afirmava que els joves del Front Universitari de Catalunya coincidien més amb els *Quaderns de l'Exili* de Mèxic, però els articles dels *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials* de Perpinyà eren objecte «de lectura i de reflexió».

401 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, Perpinyà, 28 d'agost de 1945.

402 «Carta de Rovira Virgili a Amadeu Hurtado, 2 de setembre de 1949» a ROVIRA i VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili: 1939-1949*, p. 674.

403 «Tercer any de "Quaderns"», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 22 (gener - febrer de 1947), p. 4.

404 ANC-FRXP, Caixa Carta de Claudi Ametlla a Ramon Xuriguera, 28 de desembre de 1947, cit per CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): ideologia, activitat cultural i literatura*, Vol. III.

Ametlla, entre d'altres, avaluaren la política de la dictadura espanyola. En aquest apartat també hi havia espai per comentar notícies dels sindicats franquistes, de les polítiques culturals del règim o de les actuacions diplomàtiques del règim. Finalment, un altre gran apartat estava dedicat a l'estudi de la política internacional en general —incloent-hi la denúncia dels horrors del nazisme i dels camps d'extermini—, i en l'específic a tot el que podia tenir a veure amb el franquisme. La possibilitat d'oferir informacions des de Catalunya fou possible gràcies a les col·laboracions d'aquells «catalans benemèrits» que enviaven notes, veus sobre el context i retalls dels diaris franquistes perquè els impulsors de la revista poguessin fer una radiografia fidedigna de l'evolució del context sociopolític català sota la dictadura.⁴⁰⁵ I fou precisament l'evolució de la política cultural de la dictadura que protagonitzà l'últim número amb una estrident polèmica envers l'actitud de l'exili cap als escriptors catalans orgànics al règim franquista: si Ametlla representà l'ala més conciliadora, Eugeni Xammar n'era la més intransigent en considerar que aquells intel·lectuals ja s'havien «*situat els mateixos fora de la comunitat catalana*». Xammar no dubtava en titllar-los de col·laboracionistes «*de l'ocupant*», «*els executors de la seva política, els instruments de l'opressió espanyola i franquista a Catalunya*»⁴⁰⁶ i que l'únic que esperava era una acció a l'estil de la Justícia francesa que havia jutjat i executat a Robert Brasillach, per col·laboracionista amb el règim nazi alemany.

Les aportacions de Joaquim de Camps i Arboix a la reflexió sobre liberalisme i democràcia

La dicotomia democràcia-dictadura serà un eix central en la reflexió del discurs polític dels impulsors de la revista *Quaderns d'Estudis* i, com hem vist, també

de Camps i Arboix. En aquest sentit, i ja en el número 1 de la revista, hi havia una reflexió seva sobre les greus responsabilitats compartides que gravaven sobre espanyols i catalans des de la Guerra Civil. Camps i Arboix insistia en la necessitat d'eliminar el recurs de la violència que havia aniquilat la civilització contemporània, i que era el resultat de la radicalització ideològica que havien imposat els corrents polítics partidaris de noves societats controlades per dictadures. Afirmava: «*tots els nostres mals són un episodi de la pertorbació ideològica que han provocat les místiques totalitàries*». El restabliment de la democràcia, però, hauria estat possible només amb la difusió d'un nou clima de tolerància que havia de tenir en compte els crims que s'havien dut a terme en ambdós bàndols del conflicte. Tot i això, remarcava que els franquistes havien actuat «*amb una impudícia inqualificable*» i que havien realitzat una persecució sense precedents contra els seus opositors, afusellant, empresonant i obligant a l'exili a centenar de milers de ciutadans. En aquest marc, la llei de responsabilitats polítiques, «*befa a la moral i al dret*»,⁴⁰⁷ simbolitzava la crueltat del règim franquista i l'essència d'una dictadura que es creia propera a la seva fi.

En el número 6,⁴⁰⁸ la reflexió sobre la democràcia anava lligada a un dels temes que més el preocupaven, com era la propietat de la terra i els conflictes que havia engendrat en la història de la Catalunya contemporània. Camps i Arboix reflexionava amb un marc teòric general que rebutjava els principis col·lectivistes o partidaris de les nacionalitzacions/estatalitzacions a l'estil de la Unió Soviètica reivindicant la tendència dels homes, i de la pagesia en particular, a la propietat privada. Específicament recordava que la gran riquesa del Principat s'explicava per la difusió de la propietat i que el punt conflictiu havia estat representat per l'aplicació de la Llei de Contractes de Conreu de 1934. En aquest sentit,

405 «“Quaderns” als seus amics» a *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 12 (1946), p. 2.

406 XAMMAR, Eugeni. «Fora de la comunitat catalana», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 24 (1947), p. 26-29. La polèmica a TORRA, Quim. *Periodisme? Permetin! La vida i els articles d'Eugeni Xammar*, p. 197 i següents.

407 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Liquidació de la Guerra Civil. La qüestió de les responsabilitats», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 1 (gener de 1945), p. 15-19.

408 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La qüestió agrària a Catalunya», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 6 (juny de 1945), p. 6-13.

Montpeller, 19 de maig de 1946

Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili. La reina de la Festa i la seva Cort a la Presidència.

A la dreta els mantenedors. Al centre, Julià Gual, llegint la poesia que li va valer el primer Accèsit a la Flor Natural. En aquesta edició dels Jocs Florals, Joaquim de Camps i Arboix hi resultà premiat.

LA HUMANITAT - FRANÇA (FJI)

reconstruïa la història recent de la lluita dels rabassaires remuntant-se a les paraules de Francesc Pi i Margall i Baldomer Lostau durant el Sexenni democràtic i el recolzament del republicanisme federal a les reivindicacions d'aquest sector. Camps i Arboix esmentava aleshores les interpretacions i sentències legals hagudes, així com les iniciatives dutes a terme per la Mancomunitat. El govern català de Puig i Cadafalch havia realitzat un avant-projecte, el 1923, per regularitzar censos, rabassa morta i terratge, garantint drets i deures per ambdues parts però el cop d'estat de Primo de Rivera impedí que pogués proliferar aquesta legislació catalana. L'adveniment de la República s'havia acompanyat d'una «onada de decrets que facultaven les revisions dels contractes de conreu»⁴⁰⁹ delatant una preocupant acció governamental «empesa per agents contradictoris i obligada d'obrar amb precipitació improvisada». Aquest fet determinà una crispació creixent entre la Unió de Rabassaires i l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre que obligà la Generalitat a actuar com a intermediària i que va determinar que la mateixa institució redactés la famosa llei de Contractes de Conreu. Un cop més, Camps i Arboix en defensava la bondat i el caràcter liberal, remarcant la capacitat de donar a la terra la funció social que li corresponia i afegia: «ara que, amb la serenitat de la distància en el temps i en l'espai, rellegim l'articulat, costa de comprendre com aquell text legal pogués desfermar tantes ires i apassionaments».⁴¹⁰ Després de recordar que el Sis d'Octubre determinà la derogació de la llei i els desnonaments de centenars de pagesos, les eleccions del febrer de 1936 aconseguiren el retorn a la legalitat anterior. El restabliment de la Llei de 1934, en alguns casos, s'acompanyà de violències que es generalitzaren l'estiu següent amb l'esclat de la Guerra Civil i amb la comparsa d'una figura inèdita en la història del camp català com la de les col·lectivitzacions: «la improvisació les imposà i la improvisació presidí la mort de l'experiència. El camperol català no les veia de bon ull [...] no s'avenia a deixar d'ésser amo a casa seva i damunt del que era seu». Camps i Arboix conclouia que el retorn de la legalitat republicana havia de permetre el

restabliment de la Llei de Contractes de Conreu i que aquesta pogués millorar-se i acompanyar-se de decrets per millorar l'Escola d'Agricultura i la difusió de tots els coneixements tècnics i científics així com tota mesura de previsió social i cooperació. Acabava dient que «una terra com la nostra ha de produir aquest resultat, millor que altres terres, perquè essent com és tan repartida, sembla que la terra catalana sigui un xic més de cadascun de nosaltres».⁴¹¹

Aquest article no passà desapercebut. Rovira i Virgili el valorà com un estudi que tenia «força interès»⁴¹² i «ajudava a tenir una idea dels problemes del nostre camp»,⁴¹³ però Feliu Roig el replicava críticament des de les planes de *La Terra*, portaveu de la Unió de Rabassaires que començà a publicar-se l'abril de 1946, defensant que la propietat col·lectiva, tan rebutjada per Camps, es trobava en la seva infantesa i que, amb molta probabilitat, estava destinada a representar una solució de futur «per una infinitat d'avantatges i per necessitats imperioses del constant progrés».⁴¹⁴ Precisament un article publicat a *La Terra*, serví, uns mesos després, a Camps i Arboix per defensar que la sindicació obligatòria havia estat impulsada per la Generalitat a causa de l'excepcionalitat de la guerra i que el retorn a la normalitat no s'hauria acompanyat del restabliment d'aquella obligació. Segons Camps i Arboix, el nucli central de la democràcia pagesa raïa en afavorir el cooperativisme entre tots els agents implicats.⁴¹⁵ De la mateixa manera, defensà les seves idees sobre la propietat individual de la terra en un article, que es publicà a la revista mexicana *El Poble Català* en la matei-

411 *Ibidem*, p. 13.

412 «Carta d'Antoni Rovira Virgili a Claudi Ametlla, Montpeller 9 de juliol de 1945» a ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili: 1939-1949*, p. 335.

413 *Ibidem*.

414 ROIG, F. «El problema agrari català», *La Terra*, núm. 2 (1 de juny de 1946), p. 1. Sobre aquesta etapa de *La Terra* i de la Unió de Rabassaires cf MAYAYO, Andreu. *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya. 1883-1994*, p. 177 i següents.

415 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La sindicació agrària», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 19 (setembre de 1946), p. 25-26.

409 *Ibidem*, p. 10.

410 *Ibidem*, p. 12.

xa tardor de 1946,⁴¹⁶ en què a més reflexionava sobre les millores que s'havien d'introduir a la Llei de Contractes de Conreu per ajustar-la a les exigències dels temps presents. Un cop més, Camps i Arboix defensava les potencialitats del dret per garantir una millor organització social catalana, un tema que el maig anterior, pocs mesos abans, li havia permès aconseguir el «Premi Joan Lluhi» als Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili, celebrats a Montpeller.⁴¹⁷

La política internacional fou comentada constantment per Camps i Arboix. Entre altres notes podem esmentar les que li servien per reflexionar sobre la mateixa problemàtica del liberalisme i de la democràcia: així els esdeveniments grecs li motivaren l'article la «*doble lliçó grega*»,⁴¹⁸ on la primera lliçó tenia a veure amb la dificultat de dur a terme la democràcia, de les minories de coexistir entre elles, de la dificultat de no usar les armes per imposar la pròpia voluntat. La primera lliçó era, doncs, l'acceptació de l'adversari. La segona era que el món estava cansat de veure situacions de gran injustícia i que les Nacions Unides intervindrien a partir d'ara a tot arreu per tallar el mal de soca-rel per evitar noves turbulències futures a la pau col·lectiva.

Camps i Arboix escrivia, en un altre número de la revista, la necrològica del president americà Franklin Delano Roosevelt, recordant la seva aportació fonamental a la democràcia en el món contemporani, afirmant que el president americà tenia el mèrit de «*treure els Estats Units del retraïment islacionista*», incorporant el país al «*corrent de la solidaritat que ha de configurar la pau al món*».⁴¹⁹

416 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Perspectives de la qüestió agrària a Catalunya», *El Poble Català* núm.35 (octubre - novembre de 1946), p. 2-3.

417 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Institucions del dret civil català que millor caracteritzen l'organització social de Catalunya*, Jocs Florals de Montpeller, maig de 1946. Unes referències a MANENT, J. *Pompeu Fabra a l'exili (1939-1948)* i a *La Humanitat*, 6 de juny de 1946, p. 3.

418 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «La doble lliçó de Grècia», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 2 (febrer de 1945), p. 32.

419 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Roosevelt», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 4 (abril de 1945), p. 37.

Les eleccions britàniques que tingueren com a resultat el triomf del Labour Party motivaven un breu comentari de Camps i Arboix en què insistia en el fet que el poble britànic «*havia parlat clar i fort com poques vegades a la història*» i celebrava que el nou govern Attlee plantegés «*una política d'abandó total dels nuclis reaccionaris estrangers, a Espanya, Polònia, Grècia, Itàlia, etc.*»⁴²⁰ En una altra ocasió, ridiculitzà les eleccions en la Unió Soviètica, comparant-les a les de l'Alemanya hitleriana i no dubtava a titllar el règim de Stalin de ser «*una democràcia dirigida, sense llibertats de moviments i de crítica. Sense oposició.*»⁴²¹

Camps i Arboix dedicava precisament un article a avaluar els temps presents i la confrontació «democràcia liberal» contra «totalitarismes», emmarcant-la en el nou escenari de bipolarització de les relacions internacionals en el qual es trobava immersa la qüestió catalana.⁴²² Recolzant-se en el coetani debat sobre el totalitarismes, remarcava les semblances entre els règims socialistes i els nazifeixistes: «*igual sistema de govern dictatorial; idèntics mètodes de repressió contra els adversaris; la mateixa interpretació arbitrària dels compromisos contrets [...]; igual negligència de les normes de la moral establerta si els propis interessos ho reclamen; idèntica prepotència per a ús interior; el mateix complex d'inferioritat inconfessable*».⁴²³ Per això, sintetitzava que els totalitarismes representaven «*un concepte de vida diametralment oposat al concepte secular que ha bastit penosament, entre dolors i sacrificis, la cultura del nostre món occidental*».⁴²⁴ Reivindicava aquells valors que es traduïen en el respecte cap a la persona humana i els seus drets inalienables; la prerro-

420 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Les eleccions britàniques», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 7 (juliol de 1945), p. 38.

421 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Les eleccions a La U.R.S.S.», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 13 (febrer de 1945), p. 29.

422 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Una qüestió capital i les seves conseqüències», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 14 (març de 1946), p. 11-13.

423 *Ibidem*, p. 12.

424 *Ibidem*, p. 13.

gativa jurídica com a eina reguladora de la vida social, la llibertat de cultes i la tolerància. Si aquests elements eren presentats com a elements de clara diferenciació positiva entre la democràcia liberal i els totalitarismes, Camps i Arboix tractava el tema de les relacions entre els individus i la planificació econòmica de l'estat des de la perspectiva de la complexitat. En aquest marc, si insistia en «*la convivència d'un major control del poder públic sobre els afers col·lectius*», defensava en canvi «*la llibertat econòmica dels homes*», «*el joc lliure dels factors que conjuguen la iniciativa privada i l'interès general*», en contra de l'excessiu intervencionisme estatal que havia caracteritzat el període.

En un altre article, publicat el maig de 1947, reflexionava sobre la representació política proporcional⁴²⁵ considerant que «*la missió democràtica dels partits polítics és servir de canal endegadora dels corrents d'opinió*»,⁴²⁶ doncs, els partits representaven una corretja de transmissió dels pensaments i plantejaments heterogenis de la societat en la qual operaven. Tot i això, lamentava que místiques polítiques, com el comunisme, utilitzaven les mateixes estratègies dels totalitarismes feixistes subvertint els plantejaments democràtics en nom de la disciplina al partit, deformant el mateix concepte de democràcia i defensant el partit únic. Camps i Arboix plantejava una reforma de la política per introduir en els partits programes polítics amb elements concrets i assolibles, com a millor «*antídot contra el confusióisme i la demagògia*». ⁴²⁷ A més defensava una «*restauració dels valors morals, avui batuts en bretxa pel foc concentrat del materialisme més primitiu*»,⁴²⁸ especialment aquella mentalitat per la qual hi havia homes que «*prenen per enemic aquell que no pensa com ells i consideren un insult el pensament advers*». L'autor de l'article es distanciava de l'electoralisme que semblava ser l'únic objectiu dels partits actuals; de la mateixa manera, criticava tam-

bé la representació proporcional perquè causava inestabilitat política i augmentava la tendència oligàrquica dels partits. En clau catalana, apostava perquè els partits reconquerissin la confiança popular mitjançant unes reivindicacions creïbles, amb més contingut social i econòmic. De la mateixa manera, afirmava que els partits catalanistes havien de deixar el doble llenguatge que força sovint els havia caracteritzat, per la qual cosa deien una cosa a Barcelona i una altra a Madrid. I a més, insistia en què els demòcrates catalans havien d'enterrar el clima de guerra civil i recuperar el respecte cap a l'adversari.

Polèmiques de l'exili i renúncia de Camps a la política de partit

La trajectòria de Camps i Arboix té una clara corba en els anys de l'exili quan, en la seva residència a Prada, desenvolupà la que fou la seva línia dels anys següents i que es caracteritzà per intentar col·laborar en tota activitat cultural que servís per mantenir la flama de la cultura catalana i dels ideals democràtics. En aquest marc, recolzà des del primer moment —com tot el consell de redacció de la revista— el projecte de Solidaritat Catalana i l'actuació del president Josep Irla. Irla formà un Consell Assessor integrat per Antoni Rovira i Virgili (president del Consell Assessor); Pompeu Fabra (Cultura); Lluís Nicolau d'Olwer (Qüestions estatutàries); Humbert Torres (Problemes polítics); Claudi Ametlla (Governació); Ramon Nogués i Biset (Justícia i Qüestions agràries); Felip de Solà i Cañizares (Dret Civil); Ferran Cuito (Economia i Finances); Martí Barrera (Trellat); Joan Sauret (Qüestions relatives als funcionaris); Francesc de Paula Jené (Qüestions municipals).

Camps i Arboix veia que Solidaritat Catalana podia ser aquell pas que materialitzés la creació d'aquell partit liberal català que havia somiat i l'ideari del qual havia estat sintetitzat en l'esmentada Agenda del liberalisme català. O, si més no, li inspirava l'essència d'aquells valors liberals sobre els quals volia refundar la política catalana. En una carta a Ramon Xuriguera, li ho comentava així:

425 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «El regim de partits en democràcia», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 23 (abril - maig de 1947), p. 6-9.

426 *Ibidem*, p. 6.

427 *Ibidem*, p. 7.

428 *Ibidem*, p. 8.

«crec que abans no gaire temps, ja consolidat aquest primer pas [de Solidaritat Catalana], no creieu que hauríem de veure si estructurem un projecte d'acord com a base d'un gran polític que pugui anar de la part bona de la Lliga a l'Esquerra, passant per Unió Democràtica, és a dir la Solidaritat de París sense adminiculs frontistes? Crec que si cregués convenient —no ho hauríem de divulgar— sinó que hauríem de tenir a punt la proposta i obtenir l'acord d'una dotzena i mitja de persones; la qüestió religiosa que és a casa nostra una greu causa de divergència, com tot en la vida i amb bona voluntat, pot trobar una fórmula transaccional clara i conciliadora si el sectarisme no s'hi embolica, i els sectaris jo ja els deixo de compte.»

En la mateixa carta, expressava també el seu rebuig envers el manifest de Londres que considerava «lamentable» ja que li semblava «insostenible, ofereix falles considerables en l'ordre polèmic.»⁴²⁹

En aquest marc, el moment més polèmic de la revista fou el debat entre els partidaris del Consell de Londres, liderats per Carles Pi i Sunyer, i els defensors de la Generalitat de Josep Irla. La tesi defensada en la Declaració política del Consell Nacional de Catalunya —d'agost de 1944— era l'autodeterminació, però en el marc d'una confederació hispànica: «la unitat orgànica de les diverses nacionalitats ha de trobar la seva expressió en una comunitat fonamentada en la independència de cadascuna d'elles i en la interdependència de totes; cadascuna ha de poder regir la seva vida pròpia i totes juntes resoldre en comú i com iguals aquelles matèries que siguin d'interès comú».⁴³⁰ La resposta de la redacció dels *Quaderns* de Perpinyà fou redactada per Claudi Ametlla que traçà la línia a seguir en la defensa del president Irla i «el retorn a la legalitat republicana i estatutària».⁴³¹ Qualsevol fugida endavant no s'ajustava

a la realitat espanyola, ara molt més reticent envers les possibles peticions catalanes que no pas en 1931, per la qual cosa Ametlla argüia que s'havia de restablir l'Estatut de 1932, entès com a «un estadi de la evolució catalana [...] i en ell hem de treballar per raons d'oportunitats, per exigència de la realitat, i per l'imperatiu terrible i fatal que és haver perdut la guerra.»⁴³² Aquest debat continuà en els números següents,⁴³³ on Camps i Arboix hi participà argumentant en contra de la viabilitat del principi d'autodeterminació que ell mateix havia reivindicat reiteradament en escrits i mítings. En la nova conjuntura, considerava que aquest dret d'autodeterminació havia estat abandonat per obscur i massa complex per la mateixa Societat de Nacions, sorgida després de la Primera Guerra Mundial. Així recordava que els mateixos intel·lectuals catalanistes —com Maspons i Anglasesell o Joan Estelrich, que havien seguit més el tema i que havien participat als Congressos de les minories nacionals, des de la segona meitat de la dècada de 1920—, no havien reivindicat i tampoc defensat el concepte d'autodeterminació en els seus escrits del període. De la mateixa manera, citava els llavors recents acords continguts en la Carta de l'Atlàntic o en els Acords de Crimea que pràcticament no recolzaven la possibilitat que els pobles decidissin per ells mateixos, ja que, per no precipitar les relacions internacionals cap a l'anarquia, les minories quedaven supedi-

432 *Ibidem*.

433 «A propòsit d'unes declaracions dels catalans de Londres»; BATISTA I ROCA, Josep Maria. «El Consell Nacional de Catalunya»; X. Z. «De Barcelona estant»; TASIS, Rafael. «Del secessionisme a la Intervenció»; RUBIÓ, Nicolau Maria. «La Política del Consell de Londres»; NOGUER, Ramon. «Impressions i reflexions d'un vell catalanista»; CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Sobre l'autodeterminació»; ARNAU, Francesc. «El dret al'autodeterminació de Catalunya»; CUITO, Ferran. «A l'entorn de la declaració de Londres»; ROVIRA I VIRGILI, Antoni. «Federals, tanmateix», a: *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 3 (març de 1945), p. 1; p. 2-3; p. 3-4; p.4-9; p. 9-10, p.11-13; p.13-15; p. 15-20, p. 21-22; p.22-23; HURTADO, Amadeu. «Una visió de la política catalana», a: *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 4 (abril de 1945), p. 2-7. El debat a CATTINI, Giovanni C. «España y Cataluña. Pensando el catalanismo desde el exilio. Los refugiados de Acció Catalana en Perpiñán (1945-1947)», art. cit.

429 Citat per CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1996)* cit., p. 206. i ídem, tesi doctoral citada, Vol III, Annex epistolari.

430 Citat per MORALES, Mercè. *La Generalitat de Josep Irla...* cit., p. 255.

431 AMETLLA, Claudi. «A propòsit d'unes declaracions dels catalans de Londres», *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 1 (gener de 1945), p. 7-11.

100 FRANCS

Signature de l' titulaire.

CARTE VALABLE
 du 9 Juillet 1947 au 6 Juillet 1957

Validité Territoriale
 Domicile autorisé dans les Départements de
 HAUTS-PIRÉNÉES, BAS-PYRÉNÉES, MOSELLE & ALPES-MARITIMES

Délivré le 9 JUIL 1947
 par M. le Préfet des Py. Orientals
 Pour le Préfet :
 Le Chef de Division délégué.
[Signature]

Données personnelles :

Nom CAMP S
 Prénoms Joaquim
 Né le 24.1.1894
 à Gerona
 de Mariano
 et de Arboix maria
 Nationalité espagnol
 Mode d'acquisition : titulaire, mariage (cocher les mentions fautes)
 Situation de famille : célibataire, marié, veuf, divorcé (cocher les mentions inutiles)
 Date d'entrée en France 8.11.36
 Durée de séjour ininterrompu en France 10 ans
 Profession Sans
 Adresse Perpignan 49 Bd. Clemenceau

9 de juliol de 1947

Document d'identitat francès de Joaquim de Camps i Arboix.

ANC - FONS JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX

tades a les majories dels Estats-nacions dels quals en formaven part. Per això, considerava que Espanya no permetria mai als catalans poder plebiscitar la seva autodeterminació: «*pensar el contrari seria ignorar el quasi mig segle de lluites i esforços per aconseguir una millor autonomia*». ⁴³⁴ Per aquestes raons, als catalans els convenia reivindicar la viabilitat de l'Estatut, com a punt de partida per reiniciar el camí cap a la cerca de noves i més àmplies llibertats per a Catalunya.

⁴³⁴ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Sobre l'autodeterminació», cit, p. 15.

A finals del mateix 1945, Camps i Arboix tornava a escriure a Ramon Xuriguera remarcant-li la seva desil·lusió respecte als partits polítics catalans que veia dividits en lluites intestines, bolcats a repetir els mateixos vicis i errors del passat. Per això, li comunicava que «*no he volgut adherir a l'Esquerra, perquè estic resolt a no fer política si la tinc que fer embarcat amb la mateixa nau i dirigida pels mateixos pilots els quals per dues vegades han portat la nau contra les roques*». Continuava la carta insistint que no volia crear «*dissidències, i menys a l'exili*» ni tampoc «*aixecar cap bandera de partit nova*», sinó reunir un petit grup de persones,

d'intel·lectuals per bescanviar en la «*intimitat*» les impressions recíproques sobre la política, com a primer pas per fer «*quelcom en el corrent de la vida*».⁴³⁵

Les incerteses que suscità motivaren una carta en què li deia clarament que no volia crear un nou partit sinó un grup de reflexió política i ideològica:

«Res més lluny del meu pensament que donar publicitat a qualsevol intent de crear un nou partit polític. Com podria jo voler semblant cosa, quan he estat un dels pocs que no s'han volgut adherir a les organitzacions refetes a l'exili, per entendre que en la nostra situació actual era impròpia tota activitat partidista? En la qüestió de procediment estem, doncs, més que d'acord. Però aquest punt de vista, diem-ne tàctic, no em semblava que impedís un bescanvi d'impressions amb aquells amics que, com vós, hom coneix les reaccions i el pensament. A això es limitava l'objectiu de la meua carta: encetar un tema, sota el crèdit de confiança recíproc, com tempteig primer i com mitjà per a contrastar les pròpies opinions, després. Diria que dels termes de la vostra carta, es dedueix que en el fons del problema hi ha també coincidència i això ja és prou pel moment. Els meus escrúpols en aquesta qüestió van més enllà encara. Quan s'ha fet política de partit, com nosaltres, tot canvi de posició, no en els ideals, sinó en la disciplina —cosa que és admesa perquè no és més que una adaptació a les circumstàncies— ha de fer-se amb una cura exquisida, puix que fàcilment es corre el risc de fer la trista figura d'un dissident i tota dissidència porta el germen d'una certa esterilitat i desvetlla recels o antipaties.»

Finalment tancava la qüestió dient que

*«per servir la pàtria no és pas indispensable afiliar-se a un partit determinat i fer política en el sentit corrent del mot. Si aquelles condicions no es reunissin, em sembla haver-vos dit, que jo renunciaré a tota activitat d'aquella mena: farem Quaderns o novel·les.»*⁴³⁶

435 ANC-FRXP, Caixa Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera, 30 de desembre de 1945.

436 Citat per CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): ideologia, activitat cultural i literatura*, Vol. III, Annex epistolari.

La seva presa de posició quedà gairebé pública dins d'Esquerra Republicana de Catalunya quan, uns mesos després, el gener de 1947, Josep Tarradellas, aleshores secretari general del partit, el convidà a participar a una reunió que havia de tenir lloc a Montpeller el 18 i 19 de gener següent.⁴³⁷ Camps i Arboix expressava aleshores amb sinceritat les seves idees madurades ja temps enrere i li deia:

«Jo respecto la decisió de la majoria dels afiliats als antics partits polítics de reprendre a l'exili una actuació que reproduceix el nom, l'estructura i l'esperit dels vells organismes. Però, conseqüent amb el meu criteri que a casa nostra ha passat quelcom, d'una part, i, de l'altra, que per a rectificar allò que lamentem ens cal renovar els instruments per a reconstituir la política catalana, m'ha semblat que no era el procediment eficaç continuar a l'exili uns nuclis que sense l'aval de l'opinió del nostre poble, eren un handicap per a fer la sola cosa d'efectes possibles en la lluita contra el franquisme: demostrar, a l'opinió internacional i a la de casa, que s'havia comprès la lliçó de coses i esdevenia garantia pel demà de pau civil i de redreçament polític. L'experiència dels dos anys darrers ens ha demostrat que per no haver-ho fet així, ni hem guanyat la confiança de les Cancelleries ni hem aglutinat, com sabeu molt bé, els sectors catalans oposats al règim.»

Concloïa dient:

*«Abstenir-me al moment de tota activitat partidista, no vol dir, com ja sabeu, que estigui al marge de tota activitat catalanista i democràtica. En ella confio que, avui i demà, ens trobarem com solidaris d'uns mateixos ideals.»*⁴³⁸

Camps i Arboix descarregava la seva consciència explicitant a Josep Tarradellas la que havia estat

437 ATMT, «Carta de Josep Tarradellas a Joaquim de Camps i Arboix, Paris, 12 de gener de 1947»

438 ATMT, «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Josep Tarradellas, Paris, 12 de gener de 1947». Els subrtallats són del mateix Camps i Arboix.

l'evolució de la seva ideologia i cultura política. Tot i això, reivindicava un projecte cultural i apolític que, finalment i a partir de la dècada de 1950, materialitzà defensant la cultura històrica i jurídica de Catalunya, divulgant-la amb obres de gran difusió i de creixent prestigi acadèmic.

La marxa a Argentina i un projecte de revista republicana catalana en castellà

Les fractures dels exiliats republicans catalans van quedar marginades temporalment amb la dissolució del Consell de Londres de Pi i Sunyer que es va materialitzar amb la participació del mateix Pi i Sunyer al Congrés Nacional d'ERC, celebrat a Tolosa de Llenguadoc el juny de 1945. Entre juny i setembre es gestionaria el primer i únic govern català de l'exili, liderat per Pi i Sunyer i que va entrar en una crisi irreversible a partir de la tardor de 1947. Però cal dir que aquest govern d'unitat no va tenir una vida fàcil ja que va ser qüestionat tant en l'exili com a l'interior per l'oposició del Front Nacional de Catalunya, d'Unió Democràtica de Catalunya, d'un sector d'Estat Català i pel nou Moviment Socialista de Catalunya.⁴³⁹

En els diferents *Quaderns* es pot seguir la il·lusió i l'esperança dels exiliats republicans catalanistes, especialment durant el 1946; però aquesta esperança va entrar en crisi a partir de desembre del mateix any, amb la resolució de l'ONU, que d'una banda condemnava verbalment el règim franquista, i per una altra, apostava per una obertura democratizadora i no un restabliment de la legalitat vigent el 18 juliol de 1936. Paral·lelament el primer semestre del 1947 s'acompanyaria d'un increment de la repressió i la desarticulació dels nuclis resistents a l'interior lligats al republicanisme i al Moviment Socialista de Catalunya. Era una precipitació dels esdeveniments que portaria Josep Irla a dissoldre el govern, el gener de 1948.⁴⁴⁰

439 MORALES, Mercè. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 427 i següents.

440 MORALES, Mercè. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*. I també VILANOVA, Francesc. *Als dos costats de la*

En aquella data, Camps i Arboix ja residia a Argentina. Hi havia arribat el juliol de 1947. En una carta anterior a la partença, confiava a Ramon Xuriguera que marxava a Buenos Aires, dient-li: «*un viatge que de temps hem vingut preparant i que ja fa anys que havíem de fer. No anem a cap aventura puig que tenim a l'Argentina parents i casa, però trenquem una etapa de l'exili per anar vers noves incògnites, paradoxalment en orientació inversa d'aquella que voldria el nostre anhel i que és la que en dret ens correspondria*». Deixant-li clar que el viatge era pensat «*per anar i tornar*», no amagava que el destí no sabia que li reservaria. Així li confessava que tenia recança en deixar la pàtria hospitalària que els havia donat aixopluc, especialment perquè s'havia sentit reconfortat en quelcom que era «*com un llum d'esperança en l'ideal europeu*»,⁴⁴¹ i que els havia permès sobreviure lluny de la pàtria.

A finals de juliol de 1947 i des d'Alger, escrivia a Amadeu Hurtado una carta pensada perquè fos llegida a tots els tertulians de casa Ametlla en què explicava l'aventura del llarg viatge en vaixell des de Marsella a Buenos Aires, amb aturada inclosa, per avaria, a l'alçada de Tarragona. Aquesta parada li va permetre passar arran de les illes Balears, i finalment havien fet etapa a la ciutat d'Alger, des de la qual descrivia amb molta cura l'impacte que havia rebut.⁴⁴²

A finals d'octubre de 1947,⁴⁴³ Camps i Arboix escrivia a Amadeu Hurtado per comentar-li que ja estava instal·lat a Buenos Aires, al barri de la Florida on vivia la germana de la seva esposa Carme Mercader i altres familiars. En el nou context, explicava que havia fet amistat amb diferents republicans espanyols i, especialment, amb l'expresident, Niceto Alcalá Zamora. Amb aquest nou conjunt de relacions i gràcies a l'ex-

frontera. Relacions polítiques entre exili i interior a la postguerra, 1939-1948.

441 ANC-FRXP, Caixa Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera, 11 de juliol de 1947.

442 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, Alger, 29 de juliol de 1947.

443 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, La Florida, Buenos Aires, 14 de setembre de 1947.

periència que havia tingut als *Quaderns* de Perpinyà, llançà l'idea de fer una nova revista, ara sí, d'abast no només català sinó obert a tot l'exili republicà espanyol. A més, volia que fos professional, amb la idea de retribuir als col·laboradors amb la xifra de 2.500 francs per article. Camps i Arboix escrivia a Amadeu Hurtado i al seu gendre Ferran Cuito per proposar-li una col·laboració fixa en la revista. En la mateixa carta comentava que ho havia demanat també a Claudi Ametlla.

La iniciativa no va fructificar per varies raons, però, la més evident fou pels recels expressats tant per Ametlla com per Hurtado. De fet, a finals de novembre, en la resposta a aquest últim, no deixa de ser eloqüent que Camps i Arboix comencés la carta dient:

«dos aspectes concomitants de les dues cartes [la d'Hurtado i d'Ametlla] em varen impressionar: el comú descoratjament i les reserves al projecte de la revista, aquestes amb punts de vista més que semblants, idèntics. És cert que les perspectives generals són tristes, i més que tristes desoladores, però, què vull, hem de viure i hem de viure el millor possible: a mi, malgrat tot els pessimismes em costa abandonar perquè l'abandonar per a homes de la nostra configuració moral és un xic morir».

Després de descriure-li el seu punt de vista i de la situació argentina, Camps i Arboix tornava sobre el tema de la revista confessant a Amadeu Hurtado que aquesta continuava gstant-se però que s'havia decidit ajornar el llançament per després de l'estiu argentí. En aquest context, li explicava que la idea de la revista li havia arribat de dos amics, un d'aquests residents a Barcelona, i d'altres amics nous com Niceto Alcalá Zamora, Leandro Pita Romero i l'historiador Claudio Sánchez Albornoz. Finalment, un altre problema que amenaçava la revista eren les reivindicacions salarials dels tipògrafs.⁴⁴⁴

A finals d'aquell novembre de 1947, també Antoni Rovira i Virgili li escrivia dient-li que no tenia cap inconvenient a col·laborar per difondre *«el nostre do-*

ble ideari bàsic: Catalunya i Llibertat» i li comentava que coneixia els recels d'Ametlla i Hurtado, tot i no sabent-ne els arguments. Tot i això, li deia que *«en principi, em semblaria molt bé que hi hagués un òrgan d'expansió del pensament català sobre el públic de llengua castellana, que és el predominant a l'Amèrica dita llatina»* i afegia: *«d'amic a amic us puc dir això: si en Joaquim de Camps i Arboix fa la revista, Antoni Rovira i Virgili es complaurà a col·laborar-hi, tot fent-se càrrec del caràcter i dels límits que una tal publicació ha de tenir»*.⁴⁴⁵

A partir d'aquesta carta no tenim més constància que la revista s'arribés a fer i suposem que naufragà. En les següents cartes a Amadeu Hurtado no hi ha més referències i tampoc en les de Ramon Xuriguera. L'únic tema present és la nostàlgia i la recança de la pàtria europea en general i en l'específic de Catalunya. Així, el març de 1948, comunicava el seu desencant amb Argentina, afirmant que *«el judici sobre [aquest] país és un xic més dur cada dia que passa: això és tan deixatat com inorgànic»* i afegia: *«cresol de races, l'Argentina es debat entre un xironisme ingenu i una servitud de dolenta imitació»*, arribant a dir que tot el que es produïa en aquest país eren *«subproductes lamentables»*.⁴⁴⁶

Aquestes acusacions eren replicades d'una manera exemplar pel mateix Amadeu Hurtado que, el 16 de juny següent, li enviava una llarga carta dient-li que el seu cas era molt semblant a l'experiència viscuda per altres compatriotes catalans que es traduïa en *«una crisi d'adaptació, molt més difícil de suportar quan ja s'ha sortit de la primera joventut»*. I li recordava que era el mateix procés que havia passat altes vegades *«a casa nostra amb els immigrants d'altres terres espanyoles»*.⁴⁴⁷ i confiava que aquesta crisi d'adaptació seria superada per Camps i Arboix.

445 «Carta de Rovira Virgili a Joaquim de Camps i Arboix, Perpinyà, 25 de novembre de 1947» a ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili: 1939-1949*, p. 490.

446 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, La Florida, Buenos Aires, 3 de març de 1948.

447 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Borrador de la carta d'Amadeu Hurtado a Joaquim de Camps i Arboix, Perpinyà, 16 de juny de 1948.

444 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, La Florida, Buenos Aires, 23 de novembre de 1947.

Aquesta «crisi d'adaptació» el portava a dubtar sobre moltes coses, entre d'altres la dels papers que podien desenvolupar els exiliats republicans allà on estiguessin. Així ho expressava a *La Nostra Revista* de Mèxic:

«Els expatriats ens hem de convèncer que els que comanden són els de dintre, i que el que nosaltres fem, tot i essent meritori, no tindria transcendència, o almenys no tindrà aquella que nosaltres voldríem; però també no es pot oblidar ni negligir els estols de patriotes apates i decidits que viuen a fora.»⁴⁴⁸

Tanmateix, uns mesos després, el 6 de gener de 1949, Camps i Arbox enviava una carta a Ramon Xuriguera, explicitant-li que «a mesura que els dies passen s'afermen les raons d'inadaptació» i que tot li feia «cotitzar la pàtria europea en termes insospitats». Remarcant aquesta identitat europea afegia: «enyorem Catalunya com sempre, però hem descobert que tota l'Europa occidental és també una entitat sentimental i intel·lectual imperiosa». I per acabar d'arrodonir aquesta «crisi d'adaptació», s'ha de tenir en compte que els afers econòmics i especulatius als quals es dedicà Camps i Arboix no fructificaren. Per això, afirmava «com “fer plata” és la raó principal de la permanència ací, difumada aquesta possibilitat i a punt d'ultimar l'arranjament dels interessos familiars, girem els ulls vers la conveniència de retornar a casa per tal d'acabar aquest període d'interinitat que ja dura massa i de dedicar-nos a rescabalar els interessos penjats allí i no tenir-los desatesos indefinidament».⁴⁴⁹

A començament d'any, Camps i Arboix decidia el retorn a la pàtria tal i com havien fet amics seus com Ferran Soldevila, Claudi Ametlla, Rafael Tasis, i també altres intel·lectuals com Joan Oliver i Joan Sales o que estaven a punt de fer-ho com el seu gran referent Amadeu Hurtado. El retorn però es precipità per la vo-

448 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Recomençar», a *La Nostra Revista*, núm. 27 (Mèxic, 1948) p. 81-82 citat per MANENT, Albert. *La literatura catalana a l'exili*, p. 35.

449 ANC-FRXP, Caixa Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera, Florida, Buenos Aires, 6 de gener de 1949.

Barcelona, 15 de desembre de 1954

Joaquim de Camps i Arboix atén els mitjans de comunicació després d'haver guanyat el Premi Aedos de biografia històrica per la seva obra sobre Francesc de Verntallat, el líder militar dels remences catalans del segle XV.

JOSEP POSTIUS I SAURA / DIARIO DE BARCELONA (BC)

1949-1965.

6

Encara que sembli un oasi en el desert: el pairalisme i la reivindicació del dret català

El procés de depuració i el retorn

Quan les tropes franquistes ocuparen la ciutat de Girona, el domicili de Joaquim de Camps i Arboix del carrer de les Bernardes fou ocupat pel governador militar.⁴⁵⁰

El procediment jurídic de persecució dels republicans s'activà de seguida i uns mesos després, el 9 de setembre de 1939, el jutge instructor del Tribunal de Responsabilitats Polítiques demanava la col·laboració ciutadana amb la finalitat de que «*cuantas personas tengan conocimiento de cual haya sido la conducta política-social del inculcado, así como cuales sean los bienes de su pertenencia, están obligados a ponerlo en conocimiento de este Juzgado Instructor*». ⁴⁵¹

El 3 d'abril de 1940, el Tribunal de Girona dictava la sentència per la qual se li imposava la incautació total dels béns, inhabilitació absoluta i perpètua i estranyament perpetu del territori nacional.⁴⁵² Això es traduïa en la incautació per part de l'Estat espanyol del Mas Bosch gran d'en Mach.

L'element que determinà la sobtada repatriació de Camps i Arboix l'explicà ell mateix amb pels i senyals a Amadeu Hurtado per carta i, tenint en compte l'interès, el citaré en extens:

«Com ja saps, els nostres projectes eren de repatriar-nos definitivament vers el setembre pròxim. Un fet inesperat ha precipitat les coses: l'anunci de subhasta de la meua finca per al dia vint-i-cinc de gener últim. Els meus familiars, en saber-ho, es basquejaren activament i obtingueren l'ajornament de l'acord "sine dia", al·legant que s'havia promogut recurs de revisió del fall —en diuen també petició d'indult—. En efectes: el meu mandatari procurador, en ús dels poders especials que li havia atorgat en arribar a l'Argentina, pogué presentar l'escrit corresponent per haver-se trobat, després d'un any de recerques infructuoses, el meu expedient que

450 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix...» art. cit., p. 39.

451 «Responsabilidades Políticas. Edicto» a *El Pirineo*, 9 de setembre de 1939, p. 1.

452 AHG-FA. Secció Girona. Sèrie Responsabilitats polítiques, Expedient «Camps Arboix, Joaquín» Data 1940, Sig. 865.

1953

*La propiedad de la tierra
y su función social.*

BC

ja es considerava perdut. Miracles? Res d'això. El o els funcionaris del Tribunal o Jutjat gironí volien propina. Simplement. Quan estàvem en aquestes —per fi es descobriren— vingué l'anunci de la subhasta; per l'enèrgica intervenció d'un magistrat destinat a Girona, amic i client del meu cunyat, l'expedient sortí com per art d'encantament “gratis et amore”. —eloqüent indici de com van les coses en el nostre dissortat país—. L'escrit presentat a Girona donà peu a l'ajornament de la subhasta i elevat al Tribunal central de Madrid, permeté una gestió personal i directa prop de Fernández Cuesta, feta amb molt interès per l'amic i company senyor Narcís de Carreras. Es tracta, ara, de saber si em concediran la revisió i l'indult en la meua absència, o si la condicionaran a la meua presència: segons impressions de darrera hora semblaria que es podrà obtenir guany de causa en el primer sentit. Però, tant en un cas com l'altre, es comprèn lògicament que el meu retorn immediat s'imposa, puig que en el millor dels casos, el de la desconfiscació, em planteja un munt de problemes que solament el propi interessat pot resoldre satisfactòriament i amb rapidesa. Davant d'aquesta perspectiva, vist, a més, que ací ja havia acabat la tasca essencial, que el país va de corcoll, que era imminent una considerable puja de les tarifes de viatge, i altres motius encara, hem decidit que jo prengui l'avió per a Barcelona i que la Carme resti a Buenos Aires el temps necessari per ultimar els assumptes que la meua marxa precipitada no ha permès de liquidar. Tinc el meu passaport un dia autoritzat pel Ministeri d'Assumptes Exteriors, degudament visat pel consolat d'ací per anar i tornar sense altres requisits dintre el terme de noranta dies de la meua entrada en Espanya. Això em permet d'entrar com turista, d'altra banda, m'asseguren de Barcelona que el moment és propici perquè hi ha desitjos oficials de deixar esborrat el passat polític dels refugiats i acabar amb un estat passional que fa deu anys que ja deuria haver-se liquidat. Així, si res ho espatlla, el dia 4 d'abril sortiré en avió per Madrid i Barcelona, on compto arribar a la tarda del següent dia 6. Allí, com arreu, si tot va bé, em tindrà a la seva entera disposició per a quan pugui convenir-li, en espera que, a no tardar, les passejades inoblidables amunt i avall de la Bassa perpinyanenca, es continuaran amunt i avall de la Diagonal barcelonina». ⁴⁵³

La notícia del seu retorn a Catalunya era comentada en els cercles de les amistats properes, com en el cas de Claudi Ametlla que el 23 de març de 1949 escrivia a Ramon Xuriguera i li comentava que «el dia 6 d'abril arriba en Camps i Arboix que, com sabeu, anà a l'Argentina pel juliol de 1947. També penso que si fa no fa pel mateix temps arribarà l'Hurtado, encara que aquest sembla menys decidit. Són dues noves que em plauen: dos amics que poden aconsolar-me un poc en aquesta vida morne que porto aquí.» ⁴⁵⁴

453 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, La Florida, Buenos Aires, 14 de març de 1949.

454 CAMPS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): ideologia, activitat cultural i literatura*, volum III.

Cal remarcar que Camps i Arboix, com molts exiliats catalans,⁴⁵⁵ pogué tornar gràcies a les gestions de Narcís de Carreras i Guiteras, exsecretari de Francesc Cambó i actiu en el règim franquista, com demostra la carta citada, que palesa la capacitat de Carreras de fer gestions directament amb Raimundo Fernández Cuesta, ministre de Justícia espanyol del 1945 al 1951.

Sigui com sigui, Camps i Arboix arribà a Barcelona el 6 d'abril de 1949. Les seves primeres impressions les podem deduir d'una carta que enviava, tres mesos més tard, a Amadeu Hurtado en què l'informava que «*el 4 de març [de 1949] la Comissió Liquidadora de Madrid va demanar a Girona els informes preceptius; que a mitjans d'abril el Governador emeté el seu, ple de verí encara que amb copiosos errors de fet; que tot just aquesta tarda m'ha arribat la nova que els informes del President i del Fiscal de l'Audiència provincial gironina, favorables, havien sortit ahir de la meua ciutat natal cap a Madrid*»⁴⁵⁶ i li confiava que tenia amics i influències a la capital per resoldre positivament el seu plet. En la mateixa carta, li donava les seves impressions sobre la nefasta situació política que s'havia trobat però reconeixia que, malgrat tot, es trobava satisfet per la decisió d'haver tornat per la compensació que representava l'acollida rebuda, «*renovellament de velles i cares habituds, un encís material eixit del cel immutable i de la terra eterna; una munió de petits plaers en els costums, en les menges, en les dites, en els records que es reviu en [...]* Per fi, hi ha aquest imponderable que a mi m'ha colpit en grau superlatiu: *l'acabar una llarga, massa llarga, interinitat del viure*».⁴⁵⁷ Així des del punt de vista familiar, Camps i Arboix pogué tornar a abraçar la seva esposa que féu el viatge amb vaixell des de Buenos Aires el novembre de 1949⁴⁵⁸ i, finalment, podien muntar el seu pis a la Via Augusta, 114. Malgrat això, la seva odissea judicial no es liquidà tan ràpid com pensava. El 9 de juny de 1949, l'advocat madrileny Pedro Bardillo Delgado demanava que, a l'espera de la resolució de l'indult, es suspengués la subhasta de la seva finca i terres.⁴⁵⁹ El procediment continuà temps després: el juny de 1951 Camps i Arboix escrivia a les autoritats provincials gironines per informar-les que havia rebut una avaluació favorable a l'indult i que estava esperant la conforme certi-

1953

Modernitat del dret català.

BC

455 Entre d'altres, cf. la trajectòria de Martí Barrera explicada a PÉREZ, Manuel. *Martí Barrera. Sindicalista, impressor, polític*, p. 159.

456 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, Barcelona, Carrer Aragó, 254, 4 de juny de 1949.

457 *Ibidem*.

458 Entrevista de Giovanni C. Cattini a Raimon Cambra cit.

459 AHG, Hisenda. Confiscacions, 945. «Don Higinio González de la Rica Secretario de la Administración de Justicia de la Comisión Liquidadora de las Responsabilidades Políticas. 11 de Julio de 1945.»

Circa 1953

Joaquim de Camps i Arboix.

ficació per la Direcció General de Justícia.⁴⁶⁰ Aquesta encara tardaria un any més, ocasionant-li un ensurt ja que l'abril de 1952, la Delegació d'Hisenda, després d'haver valorat la finca en 327.000 pessetes, tornava a posar-la en subhasta per al dia 15 de juliol següent. Finalment, però, arribava l'indult que commutava la pena d'inabilitació absoluta en la d'inhabilitació especial a desenvolupar càrrecs polítics i sindicals, així la sanció econòmica de pèrdua total de béns es transformava en una multa de 20.000 pessetes, que Camps i Arboix acceptava pagar a termini, liquidant el primer amb 4.000 pessetes.⁴⁶¹

Entre tertúlies de resistència i els primers reconeixements acadèmics: els premis Duran i Bas de l'IEC (1952) i el premi Aedos de biografia històrica (1954)

Al costat de l'odissea judicial i des dels primers dies del nou sojorn barceloní, Camps i Arboix s'incorporà a una tertúlia d'advocats gràcies a la seva amistat amb Francesc Artigas i Castelltort, que havia estat company de despatx d'Amadeu Hurtado. Així, li ho explicava: «*amb l'amic Artigas ens hem vist moltes vegades i cada dimarts xerrem abundantment a una penya d'advocats al "Terminus", cafè davant del Baixador del Passeig de Gràcia. Una penya molt interessant i platxerosa*». ⁴⁶² En la mateixa carta, li expressava els dubtes sobre el seu futur professional i la possibilitat de tornar a exercir com a advocat, per la manca de contactes que tenia a Barcelona. ⁴⁶³ Entre les amistats retrobades, Camps i Arboix començava a freqüentar Rafael Tasis i sobretot Claudi Ametlla, la casa del qual tornà a ser lloc de trobades i de tertúlies amb els vells amics dels temps de Perpinyà i també amb personalitats diferents de l'heterogeni món de l'antifranquisme liberal democràtic. ⁴⁶⁴

De totes formes, el 5 de gener de 1950, Camps i Arboix sol·licitava poder entrar al Col·legi d'Advocats de Barcelona, on va ser admès l'11 de gener de

460 AHG, Hisenda. Confiscacions, 945. «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Administración de Propiedades. Contribución Territorial. Gerona, 9 de juny de 1951».

461 AHG, Hisenda. Confiscacions, 945. «Don Jorge Pastor López Secretario del Juzgado Civil Especial de Responsabilidades Políticas de Cataluña, 12 de febrer de 1953».

462 VHC. [Epistolari d'Amadeu Hurtado i Miró] Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Amadeu Hurtado, Barcelona, Carrer Aragó, 254, 4 de juny de 1949. cit. Unes referències sobre Francesc Artigas a HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps 1894-1936*, p. 859, 862 i 885.

463 *Ibidem*.

464 CAMPS, Josep. *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. Sobre la participació de Camps a la tertúlia de casa Ametlla cf. MANENT, Albert. *El molí de l'Ombra. Dietari polític i retrats (1946-1975)*, p. 111.

1950.⁴⁶⁵ Tot i això, no tornà a exercir la professió, però va freqüentar gairebé diàriament la Biblioteca de la institució.⁴⁶⁶

La passió pels estudis jurídics, i especialment el dret agrari, caracteritzà la seva activitat d'aleshores. En aquest sentit, va participar a la convocatòria dels Premis Sant Jordi de l'Institut d'Estudis Catalans, de 1952. La seva obra *Modernitat del dret català* va rebre el Premi Duran i Bas, atorgat per un tribunal integrat per personalitats prestigioses com: l'historiador i arxiver Agustí Duran i Sanpere; l'historiador medievalista Raimon d'Abadal i Vinyals; l'historiador de la filosofia Joaquim Carreras i Artau; i el jurisconsult Ramon Maria Roca i Sastre. El premi anava acompanyat amb una remuneració de 5.000 pessetes. El jurat va premiar la seva obra per «l'exegesi demostrativa de la modernitat del Dret del Principat»⁴⁶⁷ que era analitzat des de la perspectiva històrica i des de la comparada amb els altres drets moderns.⁴⁶⁸

La publicació de l'obra en qüestió, tal i com ho ha estudiat Josep Clara,⁴⁶⁹ ens dona també idea dels entrebancs que havia de passar qualsevol obra per obtenir el vist-i-plau de la censura.⁴⁷⁰ Els primers anys del franquisme s'havien caracteritzat per un intent de genocidi cultural contra la llengua dels Països Catalans, però a partir dels anys 1950 la cultura catalana continuà vivint sota una constant anormalitat feta per censure i recerques de subterfugi per evitar tisorades que mutilessin uns textos que ja havien passat per la inhibició que tot escriptor i intel·lectual que no fos partidari del règim havia de tenir. En aquest marc, Camps i Arboix es dirigí inicialment a Narcís de Carreras, el qual intentà fer gestions en aquest sentit amb Jesús Pabón, però no se'n sortí. El segon pas fou contactar amb Josep Pla, al qual es dirigia en nom dels «vells sentiments amicals [que], a despit d'eclipsis, es mantenen immarcescibles»,⁴⁷¹ per demanar-li unes gestions amb Florentino Pérez Embid, director general d'Informació del règim franquista que suposava amic del cèlebre escriptor empordanès de cara a la publicació del llibre.

465 ANC-FICAB, Carpeta núm. 5.393, Expedient de Joaquim de Camps i Arboix.

466 AINAUD DE LASARTE, Josep Maria. «Joaquim de Camps i Arboix. La terra i el dret», *Món Jurídic* núm. 118 (setembre - octubre de 1994), p. 37-40; SALTOR, Octavi. «El jurista gironí Joaquim de Camps i Arboix», *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 2 (1975), p. 169-172.

467 *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, (1952), p. 104.

468 *Ibidem*, p. 105.

469 CLARA, Josep. «Vicens i Vives i la censura franquista», *Serra d'Or*, núm. 443 (1996), p. 26-27.

470 GALLOFRÉ, Maria Josepa. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*; el monogràfic «Traducció i censura» de *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013); un estudi de cas emblemàtic és el llibre de SOPENA, Mireia. *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis*.

471 Les cartes es troben a ANC-FJCACM, Caixa núm. 6, «Carpeta Modernitat del Dret Català» i han estat publicades parcialment a l'estudi de CLARA, Josep. «Vicens i Vives i la censura franquista».

1955

Verntallat, cabdill dels remences.

BC

1955

Arrendamientos rústicos.

BC

Pla li respongué de seguida dient-li que feia anys que no tractava amb el personatge en qüestió però li aconsellava d'escriure a l'historiador gironí Jaume Vicens i Vives, «*gran persona —un home magnífic [...] serà amic vostre si ja no ho és*».⁴⁷² Camps i Arboix no tardà a escriure al conegut historiador que, precisament en data 10 de juliol, escrivia a Pérez Embid dient-li: «*he de molestarte una vez más para interesar de tu amistad la contestación a un ruego que me formuló hace unos días el Sr. Joaquín de Camps i Arboix, y que se contiene en substancia en el papel que incluyo en el mismo sobre. No creo que se hayan levantado grandes reparos a una obra escrita con el mayor deseo de acertar en un tema estrictamente científico; pero como el diablo siempre anda suelto, acudimos a ti para que interpongas —si es posible— tus buenos oficios en este asunto.*»⁴⁷³

El llibre sortí publicat l'any següent i, en aquest cas, a causa del tema jurídic i pel probable interès de Pérez Embid, es pot dir que la censura no s'hi fixà gaire: tot el llibre era una reivindicació del dret com a element caracteritzant de la morfologia dels pobles i que el dret català amb la seva singularitat havia delineat els trets diferencials de Catalunya al llarg de la història. En la primera part del llibre, el nostre autor fonamentava les seves reflexions amb les d'autors prohibits pel règim franquista, alguns ja difunts com els seus amics i companys Antoni Rovira i Virgili (1882-1949) i Amadeu Hurtado (1875-1950), i altres coneguts per la seva trajectòria d'estudiosos del dret català com Raimon d'Abadal i Calderó, Francesc Maspons i Anglès, Ferran Valls i Taberner, Antoni Maria Borrell i Soler, Ramon Maria Roca i Sastre, Josep Oriol Anguera de Sojo... Reivindicava doncs el dret consuetudinari com a base diferencial del dret català i especialment l'identificava en la llibertat civil i en el pairalisme. En aquest marc, Camps i Arboix subratllava que el pairalisme era «*un concepte que cal reivindicar*», considerat com «*una de les poques originalitats que la nostra terra pot presentar al judici del món*».⁴⁷⁴ Així podia afirmar que el sistema del pairalisme «*és un perfecte microcosmos: té una seu que és la casa pairal; té un element d'acció que és l'autoritat del cap de casa; té un instrument que és el patrimoni; gira entorn d'un eix jurídic que és l'heretament i l'associació de famílies. Persegueix tres finalitats: construir la família, consolidar la família, perpetuar la família*».⁴⁷⁵ Aquest sistema s'havia mantingut durant segles gràcies al «*sistema de l'heretament en el primogènit, salvaguarda de la continuïtat del patrimoni familiar i obligat a una complexa xarxa d'obligacions famili-*

472 *Ibidem*.

473 «Carta de J. Vicens a Don Florentino Pérez de Embid, 10 de juliol de 1952» a CLARA, Josep; CORNELLÀ, Pere; MARINA, Francesc; SIMON, Antoni. *Epistolari de Jaume Vicens i Vives*, Volum 2, p. 318.

474 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Modernitat del dret català*, p. 86.

475 *Ibidem*, p. 87.

ars». ⁴⁷⁶ A més, i amb una visió optimista del procés i de la realitat històrica del camp català, afegia que el sistema pairal havia permès una difusió de la propietat gràcies a les figures de l'emfiteusi i al contracte de conreu de la masoveria. Així resseguia els avatars que havien acompanyat la legislació agrària, arribant a subratllar, un cop més, la bondat de la Llei de Contractes de Conreu del 1934 segons uns criteris jurídics que s'emmarcaven en l'escola jurídica catalana i que es fonamentaven precisament en el concepte que *«la rabassa era una emfiteusi temporal»*. ⁴⁷⁷ Camps i Arboix reivindicava així la vitalitat del sistema pairal, tot i semblar *«una concepció difuminada»* que havia *«perdut virtualitat i actualitat entre els meandres perdedors d'aquest riu atormentat que és la vida moderna»*. Així sentenciava: *«la missió que se li assignà ha estat realitzada òptimament, al pairalisme es deu el miracle català de preservar contra tots els infortunis la consciència de la nostra personalitat col·lectiva, amb la seguretat de ressorgir de bell nou, potent com mai, en sortir Catalunya dels grans circumstancials silencis»* i afegia: *«aquesta interpretació missional del pairalisme és la forma del catalanisme de l'època, com a una llavor colgada o un caliu cobert de cendres»*. ⁴⁷⁸

En l'estudi hi havia també una reivindicació de l'escola jurídica catalana que s'emmarcava en les reflexions jurídiques de Friedrich Carl von Savigny que havien estat introduïdes a Catalunya, i a l'Estat espanyol, per Manuel Duran i Bas en la segona meitat del segle XIX. Si Duran i Bas era la gran figura del Dret català del Vuit-cents, Amadeu Hurtado representava el millor defensor de la jurisprudència catalana en la primera meitat del segle XX, com ho demostraren els seus parlaments en les Corts republicanes que donaren *«la mesura de la seva personalitat excepcional»*. ⁴⁷⁹

En la segona part del llibre, hi havia una reflexió sobre l'encaix del dret català en els moderns corrents jurídics internacionals, analitzat des dels grans processos que s'havien donat al llarg de la primera meitat del segle XX, en els camps polític, econòmic i social. I ho feia analitzant límits i perspectives d'institucions com l'heretament, el fideïcomís, la lesió contractual i l'emfiteusi. Concloïa l'estudi amb una reflexió sobre el present i el futur del Dret català en què blasmava l'actitud dels juristes catalans actuals d'haver-ho deixat anar a la deriva i no dubtava en afirmar que *«el pecat és doble per ignorància i deslleialtat»* ⁴⁸⁰ i remarcava la necessitat d'arribar a una redacció clara d'un apèndix al Dret civil espanyol per tal de garantir la peculiaritat catalana en una Espanya que volia plural i respectuosa de les

476 *Ibidem*.

477 *Ibidem*, p. 109.

478 *Ibidem*, p. 115.

479 *Ibidem*, p. 154.

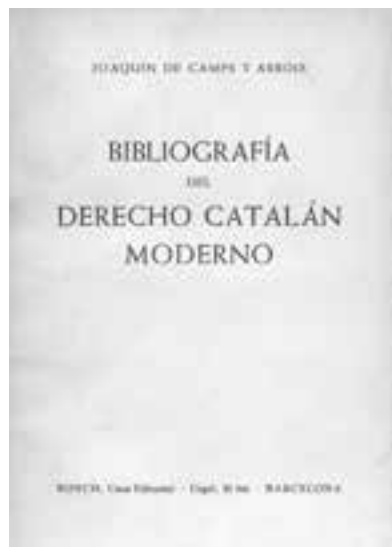
480 *Ibidem*, p. 278.

1956

Historia del derecho catalán moderno.

BC

1956

Bibliografía del derecho catalán moderno.

BC

seves diferències. Les seves últimes paraules eren una cita d'Amadeu Hurtado al Congrés Jurídic català de 1936 en què havia defensat la necessitat «d'incorporar a l'organisme jurídic de Catalunya tot el que tingui de vital per a l'aptitud i les apetències efectives del nostre poble al pensament universal».⁴⁸¹

En aquesta obra trobem alguns dels elements que Joaquim de Camps i Arboix desenvolupà en els anys següents amb un notable èxit i que el convertiren en un referent ineludible dels estudis pairals o, tal i com ha recordat Rosa Congost, el transformaren en un «missioner del pairalisme».⁴⁸² De totes formes, *Modernitat del Dret català* tingué un discret ressò en l'àmbit cultural del període ja que la prestigiosa revista *Destino* li dedicà un article, a càrrec de Josep Maria Espinàs, amb foto inclosa.⁴⁸³ A partir d'aquest moment, Camps i Arboix començà a col·laborar en la revista i les edicions *Destino* fins a la seva mort. Entre aquestes col·laboracions recordem que, el maig de 1953, es publicà la seva traducció al castellà, d'una selecció de l'obra del Marquès de Custine de 1839. La versió castellana duia un títol força presentista: *Rusia, ayer y hoy*. El pròleg, a càrrec d'ell mateix, explicava la tria del canvi de títol ja que l'obra de Custine era un sense fi de paral·lelismes per entendre les raons del triomf del bolxevisme i que fonamentalment raïen en l'orteguïà «home massa» tan difós a Rússia.⁴⁸⁴

Aquesta notorietat no passà desapercebuda a les autoritats gironines i a aquells sectors de la seva població encara afectats pels odis de la Guerra Civil: un llibreter va queixar-se amb una carta de protesta a *Destino* per l'article positiu que li havia dedicat la revista.

Luis Mazo Mendo, governador civil de Girona, escrigué una carta al delegat nacional de la FET y de la JONS, on li deia d'anar en compte amb Camps i Arboix. Per això li enviava un exemplar de la revista en qüestió amb la notícia del Premi Duran i Bas de l'Institut d'Estudis Catalans afegint-hi: «Por el informe del sujeto en cuestión verás de quién se trata. Bien se ayudan estos representantes a través de sus instituciones o institucionistas. Por haber heredado, parece ésta postura conservadora, no faltaría más sino que le hicieran otro homenaje desde algún periódico eclesiástico con tinte "verdaguariano", por lo bien que destruyó en la época roja la iglesia del Mercadal y el convento de las Bernardas».⁴⁸⁵

Al costat d'aquestes protestes, Camps i Arboix rebé ressenyes positives a la *Revista Jurídica de Cataluña*, afirmacions de simpatia i recolzament per

481 *Ibidem*.

482 CONGOST, Rosa. «Presentació. El pairalisme. Reflexions sobre una paraula, un concepte i dues conjuntures», *Estudis d'Història Agrària* núm. 12 (1998), p. 10.

483 ESPINÀS, Josep Maria. «Un estudi de Joaquín de Camps "Modernitat del dret català"», *Destino*, núm. 820 (25 d'abril de 1953), p. 19.

484 CUSTINE, M. de. *Rusia, ayer como hoy*.

485 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix, de l'arrauxament... » art. cit. p. 40

personalitats de l'època, com una carta de Lluís Duran i Ventosa en què li agraiïa la tasca de reconeixement que el llibre feia al seu pare Manuel Duran i Bas; o la de Francisco Elias de Tejada, catedràtic de la Universitat de Sevilla, que n'elogiava l'erudició, així com moltes cartes d'amics i companys d'exili com la de Ferran Cuito o la d'Anna Martí, vídua d'Amadeu Hurtado, entre d'altres.⁴⁸⁶ També cal recordar que el mateix Vicens i Vives escrigué al pare Batllori per comentar-li: «*ha produït certa impressió la publicació d'un llibre de Camps i Arboix, antic diputat d'Esquerra per Girona [sic], titulat "Modernitat del dret català". És un llibre valent. Fou premiat per l'Institut. Com a símptoma, no està malament, sobretot perquè el llibre ha estat autoritzat per la Censura. S'hi veu la ma de Pérez Embid, que en això del regionalisme ens està servint molt bé. Per aquest camí de comprensió es poden —i ja s'estan arreglant— arreglar coses.*»⁴⁸⁷

Els estudis jurídics de Camps i Arboix el portaren a publicar dos volums sobre la propietat de la terra i les noves legislacions espanyoles que foren editats per la mateixa Casa Bosch, especialitzada en temes jurídics. Especialment el treball *La propiedad de la tierra y su función social* desenvolupava una forta crítica als ideals socialistes de col·lectivització de les terres, una crítica que no era nova en les seves reflexions i que tenia les seves bases en la reivindicació i difusió de la petita propietat que féu al llarg de la seva vida. Però la fita del període fou el prestigiós premi de Biografia Aedos en llengua catalana, atorgat la Nit de Santa Llúcia de 1954 i dotat amb un premi en metàl·lic de 15.000 pessetes per l'obra *Verntallat, cabdill dels remences*. El jurat del premi estava integrat per l'historiador de la literatura i filòleg Martí de Riquer, pel cèlebre historiador Ferran Soldevila, per l'historiador i filòleg arabista Josep Maria Millàs i Vallicrosa i per l'historiador granadí Melchor Fernández Almagro.

La notícia del premi fou anunciada en els principals diaris catalans, com *La Vanguardia Española*, *Diario de Barcelona*, *El Noticiero Universal*, o la revista *Destino*. Un cop més, Vicens i Vives es feia càrrec de les gestions per afavorir els tràmits amb la censura. Camps i Arboix li escrivia el 12 de gener de 1955 per comunicar-li que l'expedient del seu treball portava el número 69-55. Com ha remarcat Josep Clara, Vicens i Vives es feia càrrec encara amb més interès ja que el llibre portava un pròleg seu en què hi havia la descripció de Camps i Arboix i la memòria evocativa de la Girona d'abans de la Guerra que obre el nostre estudi. El llibre es publicà efectivament la vigília de Sant Jordi de 1955. La seva característica era la de no ser un treball d'investigació original sinó un treball divulgatiu, recolzat sobre una àmplia bibliografia historiogràfica encapçalada principalment per les obres d'investigadors joves com Jaume Vicens i Vives, Santiago Sobrequés i Vidal, Josep de Calassanç Serra i Ràfols, o Àngels Masià de Ros, les aportaci-

1959

La masia catalana. 1a edició.

FJI

486 ANC-FJCACM, Caixa núm. 6, «Carpeta Modernitat del Dret Català».

487 MUÑOZ, Josep Maria. *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*, p. 279.

1960

La reivindicació social dels remences.

BC

ons dels quals eren contrastades amb els estudis d'autors com Ferran Soldevila, Antoni Rovira i Virgili i una llarga llista d'historiadors catalans del segle XIX, entre els quals destaca la valoració més que positiva desenvolupada per Francesc Montsalvatge i Fosas. Un cop més al centre dels interessos de Camps i Arboix hi havia el tema de la terra que ara projectava mitjançant la figura de Francesc de Verntallat que havia actuat en la Guerra Civil Catalana de la segona meitat del segle XV com a cabdill dels remences. L'acció de Verntallat materialitzà la unió de la pagesia amb la reialesa en contra de les pretensions de l'oligarquia nobiliària catalana.

En aquest marc, Camps i Arboix descrivia la naturalesa de les relacions socials i rebutjava les acusacions de falta de patriotisme que els autors de la Renaixença havien utilitzat per considerar Verntallat un traïdor de les institucions catalanes i afirmava d'una manera tallant: *«aquell qui pretengui aplicar el concepte que avui tenim del patriotisme al sentiment i a la idea que en tenien els homes del quatre-cents incorrerà en un intent ingenu de voler modernitzar l'antiguitat»*.⁴⁸⁸ Parlant als seus lectors contemporanis afegia: *«si la pàtria és una comunitat de sentiments, el concepte de patriotisme variarà segons la idea que l'home tingui de la col·lectivitat a la qual pertany. Unes vegades personificarà la pàtria amb l'entitat que li sàpiga produir un esclat sentimental; altres la concentrarà amb una creació política; generalment la idea de la pàtria serà la conjunció d'ambdós elements. Vull dir que el patriotisme és independent de la idea de l'Estat i, àdhuc, del de la mateixa nació»*.⁴⁸⁹

Aquest escenari permetia a Camps i Arboix teoritzar implícitament sobre les relacions entre Catalunya i Espanya segons el concepte de doble patriotisme amb el què el primer corresponia al sentiment català que convivia amb el segon, expressió de l'acceptació de l'status quo. Amb les seves paraules: *«sovint es dona el cas que hom tingui dues pàtries: una de sentimental i l'altra de política, sense incompatibilitat entre ambdues. La primera concentrada en la terra que l'ha vist néixer, que li ha desclòs els llavis amb els accents d'una llengua, que li ha donat la fesomia espiritual que és la imatge de la fesomia col·lectiva. La segona referida a una realitat creada per la geografia, la història, l'economia, la conveniència, així de l'home com a ciutadà com de la col·lectivitat com poble»*.⁴⁹⁰

Si per una banda remarcava la distància entre el concepte de patriotisme del segle XV amb els contemporanis, per l'altra queia en un anacronisme en comparar la revolta de la Generalitat de 1462 amb els Fets d'Octubre de 1934: *«llavors com ara, la Generalitat, poder legalment constituït, rompia l'ordre constitucional establert i es revoltava. Llavors pretenia suplir una dinastia per una altra: ara pretenia substituir la segona república espanyo-*

488 *Ibidem*, p. 119489 *Ibidem*, p. 120.490 *Ibidem*.

la, que constitucionalment era unitària amb estatuts d'autonomia regional, per una república federal de la qual erigia l'Estat Català com a membre de la comunitat espanyola. Llavors com ara, la unanimitat dels catalans estava lluny d'existir en relació al moviment. Llavors com ara, s'arriscà a perdre les llibertats aconseguides. Llavors com ara, els errors de càlcul i d'eventualitat foren similars.»⁴⁹¹ I com un acte de fe de demostració d'haver deixat enre-re el jove revolucionari de 1934, Camps i Arboix afirmava «En la perspectiva del temps i l'experiència global derivada dels vint anys transcorreguts, el judici dels fets d'aquell sis d'octubre ha d'ésser sever i autoritza la rectificació de criteris anteriorment favorables. Ara bé: si no s'acudí a ningú de titllar d'anticatalans els qui foren adversos a la proclamació de l'Estat Català dintre de la segona república espanyola, malament es pot sostenir igual retret contra els catalans del segle XV, entre ells Verntallat».⁴⁹²

El llibre tingué un bon ressò en la xarxa cultural catalana, amb ressenyes a diaris i revistes com *Destino*, on un jove Joan Reglà li dedicà un article elogiós així com a *La Vanguardia española* on Fernández Almagro destacà la seva capacitat de retratar una època i un moviment d'emancipació social mitjançant la biografia detallada, però amena, de Verntallat.⁴⁹³

En el camp personal, la notícia del premi i la publicació de l'obra corresponent li permeteren de reprendre contactes amb amics dels temps republicans: Laureà Dalmau li felicità reconeixent-li «un més del teus èxits d'escriptors» i que «almenys tu reivindiques amb el teu talent aquesta generació d'avant-guerra, tan abundosament calumniada i preterida per la caverna actual, que no serà mai ni una espurna en quant a dignitat i moral del que érem nosaltres».⁴⁹⁴ Una afirmació que Dalmau acompanyava d'una nota més negativa però força representativa de tot un conjunt de catalans que vivien en un «exili interior» com es pot deduir de les següents afirmacions: «jo segueixo la meua vida amb una passivitat absoluta, com si ja fos de l'altre món. No em moc mai de casa i ja no sento ni el més petit estímulo davant de res. Sento un fàstic inenarrable davant del temps que em toca acabar de viure en aquest tros de terra, podrida per totes les misèries més repugnants i les baixeses més infrahumanes. I no em sé fer mai càrrec que el nostre temps ja és passat i que no pot tornar mai més».⁴⁹⁵

Molt diferent era la missiva que li escrigué el metge republicà Pompeu Pascual, resident aleshores també a Girona. Pascual li donava l'enhorabona pel llibre, comentant-li que havia quedat força impressionat pel «capítol en el que rehabilitau el patriotisme de Verntallat i el paral·lel estret amb

1961

El tancament de caixes.

FJI

491 *Ibidem*, p. 124.

492 *Ibidem*, p. 125.

493 ANC-FJCACM, Caixa núm. 7, Carpeta Verntallat.

494 ANC-FJCACM, Carta de Laureà Dalmau a Joaquim de Camps i Arboix, Girona, 15 de desembre de 1954.

495 *Ibidem*.

1961*L'estat modern.*

UB-BFGH

fets contemporanis».⁴⁹⁶ Camps i Arboix li replicà amb una anècdota d'Enric Prat de la Riba que havia estat sempre orgullós de la seva descendència d'una família de remences. A més li demanava l'adreça de Miquel Santaló.⁴⁹⁷

Obtinguda així l'adreça mexicana de Santaló, Camps i Arboix li escrivia amb el prec d'enterrar divergències passades i de restablir l'antiga amistat. Li prometia enviar un exemplar del llibre de Verntallat i li retratava la seva realitat d'aquesta manera: *«seguim entre l'enuig i la crisi. L'una en calçant-se amb l'altra, bon xic escèptics, nusos d'il·lusions per l'immediat, però sense que vulgui dir que hàgim perdut la fe i el coratge, ni l'esperança. Tot això, en el fons i malgrat la façana és un embà de canyes, no ho oblidem. Recordant la història del país s'arriba a la conclusió que sempre ací les coses i les institucions viuen a precari i que la interinitat és un factor permanent de la nostra existència política. Ens queda de fer tasca endins, de conviure amb amics dilectes, d'emborratxar-nos de panteisme en contacte amb la naturalesa i de fruir de tots els gustos i regustos dels nostres costums. I tot així ja dóna un sentit al viure encara que sigui un oasi en el desert i que hom es sentit un xic exiliat espiritualment*».⁴⁹⁸ Acabava la carta informant-lo que vivia fent de publicista i de pagès a la seva finca de Canet de la Tallada que les autoritats franquistes li havien tornat el 1952: *«a l'estiu hi passem llargues mesades lluny del "mundanal ruido" i abstrets pels treballs del camp i per la natura plàcida. És un veritable festival, compartint la vida amb gent simple i cordial que és un encant*».⁴⁹⁹

Santaló li respongué el 29 de maig de 1955 agraïnt-li el pensament i explicant-li els avatars de l'exili i, finalment, el 12 de setembre següent li confirmava la rebuda del paquet continent el volum de Verntallat.

El pairalisme i l'ascendència de Jaume Vicens i Vives: *La Masia catalana* (1959) i *Les cases pairals catalanes* (1965)

Per entendre l'evolució de la producció intel·lectual de Camps i Arboix dels anys següents hem de remarcar que, a l'igual que un ampli conjunt de persones de sensibilitats polítiques heterogènies de la societat catalana, va rebre una profunda influència de les reflexions de l'historiador gironí Jau-

496 ANC-FJCACM, «Carta de Pompeu Pascual a Joaquim de Camps i Arboix, Girona, 1 de maig de 1955.

497 ANC-FJCACM, «Còpia carta de Joaquim de Camps i Arboix a Pompeu Pascual», Barcelona, 4 de maig de 1955.

498 ANC-FJCACM, «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Miquel Santaló, Barcelona, 20 de maig de 1955 reproduïda parcialment a CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix: de l'arrauxament...» art. cit., p. 40.

499 *Ibidem*.

me Vicens i Vives.⁵⁰⁰ Especialment, cal recordar que, el 1954, Vicens publicà una de les seves obres assagístiques més ambicioses, *Notícia de Catalunya*,⁵⁰¹ un estudi que plantejava una reflexió sobre els elements constitutius de la personalitat diferenciada del Principat amb una finalitat política ben clara: només des de la perspectiva de l'autoconeixement de si mateixos els catalans haurien pogut materialitzar projectes polítics seriosos. S'ha dit moltes vegades que els efectes terribles de la Guerra Civil i de la dictadura franquista van propiciar aquest tipus de reflexions gairebé essencialistes sobre el quid de Catalunya i més endavant dels Països Catalans, per la impossibilitat de discutir sobre problemes polítics actuals a causa de la repressió de la dictadura. Per altra banda, l'assaig de Vicens i Vives apareixia uns mesos abans de la primera edició legal a l'Estat espanyol de l'assaig filosòfic de Josep Ferrater i Mora *Les formes de la vida catalana*, publicat en primera edició a Xile el 1944. Aquestes reflexions eren simptomàtiques d'una evolució significativa de grups d'intel·lectuals de la societat catalana que apostaven per una reafirmació de la identitat diferencial i per la superació del trauma i de les divisions de la Guerra Civil.⁵⁰²

En aquest marc, *Notícia de Catalunya*, que havia d'aparèixer inicialment amb el títol «Nosaltres, els catalans» descartat per evitar la censura, va tenir dues versions: una el 1954 i l'altra, revisada i amb nous apartats el 1960. Ens interessa subratllar la primera versió de l'obra de Vicens i Vives perquè és la que llegí i que impactà profundament Camps i Arboix. *Notícia de Catalunya*, de 1954, es dividia en vuit capítols en els quals es desglossaven tant les influències geogràfiques i les essències materials i polítiques, com els avatars socials que havien caracteritzat la vida del Principat al llarg de la història. En aquest marc, volem ressaltar que Vicens i Vives insistia en què «*L'element bàsic, indiscutible, de la societat històrica catalana, no és l'home és la casa*».⁵⁰³ «*Casa i família, mas i terra, vet ací el poderós enreixat de la subestructura social catalana abans i després del segle XIV, àdhuc fins als nostres mateixos dies, [...]*».⁵⁰⁴ En el mateix capítol, defensava la importància del sentit social i col·lectiu de la terra, subratllant com la millor herència de les guerres remences del segle XV havia deixat llur llegat:

500 MUÑOZ, Josep Maria. *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*; i GATELL, Cristina; SOLER, Glòria. *Amb el corrent de proa: Les vides polítiques de Jaume Vicens i Vives*.

501 Els problemes relatius a la gènesi i difusió de l'obra explicats a MUÑOZ, Josep Maria. *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*, p. 244 i següents. I també l'avantpròleg de RÍQUER, Borja de, a: VICENS I VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya. Nosaltres els catalans*.

502 SANTACANA, Carles. «Superar la Guerra Civil, un reto cultural y político en la Cataluña de los años cincuenta», a: *La España de los años cincuenta*, p. 307-325.

503 VICENS I VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*, p. 39.

504 *Ibidem*.

1961

Duran i Bas.

BC

«[...] el segle XVI enregistrà una florida del camp català. La realització del vell ideal de la pagesia donà lloc a una transformació social important, car foren molts els masos que àdhuc recobraren la propietat directa. Homes lliures en terra lliure, però sotmesos a una jerarquia social captenidora, heus ací la gran fórmula sobre la qual ha reposat la prosperitat del camp català fins als nostres dies».⁵⁰⁵

Unes afirmacions que havien de ser rebudes per Camps i Arboix com la demostració que la seva passió intel·lectual envers els estudis agraris era també un tema central per a les noves generacions d'intel·lectuals que veien en Vicens i Vives un referent indiscutible. Josep Maria Ainaud de Lasarte va explicar el gran resò de les idees de Vicens i Vives en els grups catalanistes. En aquest sentit, Ainaud recordava la conferència «Com som els catalans» de Vicens i Vives, impartida el 5 juny de 1954 a una reunió de la clandestina Societat d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials. La conferència va causar tant d'interès que el debat va continuar en nombroses altres taules rodones en què participaren Miquel Coll i Alentorn, Josep Espar i Ticó, Josep Ferrater i Mora, Carles Muñoz i Espinalt i el propi Camps i Arboix.⁵⁰⁶

Amb molta probabilitat, doncs, la lectura de *Notícia de Catalunya* i el ferment intel·lectual que l'acompanyà, el motivà a escriure *La masia catalana*,⁵⁰⁷ la que fou la seva obra més coneguda.

Entre 1956 i 1957, Camps i Arboix es dedicà a escriure el text de l'obra que envià a Josep Maria Cruzet, director de l'Editorial Selecta i qui li respongué el 31 de desembre de 1957 comunicant-li que l'estudi era «la millor i més completa obra que sobre aquest tema tan genuí i transcendent s'ha escrit al nostre país. La seva divisió en els aspectes històric, arquitectònic, i sociològic el trobo excel·lent i el desenrotllament de cada un

d'aquestes temes, d'una gran maestria».⁵⁰⁸ Tot i això, per tirar endavant l'edició es necessitava una «col·laboració econòmica que contribuís a la cobertura del pressupost» i que hauria de representar «l'import de la meitat del cost de l'edició».⁵⁰⁹ En una carta posterior, li proposava de cercar conjuntament el suport econòmic de Rafael Patxot.⁵¹⁰ El contracte de l'obra se signà el 20 de juny de 1958 i el llibre es publicà com a novetat per Sant Jordi de 1959, posant-se a la venda per un preu de 200 pessetes. L'obra, editada en tapa dura i profusament il·lustrada, s'obria amb una presentació en la qual Camps i Arboix reivindicava l'urgència d'estudiar l'evolució i la significació històrica dels masos, així com la seva sociologia que era cabdal per entendre els problemes de la vida del camp de la seva actualitat. Dit això, el llibre es dividia en quatre parts: la primera era una presentació de la història del mas català des de l'antiguitat fins a la seva actualitat. Recolzant-se sobre una bibliografia que anava des de Vicens i Vives i la resta dels autors que hem citat a l'hora de parlar de Verntallat, fins als autors que havien parlat de la masia en l'actualitat de la postguerra com Josep Faus, Joan Amades, Joaquim Pla i Cargol... arribava a la conclusió que el mas estava passant per la mateixa crisi que tot el món camperol coetani, caracteritzat per «l'hemorràgia de l'èxode dels joves camperols atrets pels fal·laciós paradisos ciutadans i una vida que els apar més fàcil».⁵¹¹ Tot i això plantejava que la importància del mas era tan gran en la Catalunya rural que considerava impossible la seva desaparició. Calia, doncs, una posada al dia mitjançant la creació de cooperatives agrícoles i introducció de tècniques. En el segon apartat, feia una presentació d'algunes de les teories arquitectòniques interpretatives del mas català, basada en els estudis de Josep Puig i Cadafalch, Francesc

505 *Ibidem*, p. 53.

506 AINAUD DE LASARTE, Josep Maria. «Miquel Coll i Alentorn i la Societat d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials», a: *Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, p. 100-101.

507 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La masia catalana. Història, arquitectura, sociologia*.

508 ANC-FJCACM, Caixa 1, «Carta de Josep Maria Cruzet a Joaquim de Camps i Arboix, Barcelona, 31 de desembre de 1957».

509 *Ibidem*.

510 ANC-FJCACM, Caixa 1, «Carta de Josep Maria Cruzet a Joaquim de Camps i Arboix, Barcelona, 10 de gener de 1958».

511 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La masia catalana. Història, arquitectura, sociologia*, p. 81.

Montsalvage o sobretot de Josep Danés que encunyà conceptes —que han perviscut en la historiografia gairebé fins a l'actualitat—⁵¹² que Camps i Arboix feia propis per conceptualitzar i classificar les diferents tipologies de masies. Seguia un apartat miscel·lània en què l'autor explicava notes de folklore dels masos i d'arguments favorables al manteniment i desenvolupament agrícola d'aquestes institucions que, com en els casos del Mas Gelabert empordanès o de Codorniu de Sant Sadurní d'Anoia, havien progressat econòmicament en la seva actualitat i eren citats per la seva exemplaritat. L'última secció del llibre era una apologia del «pairalisme», en la línia del que ja havia reivindicat en *Modernitat del dret català*, o amb les seves paraules: «*el pairalisme català és una idea de comunitat creadora d'un sistema jurídico-social que cerca el major benestar col·lectiu enfortint la família, perpetuant costums tradicionals i multiplicant els fogars constituïts per una sòlida classe mitjana rural.*»⁵¹³ Rebutjant les crítiques que diferents autors havien fet al pairalisme, tan idealitzat per la Renaixença catalana, i recolzant-se en Josep Faus, Camps i Arboix defensava un cop més que «*la llibertat civil i el pairalisme són dos principis fonamentals del dret català, els dos eixos entorn dels quals giren les nostres institucions, les dues deus d'on brolla tota la nostra vida legal.*»⁵¹⁴ En aquest marc, feia l'apologia de la casa pairal com a seu de la família organitzada, fonamentada en la figura de l'hereu, com a defensor de la continuïtat dels béns de la família, i en solidaritat recíproca amb la resta de membres de la família. Ressaltava la masia, com a element influent en la divisió de la terra, que havia permès l'existència de superfícies adequades per als cultius i havia permès la desproletarització de la vida rural així com l'atenuació del problema de la vivenda. I citant Josep Ferrater i Mora sentenciava: «*L'amor de Catalunya per la història, el respecte envers la tradició i la voluntat de preservar-la no són ni arqueologia ni ressentiment; no són ni curiositat morbosa ni implícita protesta: són senzillament la manera d'ésser d'un poble per al qual és fonamental la continuïtat d'una manera d'existir.*»⁵¹⁵

L'obra fou un èxit de venda: tingué ressenyes elogioses d'Àngel Marsà a *El Correo Catalán*, de Josep Maria Espinàs a *Destino*, de Nèstor Lujan a *El Noticiero Universal*, *La Vanguardia Española*, *Revista Jurídica de Cataluña*, *El Cultivador Moderno* i a moltes altres revistes. Cal remarcar que el nostre autor rebé nombroses cartes de felicitacions.⁵¹⁶ També va rebre, però, reflexions crítiques d'alguns contemporanis. Entre d'altres, la del geògraf

1963

El Decret de Nova Planta.

BC

512 PUIGVERT, Josep Maria. «Els estudis danesians de la masia, revisitats», a: DANÉS, Josep. *Materials per l'estudi de la masia*, p. 11-56.

513 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La masia catalana. Història, arquitectura, sociologia*, p. 208.

514 *Ibidem*.

515 *Ibidem*. p. 214.

516 ANC-FJCACM, Caixa 1.

Salvador Llobet que escrigué una ressenya crítica a la mateixa revista *Destino* en la secció que tenia a la revista i que redactava des de 1952 amb el pseudònim Montis.⁵¹⁷ En l'article «La masia catalana», Montis criticava que en el llibre «*se citan solamente las masías de grandes dimensiones, las grandes casonas, más o menos lujosas dentro de su estilo, que enriquecen nuestras comarcas. A nuestros ojos de geógrafos, se nos antoja que no cabría dejar de lado la gran mayoría de nuestras masías vulgares, que si arquitectónicamente no son notables, resultan ser las más numerosas y por lo tanto las más típicas.*»⁵¹⁸

Tot i que privada, té també força interès una carta de Jaume Vicens i Vives a Santiago Sobrequés en què el primer comentava la proposta de fer un llibre sobre les institucions catalanes i li deia: «*s'ha de parlar de la Generalitat de Catalunya i d'altres coses divertides. L'amo és en Camps i Arboix. Hi té la mà trencada. Seria molt bonic que en el llibre hi figurés la masia, però no com l'ha enfocada en Camps tan malament. I no parlem del problema de la terra.*»⁵¹⁹

En aquest marc, recordem, tal i com va insistir Rosa Congost,⁵²⁰ que el mateix 1960 es publicava la segona edició de l'assaig *Notícia de Catalunya* en el qual Vicens i Vives modificava el capítol sobre la terra canviant l'apartat «Hereus i fadrísters» per «El pairalisme. Hereus i fadrísters». Hi criticava el pairalisme aparegut al segle XIX ja que el considerava expressió de la transformació capitalista de la producció rural i reflex d'un «*sistema decadent de relacions agràries mitjançant el qual el propietari intentà de substituir les seves obligacions envers el pagès, convertit ja en masover o parcer, per la pràctica d'una certa bondat personal i una con-*

descendència social.»⁵²¹ Vicens i Vives veia el pairalisme heretat de la passada centúria com una fórmula de paternalisme, que havia provocat l'aparició de la figura de l'hereu-escampa «*subproducte degenerat d'una institució eminentment social.*»⁵²² Així mateix lamentava el trencament de l'experiència de la Catalunya republicana dels anys trenta quan s'havia apostat per «*la superació de l'antic pairalisme de porró i barretina*»⁵²³ en nom de «*la definitiva incorporació del pagès a la vida contemporània.*»⁵²⁴ Vicens i Vives responia així a les visions idil·liques del pairalisme tot i que, en última anàlisi, compartia molts dels plantejaments del que anomenaríem «pairalisme jurídic» defensats per Camps i Arboix. A més, el mateix Vicens i Vives era conscient que les seves recerques sobre els remences i les seves aportacions a la vida del camp eren arguments que ajudaven a la creació del mite pairal. Finalment Vicens i Vives considerà que un altre element diferencial entre els catalans i la resta de l'Estat espanyol trobava el seu element en la col·laboració entre amos i camperols des dels segles moderns, simplificada pel contracte de masoveria i la importància de l'emfiteusi. Aquests plantejaments quedaven recollits en l'obra llegat *Industrials i polítics (segle XIX)*, en què el mateix Vicens i Vives dedicava unes paraules d'elogi a Camps i Arboix per la seva interpretació jurídica del pairalisme.⁵²⁵

Aquesta reivindicació del pairalisme determinà que Camps i Arboix decidís tornar sobre l'argument amb un projecte de més gran envergadura que seria publicat per les edicions de *Destino* i que se centraria sobre les cases pairals. Josep Vergés, com a gerent de l'editorial, va fer-li l'encàrrec el 10 de febrer de 1962. Per contracte, el llibre *Les cases pairals catalanes* havia de ser «*un estudi sobre el pairalisme*»⁵²⁶ català que

517 ROMA, Francesc. *Salvador Llobet i Reverter: la geografia, entre ciència i passió*.

518 MONTIS, «La Masia Catalana», *Destino*, núm. 1.152, 5 de setembre de 1959, p. 25.

519 «Carta de Jaume Vicens i Vives a Santiago Sobrequés i Vidal», a: SOBREQUÉS, Jaume. *Història d'una amistat. Epistolari de Jaume Vicens i Vives i Santiago Sobrequés Vidal (1904-1960)*, p.823.

520 CONGOST, Rosa. «Presentació. El pairalisme. Reflexions sobre una paraula, un concepte i dues conjuntures», *Estudis d'Història Agrària* núm. 12 (1998), p. 10.

521 VICENS I VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*, (2a edició), p. 43-44.

522 *Ibidem*, p. 44.

523 *Ibidem*, p. 45.

524 *Ibidem*.

525 VICENS I VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat. *Industrials i polítics (segle XIX)*, p. 170.

526 ANC-FJCACM, Caixa 1, Contracte entre Josep Verges Matas i Joaquim de Camps i Arboix, Barcelona, 10 de febrer de 1962.

contemplés la identificació del «*major nombre possible de cases pairals existents i en funció social activa*»,⁵²⁷ així com la seva història.⁵²⁸ A més el contracte preveia una part gràfica de la qual es faria càrrec l'editorial i que finalment fou realitzada pel fotògraf Francesc Català-Roca. L'arxiu de Camps i Arboix conté desenes de cartes de corresponents catalans que, en alguns casos ja havien col·laborat amb ell a *La masia catalana*, que li anaren passant informacions prèvies sobre l'ubicació de les cases pairals en el territori.

Entre d'altres, cal remarcar que Camps i Arboix demanà consell i informacions a l'amic Santiago Sobrequés. El 13 febrer de 1962, li escrivia dient que «*estem preparant amb Edicions Destino un llibre de gran format i riquesa gràfica sobre "Les cases pairals catalanes", aquelles que siguin encara vives i compleixin una funció útil. Pensem presentar-les previ un estudi sobre el pairalisme català, que un dia em reclamà el malaguanyat Vicens i Vives, com exemple del nostre substràctum social*». ⁵²⁹ Després d'aquesta presentació i de comunicar-li la voluntat de ressenyar un centenar de cases pairals a Catalunya que estiguessin encara actives li demanava que l'ajudés a triar quines eren les cases més adients de la província de Girona ja que reconeixia que, tot i conèixer-les força, «*el temps i la distància em fan escapar molts detalls i temo caure en errors i omissions*». ⁵³⁰ Per això li enviava una llista de cases de l'Empordà, la Selva i el Gironès. ⁵³¹

Santiago Sobrequés li contestava felicitant-lo per la nova obra, i li explicava que «*en efecte, Vicens i Vives me n'havia parlat alguna vegada [d'aquesta obra], però com una fita llunyana. Com li plauria ara de saber que ja està en vies de realització! També havíem parlat amb ell de què vos podrieu ésser la persona més preparada per escriure'l*». ⁵³² Sobrequés continuava aconsellant-li d'estudiar aquelles cases pairals que oferissin millors oportunitats d'investigació. A més li confessava que «*preferiria [estudiar] les cases els amos de les quals segueixen, encara que siguin possessors més o menys nous, habitant-les a més de, com vós dieu, continuar explotant la finca. Vull dir que jo, a igualtat de circumstàncies, eliminaria les que no constitueixen el medi de vida essencial del propietari. Perquè si aquest és, posem per cas, un metge, un enginyer que viu a la ciutat, és clar que*

527 *Ibidem*.

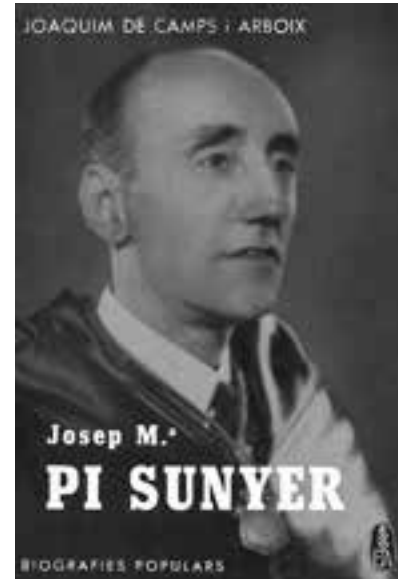
528 *Ibidem*.

529 JSC. [Epistolari de Santiago Sobrequés i Vidal] Lletres Rebudes, 1962-1963. Caixa 7. «Carta de Joaquim de Camps i Arboix a Santiago Sobrequés, Barcelona, 13 de febrer de 1962».

530 *Ibidem*.

531 *Ibidem*.

532 ANC-FJCACM, Caixa 1, «Carta de Santiago Sobrequés Vidal a Joaquim de Camps i Arboix, Girona, 16 de març de 1932). La carta reproduïda sencera a CLARA, Josep. *Santiago Sobrequés i Vidal. La història al servei d'un país*, p. 361-362.

1963

Josep Ma. Pi Sunyer.

BC

Barcelona, circa 1965

Joaquim de Camps i Arboix signant exemplars
de *Les cases pairals catalanes* al seu despatx.

també continua explotant la finca i habitant-la fins i tot en alguna època de l'any, però ja no em sembla tan interessant, com un exemple de continuïtat, com per exemple, Sta Margarida de Palafrugell (dels Vehí) o el mas Romaguera d'Ullastret (dels Romaguera). Per això jo no faria la Torre de Palau o la Jueria de St. Gregori, que pertanyen a uns senyors que tenen altres negocis de molta més importància. Ni el Castell de Cartellà, que és d'un marquès que viu a Barcelona o a Madrid, o el Castell d'Empordà, que és d'un funcionari de Correus que viu a Madrid tot l'any. Ara bé, comprenc que és un factor important el de la facilitat de la informació, un factor que potser no està gaire d'acord amb l'altre; vull dir que és més probable obtenir informació a Barcelona o Girona dels amos que no viuen al mas, que dels que segueixen al peu del canó.»⁵³³

El llibre aparegué finalment el setembre de 1965. A la contraportada es deia per veu del mateix Camps i Arboix que *Les cases pairals catalanes* anava a rubricar els seus precedents estudis sobre la matèria.⁵³⁴ Ell mateix escrivia una breu introducció, però modèlica, per entendre el seu pensament. La importància del pairalisme en la vertebració històrica de Catalunya representava l'èxit de l'existència social catalana envers les seves derrotes polítiques, o per dir-ho amb les seves paraules: «*La història social de Catalunya ha seguit una trajectòria més reeixida que no pas la trajectòria de la seva història política. En altres termes, els catalans hem sabut manejar-nos millor portes endins que dirigir el país portes enfora*».⁵³⁵ A més evocava «*l'ombra augusta i propícia de Jaume Vicens i Vives, que amb amable reiteració ens havia suggerit la conveniència d'emplenar un buit de la nostra literatura assagista*».⁵³⁶ A la introducció seguia un estudi introductori de caràcter jurídic en què Camps i Arboix tornava a fer un al·legat en defensa del sistema econòmic i social garantit pel pairalisme. N'identificava els elements vertebradors: la família, la divisió patrimonial... i ho feia des del revifament que havien de tenir les institucions seculares del dret consuetudinari català gràcies a la Compilació del Dret Especial de Catalunya de 1960. En aquest marc, l'eix central del llibre era la descripció de més d'un centenar de cases pairals escampades pel territori català que anaven acompanyades d'unes fotografies suggeridores de Francesc Català-Roca.

L'obra rebé elogis en la premsa diària i periòdica i així com *La masia catalana* també *Les cases pairals catalanes* fou un èxit de vendes: en un any, tot i l'elevat preu de 800 pessetes, s'esgotà. Tant és així que l'octubre de 1966 es procedia a la segona reimpressió del volum i el 1969 a una tercera. El mateix Josep Vergés, en una carta al seu fill, on li explicava la marxa de l'editorial, reconeixia que a l'obra completa de Josep Pla, que era el

1965

Les cases pairals catalanes.

BC

533 *Ibidem*.

534 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de; CATALÀ-ROCA, Francesc. *Les cases pairals catalanes*.

535 *Ibidem*, contracoberta.

536 *Ibidem*, p. 5.

principal motor de vendes, li seguia el llibre de Camps i Arboix.⁵³⁷

Aquestes dues obres han representat sens dubte la punta de l'iceberg dels estudis que Camps i Arboix ha fet per reivindicar a la seva manera un catalanisme social, democràtic i fonamentat en les seves arrels populars i pageses. Com a colofó d'aquest esforç i el 1969, publicà *Història de l'agricultura catalana*, una síntesi històrica dels avatars del camp català fins a la seva actualitat de finals dels anys 1960 en què els termes amb els quals s'havia llegit la realitat del camp havien quedat desplaçats per la nova revolució agrícola i per l'impacte dels grans coneixements tècnics i científics.

Com s'ha recordat⁵³⁸ a l'hora d'avaluar l'aportació de Camps i Arboix, no es pot obviar que la seva interpretació del pairalisme català estava idealitzada; presentava una visió edulcorada del conflicte social en el seu esdevenir històric; vivia en una nostàlgia d'un passat que no havia existit mai i que sobretot els seus intents de difondre un neopairalisme en la societat catalana del període no van aconseguir el seu projecte utòpic d'aturar l'abandó de la vida rural per part de les noves generacions del període de 1960 i 1970. Però, d'altra banda, cal remarcar que aquesta obra deixà un llegat en l'imaginari força important; aconseguí dibuixar un mapa de «llocs de la memòria» pels quals els catalans podien reconèixer que al llarg del territori existia una essència que els lligava a la terra. Aquesta essència, s'identificava amb el mas, es remuntava a èpoques pretèrites i representava aquella anella de continuïtat entre el passat i el present dels catalans. Quan Camps i Arboix escrigué la seva producció no podia imaginar el boom de les recerques sobre «llocs

de memòria» que lideraria Pierre Nora al llarg de les dècades de 1980 i 1990 des de França. Segons l'acadèmic francès, el lloc de la memòria era una unitat significativa, d'ordre material o ideal, que la voluntat dels homes o el desenvolupament del temps havien transformat en element simbòlic per una comunitat. Segons Nora, el lloc de la memòria tenia la finalitat d'ensenyar el marc concret d'un fet històric, ajuntant en un únic camp dues disciplines com la història i la geografia. Al final dels seus volums, Nora va admetre que les seves recerques havien estat capgirades per les necessitats del mercat mediàtic que havia creat una nova finalitat dels llocs de memòria, transformant-los en «llocs de nostàlgia». Per això sortia una doble dificultat: la reflexió sobre els usos públics del passat per una banda, i per l'altra la invasió dels espais públics en les societats occidentals (operacions comercials).

En el cas català, no comptem amb una obra exhaustiva i sistemàtica de «llocs de memòria» semblant a l'obra de Pierre Nora que incloïa una amplíssima varietat d'elements de la cultura material, immaterial i paisatgística de França. Tot i això tenim assaigs que han privilegiat les polítiques de memòria impulsades per les institucions, amb la voluntat de subratllar la connotació rememorativa política o la perspectiva urbanística i sociològica.⁵³⁹ Així doncs, si llegíssim els llibres sobre masies i cases pairals de Camps i Arboix des de la perspectiva de reivindicació d'uns llocs de memòria dels catalans, hauríem de valorar-los com una important aportació perquè van sobreviure a l'època del nostre autor. Camps i Arboix actuà com intermediari entre els literats de la Renaixença, i la seva literatura carrinclona i costumista, i els primers estudiosos del pairalisme del segle XX en una síntesi que havien de rebre tant els estudiosos de la vida rural dels anys 1960 i 1970 com el més ampli públic lector català del període. Era aquest públic el qui quedaria més influït

537 VERGÉS, J. C. *Un país tan desgraciat. Memòria compartida amb l'editor de Destino*, p.119.

538 CONGOST, Rosa, CONGOST, Rosa. «Presentació. El pairalisme. Reflexions sobre una paraula, un concepte i dues conjuntures», *Estudis d'Història Agrària* núm. 12 (1998), p. 10. I de la mateixa autora, «Pairalisme, història del dret i història de les relacions socials al camp català. Algunes reflexions» i de PUIGVERT, Josep Maria. «L'elaboració del discurs pairalista a la Catalunya contemporània: la contribució dels arquitectes i els estudiosos de la masia (1908-1936)», a: *Estudis d'Història Agrària*, núm. 12 (1998), p. 43-75 i 77-108.

539 BALCELLS, Albert. *Els llocs de memòria dels catalans*; MIC-HONNEAU, Stephane. *Barcelona: memòria i identitat: monuments, commemoracions i mites*; SUBIRACHS, Judit. *L'escultura commemorativa a Barcelona, fins al 1936*; SUBIRACHS, Judit. *L'escultura commemorativa a Barcelona, 1936-1986*; SUBIRACHS, Judit. *L'escultura del segle XIX a Catalunya: del romanticisme al realisme*.

per la lectura progressista de Camps i Arboix que reivindicava una línia de continuïtat des de les lluites dels remences fins a la Llei de Contractes de Conreu. Avui en dia, aquest bagatge històric i el complex entramat jurídic del pairalisme han quedat difuminats, però la presència de masos arreu de Catalunya continua afavorint estudis sobre aquesta institució i representant un potent símbol de catalanitat al llarg del Principat.⁵⁴⁰

540 CONGOST, Rosa; GIFRÉ, Pere; GONZÁLEZ, Antoni; LLUCH, Rosa; MALLORQUÍ, Elvis; MONER, Jeroni; RIPOLL, Ramon; SAGUER, Enric. *La masia catalana. Evolució, arquitectura i restauració*. I en el mateix sentit PUIGVERT, Josep Maria. *Op. cit.*

La Bisbal d'Empordà, circa 1970

Joaquim de Camps i Arboix i Carme Mercader i Mas.

FCM

1965-1975.

«L'anhel suprem de refer un poble» o la reivindicació de la Catalunya republicana

7

Activisme polític en la conjuntura de les plataformes jurídiques catalanes i el Segon Congrés Jurídic Català de 1970

La consagració acadèmica de Joaquim de Camps i Arboix s'acompanyà d'un renovat compromís per part seva amb el país. Des del començament de la dècada de 1950, començà a freqüentar les reunions de la Societat d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, nascuda el 1947 i reconeguda com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans el 1949, com instrument d'agitació i difusió dels idearis catalanistes en la negra nit franquista. La societat aplegava joves universitaris i personalitats adultes de l'heterogeni món catalanista, com Francesc Maspons i Anglasell, Antoni Maria Borrell, Lluís Duran i Ventosa, Claudi Ametlla, Joaquim Carreras i Artau, Maurici Serrahima, Miquel Coll i Alentorn, Josep Benet, Enric Jardí... Segons un d'aquests protagonistes, Josep Maria Ainaud de Lasarte,⁵⁴¹ Camps i Arboix en fou un dels impulsors i hi destacà per la ingent tasca de difusió i de reivindicació del dret català.

En el mateix període, Camps i Arboix participava en els projectes polítics de Claudi Ametlla, que estava al darrera d'un comitè, hereu de l'anterior experiència de Pous i Pagès, que passà a la història com Comitè Ametlla. Aquest comitè estava integrat per gent d'Esquerra Republicana i d'Unió Democràtica i volia propiciar una entesa amb els monàrquics per donar la corona a Joan de Borbó i garantir les llibertats democràtiques i el restabliment de l'autonomia catalana. Aquest fet havia provocat les ires de Josep Tarradellas que, des de l'exterior havia desautoritzat el Comitè Ametlla per aquesta posició «claudicant».⁵⁴²

541 AINAUD DE LASARTE, Josep Maria. «Joaquim de Camps i Arboix. La terra i el dret», art cit. i del mateix autor cf. «Miquel Coll i Alentorn i la Societat d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials», a: *Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, p. 97-101; SERRAHIMA, Maurici. *Del passat quan era present, Vol. II (1948-1958)*, p. 384 i següents; BALCELLS, Albert. *Miquel Coll i Alentorn. Historiografia i democràcia (1904-1990)*.

542 MANENT, Albert. *El molí de l'Ombra*, p. 110 i següents, i BALCELLS, Albert. *Miquel Coll i Alentorn. Historiografia i democràcia (1904-1990)*, p. 235 i següents.

1968

El Memorial de Greuges.

BC

Al costat d'aquest activisme, que cal emmarcar en una via possibilista i d'obertura a totes les forces de l'antifranquisme moderat, hem de ressaltar que Camps i Arboix no deixà de banda la seva activitat d'intel·lectual preocupat pel món que l'envoltava i que es materialitzà en diferents publicacions. D'aquestes algunes entraven en la citada reivindicació de la jurisprudència catalana, com *Bibliografía del derecho catalán moderno* o *Historia del derecho catalán moderno*, unes publicacions que tenien com a finalitat reivindicar la singularitat històrica del Principat i que formaven part d'un conjunt d'iniciatives que diferents advocats i homes del dret catalans havien fet des dels anys 1940 per intentar afirmar la identitat jurídica diferencial catalana i que es materialitzà en la publicació del Dret Civil català, aprovada per les Corts franquistes el juliol de 1960. Aquest resultat fou capitalitzat públicament pel batlle barceloní Josep Maria de Porcioles en el marc de la seva alcaldia que, començada el 1957, volia presentar com a regionalista i es conegué per les seves «famoses» tres ces: carta municipal, castell de Montjuïc i compilació Dret Civil. No cal dir que tot era propaganda sense més transcendència i que, en el cas que estem analitzant, la compilació no representà cap millora pràctica per a Catalunya ja que el règim sempre actuà des de la perspectiva del més rígid centralisme heretat del segle XIX.⁵⁴³

Però, d'altra banda, aquesta compilació fou vista com a una consecució que s'emmarcava en altres iniciatives per reivindicar i poder parlar de la jurisprudència catalana per part d'advocats i juriconsults que, com Camps i Arboix no participaven del règim i tenien com a objectiu el seu enderrocament. Va ser una tasca lenta i minuciosa desenvolupada per diferents membres del Col·legi d'Advocats que, amb el pas dels temps, es decantaren d'una manera cada vegada més destacada cap a l'antifranquisme al llarg de la dècada de 1960. Camps i Arboix, ja en la seva obra *Modernitat del dret català*, de 1952, havia parlat de la lentitud del Col·legi en tractar la necessitat de compilar el Dret «foral» català ja que el 1948 s'havia creat una comissió que no havia produït cap resultat. El 1952 s'havia presentat el primer avantprojecte signat per Lluís Duran i Ventosa, Antoni Borrell i Soler, Ramon Faus i Esteve, Josep Maria de Porcioles i Jaume Mans i Puigarnau. El gener de 1955 el projecte estava gairebé acabat i, el 14 d'octubre següent, fou entregat personalment al dictador Franco, per una comissió del Col·legi. El mateix degà de la institució en lliurava un altre exemplar al Ministre de Justícia el 26 d'octubre de 1955.⁵⁴⁴ Els treballs d'aprovació de la compilació del dret català s'entrebancaren i retardaren la seva aprovació fins al juliol de 1960. Com hem dit es pot interpretar de diferents ma-

543 SANTACANA, Carles. *El franquisme i els catalans. Els Informes del Consejo Nacional del Movimiento (1962-1971)*, p. 27 i següents. i MARÍN, Martí. *Porcioles. Catalanisme, clientelisme i franquisme*, p. 103 i següents.

544 JARDÍ, Enric. *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Vol. II, p. 151, 173 i 176.

neres aquesta aprovació que no havia de modificar en res el centralisme franquista però, des de la perspectiva de Camps i Arboix era segurament un instrument per sumar esforços transversals en pro del Dret català. En aquest sentit, Camps i Arboix escrigué un article, que romangué inèdit,⁵⁴⁵ per a la revista *Serra d'Or* en què afirmava que la promulgació de la citada llei era «una fita capital en la trajectòria del nostre Dret que ve a cloure el període que començà el 1716 amb el Decret de Nova Planta».⁵⁴⁶ Resumia la lluita dels catalans per preservar el seu dret en els 244 anys que havien passat des dels decrets felipistes i que semblaven haver trobat la seva solució amb l'aprovació de l'Apèndix de 1930 i sobretot durant la República per la fecunda activitat legislativa del Parlament de Catalunya. La Guerra Civil i «els fets de tots coneguts alteraren el curs polític del país, retornant el 1939 pura i simplement a la situació creada pel Decret de Nova Planta».⁵⁴⁷ Així, recordava que l'avantprojecte, presentat pel Col·legi d'Advocats de 1952 constava de 544 articles i una disposició transitòria, que, passat pel sedàs de les Corts franquistes, es va quedar en 344 articles, tres disposicions finals, una addicional i sis transitòries. Tot i això, i fent balanç, Camps i Arboix considerava que la Compilació era «una obra de mèrit i d'utilitat» i afegia: «si ella no representa tot el Dret Català, recull i aireja aquelles institucions que són més fonamentals i característiques; acaba, o al menys redueix notablement, el confusionisme fins ara existent en la invocació i en l'aplicació dels preceptes».⁵⁴⁸ Acabava sentenciant que la compilació era «un excel·lent punt de partida per a cimentar demà més altes realitzacions, en aquell esdevenidor que, amb fe i esperança anhelem».⁵⁴⁹

Les idees i els treballs esmentats de Camps i Arboix sobre el Dret català tingueren generalment una bona rebuda entre els estudiosos de la jurisprudència del Principat però també hi hagué crítiques internes. Així, l'abril de 1962, Maurici Serrahima escrivia a Josep Pla dient-li: «[...] els escrits d'en Camps i Arboix haurien estat, em sembla, molt enraonats en els primers anys del segle; són d'un tradicionalisme jurídic que respecto però que no puc compartir, perquè el temps no passa en va i el que ja no és no tornarà perquè ho cridem a través d'unes regulacions que només li eren aplicables quan era... És un home preparat, però no crec que s'hagi adonat gaire que en els darrers cinquanta anys, i fins en els darrers vint-i-cinc, han passat irreversiblement moltes coses.»⁵⁵⁰

545 ANC-FJCACM, Caixa núm. 3, Joaquim de Camps i Arboix, «Del decret de Nova Planta a la Compilació»

546 *Ibidem*, p. 1.

547 *Ibidem*.

548 *Ibidem*, p. 2.

549 *Ibidem*, p. 3.

550 FJP, «Carta de Maurici Serrahima a Josep Pla, 11 d'abril de 1962».

1968

La Mancomunitat de Catalunya.

FJL

1969

Història de l'agricultura catalana.

BC

El 1961 la Junta del Col·legi encarregava a Enric Jardí i a Camps i Arboix la traducció al català de la Compilació aprovada per les Corts franquistes, una tasca que van dur a terme en sis mesos. El 19 de juny de 1962 el bibliotecari comunicà a la Junta d'haver rebut el text en català.⁵⁵¹

En aquest període, l'element més sobresortint fou l'elecció de Josep Maria Pi i Sunyer com a degà en les eleccions a la Junta del Col·legi d'advocats de Barcelona, realitzades el desembre de 1957. Pi i Sunyer derrotà el candidat oficialista del règim Francesc d'Assís Condomines amb més de mil vots de diferència. La nova junta de Govern dels advocats barcelonins comptava amb diferents personalitats que militaven en la clandestina Izquierda Democrática —d'inspiració democristiana—, com Frederic Roda i Ventura, Joaquim Xicoy i Bassegoda, Josep Maria Portabella i Sariera, Joan Arumí o Felip Lagarriga.⁵⁵² Fou durant la presidència de Josep Maria Pi i Sunyer que es multiplicaren iniciatives per conscienciar i difondre la importància dels drets humans, en una actitud de recel creixent cap a les autoritats franquistes.

Camps i Arboix, amic del nou degà i autor d'una biografia del mateix, que aparegué el 1963, subratllà que Josep Maria Pi i Sunyer desenvolupà un paper molt important en l'aprovació del Codi civil català de 1960, en la delicada qüestió de salvar el cos jurídic del Principat «*de les retallades infligides a l'avantprojecte pel zel excessiu de la Comissió General de Codificació*».⁵⁵³ Però el que més remarcava fou el lideratge de Pi i Sunyer en apostar per la defensa dels drets humans i haver impulsat un recurs contenciós administratiu en contra de les lleis franquistes sobre delictes de rebel·lió militar, banditatge i terrorisme. Camps i Arboix sentenciava: «*l'actitud valenta de la Junta del govern del Col·legi barceloní no té precedents en els annals judicials dels darrers trenta anys*».⁵⁵⁴

En la dècada de 1960 la projecció pública de Camps i Arboix el portà primer a presidir la Societat d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, el 1964, i sobretot a entrar com a membre numerari de l'Acadèmia de Jurisprudència el maig de 1967. Ocupà el seient que havia deixat vacant Francesc Maspons i Anglasesell, jurisconsult i destacat catalanista. Arribava a la docta institució en un moment de profunda emoció i tensió política: el 7 de març del mateix any havia mort d'un infart el degà Francesc Roda i Ventura després d'haver anat a les dependències policials per intercedir i aconseguir la llibertat de disset persones detingudes per haver homenatjat el doctor Jordi Rubió i Balaguer a la Universitat de Barcelona pel seu compromís per les llibertats i la democràcia. En aquest marc de commoció corporativa, no podem deixar

551 JARDÍ, Enric. *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Vol. II, p. 243.

552 MANENT, Albert. *El molí de l'Ombra*, p. 20 i següents, i BALCELLS, Albert. *Miquel Coll i Alentorn. Historiografia i democràcia (1904-1990)*, p. 235.

553 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Josep Ma. Pi Sunyer*, p. 70.

554 *Ibidem*.

de banda la bona relació que tenia amb el finat el qual, el 24 de febrer de 1967, havia figurat entre els signants de la petició d'entrada de Camps i Arboix a l'Acadèmia de Jurisprudència per cobrir la vacant de Maspons i Anglès. Entre els signants destaquem Josep Maria Pi i Sunyer, Octavi Saltor, Rafael Gay de Montellà, Josep Maria Boix i Raspall, Francisco Fernández de Villavicencio o la del bisbe de Girona, el doctor Narcís Jubany que, el 9 de maig de 1967, li comunicava que hauria votat per a què ell formés part de l'Acadèmia de Jurisprudència.⁵⁵⁵ Era precisament el que havia temut el governador civil Luis Mazo Mendo en la carta de 1953 —que recordàvem en el capítol anterior— quan es queixava que *Destino* li hagués publicat un article elogiant la seva persona i que obria les portes a rebre les solidaritats del món catòlic regionalista. Precisament en aquests anys, tal i com ha remarcat Josep Clara,⁵⁵⁶ Camps i Arboix esdevenia un referent de fidelitats a uns valors i a una idea de Catalunya que podia aixecar simpaties de manera transversal tant dels sectors reformistes presents en l'Església catalana com d'aquells sectors de la burgesia que veien en els seus escrits un referent liberal i democràtic eloqüent. I, finalment, era un valor a l'alça pel món de l'antifranquisme en general per ser un testimoni vivent de la República enderrocada pel dictador Franco.

En aquests anys 1960 les intervencions de Camps i Arboix es sovintejaren a la premsa periòdica, especialment a la revista *Destino* amb notables articles sobre l'evolució de l'agricultura catalana, cases pairals, recursos hídrics, però també sobre infraestructures. En aquest sentit, tingueren un ampli ressò un parell d'articles seus sobre la necessitat de manteniment i de la posta al dia de la línia de ferrocarril Olot-Sant Feliu de Guíxols que arribà a interessar la Cambra de Comerç de Girona i les autoritats locals que li encarregaren la redacció d'un informe per la preservació de la línia.⁵⁵⁷ Les seves col·laboracions amb la *Revista Jurídica de Cataluña* foren també continuades: hi publicà nombrosos articles sobre la història del dret i sobre juristes catalans del segle XIX. I també escrigué més esporàdicament a les revistes *Serra d'Or*, *Historia y Vida*, *El cultivador moderno*, *Revista de Derecho Comparado*, alhora que publicà nombroses entrades a la Gran Enciclopèdia Catalana, a més d'aconseguir diferents premis als Jocs Florals de la Llengua Catalana, celebrats pels catalans de la diàspora.⁵⁵⁸

Entre les seves últimes empreses, cal remarcar la capacitat de convèncer els col·legiats d'organitzar un Segon Congrés Jurídic Català el febrer de 1970.⁵⁵⁹ L'avinentsa del Congrés determinà que la revista gironina *Presèn-*

1969

La masia catalana. 2a edició.

BC

555 ANC-FJCACM, Caixa núm. 6, «Carta de Narcís Jubany a Joaquim de Camps i Arboix, Girona, 9 de maig de 1967.

556 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix. De l'arrauxament al prestigi... art. cit.

557 ANC-FJCACM, Caixa núm. 7, «Carpeta Tren Olot- Sant Feliu»

558 FAULÍ, Josep. *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili*.

559 JARDÍ, Enric. *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Vol. II, p. 292 i següents.

La Bisbal d'Empordà, setembre de 1970

Noces d'or de Joaquim de Camps i Arboix i Carme Mercader i Mas.

FCM

cia l'entrevistés presentant-lo com a «jurista, historiador i home públic gironí».⁵⁶⁰ Camps i Arboix afirmà que el Segon Congrés Jurídic català tenia com a finalitat «recollir el batec de modernitat social que puguin tenir les nostres institucions, per exemple, el referent a la investigació de la paternitat i els problemes de la filiació: la llibertat de la dona casada al marge de la potestat conjugal en l'ordre econòmic; els avantatges de la separació de béns com a règim matrimonial; la necessitat d'evitar la divisió hereditària dels patrimonis rústics, etc.»⁵⁶¹ El Congrés es realitzà a finals de 1971 i tingué com a parlament d'obertura un discurs del degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona que recordà la benemèrita tasca duta a terme pels juriconsults catalans per fer aprovar la Compilació del Dret Civil Català, el juliol de 1960, però remarcava la necessitat de prosseguir el camí i «citant les paraules de Pompeu Fabra que havia declarat que l'ideal que perseguim no és la resurrecció d'una llengua medieval sinó de forjar una llengua moderna, digué que amb el Segon Congrés no volem pas ressuscitar un Dret medieval sinó formar el nou Dret que els temps exigeixen».⁵⁶²

Camps i Arboix fou el president de la secció cinquena dedicada a «Interrelació del Dret Civil Català amb altres matèries jurídiques, especialment amb el Dret Agrari» i també presidí el «Comitè d'Actes Culturals Complementaris».

Reivindicació de la liberaldemocràcia i de l'autogovern de la Catalunya republicana

La tasca d'agitador cultural de Camps i Arboix fou acompanyada d'una ingent producció intel·lectual, que palesà un cop més el seu compromís amb els ideals liberaldemocràtics. Així el 1961 publicava *L'Estat modern*, un breu assaig que reprenia algunes de les idees expressades en l'obra inèdita *Una agenda del liberalisme català* però ara influïdes de manera determinant per un anticomunisme fill de la Guerra Freda. En aquesta nova conjuntura mundial, defensava les idees liberaldemocràtiques del que considerava llur més formidable enemic representat per les teories comunistes que havien transformat l'estat en una entitat totalitària. Així defensava que només hi havia una democràcia ja que «la democràcia "econòmica" o "popular", proclamada pels soviets, és falsa, i, al menys a l'Europa occidental, condemnada al fracàs».⁵⁶³ La seva vehemència dialèctica evidenciava que l'aplicació de les teories revolucionàries materialistes havien identificat a «una sola

1970

Història de la Solidaritat Catalana.

FJl

560 S. «Congrés Jurídic Català. Opinions de Camps i Arboix», a *Presència*, núm. 290, 30 de gener de 1971, p. 9.

561 *Ibidem*.

562 JARDÍ, Enric. *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Vol. II, p. 311.

563 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *L'estat modern*, p. 9.

1971

Història de la Llei de Contractes de Conreu.

BC

classe com a subjectes de drets en substitució del poble»,⁵⁶⁴ materialitzant la dictadura d'un partit sobre la societat, el culte a la personalitat del líder i havia arribat «a la paradoxa de fer esclaus els proletaris que verbalment vol instaurar com a dictadors». Continuava evidenciant que el comunisme no havia democratitzat l'economia, havia afavorit l'enriquiment de la burocràcia del partit i havia imposat un autoritarisme paternalista de l'estat i considerava que els vicis propis d'aquest sistema també havien arribat a influir en l'evolució dels estats occidentals. Així blasrava el creixement i l'afirmació del burocraticisme per tot arreu, com el paper de l'estat dirigista en economia, la tendència a l'enregimentació de la societat, a les nacionalitzacions econòmiques i al poder desmesurat dels grups de tecnòcrates. Citant Raymond Aron i Walter Lippmann plantejava un estat fonamentat en la liberaldemocràcia amb projectes de cohesió i solidaritat per a la ciutadania.

Si aquestes reflexions eren pensades per imprimir una corba liberaldemocratitzadora en la política espanyola, Camps i Arboix plantejava unes línies d'actuació de cara a Catalunya en un altre assaig que ha restat inèdit, titulat «Esquema del catalanisme».⁵⁶⁵ Aquest escrit es remunta a la conjuntura de 1964-1965 i Camps i Arboix el va redactar amb la finalitat de plantejar un examen de consciència del catalanisme polític després de més de seixanta anys de vida i experiència, i «de refermar les seves essències i esmenar els errors comesos».⁵⁶⁶

L'assaig es desenvolupava en sis apartats: el primer era dedicat a l'estudi del «fet diferencial», recordant les arrels històriques de les peculiaritats del poble català que l'allunyaven del castellà per conegudes diferències històriques, lingüístiques, jurídiques i econòmiques. En la segona unitat de l'assaig, «El precatalanisme», analitzava el despertar catalanista des de la Renaixença fins a final del segle XIX, esmentant les peculiaritats lingüístiques, les reivindicacions econòmiques i jurídiques que havien determinat la base de les reivindicacions dels polítics catalans de l'època i que es podia sintetitzar amb el terme d'etapa provincialista. El tercer apartat, «Catalanisme no és separatisme», insistia que el moviment catalanista no era independentista i argumentava dient que tant la Guerra dels Segadors de 1640 com la de Successió, que acabà amb la derrota de 1714, s'havien combatut per resistir a l'assimilacionisme i en defensa de la «seva forma autonòmica». Fins i tot, argumentava que la proclamació de la República Catalana de Francesc Macià el 1931 s'havia reconduït en una solució autonòmica acceptada «pel mateix capdavanter del suposat radicalisme catalanista».⁵⁶⁷ Després d'examinar el pensament de Valentí Almirall i Enric Prat de la Riba, sentenciava que el catalanisme s'havia caracteritzat sempre per sentir «in-

⁵⁶⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁵⁶⁵ ANC-FJACAM, Caixa núm. 3, Joaquim de Camps i Arboix, «Esquema del catalanisme».

⁵⁶⁶ *Ibidem*, p. 1.

⁵⁶⁷ *Ibidem*, p. 10.

tensament la unió germanívola de les nacionalitats ibèriques dintre l'organització federativa».⁵⁶⁸

Les següents dues unitats, «Construccions del catalanisme» i «Catalunya 1936», eren un breu repàs de l'articulació política del moviment catalanista des de 1931 fins a l'esclat de la Guerra Civil. En aquest marc, el seu major resultat fou aconseguir la modernització de la societat del Principat, elevar-la culturalment i socialment. Això havia estat possible per un heterogeni teixit d'associacions que incloïen: l'Institut d'Estudis Catalans, els Estudis Universitaris Catalans, l'Acadèmia de Jurisprudència, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, els orfeons, el foment de la pietat catalana — de genuïna vocació litúrgica —, els grups musicals, teatrals i dansaires, i tot el que feia referència al folklore català, el Centre Excursionista de Catalunya... Segons Camps i Arboix, «en vigílies d'esclatar la funesta guerra civil, en 1936 Catalunya oferia un panorama de plenitud espiritual i material que donava goig de contemplar».⁵⁶⁹

En l'últim apartat, «de cara a l'esdevenidor», recordava que vint-i-cinc anys després la fi de les hostilitats tot seguia igual o gairebé, amb aquestes paraules: «com el primer dia se celebren aniversaris de la victòria; es floreixen monuments als morts d'una sola parcialitat; es manté la divisió de dos categories de ciutadans, uns amb drets a tots els privilegis, els altres amb estigmes per raó del passat. Els catalanistes són tinguts per “rojo-separatistes”, encara que per llur conducta hagin demostrat que no eren ni separatistes ni roigs». Esmentava que el martiri del president Companys havia estat un crim «contra tota llei i tota moral»⁵⁷⁰ i l'intent de fer desaparèixer la cultura i l'economia catalana en la primera dècada després de la guerra. En l'actualitat de la segona meitat dels anys 1960, la realitat repressora de la dictadura no era comparable a la de la dècada de 1940, i Camps i Arboix considerava que el moviment catalanista havia de jugar estratègicament les seves cartes per aliar-se amb la resta dels pobles de l'estat i construir un estat fonamentat «en les regions amb la més ampla autonomia administrativa possible i la cooficialitat de la llengua i de la bandera de les que en tinguin, així com la legislació en matèria civil i agrària dels territoris».⁵⁷¹ Aquest plantejament s'explica per la percepció de grans canvis que estava vivint Catalunya, especialment per l'allau immigratori de les dècades de 1950 i 1960, per això defensava la necessitat de «cercar la col·laboració dels nuclis immigrants que s'ho valguin per a ocupar llocs de representació i govern».⁵⁷² Acabava l'estudi amb una llarga cita de Vicens i Vives, extreta del

1974

El pressupost de cultura 1908.

Problema d'actualitat.

BC

⁵⁶⁸ *Ibidem*, p. 11.

⁵⁶⁹ *Ibidem*, p. 21.

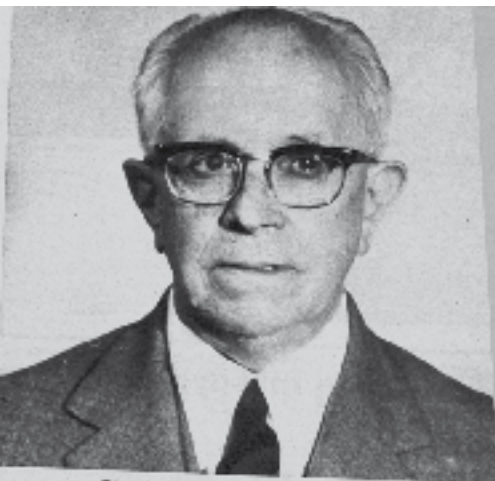
⁵⁷⁰ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁷¹ *Ibidem*, p. 23.

⁵⁷² *Ibidem*, p. 24.

1974-1975

Al final de la seva vida Joaquim de Camps i Arboix rebia timidament l'atenció que mereixia una trajectòria vital tan fructífera com la seva.

Cuando Joaquim
de Camps Arboix nos deja

A volte, da alcuni giorni, con un'ansiosa attesa, si attende che il presidente della Repubblica, Carlo Azeglio Ciampi, si dimetta. Ma, per ora, non c'è da aspettarsi nulla di simile. Il capo dello Stato, infatti, non ha mai avuto un rapporto di lavoro con la politica. E, per di più, non ha mai avuto un rapporto di lavoro con la televisione. Eppure, da quando, nel 1984, ha assunto la carica di capo dello Stato, Ciampi ha fatto del suo palazzo, il Quirinale, una vera e propria casa. E, da allora, ha vissuto una vita normale, con tutti i suoi gusti e le sue abitudini. E, soprattutto, con una grande serenità. E, per questo, non ha mai avuto bisogno di un'ansiosa attesa. E, per questo, non ha mai avuto bisogno di dimettersi.

La mia testimonianza, del resto, ha avuto riscontro in un altro momento di grande conflittualità sociale. Poco tempo dopo l'89, prima dell'elezione di Sgarbi a sindaco di Sesto San Giovanni, il sindaco uscente, il socialista Antonio Cusi, mi invitò a fare un corso di lotta al capitalismo. Io, ovviamente, ho letto le varie opere di Gramsci e di Lenin, ma ho rifiutato l'invito, ritenendo che la lotta al capitalismo non si facesse con le armi ma con la testa. ■

EL TESTAMENT POLÍTIC DE JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX

polymers, as well as the other important class of polymers, the thermoplastics. The thermoplastics are the plastics that can be melted and reshaped. They are the plastics that are used in the production of most of the plastic products that we use in our daily lives. The thermoplastics are the plastics that are used in the production of most of the plastic products that we use in our daily lives. The thermoplastics are the plastics that are used in the production of most of the plastic products that we use in our daily lives.

[illegible]

WPS / ARBOIX
1894-1975

presència històrica

JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX

LES ELECTIONS

DEL 1937

La prima volta che un ministro di un governo italiano si è recato in un paese straniero per fare un viaggio di lavoro, è stato nel 1937. Il ministro era il signor Mussolini, che si recò in Spagna per fare un viaggio di lavoro. Il viaggio durò 15 giorni e fu molto fruttuoso. Il ministro tornò in Italia con molte idee e progetti che furono poi attuati. Il viaggio fu un successo e dimostrò che un ministro poteva fare molto di più che firmare decreti.

A LA COMESARIA

La Comesaria è un'istituzione che ha lo scopo di aiutare le persone che sono in difficoltà. Fornisce cibo, vestiti e altri beni di prima necessità. È un'istituzione molto importante e che ha fatto molto bene alla comunità. Le persone che lavorano alla Comesaria sono molto brave e si dedicano con tutto il cuore al loro lavoro. La Comesaria è un'istituzione che ha fatto molto bene alla comunità e che ha aiutato molte persone in difficoltà.

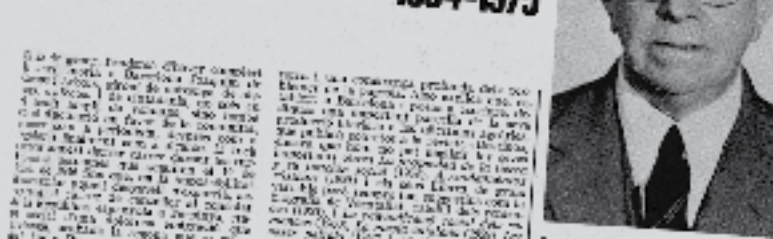
che non ha mai avuto. E' il suo modo di essere che ha fatto di lui un uomo di successo. E' il suo modo di essere che ha fatto di lui un uomo di successo. E' il suo modo di essere che ha fatto di lui un uomo di successo.

D'ACHIN CATALANA A L'ISQUERRA REPUBBLICANA

Non era un uomo di governo. E' stato un uomo di governo. E' stato un uomo di governo. E' stato un uomo di governo. E' stato un uomo di governo.

© 1987 by The McGraw-Hill Companies, Inc.

**JOAQUIM
DE CAMPS I ARBOIX**
1894-1975

llibre *Industrials i polítics*, sobre aquells elements diferencials entre Catalunya i Espanya que havien portat a l'enclotament del moviment catalanista a finals del segle XIX. La conclusió era que tot el plet secular entre catalanisme i espanyolisme podia solucionar-se el dia que «*el poble castellà renunciï a la pretensió d'encarnar tot sol la idea espanyola*» i que els catalans «*comprenguin que el dret de Catalunya al lliure ús dels seus atributs és compatible amb la unitat política d'Espanya*». ⁵⁷³

Aquestes conclusions eren les mateixes que Camps i Arboix posava de manera suavitzada com a cloenda de la seva biografia del jurisconsult Manuel Duran i Bas que publicà el 1961 amb un pròleg de Josep Maria Pi i Suñer, i acabà plantejant una Espanya regional en què Catalunya recobrés la seva autonomia administrativa, jurídica i lingüística.

Els últims quinze anys de vida de Camps i Arboix es caracteritzaren finalment per un ritme creixent de publicacions que tingueren com a finalitat la divulgació de personalitats i episodis de la història contemporània catalana i del moviment catalanista en particular. En aquest sentit, cal recordar la seva col·laboració amb l'Editorial Dalmau en la famosa col·lecció «Episodis de la història», dirigida per Ferran Soldevila, company seu d'universitat i que aconseguí aplegar historiadors de les més diverses òptiques, representant una fita important en el camí ascensional de la cultura catalana en els anys 1960. ⁵⁷⁴ Les aportacions de Camps i Arboix foren: *La reivindicació social dels Remences* (1960); *El Tancament de Caixes* (1961); *El Decret de Nova Planta* (1963); *El Memorial de Greuges* (1968); *Història de la Llei de Contractes de Conreu* (1971) i *El pressupost de cultura 1908. Problema d'actualitat* (1974). I sempre per la mateixa editorial col·laborà en el projecte dirigit per Pere Català i Roca sobre la història dels castells catalans ⁵⁷⁵ i no oblidem que, el 1961, havia publicat en la col·lecció «Panorama actual de les idees» l'esmentat llibre *L'estat modern*. Mentre, per l'editorial Bruguera, escrigué *La Mancomunitat de Catalunya* (1968) i, per les edicions Destino, *Història de la Solidaritat Catalana* (1970). Un nexa compartit per tots aquests llibres és la reivindicació del sentit històric de la unitat catalana expressada en les pàgines que havien caracteritzat els grans assoliments del començament del segle XX. La voluntat pedagògica d'aquests estudis tenia la seva justificació en què aquells episodis històrics alliçonessin la ciutadania del seu temps. Així analitzà el Memorial de Greuges de 1885 i el Tancament de Caixes de 1899 com els antecedents de germanor d'un moviment que protestava contra un estat centralista, ineficient i corrupte. D'aquella llavor havia de sortir una política catalanista que havia aconseguit els millors resultats en els moments d'unitat com Solidaritat Catalana

⁵⁷³ *Ibidem*, p. 25.

⁵⁷⁴ SAMSÓ, Joan. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, p. 312.

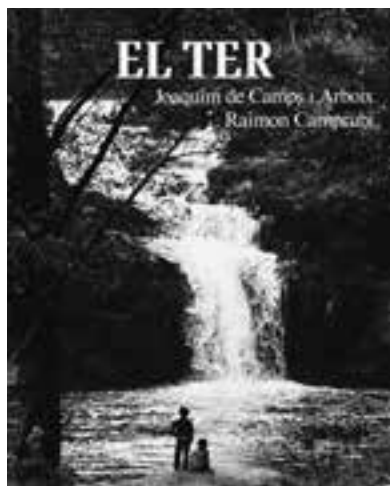
⁵⁷⁵ CATALÀ, Pere. *Els Castells Catalans*.

1976

La masia catalana. 3a edició.

BC

1976

El Ter.

BC

—resposta de l'atac dels oficials de l'exèrcit a la redacció de la revista *Cu-Cut!* i del diari *La Veu de Catalunya* de 1905— que durà gairebé cinc anys fins a les eleccions de maig de 1910. El fruit més significatiu d'aquesta experiència fou a posteriori i es materialitzà en la implantació de la Mancomunitat de Catalunya, el 1914, primera experiència d'autogovern català en el segle XX. Tampoc es podia oblidar l'anterior acció d'aprovació del presupost de cultura de 1908 de l'Ajuntament de Barcelona, aconseguit malgrat les reticències, en nom d'una concòrdia d'una societat que havia entrat «pels carrils europeus» de la modernitat.

De totes aquestes obres segurament la de més envergadura fou l'obra de Solidaritat Catalana, perquè era fruit d'un treball de recerca, d'una monografia històrica que presentava la visió del món que Camps i Arboix volia transmetre als contemporanis. Hi defensava la necessitat d'unitat interna dels catalans i que el catalanisme era una escola de convivència, una doctrina transversal a tota la societat del Principat. De l'experiència de Solidaritat Catalana el catalanisme havia esdevingut «*patrimoni de tots els catalans*», i que «*els catalans en tenen prou de saber que constitueixen un poble amb dret i aspiracions a aconseguir dintre el marc de la unitat política d'Espanya*». ⁵⁷⁶ Dos anys abans ja ho havia explicat a l'hora de redactar una història divulgativa de la Mancomunitat de Catalunya que acabava afirmant que la seva dissolució no havia esborrat la voluntat dels catalans d'autogovernar-se: «*el que no s'havia pogut esborrar era l'esperit i la voluntat d'un poble, que perdura més que mai per damunt de males voluntats i de coaccions. I més encara, perdura una part substancial de l'obra com a testimoni de la seva bondat, d'una bondat assaonada pel temps i que, de grat o per força, han hagut de respectar els més acèrrims adversaris del que la Mancomunitat representava. Aquesta és la màxima consagració d'una política governant sense parió, digna, assenyada, entusiasta i eficaç.*» ⁵⁷⁷

Aquesta tasca de valorar el passat proper i treure la pàtina conservadora al catalanisme s'explica per la complexa conjuntura històrica i política de l'antifranquisme dels anys 1960. ⁵⁷⁸ Especialment rellevant havia estat el debat que havia estat sacsejant els sectors catalanistes del moviment per la publicació del llibre de Jordi Solé Tura, *Catalanisme i revolució burgesa*, el 1967. Solé Tura acusava el nacionalisme burgès de la Lliga de Prat de la Riba de reaccionari i «pre-feixista», esdevenint així el seu llibre un breuari d'interpretació del catalanisme que ha sobreviscut a la seva època. ⁵⁷⁹ Camps i Arboix, ultra a publicar els llibres suara esmentats, intervingué en

576 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Història de la Solidaritat Catalana*, p. 7.

577 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La Mancomunitat de Catalunya*, p. 76.

578 SANTACANA, Carles. «Sobre las rupturas y las continuidades en los años sesenta», a: *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 16 (2013), p. 31-52.

579 CATTINI, Giovanni C. *Prat de la Riba i la historiografia catalana. Intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX*, p. 43 i següents.

la premsa per expressar el seu rebuig a la interpretació esbiaixada del jove Solé Tura, celebrant, però, que existia interès per part de les noves generacions envers el passat català proper.

En un article a *La Vanguardia española* elogiava tres aspectes de Prat de la Riba que es traduïen en la capacitat d'aquest d'ésser «*definidor de doctrina, el mentor de un partido político y el gobernante*». ⁵⁸⁰ Tanmateix n'esmentava les taques de la gestió política com la de rebutjar la publicació d'una carta de clemència de Joan Maragall per a Francesc Ferrer i Guàrdia després de la Setmana Tràgica. En aquest sentit, saludava la nova historiografia catalana que amb el llibre de Josep Benet, *Maragall i la Setmana Tràgica*, i l'últim de Solé Tura demostrava, amb els matisos interpretatius fins i tot divergents, l'interès de la jove generació pel passat català, en el qual l'obra presidencial de Prat de la Riba era fonamental. Mentre, en un article per a la revista *Destino* ⁵⁸¹ estudià el procés que portà a la constitució de la Mancomunitat, amb una anàlisi que començava amb Solidaritat Catalana de 1907, i la presidència pratiana de la Diputació de Barcelona, i arribava fins al gran èxit del 13 de desembre de 1913. La dictadura de Primo de Rivera posava fi a aquesta experiència; el seu últim acte, en relació a Prat, fou «*la disposición de quitar el busto levantado en su memoria en el Patio de los Naranjos de aquel antiguo palacio de la Generalidad de Cataluña, de cuya restauración fue Prat de la Riba iniciador entusiasta y motor principal*». ⁵⁸²

... i fins a l'últim sospir escrivint i reivindicant la llibertat i la democràcia de la Catalunya republicana

La intensitat dels treballs de Camps i Arboix era tal que, a la tardor de 1974, tenia acabades diferents obres: una història fotogràfica del Ter, una monografia sobre el Parlament de Catalunya de l'època republicana i una biografia de Raimon d'Abadal i Calderó. ⁵⁸³ Al costat d'aquestes obres que acabaren publicant-se post-mortem, encara restaren inèdites una sobre el *Dret als Països Catalans* (1960) encarregada per Jaume Vicens i Vives, un *Diccionari català-castellà de l'advocat* (1965) de més de mil pàgines i la novel·la *A contravent* que presentà al premi Josep Pla de 1968 sense èxit. ⁵⁸⁴

⁵⁸⁰ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «Un esquema sobre el personaje», *La Vanguardia Española*, 1 d'agost de 1967, p. 19.

⁵⁸¹ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. «El arduo proceso de la Mancomunidad», *Destino*, 29 de juliol de 1967, p. 46-48.

⁵⁸² *Ibidem*, p. 48.

⁵⁸³ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *El Parlament de Catalunya (1932-1936)*; CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *El Ter*; CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Raimon d'Abadal i Calderó*.

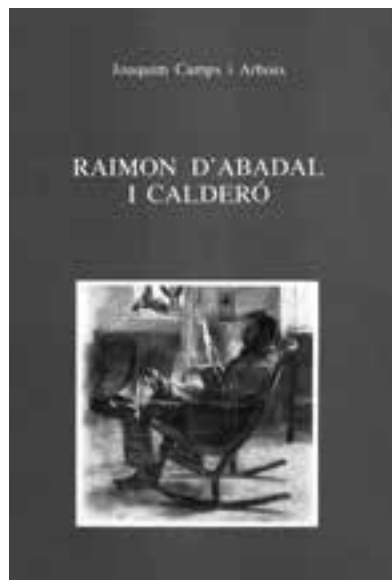
⁵⁸⁴ Referència de ARGEMÍ, Montserrat. «Nota biogràfica de Joaquim de Camps i Arboix» a CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Raimon d'Abadal i Calderó*, p. 9.

1976

El Parlament de Catalunya (1932-1936).

FJ1

1985

Raimon d'Abadal i Calderó.

BC

Dos mesos abans de morir, l'octubre de 1974, Camps i Arboix rebia una carta d'un jove historiador gironí, Josep Clara, que li demanava realitzar una entrevista per publicar-la al setmanari *Presència*. Camps i Arboix acceptà amb entusiasme la proposta que li permetia com a mínim reafirmar la seva actuació en els anys de la República davant de la societat gironina.⁵⁸⁵ L'entrevista fou publicada el 28 de desembre de 1974 i l'hem citada extensament al llarg del present treball. En les conclusions de l'entrevista, afirmava que veia el futur amb incertesa però considerava que les grans reformes plantejades per la República eren assolides en el seu present per sectors polítics que les havien rebutjades aleshores. Així mateix, apostava per una democràcia social, una vertadera democràcia fonamentada en el sufragi universal i en les llibertats públiques, llunyana de les derives dels estats socialistes, però capaç d'aturar els grups de pressions de sempre, el clergat i la plutocràcia, i que garantís la propietat de la terra sempre i que aquesta propietat realitzés una funció social. Les seves últimes paraules eren a favor de la llibertat personal, «*tesor inviolable de la humanitat*».⁵⁸⁶

Al costat d'aquesta entrevista, Camps i Arboix deixà el seu llegat polític en el pròleg del seu llibre *El Parlament de Catalunya (1932-1936)*. L'obra estava dedicada als consellers de la Generalitat i als diputats del Parlament de Catalunya supervivents: Josep Andreu i Abelló, Xavier Casademunt, Nicolau Battestini, Ventura Gassol... En el pròleg, deia que l'haver escrit la present obra li havia fet reviure «*hores inoblidables; les unes de gaudi, quan l'èxit polític obria el cor a l'esperança; les altres de dolor, quan errors col·lectius evitables obrien el solc de les grans caigudes*».⁵⁸⁷ Remarcava que la República havia permès la convivència de l'autogovern català en el si d'Espanya i que la tasca legislativa duta a terme pel Parlament català era la demostració que aquesta era «*una institució honorable, fecunda i esperançadora*»⁵⁸⁸ i que en ella havien col·laborat personalitats amb ideologies diferents però totes agermanades per «*l'anhel suprem de refer un poble*».⁵⁸⁹ El seu balanç anticipat al pròleg era prou clar «*després de tan crues experiències, sols ens resta el reconfort d'haver conegut una Catalunya liberal, democràtica i amb aspiracions socials justes*».⁵⁹⁰

Joaquim de Camps i Arboix moria a Barcelona el 24 de gener de 1975, d'un atac de cor, just un més després de la publicació de la citada entrevista a *Presència*. Fou enterrat en el panteó familiar de Girona, el dia 26 de gener, deixant disposat que la seva mort no fos coneguda fins a després de

585 He pogut consultar les cartes per gentilesa de Josep Clara i Resplandís.

586 CLARA, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix testimoni privilegiat de la Girona republicana», *Presència*, 28 de desembre de 1974, p. 16.

587 CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *El Parlament de Catalunya (1932-1936)*, p. 7.

588 *Ibidem*, p. 313.

589 *Ibidem*, p. 7.

590 *Ibidem*.

la seva inhumació. En els dies següents, diaris i revistes del Principat publicaren notes recordant-ne la seva figura. De les més emotives foren les publicades per Enric Jardí i Maurici Serrahima a *Serra d'Or* i la d'Octavi Saltor a la *Revista Jurídica de Catalunya*. Però la millor descripció fou la redactada per Joan Teixidor a la revista *Destino* que retratà Camps i Arboix i la seva passió en redactar les seves obres de la següent manera:

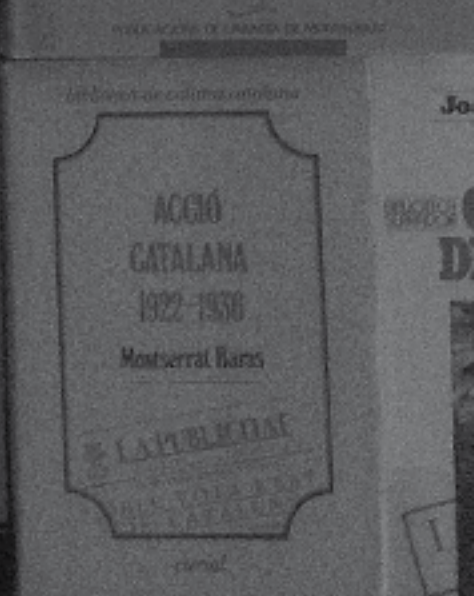
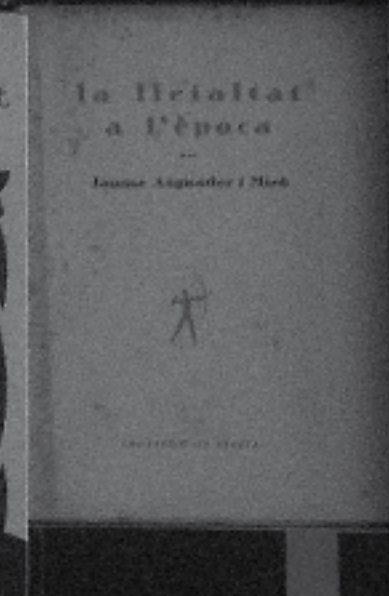
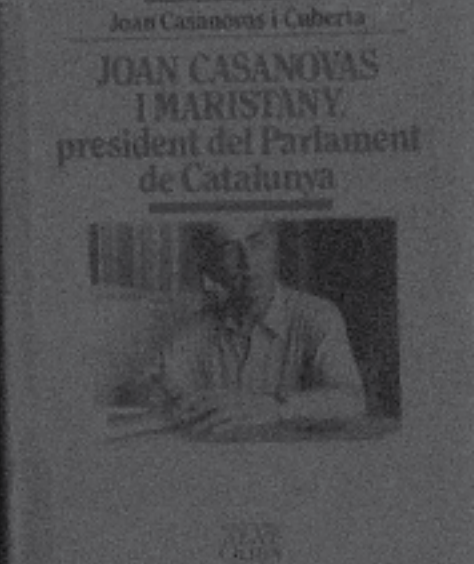
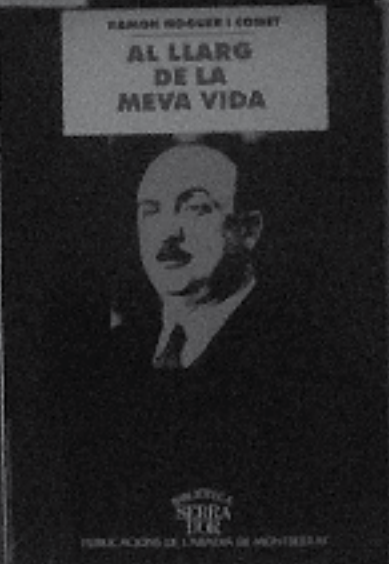
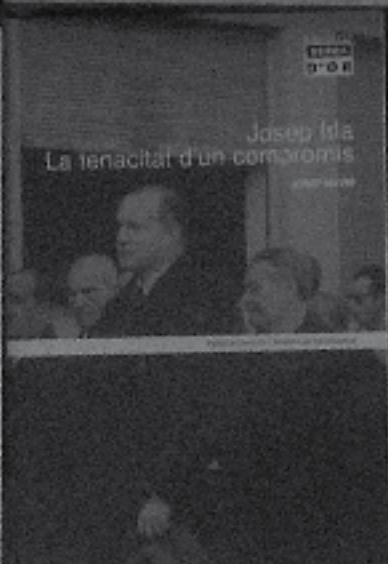
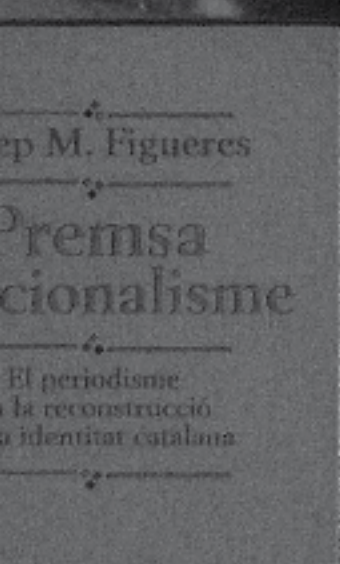
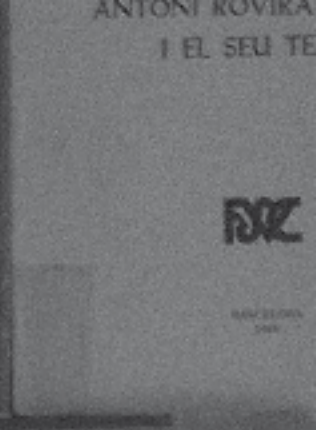
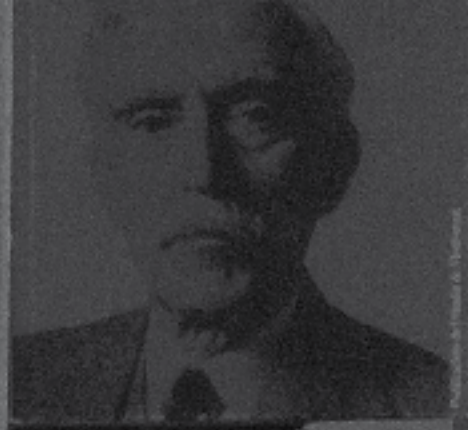
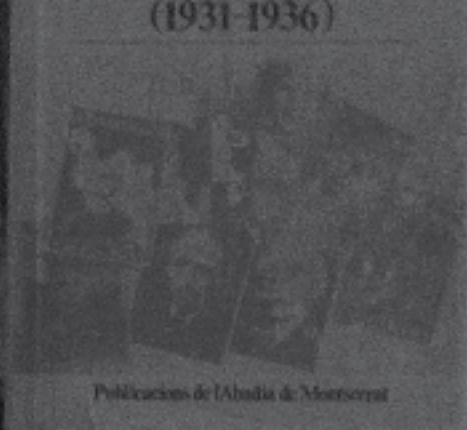
*«[...] los temas de sus estudios no fueron nunca para Camps i Arboix una materia indiferente donde aplicar una actividad investigadora o una fría perspicacia. Más que los temas unifica su obra el modo de tratarlo. Entonces topamos inmediatamente con el hombre y con sus ideales. Utilizo este plural un poco anacrónico con toda la intención. Porque se trata realmente de ideales sentidos con un fervor que conserva todavía un rescaldo de Renaixença, una vibración que los años y la peripecia de la vida no pudieron amortiguar. Se escribe sobre una tierra y sobre una historia como un deber; aquello que se siente y se piensa, el cúmulo de convicciones que construyeron un modo de ser y un carácter, aflora continuamente en las páginas del escritor. Este hombre que nunca se desmintió a si mismo tiene que dejar constancia siempre de su noble liberalismo, de su fe en las formas democráticas y de su apasionada catalanidad. Por todo ello trabajó desde su más tierna juventud gerundense y exactamente en este mismo trabajo le sorprende la muerte. Sin lugar a duda la fidelidad fue la máxima virtud de Joaquim de Camps i Arboix. Nunca le agradeceremos demasiado esta suprema lección».*⁵⁹¹

591 TEIXIDOR, Joan. «Cuando Joaquim de Camps i Arboix nos deja», a *Destino* núm. 1.948, 1 de febrer de 1975, p. 23.

Fons documentals consultats

AGA	Archivo General de la Administración (Alcalá de Henares)
AM	Abadia de Montserrat
AM-FLNO	Fons Lluís Nicolau d'Olwer
AMGi	Arxiu Municipal de Girona
AMGi-FCRL	Fons Carles Rahola i Llorens
AHG	Arxiu Històric de Girona
AHG-FA	Fons Audiència
AHG-FN	Fons Notaries
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès)
ANC-FJCACM	Fons Joaquim de Camps i Arboix - Carme Mercader
ANC-FOSS	Fons Octavi Saltor i Soler
ANC-FRXP	Fons Ramon Xuriguera i Parramona
ANC-FICAB	Fons de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona
AMTM	Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (Poblet)
BC	Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
BC-FR	Fons de Reserva
BCR	Biblioteca Carles Rahola (Girona)
JSC	Jaume Sobrequès i Callicó (Girona)
FCPS-AH	Fundació Carles Pi i Sunyer - Arxiu històric
FJI	Fundació Josep Irla (Barcelona)
FJP	Fundació Josep Pla (Palafrugell)
FRM	Fundació Rafael Masó (Girona)
FRM-FSM	Fons Santiago Masó
FS	Família Serrahima
IEC	Institut d'Estudis Catalans (Barcelona)
IEC-FMCA	Fons Miquel Coll i Alentorn
UB-AH	Universitat de Barcelona - Arxiu Històric
VHC	Víctor Hurtado i Cuevas (Barcelona)

Bibliografia

A. Bibliografia de Joaquim de Camps i Arboix

1. Monografies pròpies (per ordre cronològic)

- *Records històrics de Torroella i del Castell de Montgrí*. Barcelona: L'Avenç, 1911.
- *La Hisenda Municipal en 1930. Memòria de la ponència d'hisenda (Memòria d'abril de 1930 feta pel ponent d'hisenda Joaquim de Camps i Arboix)*. Girona: Imp. Masó, 1930.
- *Després del 6 d'octubre: política d'Esquerra a Catalunya*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1935.
- *Divulgació de la Llei de Contractes de Conreu (segons el text refós de 21 de setembre 1934) i disposicions complementàries*. Girona, Rahola, 1936.
- *La propiedad de la tierra y su función social*. Barcelona: Bosch, 1953.
- *Modernitat del dret català*. Barcelona: Bosch, 1953.
- *Arrendamientos rústicos. Comentarios a la nueva Ley de 15 de Julio y al Decreto de 17 de diciembre de 1954*. Barcelona: Bosch, 1955.
- *Verntallat: cabdill dels remences*. Barcelona: Aedos, 1955.
- *Bibliografía del derecho catalán moderno*. Barcelona: Bosch, 1956.
- *Historia del derecho catalán moderno*. Barcelona: Bosch, 1958.
- *La masia catalana: història, arquitectura, sociologia*. Barcelona: Aedos, 1959.
- *La reivindicació social dels remences*. Barcelona: Dalmau, 1960.
- *Duran i Bas*. Barcelona: Aedos, 1961.
- *El Tancament de caixes*. Barcelona: Dalmau, 1961.
- *L'Estat modern*. Barcelona: Dalmau, 1961.
- *El Decret de Nova Planta*. Barcelona: Dalmau, 1963.
- *Josep Maria Pi Sunyer*. Barcelona: Alcides, 1963.
- *Les cases pairals catalanes*. Barcelona: Destino, 1965.
- *El Memorial de Greuges*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1968.
- *La Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Bruguera, 1968.
- *Història de l'agricultura catalana*. Barcelona: Tàber, 1969.

- *La masia catalana: història, arquitectura, sociologia*. [2a edició]. Barcelona: Aedos, 1969.
- *Història de la Solidaritat Catalana*. Barcelona: Destino, 1970.
- *Història de la Llei de Contractes de Conreu*. Barcelona: Dalmau, 1971.
- *El Pressupost de cultura 1908: problema d'actualitat*. Barcelona: Dalmau, 1974.
- *El Parlament de Catalunya (1932-1936)*. Barcelona: Edicions 62, 1976.
- *El Ter*. Barcelona: Destino, 1976.
- *La masia catalana: història, arquitectura, sociologia*. [3a edició]. Barcelona: Aedos, 1976.
- *Raimon d'Abadal i Calderó*. Vic: Patronat d'Estudi Ausonencs, 1985.

2. Textos inèdits de Joaquim de Camps i Arboix

- *Una agenda del liberalisme català*. Perpinyà, 1943.
- *Un esquema del catalanisme*. Barcelona, circa 1962.
- *A contravent*. (novel·la). Barcelona, circa 1967.

3. Articles i textos sobre Joaquim de Camps i Arboix

- AINAUD DE LASARTE, Josep Maria. «Joaquim de Camps i Arboix. La terra i el dret», a *Món Jurídic*, núm. 118 (setembre - octubre de 1994), p. 37-40.
- ARGEMÍ I D'ABADAL, Mercè. [Nota biogràfica sobre Joaquim de Camps i Arboix], a: *Raimon d'Abadal i Calderó*. Vic: Patronat d'Estudi Ausonencs, 1985, p. 9.
- BASSA I PASQUAL, Jaume. «Quin planter a Torroella fa cent anys! Camps i Arboix», a *Emporion*, núm. 93 (2014).
- CLARA I RESPLANDÍS, Josep. «Joaquim de Camps i Arboix, de l'arrauxament al prestigi acadèmic», a: *Revista de Girona*, núm. 168 (1995), p. 38-41.
- «Joaquim de Camps i Arboix. Testimoni privilegiat de la Girona republicana», a *Presència*, núm. 350 (28 de desembre de 1974), p. 13-15.

- «Vicens i Vives i la censura franquista. Uns altres exemples», a *Serra d'Or*, núm. 443 (1996), p. 26-28.
- COLL I ALENTORN, Miquel. «Joaquim de Camps i Arboix», nota necrològica manuscrita llegida al Ple de l'Institut d'Estudis Catalans, 31 de gener de 1975.
- «Congrés Jurídic Català. Opinions de Joaquim de Camps i Arboix», a *Presència*, núm. 355 (1 de febrer de 1975), p. 9.
- «El testament polític de Joaquim de Camps i Arboix», a *Presència*, núm. 330 (30 de gener de 1971), p. 9.
- FIGUERES I ARTIGUES, Josep Maria. «Joaquim de Camps i Arboix, disseccionador històric» a: <http://blogs.sapiens.cat/memoriadhistoria/2014/05/01/joaquim-de-camps-i-arboix-disseccionador-historic/> [consulta: 2 de maig de 2014].
- JARDÍ I CASANY, Enric. «Joaquim de Camps i Arboix. 1894-1975», a *Serra d'Or*, núm. 186 (març de 1975), p. 27.
- MUNTANER I PASCUAL Josep Maria. «La "Historia de l'agricultura catalana" de Camps i Arboix», a *Destino*, núm. 1.702 (16 de maig de 1970), p. 37.
- SALTOR I SOLER, Octavi. «El jurista gironí Joaquim de Camps i Arboix», a: *Revista Jurídica de Catalunya* núm. 2 (1975), p. 169-172.
- SERRAHIMA I BOFILL, Maurici. «Joaquim de Camps i Arboix. 1894-1975», a *Serra d'Or*, núm. 186 (març de 1975), p. 27.
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume. «Camps i Arboix, polític, jurista e historiador», a *Destino*, núm. 1.951 (22 de febrer de 1975), p. 30.
- TEIXIDOR I COMES, Joan: «Cuando Joaquim de Camps i Arboix nos deja», a: *Destino*, núm. 1.948 (1 de febrer de 1975), p. 23.
- TORRA I PLA, Quim. «Camps i Arboix, polític a contravent», a: *Revista de Girona*, núm. 254 (juliol - agost de 2009), p. 34-38.

B. Bibliografia general

- ABELLÓ I GÜELL, Teresa. *El debat estatutari de 1932*. Barcelona: Parlament de Catalunya, 2007.
- AIGUADER I MIRÓ, Jaume. *La lleialtat a l'època*. Barcelona: Arnau de Vilanova, 1929.
- AINAUD DE LASARTE, Josep Maria. «Miquel Coll i Alentorn i la Societat d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials», a: *Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*. Barcelona: Fundació Jaume I, 1984.
- AMETLLA I COLL, Claudi. *Memòries polítiques. Vol. II*. Barcelona: Catalònia, 1979.
- *Memòries polítiques. 1936-1940, Vol. III*. Barcelona, Catalonia, 1983.
- ANGUERA I NOLLA, Pere. *L'Onze de Setembre. Història de la Diada (1886-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2008.
- ARAGÓ I MASÓ, Narcís-Jordi; CLARA I RESPLANDIS, Josep. *Els epistolaris de Carles Rahola. Antologia de cartes de cent corresponents (1901-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- BAIGES I LÓPEZ, Alba. *La nacionalització de l'educació durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). El cas de Vilanova i la Geltrú*. Treball de Final de Màster [inèdit] Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014.
- BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert. *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya de 1919 i el seu context històric*. Barcelona: Parlament de Catalunya, 2010.
- *Els llocs de memòria dels catalans*. Barcelona: Proa, 2008.
- «Estudi introductori» a: BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert (ed.). *L. Nicolau d'Olwer, Democràcia contra dictadura. Escrits polítics 1915-1960*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- *Miquel Coll i Alentorn. Historiografia i democràcia (1904-1990)*. Barcelona: Proa, 1999.
- BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert; IZQUIERDO I BALLESTER, Santi; PUJOL I CASADEMONT, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Vol II. De 1942 als temps recents*. Barcelona: IEC, 2007.
- BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert; PUJOL I CASADEMONT, Enric; SABATER I GARCIA, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autogovern*. Barcelona: Proa, 1996.
- BALLESTER VALVENY, Núria; FIGUERES I ARTIGUES, Josep Maria. *Pau Casals i l'exili: 1939-1973*. Sant Salvador (El Vendrell): Fundació Pau Casals, 2007.
- BARAS GÓMEZ, Montserrat. *Acció Catalana (1922-1936)*. Barcelona: Curial, 1984.
- BARRULL I PELEGRÍ, Jaume. *Humbert Torres: metge, filòsof, polític*. Lleida: Alfazeta, 2009.
- BASSA I PASQUAL, Jaume. «Personatges Torroellencs. Mossèn Francesc Viver», a: *Emporion*, núm. 24 (2008).
- BLADÉ I DESUMVILA, Artur. *Antoni Rovira i Virgili i els seus temps*. Barcelona: Dalmau, 1984.
- Bulletin d'Information. Fondation Internationale d'Etudes Historiques et Sociales sur la Guerre Civile d'Espagne de 1936-1939*, núm. 4 (1982).
- CALVET I COSTA, Felip; ROIG I ROSICH, Josep Maria. *Josep Irla i Bosch (1876-1958). President de la Generalitat de Catalunya a l'exili*. Barcelona: CCG Edicions, 2006.
- CAMPILLO I GUAJARDO, Maria (ed.). *Allez! Allez! Escrits del pas de frontera, 1939*. Barcelona: L'Avenç, 2010.
- CAMPS I ARBÓS, Josep. *L'espantós és el buit, el desert: La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.
- *Ramon Xuriguera (1901-1966): ideologia, activitat cultural i literatura*, [tesi doctoral] Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana, 2004.
- *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literatura*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.
- CARMANIU I MAINADÉ, Xavier. *Carles Rahola: l'home civilitzat*. Girona: CCG Edicions, 2006.
- CARRERAS I ARTAU, Tomàs. *La meua Girona. Memòries*. Girona: Patronat Francesc Eiximenis, 2001.
- CASACUBERTA, Margarida. *Els Jocs Florals de Girona (1902-1935)*. Girona: Fundació Valvi, 2010.
- CASANOVAS I CUBERTA, Joan. *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1996.

- CASASSAS I YMBERT, Jordi. (ed). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*. Barcelona: Proa, 1999.
- *El temps de la nació*. Barcelona: Pòrtic, 2005.
 - *Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*. Barcelona: Curial, 1980.
 - *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*. Barcelona: Anthropos, 1983.
 - *La fàbrica de les idees*. Catarroja: Afers, 2009.
 - «La gran confrontación entre democracia y dictadura. Reflexiones generales y problemas de interpretación», a: *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 14 (2011), p. 8-24.
 - *La nació dels catalans*. Catarroja: Afers, 2014.
- CASTELLS I BENOSA, Víctor. *Nacionalisme català a l'exili (1939-1946)*. Barcelona: Dalmau, 2005.
- *Nacionalisme català i guerra civil a Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2002.
- CATTINI, Giovanni C. «Cultura política i exili. L'ocàs del republicanisme català (1939-1948)», a: SANTACANA I TORRES, Carles. *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i Balears (1939-1960)*. Catarroja: Afers, 2013.
- «Democràcia versus dictadura: els intel·lectuals catalans entre la presa del poder de Mussolini i el cop d'Estat de Primo de Rivera», a: PUIGSERVER, R; RIPOLL, E; SERRA, S. *Cultura, Societat i Política a la Mediterrània contemporània*. Palma: Muntaner, 2013, p. 103-116.
 - «Democracy and Dictatorship among the Catalan Intelligentsia: the Matteotti Affair and the Reflections of Francesc Cambó», a: *Journal of Catalan Intellectual History*, núm. 3 (2012), p. 13-28.
 - «El debate Democracia y Dictadura en la intelectualidad catalana (1923-1931). Unas notas sobre la recepción del fascismo en Cataluña», a: *Claves del mundo contemporáneo: debate e investigación*. Granada: Pomares, 2013.
 - *El Gran Complot. Qui va trair Macià? La trama italiana*. Badalona: Ara Llibres, 2009.
 - «España y Cataluña. Pensando el catalanismo desde el exilio», a: SAZ CAMPOS, Ismael; ARCHILÉS I CARDONA, Ferran; GARCIA CARRIÓN, Marta. *Naciones i estats: la qüestió espanyola*. València: Universitat de València, 2014, p. 89-105.
- *Prat de la Riba i la historiografia catalana. Intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX*. Catarroja: Afers, 2008.
- CLARA I RESPLANDÍS, Josep. *El personal polític a l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*. Girona: Cercles d'Estudis Històrics i Socials, 1987.
- «Els bisbes de Girona davant la dictadura de Primo de Rivera», a: DIVERSOS AUTORS. *La Dictadura de Primo de Rivera. Estudis sobre les comarques gironines*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1992.
 - «Girona 1934: revolta urbana i resistència fugaç», a: *Plecs d'Història Local* núm. 54 (1994), p. 38.
 - *Santiago Sobrequés i Vidal. La història al servei d'un país*. Barcelona: Editorial Base, 2011.
 - «Vicens i Vives i la censura franquista», a: *Serra d'Or*, núm. 443 (1996), p. 26-27.
- CLARA I RESPLANDÍS, Josep; CORNELLÀ I ROCA, Pere; MARINA, Francesc; SIMON I TARRÉS, Antoni. *Epistolari de Jaume Vicens Vives. Volum 2*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1998.
- CONGOST I COLOMER, Rosa. «Presentació. El pairalisme. Reflexions sobre una paraula, un concepte i dues conjuntures», a: *Estudis d'Història Agrària*, núm. 12 (1998).
- CONGOST I COLOMER, Rosa; GIFRÉ, Pere; GONZÁLEZ, Antoni; LLUCH, Rosa; MALLORQUÍ, Elvis; MONER, Jeroni; RIPOLL I MASFERRER, Ramon; SAGUER, Enric. *La masia catalana. Evolució, arquitectura i restauració*. Figueres: Brau, 2005.
- CORNELLÀ I ROCA, Pere. *Les eleccions de la Segona República a la ciutat de Girona*. Girona: Imp D.C.P, 1975.
- COSTA I FERNÁNDEZ, Lluís. *Història de Girona*. Girona: CCG Edicions, 2006.
- *Història de la premsa de la ciutat de Girona: 1787-1939*. Girona: Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins i Diputació de Girona, 1987.
 - *El Autonomista: el diari dels Rahola. Els orígens del periodisme modern a Girona (1898-1939)*. Girona: Col·legi de Periodistes de Girona, 2000.
 - *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*. Girona: R. Dalmau, 1995.

- CREXELL I PLAYÀ, Joan. *El complot del Garraf*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- CUITO I HURTADO, Amadeu. *Memòries d'un somni*. Barcelona: Quaderns Crema, 2011.
- CULLA I CLARA, Joan Baptista. *El catalanisme d'esquerra: del grup de L'Opinió al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra: 1928-1936*. Barcelona: Curial, 1977.
- CUSTINE, Marquès de. *Rusia, ayer como hoy*. Barcelona: Destino, 1953.
- DÍAZ I ESCULIES, Daniel. *De la Guerra Civil, l'exili i el franquisme: 1936-1975*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- *El catalanisme polític a l'exili: 1939-1959*. Barcelona: La Magrana, 1991.
 - *Entre filferrades. Un aspecte de l'emigració republicana dels Països Catalans (1939-1945)*. Barcelona: La Magrana, 1993.
- DIVERSOS AUTORS. *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2001.
- *La Guerra Civil a les comarques gironines, 1936-1939. Jornades d'estudi commemoratives*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1986.
 - *Rafael Masó*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, 1971.
 - «Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana», a: *Actes del VI Congrés de la CCEPC*. Barcelona: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 2006.
- DUARTE I MONTSERRAT, Àngel. *Història del republicanisme català*. Lleida - Vic: Eumo, Pagès, 2004.
- *El otoño de un ideal: el republicanismo español y su declive en el exilio de 1939*. Madrid: Alianza Editorial, 2009.
 - *Republicans jugant amb foc: de Lluís Companys a Josep Tarradellas*. Barcelona: L'Esfera dels llibres, 2006.
- DURAN I SOLÀ, Lluís. *Intel·ligència i caràcter. Palestra i la formació dels joves (1928-1939)*. Catarroja: Editorial Afers, 2007.
- ESTÉVEZ RODRÍGUEZ, Xosé. *De la Triple Alianza al Pacto de San Sebastián (1923-1930)*. Donostia: Mundaiz, 1991.
- FAULÍ I OLIVELLA, Josep. *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002. (Biblioteca Serra d'Or; 282).
- FERRÉ I TRILL, Xavier. *De la nació cultural a la nació política: la ideologia nacional d'Antoni Rovira i Virgili*. Catarroja: Afers, 2005.
- *La formació del pensament polític d'Antoni Rovira i Virgili*. Reus: s.n., 2004.
- FIGUERES I ARTIGUES, Josep Maria. *12 periodistes dels anys trenta*. Barcelona: Diputació de Barcelona i Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994.
- *Prensa i nacionalisme. El periodisme en la reconstrucció de la identitat catalana*. Barcelona: Pòrtic, 2002.
- FONT I AGULLÓ, Jordi (dir.). *Reflexionant l'exili. Aproximació a l'exili republicà: entre la història, l'art i el testimoniatge*. Catarroja, Afers, 2010.
- FULCARÀ I TORROELLA, Maria Dolors. *Girona i els modernistes. Contribució a la història dels ambients político-culturals del començament de segle*. Girona: IEG, 1976.
- GALLOFRÉ I VIRGILI, Maria Josepa. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- GATELL I ARIMONT, Cristina; SOLER I CERA, Glòria. *Amb el corrent de proa: Les vides polítiques de Jaume Vicens i Vives*. Barcelona: Quaderns Crema, 2012.
- GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo. *La España de Primo de Rivera. La modernización autoritaria 1923-1930*. Madrid: Alianza, 2005.
- GONZÁLEZ I VILALTA, Arnau. *De com es guanyen els vots. Joan Estelrich i la circumscripció de Girona durant la Segona República*. Palma: Muntaner, 2011.
- *Els diputats catalans a les Corts (1933-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.
 - *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes (1931-1933)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- GONZÁLEZ I VILALTA, Arnau; LÓPEZ I ESTEVE, Ma-neuel; UCELAY DA CAL, Enric (eds.): *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*. Barcelona: Editorial Base, 2014.

- GUILLAMET I LLOVERAS, Jaume. *La premsa de les comarques gironines*. Barcelona: Editorial Selecta, 1977.
- GUIRAO I MOTIS, Antoni. *La Cataluña. Ideología i poder a la Catalunya noucentista*. [tesi doctoral inèdita dirigida per Jordi Casassas Ymbert]. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1997.
- HUERTAS I CLAVERIA, Josep Maria. (dir.). *200 anys de premsa diària a Catalunya*. Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, AHCB i Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1995.
- HURTADO I MIRÓ, Amadeu. *Quaranta anys d'advocat*. Barcelona: Edicions 62, 2011.
- IZQUIERDO I BALLESTER, Santiago. *El republicanisme nacional a Catalunya: la gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010.
- *Panoràmica de l'esquerra nacional, 1868-2006*. (2a edició. revisada i ampliada) Barcelona: Fundació Josep Irla, 2010.
- *República i autonomia: el difícil arrelament del catalanisme d'esquerres (1904-1931)*. Catarroja: Afers, 2006.
- IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. 2 volums. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- JARDÍ I CASANY, Enric. *Francesc Macià. President de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981.
- *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona, Volum II*. Barcelona: Col·legi d'Advocats, 1989.
- LESELBAUM, Charles. «Ferran Cuito et la revue Quaders», a: *Iberica II, cahiers ibériques et ibéro-américains de l'Université de Paris-Sorbonne*. Paris: Université de Paris-Sorbonne, 1979, p. 317-347.
- «Nature et fonction de la revue Quaders dans l'antifranquisme de l'après-guerre», a: *Typologie de la presse hispanique, actes du colloque*. Rennes: Presse Universitaires de Rennes, 1984, p. 186-193.
- LLADONOSA I VALL-LLEBRERA, Manuel. *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903-1923*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- LLOMBART HUESCA, Maria. *Les exilés catalans en France: histoire d'une résistance culturelle (1939-1959)*. Paris: Université de Paris VIII-Vincennes à Saint-Denis, 2006.
- «Premsa cultural catalana a França. Els primers vint anys d'exili republicà. Alguns exemples», a: *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 13 (2002), p. 129-133.
- LÓPEZ I ESTEVE, Manel. *Els Fets del 6 d'Octubre de 1934*. Barcelona: Editorial Base, 2013.
- MANENT I SEGIMON, Albert. *El molí de l'Ombra. Dietari polític i retrats (1946-1975)*. Barcelona: Ed. 62, 1986.
- *La literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Curial, 1989.
- MANENT I TOMÀS, Jordi. *Pompeu Fabra a l'exili (1939-1948)*. Barcelona: Proa, 2005.
- MARÍN I CORBERA, Martí. *Porcióles. Catalanisme, clientelisme i franquisme*. Barcelona: Base, 2005.
- MAYAYO I ARTAL, Andreu. *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya, 1883-1994*. Catarroja: Afers, 1995.
- MAYMÍ I RICH, Josep. *Josep Irla, la tenacitat d'un compromís*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- *La Girona convulsa. Entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*. Girona: Ajuntament, 2004.
- MIRAMBELL I BELLOC, Enric. *Història de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Girona*. [manuscrit inèdit]. Girona: Arxiu Col·legi, 1999.
- MICHONNEAU, Stephane. *Barcelona: memòria i identitat: monuments, commemoracions i mites*. Vic: Eumo, 2002.
- MORALES I MONTOYA, Mercè. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*. Barcelona: Editorial Base, 2008.
- MUÑOZ I LLORET, Josep Maria. *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*. Barcelona: Edicions 62, 1997.
- MUNTANYOLA, Ramon. *Vidal Barraquer. Cardenal de la Pau*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976.
- NADAL I FARRERAS, Joaquim. «De "Girona la Morta" a "Girona la Nova"», a: DIVERSOS AUTORS. *El Govern de la ciutat. De la Guerra del Francès a la fi del franquisme*. Girona: Ajuntament de Girona, 2012, p. 119-172.
- NAVARRO I GARCIA, Rokayah. «Entre intel·lectual i polític. Lluís Nicolau d'Olwer durant la Segona República vist pels seus coetanis», a: *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 17 (2014), p. 139-156.

- *Lluís Nicolau d'Olwer, entre intel·lectual i polític, 1931-1939*. [treball de final de màster inèdit]. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís. *La Lliçó de la Dictadura*. Barcelona: Llibreria Catalonia, 1931.
- NOGUER I COMET, Ramon. *Al llarg de la meua vida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- NORA, Pierre. *Les lieux de mémoire*. 3 volums. Paris: Gallimard, 1984-1992.
- PESSARRODONA I ARTIGUES, Marta. *França 1939: la cultura catalana exiliada*. Badalona: Ara Llibres, 2010.
- PÉREZ-BASTARDAS, Alfred. *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardas i Sempere (1871-1944)*. Barcelona: Edicions 62, 1987.
- PÉREZ I NESPEREIRA, Manuel. *Martí Barrera, sindicalista, impressor, polític*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2014.
- POBLET I GUARRO, Josep Maria. *Jaume Aiguader. Una vida "amb Catalunya i per Catalunya"*. Barcelona: Teide, 1977.
- PUIGBERT I BUSQUETS, Joan. *La Girona de la Restauració. Girona 1874-1923*. Girona: Ajuntament, 1995.
- *Política municipal a la Girona de la Restauració (1874-1900)*. Girona: Ajuntament, 2000.
- PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim Maria. «Els estudis d'anesians de la masia, revisitats», a: DANÉS I TORRAS, Josep. *Materials per a l'estudi de la masia catalana*. Girona: Diputació de Girona, 2010, p. 11-56.
- PUJADAS, Xavier; SANTACANA I TORRES, Carles. *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya (1870-1975)*. 2 volums. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1994-1995.
- PUJOL I CASADEMONT, Enric. *Història i reconstrucció nacional*, Catarroja, Afers, 1999.
- (dir.). *El somni republicà. El republicanisme a les comarques gironines, 1900-1936*. Barcelona: Viena, 2009.
- ROIG I ROSICH, Josep Maria. *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- *L'Estatut de Catalunya a les Corts constituents (1932)*. Barcelona, Curial, 1978.
- ROMA I CASANOVAS, Francesc. *Salvador Llobet i Reverter: la geografia, entre ciència i passió*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia - IEC, 2000.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili: 1939-1949*. (ed. Maria Capdevila). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- *Defensa de la democràcia*. Barcelona: Fundació Valentí Almirall, 1930.
- RUBIRALTA I CASAS, Fermí. *Daniel Cardona i Civit, 1890-1943. Una biografia política*. Catarroja: Afers, 2008.
- SAFONT I PLUMED, Joan. «Els "Quaderns" de Perpinyà, la darrera temptativa intel·lectual del catalanisme liberal a l'exili», a: *Serra d'Or* núm. 645 (2013), p. 17-21.
- SAMSÓ I LLENAS, Joan. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. 2 volums. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- SANTACANA I TORRES, Carles. *El franquisme i els catalans. Els informes del Consejo Nacional del Movimiento (1962-1971)*. Catarroja: Editorial Afers, 2000.
- (ed.). *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Illes Balears (1939-1960)*. Catarroja: Afers, 2013.
- «Sobre las rupturas y las continuidades en los años sesenta», a: *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 16 (2013), p. 31-52.
- «Superar la Guerra Civil, un reto cultural y político en la Cataluña de los años cincuenta», a: *La España de los años cincuenta*. Madrid: Eneida, 2008, p. 307-325.
- SERRA I LABRADO, Xavier. *Història social de la filosofia catalana (1900-1980)*. Catarroja: Afers, 2010.
- SERRAHIMA I BOFILL, Maurici. *Del passat quan era present, Volum 2 (1948-1958)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume. *Antoni Rovira i Virgili. Història i pensament polític*. Barcelona: Curial, 1999.
- *Història d'una amistat. Epistolari de Jaume Vicens i Vives i Santiago Sobrequés Vidal (1904-1960)*. Barcelona: Vicens i Vives, 2000.
- SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran. *Dietaris de l'exili i el retorn. Volum 2. El retorn*. (edició d'Enric Pujol). València: Eliseu Climent editor, 2000.

- *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial, 1978.
- SOPENA I BUIXENS, Mireia. *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis*. Barcelona: Proa, 2011.
- STEIN, Louis. *Más allá de la muerte y del exilio*. Barcelona: Plaza y Janés, 1983.
- SUBIRACHS I BURGAYA, Judit. *L'escultura commemorativa a Barcelona, 1936-1986*. Barcelona: La Frontera, 1989.
- *L'escultura commemorativa a Barcelona, fins al 1936*. Barcelona: La Llar del Llibre, 1986.
- *L'escultura del segle XIX a Catalunya: del romanticisme al realisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- TEIXIDOR I COLOMER, Anna. *Josep Puig Pujades (1883-1949), Cultura, periodisme i pensament polític en el catalanisme republicà*. [tesi de doctorat inèdita]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2012.
- *Josep Puig Pujades: líder del republicanisme empordanès*. Barcelona, Fundació Josep Irla, 2013.
- TORRA I PLA, Quim. *Periodisme? Permetin! La vida i els articles d'Eugeni Xammar*. Barcelona: Símbol, 2008.
- UCELAY DA CAL, Enric. *La Catalunya populista. Imatge, política i cultura en l'etapa republicana (1931-1939)*. Barcelona: La Magrana, 1982.
- «Un joc d'aparences: "front nacional", "frontpopulisme" i les alternatives feixistes i comunistes dins el separatisme català, 1919-1939», a: DIVERSOS AUTORS. *1r Congrés d'Història de l'independentisme català*. Reus: Edicions del Centre de Lectura de Reus, 2008, p. 67-143.
- VERGÉS, Josep C. *Un país tan desgraciat. Memòria compartida amb l'editor de Destino*. Barcelona: Sd edicions, 1967.
- VICENS I VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Àncora, 1954.
- *Notícia de Catalunya. Nosaltres els catalans*. Barcelona: Vicens i Vives, 2010.
- VICENS I VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat. *Industrials i polítics (segle XIX)*. Barcelona: Teide, 1958.
- VILANOVA i VILA-ABADAL, Francesc. *Als dos costats de la frontera. Relacions polítiques entre exili i interior a la postguerra, 1939-1948*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- «El Consell Nacional de Londres», a: RISQUES I CORBELLÀ, Manel; VILANOVA i VILA-ABADAL, Francesc; VINYES i RIBAS, Ricard. *Les ruptures de l'any 1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 35-54.
- XAMMAR I PUIGVENTÓS, Eugeni. *Seixanta anys d'anar pel món. Converses amb Josep Badia i Moret*. Barcelona: Quaderns Crema, 2007.
- XIFRA I RIERA, Narcís. *Girona 1916: història d'una frustració política*. Girona: Ajuntament, 1987.

C. Principal premsa consultada

Acció Ciutadana (1933-1934)
Autonomista, El (1920-1932)
Autonomista, L' (1933-1939)
Destino (1952-1975)
Diario de Gerona (1894-1931)
Diari de Girona (1932-1936)
Presència (1970-1984)
Quaderns d'Estudis Polítics, Economics i Socials (1945-1947)
Vanguardia Española, La (1952-1975)
Vibració (1931-1932)

Índex onomàstic

Abadal i Calderó, Raimon d'	31, 74, 88, 134, 163, 164
Abd al-Karim al-Khattabi, Muhammad ibn	33
Abd-el-Krim	
(veure Abd al-Karim al-Khattabi, Muhammad ibn)	
Abelló i Güell, Teresa	13
Aiguader i Miró, Jaume	67
Ainaud de Lasarte, Josep Maria	13, 142, 151
Ainaud, Josep	13
Albert i Pey, Salvador	52
Alcalá Zamora, Niceto	125, 126
Alfons XIII	35, 45
Aligheri, Dante	79
Almirall i Llozer, Valentí	158
Amades i Gelats, Joan	142
Amat i Fusté, Jordi	13
Ametlla i Coll, Claudi	19, 68, 70, 72, 73, 74, 78, 79, 109, 110, 114, 116, 117, 121, 122, 125, 126, 127, 130, 132, 151
Andreu i Abelló, Josep	164
Anguera de Sojo, Oriol	78, 88, 134
Aragó i Turon, Estanislau	88
Arana de la Hidalga, Juan	18
Aranda, Vicente de	31
Araquistáin Quevedo, Luís	104
Arboix, Maria	15, 17
Aron, Raymond	158
Artigas i Castelltort, Francesc	132
Arumí, Joan	154
Attlee, Clement	120
Auguet i Farró, Gabriel	84
Azaña Díaz, Manuel	77, 83, 93
Bainville, Jacques	110
Balcells i González, Albert	13

Barceló, Bartomeu	43, 44	Cambra i Vergés, Cristina	13
Barceló i Oliveras, Joan	59	Cambra i Vergés, Xavier	13
Bardillo Delgado, Pedro	131	Camps de Prat, Dolors de	15
Barrera i Maresma, Martí	121	Camps i Arbós, Josep	13
Barrera Luyando, Emilio	40	Camps i d'Olzinelles, Carles	15, 23
Barrès, Maurice	21	Camps i Feliu, Ignasi de	15, 19
Bartrina i Mas, Jaume	47, 48	Camps i Feliu, Marià de	15, 17
Bassa i Pasqual, Jaume	13	Camps i Font, Francesc de	19
Bassols i Costa, Frederic	47, 48	Camps Jiménez, Miguel de	13, 15
Batista i Roca, Josep Maria	54, 55, 95, 113, 114, 116	Camps, Marquès de	27
Batlloori i Munné, Miquel	137	Canals i Busquets, Joaquim	84
Battestini i Gallup, Nicolau	164	Canony i Laverny, Miquel	29
Bellés, Manuel	94, 96	Cánovas del Castillo, Antonio	15, 23
Benet i Morell, Josep	151, 163	Cardó i Sanjoan, Carles	55
Berenguer y Fusté, Dámaso	57	Cardona i Civit, Daniel	45
Blum, Léon	93	Carrasco i Formiguera, Manuel	60, 67, 69, 73, 74, 105, 106
Bofill i Mates, Jaume	31, 33, 64, 65, 67, 74	Carreras i Artau, Joaquim	151
Boix i Raspall, Josep Maria	155	Carreras i Artau, Tomàs	18
Boix i Vallicrosa, Josep Maria	79, 80	Carreras i Guiteras, Narcís de	130, 131
Bonmatí i Romaguera, Manuel	88, 89	Carreres, Pere	65
Bonnet, Georges	106	Carsi Moran, Arturo	41
Borbó, Joan de	116, 151	Casademunt i Arimany, Xavier	164
Bordas de la Cuesta, Josep	68, 72	Casamitjana i Ribas, Joan	12
Borrell i Pons, Rafael	33	Casanova, Rafael	35
Borrell i Soler, Antoni Maria	134, 151, 152	Casassas i Ymbert, Jordi	12, 13
Bosch i Cuenca, Pere	12	Català-Roca, Francesc	145, 147
Bosch i Gimpera, Pere	97, 110, 114	Cerezo i Hernàez, Pere	90
Bou, Jordi	13	Cervera i Cané, Joan	88
Braset i Pérez, Joaquim	84	Clara i Resplandis, Josep	12, 137, 155, 164
Brasillach, Robert	117	Coll i Alentorn, Miquel	142, 151
Busom i Domènech, Joan	88	Coll i Mas, Josep	109
Busquets i Ventura, Llorenç	32, 84, 96, 101	Coll i Turbau, Francesc	29, 32, 34, 40, 59, 61
Busquets, Lluís	44	Colomer i Clarà, Joaquim	65, 69
Calvet i Pascual, Agustí	18	Companys i Jover, Lluís	88, 89, 92, 103, 113
Calvet, Josep	40	Condomines, Francesc d'Assís	154
Calvo Sotelo, José	45	Congost i Colomer, Rosa	13, 136, 144
Cambó i Batlle, Francesc	23, 25, 28, 52, 98, 131	Cornellà i Ametller, Narcís	84
Cambra i Albertí, Sixte	36, 46, 90	Cortey Manrich, Alberto	44
Cambra i Mercader, Jordi	36, 46, 90, 104	Costa	61
Cambra i Mercader, Mercè	13, 46, 104	Costa i Fernàndez, Lluís	12, 20, 45, 47
Cambra i Mercader, Núria	13, 46, 104	Costa i Vilanova, Dalmau	60, 72
Cambra i Mercader, Raimon	13, 36, 46, 90, 104	Costal i Marinell-lo, Cassià	71
Cambra i Mercader, Rosa	46	Cripps, Stafford	93

Cruañas, Josep Maria	27
Cruzet i Sanfeliu, Josep Maria	142
Cuito i Canals, Ferran	110, 114, 115, 116, 121, 126, 137
Custine, Marquès de	136
Dalmau i Casademont, Josep Maria	84
Dalmau i Pla, Laureà	64, 65, 66, 72, 73, 76, 78, 97, 139
Danés i Torras, Josep	143
Daurella i Rull, Josep	17, 18
Dawson i Albinyana, Eliseu	84
Didkowski, Raoul	106, 107
Dolfuss, Engelbert	89
Dorca, Joan	79
Dualde i Gómez, Joaquim	18
Duarte i Montserrat, Àngel	13
Duran i Bas, Manuel	63, 135, 137, 141, 161
Duran i Ventosa, Lluís	137, 151, 152
Duran i Fernàndez, Expèdit	101, 103
Elias de Tejada y Spínola, Francisco	137
Ensesa, Josep	27
Espar i Ticó, Josep	142
Esperança	91
Espinàs i Massip, Josep Maria	136, 143
Estelrich i Artigues, Joan	97, 122
Estrada y Estrada, José	63
Euras, Salvador	105
Fabra i Poch, Pompeu	113, 114, 121, 157
Faus i Condomines, Josep	142, 143
Faus i Esteve, Ramon	152
Fernández Almagro, Melchor	137, 139
Fernández Cuesta, Raimundo	130, 131
Fernández de Villavicencio, Francisco	155
Fernández Valdés, Cristóbal	40
Ferrández, Ramón	94, 96
Ferrater i Mora, Josep	141, 142, 143
Ferrer i Griera, Miquel	79, 80
Ferrer i Guàrdia, Francesc	163
Ferrer, Llorenç	13
Ferrero, Guglielmo	110
Figueres i Artigues, Josep Maria	12
Figuroa y Torres Mendieta, Álvaro	28
Flores de Lemus, Antonio	18
Foguet i Boreu, Francesc	13

Folch i Torres, Josep Maria	34
Font	61
Forcada, Eric	13
Foxà de Bassols, Narcís	15
Foxà de Camps, Maria del Pilar	15, 17, 51
France, Anatole	110
Franco Bahamonde, Francisco	9, 106, 107, 152, 155
Franquesa, Joaquim	61, 63
Fuentes Codera, Maximiliano	13
Fulcarà i Torroella, Maria Dolors	13
Galilei, Galileo	18
Galileu (veure Galilei, Galileo)	
García Díaz, María	104, 105
García Prieto, Manuel	27
Garganta i Fàbrega, Joan de	64, 69, 76, 78, 79, 80
Gassol i Rovira, Ventura	68, 70, 72, 73, 164
Gay de Montellà, Rafael	155
Geli i Maymí, Paulí	33
Gil-Robles, José María	88
Giralt i Casadesús, Ricard	59
Giscard d'Estaing, Edmond	110
Goded i Llopis, Manuel	101
Gonzàlez i Vilalta, Arnau	13
Gual i Masoliver, Julià	118
Gubern i Fàbregas, Santiago	74
Guixé i Corominas, Jordi	13
Hauter, Henri	110
Henche Yagüe, Vicente	104
Hernández Gómez, Javier	13
Hervé, Gustave	21
Hitler, Adolf	89
Hurtado i Martí, Víctor	114
Hurtado i Miró, Amadeu	13, 65, 73, 91, 98, 109, 110, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137
Iglesias Velayos, Andrés	104
Irla i Bosch, Josep	60, 64, 68, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 82, 113, 114, 121, 122, 125
Isern i Dalmau, Eusebi	79, 80
Jané i Checa, Òscar	13

Jardí i Casany, Enric	151, 154, 165	Maspons i Anglasesell, Francesc	122, 134, 151, 154, 155
Jené i Aixalà, Francesc de Paula	121	Massot i Balaguer, Lluís	67, 71, 74
Jordà i Fages, Carles	33, 67, 71, 79, 80	Maura i Montaner, Antoni	31
Jubany i Arnau, Narcís	155	Maura Gamazo, Miguel	77
Julià i Nualart, Marià	29	Mayayo i Artal, Andreu	13
Juvé i Abella, Josep	84	Mazo Mendo, Luis	136, 155
Kemal, Mustafa	67	Mercader i Mas, Carme	13, 29, 30, 36, 46, 107, 109, 125, 150, 155
Lagarriaga, Felip	154	Mercader i Mas, Mercè	36, 46
Laski, Harold	110	Mercader i Mas, Teresa	46
Le Four, Louis	110	Mercader i Sureda, Robert	29, 36, 46
Lerroux García, Alejandro	88, 89	Millàs i Vallicrosa, Josep Maria	137
Lippmann, Walter	110, 111, 158	Moles i Ormella, Joan	78
Llobet i de Pastors, Lluís	31	Montis	
Llobet i Guillamet, Joaquim	13, 15	(veure Llobet i Reverter, Salvador)	
Llobet, Lluís de	19, 40	Montsalvatge i Fosas, Francesc	138, 142, 143
Llobet, Ramon de	33, 40	Mundet, Joaquim	19
Llobet i Reverter, Salvador	144	Muñoz i Espinalt, Carles	142
Lluch i Bramon, Rosa	13	Nadal i Farreras, Joaquim	12
López, Josep	65	Navarro i Garcia, Rokayah	13
Lostau i Prats, Baldomer	119	Newton, Isaac	18
Lucins, Pierre	110	Nicolau d'Olwer, Lluís	31, 65, 67, 74, 81, 110, 114, 121
Lujan i Fernàndez, Nèstor	143	Noguer i Comet, Ramon	78
Macià i Llussa, Francesc	58, 60, 68, 70, 71, 72, 73, 79, 82, 85, 158	Noguera i Sitjas, Josep Maria	27
Madariaga y Rojo, Salvador de	110, 111	Nogués i Biset, Ramon	121
Maggioni, Joaquim	51	Nora, Pierre	148
Maluquer i Viladot, Joan	63, 88	Oliva i Ayats, Amadeu	78, 90
Mans i Puigarnau, Jaume	152	Oliver i Sallarès, Joan	127
Maragall i Gorina, Joan	163	Ors i Rovira, Eugeni d'	39
Marlio, Louis	110	Ortega y Gasset, José	110, 111
Marsà i Beca, Àngel	143	Palol i Felip, Miquel de	21, 69, 78
Martí i Llorach, Anna	137	Pancraci	90
Martin Berbois, Josep Lluís	13	Pascual i Carbó, Pompeu	139
Martínez i Massa, Carles	29, 31	Patenôtre, Raymond	110
Mas i Casamada, Joan	79, 80	Patxot i Jubert, Rafael	142
Mas i Romañach, Dolors	36, 46	Pérez Embid, Florentino	134, 137
Mas, Ernesto	31	Pérez i Farràs, Enric	60, 68, 70, 72
Mascort i Ribot, Josep	94, 97	Permanyer i Ayats, Joan	18
Masià de Ros, Àngels	137	Pi i Margall, Francesc	111, 119
Masó i Valentí, Narcís	21	Pi i Sunyer, Carles	79, 91, 95, 97, 114, 116, 122, 125, 154
Masó i Valentí, Rafael	23, 25, 29, 31, 32, 33, 40, 44, 57, 91	Pi i Sunyer, Josep Maria	145, 155, 161
Masó i Valentí, Santiago	21, 23, 25, 27, 61, 88, 91, 103	Picon, Gaëtan	110

Pita Romero, Leandro	126	Romanones, comte de	
Pla i Barbero, Xavier	13	(veure Figuerola y Torres Mendieta, Álvaro)	
Pla i Cargol, Joaquim	27, 142	Roosevelt, Franklin Delano	120
Pla i Casadevall, Josep	33, 134, 147, 153, 163	Ros, Arseni	65
Pla i Dalmau, Josep Maria	65	Rovira i Virgili, Antoni	31, 33, 65, 74, 79, 95, 113, 114, 116, 119, 121, 126, 134, 138
Planas i Casals, Josep Maria	18	Rubí i Casals, Gemma	13
Planas i Casals, Manuel	18	Rubió i Balaguer, Jordi	154
Planas i Ribas, Miquel	84	Rubió i Lluch, Antoni	17
Porcioles, Josep Maria de	152	Rubió i Tudurí, Marià	110
Portabella i Sariera, Josep Maria	154	Safont i Plumed, Joan	13
Portas, Rafael	79	Sagrera	33
Portes i Burset, Rafael	84	Saguer i Olivet, Emili	61, 63
Pous i Pagès, Josep	151	Sala i Salis, Miquel	84
Prat de la Riba i Sarrà, Enric	23, 25, 79, 93, 111, 140, 158, 162	Sales i Vallès, Joan	127
Prat i Sant Julià, Maria Pilar de	15	Saltor i Soler, Octavi	21, 155, 165
Primo de Rivera y Orbaneja, Miguel	20, 31, 35, 40, 67, 119, 163	Samper i Ibàñez, Ricard	88
Prunés i Sató, Lluís	82	Sánchez Albornoz, Claudio	126
Puig i Cadafalch, Josep	27, 35, 119, 142	Sánchez-Roman, Felipe	77
Puig Pujades, Josep	12, 39, 51, 64, 68, 70, 72, 76, 78, 79, 82, 88, 90, 104	Sanjurjo Sacanell, José	74, 77
Puigvert i Solà, Joaquim Maria	13	Santacana i Torres, Carles	13
Pujol i Casademont, Enric	12, 13	Santaló i Parvorell, Miquel	58, 60, 69, 71, 73, 76, 88, 90, 94, 95, 97, 101, 140
Pujol i Marquès, Joan	29	Sauret i Garcia, Joan	121
Pujol, Josep	65	Sée, Henri	110
Pujulà i Vidal, Marià	70, 72	Serra i Hünter, Jaume	113
Quintana de León, Albert de	71, 73, 76	Serra i Moret, Manuel	76
Quintana i Serra, Albert de	27, 29, 40, 61	Serra i Ràfols, Josep de Calassanç	137
Rahola i Llorens, Carles	51, 95	Serrahima i Bofill, Maurici	151, 153, 165
Rahola i Llorens, Darius	29, 32, 40, 59, 84	Siegfried, André	110
Reglà i Campistol, Joan	139	Sobrequés i Callicó, Jaume	13
Ribas i Creuher, Francesc	69	Sobrequés i Vidal, Santiago	23, 137, 144, 145
Riera i Pau, Josep Maria	41, 44, 59	Sobrequés, Tomàs	27
Riera, Agustí	27	Solà i Cañizares, Felip de	121
Riquer i Morera, Martí de	137	Solà, Pere	27, 44
Rist, Charles	110	Soldevila i Zubiburu, Ferran	110, 127, 137, 138, 161
Roca i Sastre, Ramon Maria	134	Solé i Barjau, Queral	13
Roda i Ventura, Frederic	154	Solé Tura, Jordi	162, 163
Roger i Crosa, Miquel	33	Soler i Costa, Lluís	29
Roig i Rosich, Josep Maria	13, 37	Sopena i Buixens, Mireia	13
Roig i Olivella, Feliu	119	Stalin, Ióssif	120
		Sunyer, Juli	114, 115

Surroca i Puig, Francesc	84	Xuriguera i Parramona, Ramon	95, 114, 115, 116, 121,
Tarradellas i Joan, Josep	78, 79, 124, 151		123, 125, 126, 127, 130
Tarradellas i Serbosa, Enric	84	Zabaleta Mercader, Alberto	46
Tasis i Lamarca, Rafael	127, 132	Zabaleta Mercader, germanes	46
Tavera i Garcia, Susanna	13	Zabaleta, senyor	46
Teixidor i Colomer, Anna	12, 13, 39		
Teixidor i Comes, Joan	165		
Toledano i González, Lluís Ferran	13		
Tomàs i Martín, Francesc	88, 89		
Tordera i Girbau, Joaquim	29, 32, 40, 59		
Torra i Pla, Joaquim	12		
Torres i Barberà, Humbert	114, 121		
Torres i Cambra, Elena	13		
Trias i Giró, Joan de Déu	18		
Tries de Bes i Giró, Josep Maria	88		
Trueta i Raspall, Josep	114		
Urquía Redecilla, Juan de	41, 47		
Vallina, Ignacio de la	17, 18		
Valls i Taberner, Ferran	134		
Varderi i Solà, Ramon	40		
Verdaguer, Emili	27		
Vergés i Matas, Josep	144, 147		
Verntallat, Francesc de	9, 128, 138, 139, 140,		
	142		
Vicens i Vives, Jaume	9, 11, 134, 137, 140,		
	141, 142, 144, 145,		
	147, 159, 163		
Vidal, Martí	13		
Vila i Xifra, Pere	84		
Vila, Llorenç	102		
Vilanova i Vila-Abadal, Francesc	13		
Vilanova i Purcallas, Martí	70		
Vilardell i Blanch, Ermengol	65, 69		
Villarroya i Font, Joan	13		
Vinyals de Font, Joaquim de	88		
Viver i Puig, Francesc	20		
von Savigny, Friedrich Carl	135		
Wilson, Woodrow	27		
Xammar i Puigventós, Eugeni	109, 110, 114, 117		
Xiberta i Raig, Antoni	64		
Xicoy i Bassegoda, Joaquim	154		
Xifra i Riera, Ramon	20, 40, 41, 44,		
	59		
Xirau i Palau, Antoni	97		

Joaquim de Camps i Arboix (Girona 1894 – Barcelona 1975) destacà des de ben jove pel seu compromís intel·lectual i polític: defensà reiteradament posicions reformistes, democràtiques i catalanistes a la premsa i a l'Ajuntament de Girona, patint en primera persona la persecució de la Dictadura de Primo de Rivera.

Durant la República, va arribar a ser alcalde de Girona per Esquerra, el 1936, i va esdevenir un dels principals partidaris i divulgadors de la Llei de Contractes de Conreu, la bondat de la qual reivindicà tota la seva vida.

Després de la Guerra Civil i durant els llargs anys de dictadura franquista, —que va viure a l'exili a França i Argentina fins el 1949—, va defensar els seus ideals mitjançant una intensa labor cultural que el portà a escriure desenes de llibres per divulgar la història del Principat, la qualitat del seu dret i institucions i la fe en la democràcia.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Giovanni C. Cattini (Màntua, 1972)

Professor d'Història Contemporània a la Universitat de Barcelona, forma part del Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals de la mateixa universitat. Especialista en el catalanisme i els corrents intel·lectuals des de finals del segle XIX fins a la Segona Guerra Mundial.

Entre els seus llibres destaquen: *Historiografia i catalanisme. Josep Coroleu i Inglada (1839-1895)* (2007); *Prat de la Riba i la historiografia catalana. Intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX* (2008); *El gran complot. Qui va traïr Macià? La trama italiana* (2009), ampliat i modificat en la versió italiana: *Nel nome di Garibaldi. I rivoluzionari catalani, i nipoti del Generale e la polizia di Mussolini (1923-1926)* (2010).

